

ศาสนาเปรียบเทียบ

Comparative Religion

ผศ.ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์

ศาสนาเปรียบเทียบ

Comparative Religion

ได้รับทุนสนับสนุนการผลิตตำราจาก

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ประจำปีงบประมาณ 2565

ศาสนาเปรียบเทียบ (Comparative Religion)

รวบรวมเรียบเรียงโดย : ผศ.ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์

พิมพ์ครั้งแรก : กันยายน 2566

จำนวนพิมพ์ : 200 เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ประภาส แก้วเกตุพงษ์. ศาสนาเปรียบเทียบ.

ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2566. 210 หน้า.

ISBN 978-XXX-XX-XXXX-X

พิมพ์ต้นฉบับ

ไกรราช แก้วเกตุพงษ์

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น 123 ถนนมิตรภาพ

ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002

เจ้าของลิขสิทธิ์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ศาสนาเปรียบเทียบ

Comparative Religion

ได้รับทุนสนับสนุนการผลิตตำราจาก

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ประจำปีงบประมาณ 2565

ศาสนาเปรียบเทียบ (Comparative Religion)

รวบรวมเรียบเรียงโดย : ผศ.ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์

พิมพ์ครั้งแรก : กันยายน 2566

จำนวนพิมพ์ : 200 เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ประภาส แก้วเกตุพงษ์. ศาสนาเปรียบเทียบ.

ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2566. 210 หน้า.

ISBN 978-XXX-XX-XXXX-X

พิมพ์ต้นฉบับ

ไกรราช แก้วเกตุพงษ์

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น 123 ถนนมิตรภาพ

ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002

เจ้าของลิขสิทธิ์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คำนำ

ตำราเล่มนี้ได้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ในรายวิชาศาสนาเปรียบเทียบ ซึ่งเป็นรายวิชาโทศาสนา หมวดวิชาเลือกเสรี สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น นอกจากนี้ยังสามารถใช้ประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องได้ เช่น ศาสนาชั้นแนะนำ พุทธศาสนาเบื้องต้น ศาสนาฮินดู ศาสนาพืธี ศาสนากับการดำเนินชีวิต ฯลฯ ตลอดทั้งผู้สนใจทั่วไป

เนื้อหาที่กล่าวถึงจะเน้นประเด็นการเปรียบเทียบ 4 ศาสนา โดยเปรียบเทียบตามโครงสร้างทางศาสนา ในเบื้องต้นจะกล่าวถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนา จากนั้นเป็นการเปรียบเทียบในประเด็นสำคัญต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเปรียบเทียบเรื่องพระเจ้า พระศาสดา คัมภีร์ หลักคำสอน ผู้สืบทอดทางศาสนา พิธีกรรม ศาสนสถาน สัญลักษณ์ ที่เพิ่มเติมอีกประเด็นก็คือศาสนากับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้เห็นมิติการเปรียบเทียบศาสนากับศาสตร์อื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์หรือส่งเสริมกันได้ เช่น ศาสนากับมนุษย์ ศาสนากับศิลปวัฒนธรรม ศาสนากับสังคม ศาสนากับวิทยาศาสตร์ ศาสนากับเทคโนโลยี ศาสนากับวิวัฒนาการ เป็นต้น

อนึ่ง หลายท่านอาจจะสงสัยว่าทำไมไม่เปรียบเทียบศาสนาอื่นๆ ด้วย ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีศาสนาที่มีคนนับถืออยู่จำนวนไม่น้อย ก็ต้องขอตอบว่าเนื่องจากระยะเวลาและขนาดของตำราจะใหญ่เกินไป จึงเปรียบเทียบเฉพาะ 4 ศาสนา ที่ถือว่าเป็นศาสนาหลักหรือศาสนาที่มีผู้นับถือเป็นจำนวนมาก หากมีโอกาสคงจะได้เปรียบเทียบศาสนาอื่นๆ เป็นลำดับต่อไป

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ได้สนับสนุนให้ทุนในการผลิตตำราเล่มนี้ เพื่อเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ตลอดทั้งขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ช่วยตรวจแก้ไขข้อเสนองานที่เป็นประโยชน์ต่อตำราเล่มนี้ จนทำให้เกิดความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าตำราเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาและผู้สนใจทั่วไปไม่มากนักน้อย หากมีความบกพร่องอยู่บ้างก็ต้องขอประทานอภัยและขอคำชี้แนะจากท่านผู้รู้ เพื่อจะได้นำมาพัฒนาปรับปรุงให้ตำรามีความสมบูรณ์ต่อไป

ประกาศ แก้วเกตุพงษ์

กันยายน 2566

กิตติกรรมประกาศ

ตำราเรียนรายวิชาศาสนาเปรียบเทียบ (Comparative Religion) สำเร็จลงได้ด้วยการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการผลิตตำรา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้เรียบเรียงจึงขอขอบคุณคณะกรรมการพิจารณาทุนสนับสนุนการผลิตตำรา ตลอดถึงเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ที่ได้ช่วยส่งเสริมการขอสนับสนุนทุนผลิตตำราเล่มนี้

อนึ่ง ผู้เรียบเรียงต้องขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ผู้ให้กำเนิด ครูบาอาจารย์ที่เคยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ขอบคุณท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้ให้คำแนะนำพร้อมทั้งให้กำลังใจในการพัฒนาวิชาการด้วยดีเสมอมา ขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจแก้พร้อมให้ข้อเสนอแนะจนตำราเล่มนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ขอขอบคุณผู้มีส่วนทำให้ตำราเล่มนี้ได้รับการเผยแพร่สู่สาธารณชน เป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาและประโยชน์สำหรับนักศึกษาธรรมถึงผู้สนใจทั่วไป

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(ก)
กิตติกรรมประกาศ	(ข)
สารบัญ	(ค)
สารบัญภาพ	(จ)
บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ 4 ศาสนา	1
ศาสนาพุทธ	2
ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	6
ศาสนาคริสต์	12
ศาสนาอิสลาม	17
สรุปท้ายบท	21
บทที่ 2 เปรียบเทียบพระศาสดา	25
ศาสดาของศาสนาพุทธ	25
ศาสดาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	34
ศาสดาของศาสนาคริสต์	37
ศาสดาของศาสนาอิสลาม	43
สรุปท้ายบท	48
บทที่ 3 เปรียบเทียบคัมภีร์และหลักคำสอน	49
คัมภีร์และหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา	49
คัมภีร์และคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	82
คัมภีร์และหลักคำสอนของศาสนาคริสต์	98
คัมภีร์และหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม	108
สรุปท้ายบท	129
บทที่ 4 เปรียบเทียบสาวกและนิกาย	133
สาวกและนิกายของพระพุทธศาสนา	133
สาวกและนิกายของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	137
สาวกและนิกายของศาสนาคริสต์	140
สาวกและนิกายของศาสนาอิสลาม	144
สรุปท้ายบท	146

บทที่ 5 เปรียบเทียบพิธีกรรม	149
พิธีกรรมของพระพุทธศาสนา	149
พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	151
พิธีกรรมของศาสนาคริสต์	154
พิธีกรรมของศาสนาอิสลาม	157
สรุปท้ายบท	160
บทที่ 6 เปรียบเทียบศาสนสถานและสัญลักษณ์	163
ศาสนสถานและสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา	163
ศาสนสถานและสัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	167
ศาสนสถานและสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์	169
ศาสนสถานและสัญลักษณ์ของศาสนาอิสลาม	171
สรุปท้ายบท	174
บทที่ 7 ศาสนากับสถานการณ์ในปัจจุบัน	175
ศาสนากับมนุษย์และสังคม	175
ศาสนากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	176
ศาสนากับประเพณีและวัฒนธรรม	181
ศาสนากับวิทยาศาสตร์	183
ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับวิทยาศาสตร์	183
ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพุทธกับเทคโนโลยี	187
ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับวิศวกรรม	192
สรุปท้ายบท	194
บรรณานุกรม	197
ดัชนี	207
เกี่ยวกับผู้รวบรวมเรียบเรียง	231

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 พระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปปฏิมา	163
ภาพที่ 2 ตราธรรมจักร	166
ภาพที่ 3 สัญลักษณ์ตัวโอม	168
ภาพที่ 4 ไม้กางเขน	170
ภาพที่ 5 ตราพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว	173
ภาพที่ 6 อักษรวิจิตรอัลลอฮ์	173
ภาพที่ 7 เครื่องหมายชะฮาดะฮ์	173

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ 4 ศาสนา

ศาสนาทุกศาสนาในโลกสมัยปัจจุบัน ได้แปรความไปจากเมื่อครั้งแรกเริ่มเดิมทีที่ศาสดาของศาสนายังมีชีวิตอยู่ เพราะกาลเวลาและความผันผวนของโลก เช่น การเกิดขึ้นของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ย่อมทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ศาสนาใดไม่มีการเปลี่ยนแปลง ศาสนานั้นก็ไม่เจริญหรืออยู่ไม่ได้ ในที่สุดก็ต้องสูญหายไป การเปลี่ยนแปลงในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการแก้ไขตัวบทหรือศาสนธรรมของศาสนา แต่เป็นการแก้ไขวิธีการและปฏิบัติการบางอย่างเท่านั้นตามหมู่ประชุมชนต่างชาติ ต่างภาษา ที่ศาสนานั้นๆ ได้แผ่ขยายเข้าไป

ศาสนา คือ คำสั่ง คำสอน มักเรียกรวมกันว่า คำสั่งสอน หรือ **การปกครอง** โดยเหตุให้เกิดขึ้นของศาสนานั้นมีหลักใหญ่ๆ 3 ประการ คือ 1) ความกลัวต่อธรรมชาติ 2) ความไม่รู้สภาวะของธรรมชาติ และ 3) ความขำคิดของคน คือ ความสงสัยและการค้นหาเหตุผล ศาสนาจึงได้เกิดขึ้นมาจากความเชื่อบ้าง เกิดจากเหตุและผลบ้าง ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ (พระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกูโร), 2538 : 1-2) การเกิดขึ้นของศาสนาตามหลักสากลต้องประกอบด้วยองค์ 5 ประการ ดังนี้

1. มีศาสดาหรือผู้ประกาศหลักคำสอน
2. มีหลักคำสอน มีกฎเกณฑ์การปฏิบัติ มีการจารึกหลักคำสอนเป็นลายลักษณ์อักษร
3. มีสาวกหรือผู้ปฏิบัติตาม คือ ผู้เลื่อมใสศรัทธาในหลักคำสอนที่ปฏิบัติตามจนบรรลุคุณธรรมเบื้องต้น

4. มีศาสนพิธี คือ พิธีกรรมของศาสนา
5. มีศาสนสถาน คือ สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (บุญมี แทนแก้ว, 2548 : 10-11)

ศาสนาทั้ง 4 ศาสนานี้มีศาสนาพุทธ อิสลาม และคริสต์ เป็นศาสนาสากล หมายถึง เป็นศาสนาที่ผู้คนนับถือกันทั่วไปในหลายประเทศทั่วโลก ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แม้จะไม่ได้จัดว่าเป็นศาสนาสากล แต่ก็ถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติอินเดียที่มีผู้คนเกือบกึ่งหนึ่งในโลกนับถือ

ศาสนาที่มีการเผยแผ่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ได้แก่ ศาสนาพุทธ ได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิ ปรากฏหลักฐานราวพุทธศตวรรษที่ 3 หลังจากการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 3 ซึ่งเชื่อว่าเป็นดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นส่วนหนึ่งของไทยในปัจจุบัน ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้เข้ามาเผยแผ่ในช่วงไม่ห่างกันนักกับศาสนาพุทธ ความเชื่อดั้งเดิมและพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้ผสมผสานกับความเชื่อของศาสนาพุทธ ทำให้ทั้งสองศาสนาเจริญรุ่งเรืองควบคู่กันมา ต่อมา ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ได้เผยแผ่เข้ามาในภายหลัง (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2560 : 11)

ในบทที่ 1 จะกล่าวถึงสาระเบื้องต้นของ 4 ศาสนา ตั้งแต่ความเป็นมา ความหมาย ทัศนะต่อความเชื่อเรื่องพระเจ้า สถานการณ์ในปัจจุบัน โดยจะเรียงลำดับศาสนาตามจำนวนผู้นับถือในประเทศไทยจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1. ศาสนาพุทธ

ศาสนาพุทธ เกิดจากการตรัสรู้หรือการรู้แจ้งเห็นจริงของพระพุทธเจ้า ไม่ได้เกิดจากการคิดคาดคะเนหรือการใช้เหตุผล ศาสนาพุทธเกิดขึ้นเพราะผลของการปฏิบัติคือการลงมือพิสูจน์ทดสอบด้วยตนเองของพระพุทธเจ้า ให้ความสำคัญแก่ชีวิตทั้งในด้านกายและด้านจิตใจ เพราะทั้งสองอย่างเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชีวิต ฉะนั้น ชีวิตที่ดีหรือชีวิตที่สมบูรณ์ จึงต้องพัฒนาทั้งทางกายและทางใจ ซึ่งมีแนวทางพัฒนาเรียกว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้า เสด็จอุบัติในยุคที่ชมพูทวีปเป็นถิ่นนิกปรชาญ เต็มไปด้วยศาสตราจารย์เจ้าลัทธิต่างๆ เป็นอันมาก แต่ละท่านล้วนมีชื่อเสียงและมีความสามารถ ผู้ที่มาเผชิญพระองค์นั้น มีทั้งมาดีและมาร้าย มีทั้งที่แสวงหาความรู้ มาลองภูมิและมาเพื่อชม แต่พระองค์สามารถประสพชัยชนะในการสอน คำสอนของพระองค์ขัดแย้งกับคำสอนในศาสนาพราหมณ์ แย้งกับความเชื่อถือ ความประพฤติดั้งเดิมที่แพร่หลายอยู่ในสังคมสมัยนั้น เช่น การทำลายความเชื่อถือเรื่องวรรณะ พระองค์ทรงจัดตั้งระบบคำสอนและความเชื่อถือใหม่ให้แก่สังคม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564 : 2)

ศูนย์กลางความคิดและคำสอนของพระพุทธศาสนา คือ เรื่องทุกข์และการดับทุกข์ของชีวิตหรือสอนเรื่องชีวิตนั่นเอง สอนเฉพาะเรื่องจริงและประโยชน์ โดยเลือกสอนอย่างพอเหมาะแก่กาลเทศะ แม้พระพุทธเจ้าจะทรงรู้อย่างมากมาย แต่ทรงเลือกสอนเฉพาะเรื่องที่มีประโยชน์เท่านั้น ศาสนาพุทธจึงไม่ได้สอนทุกเรื่องที่น่าสนใจ แต่สอนเฉพาะเรื่องที่จะช่วยดับทุกข์ให้แก่ชีวิตได้เท่านั้น

สอนเน้นในเรื่องปัญญา คือ สอนให้คนเกิดปัญญาและรู้จักใช้เหตุผล ไม่ได้สอนมุ่งให้คนเชื่อเพียงอย่างเดียว เพราะความเชื่อที่ไร้ปัญญาหรือเหตุผลนั้น มักนำไปสู่ผลที่ผิด จึงไม่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ทุกข์หรือปัญหาของชีวิต ฉะนั้น ปัญญาของศาสนาพุทธจึงเป็นปัญญาเพื่อการแก้ทุกข์ของชีวิต นอกจากนี้ยังสอนให้มนุษย์สนใจศึกษาเรื่องตนเองเป็นเรื่องสำคัญอันดับแรก มนุษย์คนแรกที่ทุกคนควรศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ก็คือตัวเอง เน้นในเรื่องปัจจุบัน โดยถือว่าทั้งอดีตและอนาคตเนื่องอยู่กับปัจจุบัน (สุเขาวพลอยชุม, 2549 : 1-2)

ขอบเขตงานสอนของพระองค์กว้างขวางมาก ทั้งเทศะและระดับชนในสังคม ต้องเสด็จไปสั่งสอนในหลายถิ่นแคว้น พบคนทุกชั้นในสังคม ซึ่งมีระดับความเป็นอยู่ ความเชื่อถือ การศึกษาอบรม นิสัยใจคอ และสติปัญญาที่แตกต่างกันทุกแบบทุกชนิด ทรงสามารถสอนคำเหล่านั้นให้เข้าใจได้ จนยอมเป็นศิษย์ของพระองค์ตั้งแต่พระมหากษัตริย์รวมถึงประชาชนคนทั่วไป พระพุทธศาสนาที่เจริญมาได้ตลอดเวลา 2611 ปี นับตั้งแต่พระองค์แสดงปฐมเทศนามา หลักคำสอนของพระองค์ได้แพร่หลายเป็นที่นับถืออยู่ในประเทศต่างๆ คณะสงฆ์ผู้สืบทอดพระศาสนาซึ่งเป็นสถาบันใหญ่และสำคัญในสังคมดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ล้วน

เป็นผลงานอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ ยืนยันถึงพระปรีชาสามารถอย่างประจักษ์ชัดโดยไม่ต้องอธิบาย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2564 : 2)

พระพุทธศาสนา ได้ถือกำเนิดขึ้นในดินแดนชมพูทวีป พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นหลังจากที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงปฐมเทศนา (เทศนาสอนผู้คนครั้งแรก) โดยหลักธรรมที่มีชื่อว่า **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** แก่ปัญจวัคคีย์ คือ หมู่คนทั้ง 5 ได้แก่ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี เมื่อ 45 ปีก่อนพุทธศักราช (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2562 : 34) หลังจากพระอัญญาโกณฑัญญะหนึ่งในปัญจวัคคีย์ได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ก็มีพระภิกษุเกิดขึ้นครั้งแรกในพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนามีพระรัตนตรัยครบ 3 องค์ ได้แก่ **พระพุทธ** คือ ผู้ค้นพบกฎแห่งความจริงของโลกและชีวิต **พระธรรม** คือ กฎของโลกและชีวิตที่พระพุทธเจ้าค้นพบแล้วนำมาเปิดเผย และ **พระสงฆ์** คือ ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจนรู้แจ้งเห็นจริงตามที่พระองค์ทรงเห็นมาแล้ว (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และ ทวี ผลสมภพ, 2550 : 1)

พระพุทธเจ้าใช้เวลา 45 ปีในการบำเพ็ญพุทธกิจ เสด็จไปประทับจำพรรษา ณ สถานที่ต่างๆ ทรงแสดงพระสัจธรรมอันนำความร่มเย็นแก่ชีวิตจิตใจของประชาชนตามแว่นแคว้นต่างๆ ทั่วทั้งดินแดนชมพูทวีป ทรงอุทิศชีวิตเพื่องานเผยแผ่สันติสุขให้แก่โลกทั้งเจ็ดพระยามหากษัตริย์ เศรษฐี คหบดีและคนยากจนเพื่อประทานสันติให้ นำพาให้ประชาชนทั้งหลายไปสู่ความพ้นทุกข์เป็นระยะเวลา 45 ปี แม้ในวัยใกล้ 80 พรรษาแห่งพระชนม์ชีพ ขณะที่ประชวรหนักใกล้ถึงกาลดับขันธปรินิพพาน ก็ยังไม่หยุดพักในการทำประโยชน์ให้แก่สาวก ทำให้ชาวชมพูทวีปได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา ได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมาก (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2560 : 93)

ความหมายของพระพุทธศาสนา

พุทธ : ผู้ตื่น (ตื่นจากกิเลสสินิรา) **พุทธ** : ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ **พุทธ** : พระพุทธเจ้า (พินิตรี ป. หลังสมบุญ, 2546 : 529)

คำว่า **พุทธ** ตรงกับคำในบาลีคือ **พุทฺธะ** หรือ **พุทฺโธ** หมายถึง รู้ ตรงข้ามกับ ไม่รู้ เช่น พุทฺโธ (รู้แล้ว) แปลว่า ตื่น ตรงข้ามกับ หลับ เช่น บพฺพุทฺธ (ตื่นแล้ว) สุตตบพพุทฺโธ (หลับแล้วตื่น) ที่มาแห่งคำว่า พุทฺธะ มาจาก พุ ธาตุ เปลี่ยนเป็น โฟธิ ใช้เป็นชื่อต้นไม้ชื่อมรรค ชื่อสัพพัญญุตญาณและชื่อนิพพาน (สมิตธิพล เนตรนิมิตร, 2558 : 78)

ลักษณะของคำว่า **พุทฺธะ** ได้แก่ รู้ระลึกชาติก่อนๆ ได้ เห็นสวรรค์และอบาย บรรลุถึงความสิ้นชาติ เชื่อว่ามนุษย์รู้ถึงที่สุด รู้จิตอันบริสุทธิ์อันพ้นแล้วจากราคะทั้งหลายโดยประการทั้งปวง เป็นผู้ละชาติและมรณะได้แล้ว เชื่อว่ามีคุณครบถ้วนแห่งพรหมจรรย์ เชื่อว่าถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง บัณฑิตกล่าวว่าบุคคลผู้เช่นนั้นว่าเป็นพุทฺธะ (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 13, 2549 : 530)

พระพุทธศาสนา คือ ศาสนาของท่านผู้มีปัญญารอบรู้ คือ พุทฺธะ ซึ่งเป็นผู้ตั้งศาสนา คือ พระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระสยัมภู ไม่มีใครเป็นอาจารย์ ตรัสรู้สัจจะในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยสดับมาก่อนด้วยพระองค์เอง ทรงบรรลุความเป็นพระสัพพัญญูในเพราะความตรัสรู้นั้น ทรงถึงความเป็นผู้ชำนาญในพลธรรมทั้งหลาย

คำว่า **พระพุทธศาสนา** ว่าโดยทั่วไป มีความหมายที่กว้างมากรวมตั้งแต่หลักธรรม พระสงฆ์ องค์การ สถาบัน กิจการ ไปจนถึงศาสนสถานและศาสนวัตถุทุกอย่าง แต่ถ้าจะเจาะลงไปให้ถึงความหมาย แท้ที่เป็นตัวจริง พระพุทธศาสนามีความหมายตรงไปตรงมาตามคำแปลโดยพยัญชนะของคำว่า **พระพุทธศาสนา** คือ **คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า** นี่คือตัวแท้จริงของศาสนาพุทธ สิ่งอื่นนอกจากนี้เป็น ส่วนขยายออกหรือยกขึ้นมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้า (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545 : 4)

ศาสนานี้ไม่ได้ตั้งอยู่บนรากฐานของอารมณ์ พระพุทธองค์ผู้ตั้งศาสนานี้ได้ทรงใช้สติปัญญาค้นคว้า พิจารณาด้วยเหตุผลตามที่เป็นจริง จนกระทั่งได้พบกับสัจธรรมด้วยพระองค์เอง เมื่อค้นคว้าทรงปฏิบัติ พระองค์เองด้วยกาย วาจาและใจ ตามวิถีของสัจธรรม จนได้รับผลแห่งการปฏิบัตินั้นโดยสมบูรณ์แล้ว จึง ทรงประกาศแก่โลก เพื่อความสุข เพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์โดยพระมหากรุณา

พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาของความแท้จริง เป็นความแท้จริงซึ่งมนุษย์ทุกคนสามารถ เข้าถึงได้ ไม่ผูกขาดเฉพาะศาสนาผู้เดียว พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาของปัญญาชน (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543 : 5-6)

ทัศนคติต่อความเชื่อเรื่องพระเจ้า

ศาสนาพุทธเป็นศาสนากลุ่ม อเทวนิยม คือปฏิเสธในการมีอยู่ของพระเจ้า กล่าวคือ สอนไม่ให้เชื่อ ในเรื่องพระเจ้าสร้างโลก เรื่องพระเจ้าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ พระเจ้าเป็นจุดศูนย์กลางของสิ่งทั้งหลาย ปฏิเสธการ อ้อนวอนขอพรต่อพระเจ้า แต่สอนให้ทำความดีแทนการอ้อนวอน สอนให้สงเคราะห์ อนุเคราะห์สัตว์ ทั้งหลาย สอนให้มีเมตตา กรุณาต่อสัตว์ แทนที่จะฆ่าสัตว์บูชายัญ เพราะศาสนาพุทธถือว่าการกระทำ เช่นนั้นเป็นบาป แม้การไปอาบน้ำล้างบาปในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ก็ตาม พระพุทธศาสนาก็ปฏิเสธ แต่สอนให้ รักษากายวาจาใจให้บริสุทธิ์ สอนว่าความสำคัญอยู่ที่มนุษย์เราเอง ถ้าอยู่ในศีลในธรรมและอบรมปัญญา ให้เกิดแล้ว ก็เป็นที่พึ่งของตนเองได้ (สุชีพ ปุณณิกานนท์, 2534 : 331-332)

ศาสนาพุทธแย้งเรื่องชาติกำเนิด ชาติกำเนิดไม่ใช่เป็นสิ่งที่กำหนดวาระ การแบ่งชั้นวรรณะเป็น การแบ่งหน้าที่ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เทพเจ้าทรงกำหนด คนจะดีหรือชั่วเป็นเพราะการกระทำของตนเอง ไม่ใช่ เป็นเพราะชาติกำเนิด ซึ่งเป็นคำสอนที่ขัดแย้งกับศาสนาที่เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้กำหนดชีวิตมาให้

ศาสนาพุทธไม่สอนให้เชื่อเรื่องผู้แทนของพระเจ้า (ศาสนายิว คริสต์และอิสลาม เรียกว่า ศาสนา พยากรณ์) แต่สอนให้บุคคลรู้จักพึ่งพาตนเอง คนจะดีหรือชั่ว จะทุกข์หรือสุข อยู่ที่เกิดการกระทำของตนเอง ไม่ใช่เพราะผู้แทนของพระเจ้า พร้อมกับส่งเสริมเสรีภาพของมนุษย์ว่ามีความเท่าเทียมกัน ไม่มีการกีดกัน ประชาชนทั้งชายหญิง แม้ต่างสกุล ต่างฐานะ ต่างระดับการศึกษา (दनัย โขโยธา, 2539 : 108-109)

ชีวิตและความเป็นไปของแต่ละบุคคลเป็นผลของกรรม ทั้งในปัจจุบันและในอดีต บรรดาสิ่งที่ดี ทั้งหลายที่ได้รับในชีวิตของแต่ละบุคคล ย่อมมาจากเหตุคือกรรมดีที่ได้กระทำแล้ว เหตุที่ดีย่อมให้ผลที่ดี เท่านั้น ส่วนเหตุที่ไม่ดีจะทำให้เกิดผลที่ไม่ดีไปไม่ได้เลย จิตใจที่ดีย่อมเป็นเหตุให้เกิดการกระทำที่ดีทั้งทาง กาย ทางวาจาและทางใจ ซึ่งไม่ได้เกิดจากพระเจ้าเป็นผู้ดลบันดาลชีวิตแต่ประการใด (พุทธรักษา, 2552 : 46)

ศาสนาพุทธนั้นย่ำเสมอว่าสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม ปวงประชาย่อมเป็นไปตามกรรม สัตว์โลกทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน เหมือนหมุดที่ตรึงรถที่กำลังแล่นไปอยู่ฉะนั้น (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 25, 2549 : 648)

สถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

ปัจจุบันในหลายประเทศทั่วโลกที่ศาสนาพุทธได้แผ่ขยายเข้าไป สถานที่นั้นจะมีสมาคมพุทธศาสนา สำนักสงฆ์และวัด เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาและปฏิบัติธรรม รวมทั้งมีวารสารทางพุทธศาสนา เพื่อตีพิมพ์เป็นการเผยแผ่คำสั่งสอนของพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง มีเว็บไซต์เกี่ยวกับคำสอนของศาสนาที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ทั่วโลก จึงทำให้มีสมาคมเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศทั่วโลกหลายพันแห่งด้วยกัน

ชาวพุทธส่วนใหญ่ 98% ยังคงอาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก อีกหลายทศวรรษข้างหน้าผู้นับถือส่วนใหญ่จะยังคงอยู่ในเอเชีย 79% โดยในปี พ.ศ.2565 ชาวพุทธมีประมาณ 7.1% จากประชากร 7.3 พันล้านคนทั่วโลกหรือประมาณ 500 ล้านคนทั่วโลก คาดว่าจะมีจำนวนลดลงในปีถัดๆ ไป เนื่องจากชาวพุทธมีอัตราการเพิ่มประชากรค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับกลุ่มศาสนาอื่น และมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศต่างๆ เช่น จีน ไทย ญี่ปุ่น เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ประชากรของชาวพุทธลดลงในอีกหลายปีข้างหน้า คาดว่าจะไม่เติบโตอย่างมีนัยสำคัญเนื่องจากการเปลี่ยนศาสนา (วิกิพีเดีย, 2565 : 1/8/2566)

ในขณะเดียวกันศาสนาพุทธก็มีคู่แข่งแห่งความเจริญมากขึ้นในประเทศทางตะวันตก มีพุทธสมาคมและองค์การทางพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นทุกที่ ในอังกฤษมีโรงเรียนฤดูร้อนที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติหลายแห่ง ในเยอรมนีตะวันตกก็กำลังขยายงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ ประเทศอินเดียเองซึ่งเกือบจะไม่มีศาสนาพุทธเลย เพราะได้เสื่อมลงโดยผลจากการขาดองค์กรที่ดำเนินงานเผยแผ่ แต่ในปัจจุบันก็มีกลุ่มฟื้นฟูพระพุทธศาสนาพุทธเถรวาทพร้อมทั้งสาขาในเมืองที่สำคัญหลายแห่ง มีชาวอินเดียมาแสดงตนเป็นพุทธนิกายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2534 : 333-334)

โดยข้อมูลจากการสำรวจประเทศที่มีชาวพุทธมากที่สุด 10 ประเทศทั่วโลก มีดังนี้

1. จีน ชาวพุทธครึ่งหนึ่งของโลกอาศัยอยู่ในประเทศจีน ซึ่งมีจำนวน 18.3% ต่อประชากร 1.412 พันล้านคน หรือประมาณ 256 ล้านคน
2. ไทย ช่วงปี พ.ศ. 2561 มีชาวพุทธ 63 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2561 : 12/06/2566) และจากข้อมูลการสำรวจล่าสุดในปี พ.ศ.2564 คิดเป็น 93.5% ของประชากร 71.6 ล้านคน หรือประมาณ 66 ล้านคน (กรมการปกครอง, 2564 : 98)
3. เมียนมาร์ 87.9% ต่อประชากร 53.8 ล้านคน เท่ากับ 47 ล้านคน
4. ญี่ปุ่น 36.2% ต่อประชากร 125.7 ล้านคน เท่ากับ 45 ล้านคน
5. กัมพูชา 97.1% ต่อประชากร 16.59 ล้านคน เท่ากับ 16.1 ล้านคน
6. ศรีลังกา 70.2% ต่อประชากร 22.16 ล้านคน เท่ากับ 15.5 ล้านคน
7. เวียดนาม 14.9% ต่อประชากร 97.47 ล้านคน เท่ากับ 14.5 ล้านคน

8. อินเดีย 0.7% ต่อประชากร 1.417 พันล้านคน เท่ากับ 9.9 ล้านคน
9. เกาหลีใต้ 15.5% ต่อประชากร 51.74 ล้านคน เท่ากับ 8 ล้านคน
10. มาเลเซีย 19.8% ต่อประชากร 33.57 ล้านคน เท่ากับ 6.6 ล้านคน (Kelsey Jo Starr, 2019

: 94)

อย่างไรก็ตาม ศาสนาพุทธเป็นศาสนาไม่ได้เน้นการเพิ่มจำนวนของศาสนิกชน แต่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคล มุ่งสร้างสังคมให้มีสันติสุขอย่างแท้จริงหรือการปฏิบัติตนให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในภพชาติต่อไป ศาสนาพุทธสนับสนุนการสร้างคุณประโยชน์หรือที่เรียกว่า **พุทธคุณ** ซึ่งไม่ว่าหวังการขยายศาสนาด้วยวิธีอื่น แต่ด้วยการทดลองและการปฏิบัติให้ได้ผลด้วยตนเอง พุทธคุณนี้สรุปลงเป็น 2 ประการ คือ **อรรถกถาสมบัติ** ความพร้อมพร้อมแห่งประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน เช่น มีคุณธรรมพร้อมพร้อม มีสติปัญญาที่จะพึ่งพาตัวเองได้ ก็คือเรื่องของชีวิตซึ่งเป็นตัวบุคคลอย่างหนึ่งกับ **ปรัตถกปฏิบัติ** การปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น คือ เรื่องของสังคม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2566 : 56)

สรุป พุทธ หรือ พุทธะ หมายถึงผู้มีปัญญารอบรู้ยิ่งงูที่สุด เกิดจากการตรัสรู้สัจจะในธรรมทั้งหลาย คือ พระพุทธเจ้านั่นเอง ศาสนาพุทธหรือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่พระพุทธเจ้าเป็นพระบรมศาสดา คำว่า พระพุทธศาสนา คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่า เป็นศาสนาแห่งความแท้จริงที่ทุกคนเข้าถึงได้โดยไม่ผูกขาดเพียงผู้เดียว

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาฝ่ายอเทวนิยม ซึ่งปฏิเสธเรื่องการเมืองของพระเจ้า สอนให้ตนเป็นที่พึ่งของตน ใครทำอะไรอย่างไรก็ย่อมได้รับผลเช่นที่ทำไว้ สอนให้เชื่อในผลของกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จะทุกข์หรือสุขอยู่ที่การกระทำของตนเท่านั้น ไม่ได้เกิดจากพระเจ้าเป็นผู้บันดาลชีวิตแต่อย่างใด

ปัจจุบันชาวพุทธส่วนใหญ่ 98% อาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชีย ชาวพุทธครึ่งหนึ่งของโลกอาศัยอยู่ในประเทศจีนประมาณ 256 ล้านคน ทั่วโลกมีชาวพุทธประมาณ 500 ล้านคน ในความเป็นจริงแล้ว ศาสนาพุทธไม่ใช่ศาสนาที่เน้นการเพิ่มจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปีชาวพุทธจะมีจำนวนลดน้อยลงด้วยซ้ำไป เนื่องจากชาวพุทธมีอัตราการเพิ่มจำนวนประชากรค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับกลุ่มศาสนาอื่นๆ

2. ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ถือว่าเป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากเป็นอันดับ 3 ของโลก ราว 1,150 ล้านคนทั่วโลก ชาวฮินดูนับถือเทพเจ้ามากมาย โดยมีความเชื่อว่าเทพเจ้ามีความรู้ลึกซึ้ง รัก โกรธ เกลียด ซ้ำ เหมือนกับมนุษย์ และบันดาลประโยชน์หรือภัยให้แก่มนุษย์ได้ ทำให้มนุษย์รู้สึกกลัว และหาทางเอาใจเทพเจ้า เป็นเหตุให้เกิดการสวดสรรเสริญเยินยอเทพเจ้าและการบูชาัญญเพื่อเอาใจเทพเจ้า มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความเป็นมาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ถือเป็นศาสนาประจำชาติของประชาชนชาวอินเดีย มีลักษณะเป็นศาสนาฝ่ายพหุเทวนิยม เดิมทีคำว่า **อินเดีย** มาจากภาษาสันสกฤตว่า **สินธุ** (Sindhu) ซึ่งเป็นชื่อของแม่น้ำสำคัญที่อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมอินเดีย ในกาลต่อมาพวกเปอร์เซียได้ออกเสียง **สินธุ**

เพี้ยนเป็น **ฮินดู** ต่อมาภายหลังพวกกรีกได้ออกเสียง **ฮินดู** เพี้ยนมาเป็น **อินเดีย** จนถึงปัจจุบัน ซึ่งในระยะแรกเรียกว่าอินเดียเฉพาะดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุเท่านั้น ต่อมาได้เรียกดินแดนประเทศอินเดียทั้งหมด (สุวรรณฯ สัจจาวิวรรณ และคณะ, 2522 : 63)

พื้นที่อินเดียในสมัยก่อนกว้างใหญ่ไพศาลมาก ตามคัมภีร์พระไตรปิฎกเรียกพื้นที่นี้ว่า **ชมพูทวีป** หรือทวีปอินเดียโบราณ ปัจจุบันได้แก่ อินเดีย ปากีสถาน ศรีลังกา บังกลาเทศและประเทศแถบเทือกเขาหิมาลัย ได้แก่ เนปาล สิกขิมและภูฏาน (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2535 : 3) อารยธรรมสินธุถูกสืบทอดมาจากหลายชนเผ่า ซึ่งค่อยๆ สานต่ออารยธรรมผสมผสานกันจนกลายเป็นรูปร่างอารยธรรมอินเดียในปัจจุบัน โดยมีหลักฐานความเป็นมาเป็นขั้นตอนตามลำดับ ดังนี้

1. ยุคก่อนประวัติศาสตร์

สมัยเนกริตอยด์ (Negritoid) ดินแดนที่เป็นอินเดียมีพวกเนกริตอยด์อาศัยอยู่ก่อน เป็นชนเผ่าที่ดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์เป็นอาหาร ไม่รู้จักการเพาะปลูกพืชเพื่อทำเป็นอาหาร พวกเนกริตอยด์ มีความเชื่อทางศาสนาคือการเคารพนับถือวิญญาณด้วยการบูชาต้นไม้ ในฐานะที่มีวิญญาณอาศัยอยู่

สมัยโปรโต-ออสโตรลอยด์ (Proto-Australoid) เป็นชนเผ่าจากทิศตะวันตกมาอยู่แทนพวกเนกริตอยด์ ซึ่งมีวัฒนธรรมสูงกว่าและรู้จักการเพาะปลูกพืช พวกโปรโต-ออสโตรลอยด์ มีความเชื่อทางศาสนาสืบจากพวกเนกริต แต่ได้พัฒนาการความเชื่อว่าวิญญาณนั้นไม่ตายตามร่าง แต่จะหาร่างกายใหม่อาศัยทันที ซึ่งแนวความคิดนี้ได้กลายมาเป็นความเชื่อทางวิญญาณของศาสนาพราหมณ์ (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547 : 2-3)

สมัยดราวิเดียน (Dravidian) หรือ ทราวาทะ ตามคัมภีร์พระไตรปิฎก เรียกว่า **มิลักขะ** เป็นชนเผ่าผิวสีดำนหรือด้อยกว่า ได้เข้ามาแย่งที่อยู่ของพวกโปรโต-ออสโตรลอยด์ ได้สร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำสินธุ มีการเพาะปลูกพืชต่างธัญพืชเป็นอาหาร นอกจากนี้ยังรู้จักเลี้ยงสัตว์ต่างๆ ไว้ใช้งาน และเพื่อเป็นอาหาร พวกทราวาทะถือเป็นชนเผ่าที่ฉลาด เพราะสามารถทำเครื่องมือในการประกอบอาชีพได้ มีฝีมือในการวาดลวดลายลงบนภาชนะใช้สอย นอกจากนี้ ยังมีอักขระใช้ของตนเอง ซึ่งมีความคล้ายอักขระเทวนาครี วัฒนธรรมของพวกทราวาทะ (ดราวิเดียน) ถือว่าเป็นวัฒนธรรมโบราณชั้นสูงในยุคนั้นของอินเดีย นักโบราณคดีได้ขุดค้นพบหลักฐานด้านโบราณวัตถุและโบราณสถานต่างๆ ของพวกทราวาทะ โดยนักประวัติศาสตร์คำนวณว่ามีอายุเก่าแก่ประมาณ 5,000-6,000 ปีมาแล้ว พวกทราวาทะได้สร้างวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานอารยธรรมและวัฒนธรรมให้แก่อินเดีย พวกทราวาทะมีความเชื่อทางศาสนา เคารพนับถือธรรมชาติและเทวดาหรือผี จะทำพิธีบูชาเพื่อขอความสวัสดิมงคลแก่ตนเอง โดยการเช่นสรวงด้วยการฆ่าสัตว์บูชาและก็ยังนับถือไฟด้วย เพราะคิดว่าไฟคือสิ่งที่นำของบูชาจากมนุษย์สู่เทวดา (สมักร บุรวาศ, 2516 : 29-33)

2. ยุคพระเวท

สมัยอารยัน หรืออีกชื่อหนึ่งเรียกว่า **อริยกะ** เป็นชนชาติที่มีผิวสีขาว ดึกดำบรรพ์กว่า ประเสริฐกว่า มีเชื้อสายเกี่ยวพันกับพวกฮีบรู (ยิว) ซึ่งสืบมาจากพวกคอเคเซียน (Caucasian) (แสง มนวิฑูร, 2506 : 2) เป็นชนเผ่าเร่ร่อนไม่รู้จักตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งแน่นอน ได้อพยพเข้าสู่ดินแดนชมพูทวีป ได้เข้าบุกรุก ทำ

การสู้รบและยึดครองที่อยู่ของพวกทราวิตะ พวกอารยันได้ใช้เวลาในการบุกรุกอินเดียประมาณ 1,000 ปี พวกอารยันมีความเชื่อทางศาสนา ได้แก่ เทพผู้สร้างโลกคือพระอินทร์ เทพประจำไฟคือพระอัคนี ทำประจำความชุ่มชื้นคือวรุณ และทำผู้ทำลายชีวิตคือยม

สมัยพระเวท (ประมาณ 957 ปีก่อนพุทธกาล) เมื่อพวกอารยันอพยพเข้าไปในอินเดีย ก็ได้เข้าปะปนกับชนพื้นเมืองคือทราวิตะหรือมิลักเซ ทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมของทั้งสองชนเผ่าทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ขึ้น คือวัฒนธรรมของพราหมณ์ ซึ่งใช้เวลาในการผสมผสานเป็นระยะเวลาราวพันปี (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547 : 9-10) พวกอารยันได้รับเอาความเชื่อดั้งเดิมและการนับถือเทพเจ้าของชนพื้นเมือง เข้ามารวมกับเทพของตน เทพส่วนมากเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ต่อมา ได้จัดเทพเป็น 3 พวก คือ 1) เทพบนสวรรค์ เช่น วรุณ สุริยะ อหิตติ 2) เทพในท้องฟ้า เช่น รุทธะ วาตะ และ 3) เทพบนพื้นดิน เช่น ภูเข่า ต้นไม้ แม่น้ำต่างๆ มีวรรณคดีทางศาสนาที่สำคัญ คือ **ไตรเวท** ได้แก่ ฤคเวท สามเวท ยชุรเวท รวมถึงพราหมณะและอุปนิษัท (จิรัสสา คชาชีวะ, 2540 : 8)

3. ยุคพราหมณะ

สมัยพราหมณะ ประมาณ 257 ปีก่อนพุทธกาล เมื่อชาวอริยกะแผ่อำนาจครอบครองอินเดียภาคเหนือได้ทั้งหมด มีความสามารถและร่ำรวยกว่าชนพื้นเมือง (อริยกะ) ก็เลยได้ปกครองชนพื้นเมือง เมื่อตั้งตนเป็นนายปกครองพลเมือง จึงได้ส่งความบริสุทธิ์ของเชื้อสายไว้ จึงบัญญัติห้ามพวกของตนสมสู่กับชนพื้นเมือง ได้ตั้งหลักฐานเกิดอาชีพสำคัญ 3 อย่าง คือ 1) นักบวช มีหน้าที่ปกครอง เรียกว่า กษัตริย์ 2) ครู มีหน้าที่สั่งสอน เรียกว่า พราหมณ์ 3) พ่อค้า มีหน้าที่และเปลี่ยนค้าขาย สืบตระกูล เช่นเดียวกับกษัตริย์และพราหมณ์ เรียกว่า ไวศย หรือ แพศย์ ส่วนพวกชนพื้นเมืองหรือพวกอริยกะ มีหน้าที่คอยรับใช้พวกอารยัน เพราะพวกทราวิตะเป็นพวกที่ต่ำทรามสำหรับพวกอารยัน จึงถูกจัดให้เป็นกรรมกรหรือผู้รับใช้และได้ชื่อว่าเป็น ทาส หรือ ทุสฺส (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547 : 10)

พวกอริยกะมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ต่อเทพเจ้า ได้สร้างคัมภีร์ใหม่ 2 คัมภีร์ คือ **อรันยกะ** กับ **อลรรพเวท** (ไสยศาสตร์) อันประกอบด้วยลัทธิอาคมต่างๆ ได้แต่งบทสวดเพื่อทำพิธีบวงสรวงขึ้น โดยได้เกิดลัทธิพราหมณ์นิกายต่างๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งกำหนดให้พระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุดและได้สร้างเทพเจ้าขึ้นใหม่อีก 2 องค์ คือ พระศิวะและพระวิษณุ พราหมณ์ได้รับความยกย่องอยู่ในฐานะสูงสุดและมีอิทธิพลอย่างมาก ได้เป็นผู้กำหนดพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา (แสง มนวิฑูร, 2506 : 4-5)

สมัยฮินดูแท้และอุปนิษัท (ประมาณ 100 ปีก่อนพุทธกาล) สมัยนี้นักบวชพราหมณ์ได้รับการพัฒนาด้วยการเข้าศึกษาและสำเร็จการศึกษาจากศูนย์กลางของแหล่งความรู้คือ **ดักศิลา** ในช่วงนี้เป็นสมัยแรกที่ก่อเกิดกำเนิดหลักปรัชญาสำคัญ เช่น **ปรมาตมัน** **ชีวาตมัน** (อาตมัน) และ **กรรมะ** ซึ่งอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของพรหมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เชื่อว่ามนุษย์ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสภาพแตกต่างกันเพราะกรรม วิญญาณเมื่อหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เรียกว่า **โมกษะ** (แสง มนวิฑูร, 2506 : 7)

ในช่วงระยะเวลาเดียวกันได้มีความเชื่อแบบ **อติเทวนิยม** คือ มีเทพหลายองค์ แต่มีองค์หนึ่งเป็นใหญ่กว่าเทพองค์อื่นๆ ซึ่งอติเทวนิยมได้ถูกพัฒนามาจากความเชื่อแบบ **พหุเทวนิยม** คือ เทพหลายองค์ ความเชื่อแบบ **อติเทวนิยม** ได้กลายเป็น **เอกเทวนิยม** คือ **พระพรหม** เป็นพระเจ้าผู้เป็นใหญ่ในจักรวาล

พระเจ้าองค์อื่นๆ เป็นเพียงบริวารของพระพรหมเท่านั้น (สุนทร ณ รัชชี, 2521 : 13-14) ในช่วงประมาณ 100 ปีก่อนพุทธกาล ได้มีการแบ่งวรรณะอย่างชัดเจนออกเป็น 4 วรรณะ ได้แก่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร ในระยะแรกวรรณะกษัตริย์มีอิทธิพล มีอำนาจบทบาทสูงในสังคม ภายหลััวรรณะพราหมณ์กลับกลายเป็นผู้มีบทบาทสูงกว่าวรรณะกษัตริย์ เนื่องจากว่าวรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะที่ทำหน้าที่ทางการศึกษาและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จึงทำให้มีอิทธิพลสูงกว่ากษัตริย์ (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547 : 10-11)

4. ยุคฮินดู

สมัยมหากาพย์ หลังพุทธกาลประมาณ 200 ปี บรรดาพราหมณ์ผู้เป็นศาสตราจารย์ได้แยกตัวออกไปตั้งลัทธิใหม่หรือการแยกจากศาสนาเก่า โดยลัทธิใหม่ได้ชี้แจงเพิ่มเติมขยายหลักการจากศาสนาเดิมออกไป ต่างสำนักต่างก็ปรับปรุงหลักการแตกต่างกันไปตามความนิยมในสังคมของสมัยนั้น เหตุที่ทำให้เกิดการปรับปรุงหลักการก็เพื่อต่อสู้กับพระพุทธศาสนา (ยุครุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา) การปรับปรุงนี้ทำให้ศาสนาพราหมณ์กลายเป็นศาสนาฮินดู ซึ่งได้ปรับปรุงด้วยการอนุโลมตามความชอบของประชาชนด้วยวิธีรวมเอามาเป็นของตน กล่าวคือ พากพราหมณ์ได้สร้างเรื่อง อวตาร (พระอวตารโรดม (สนตงกูโร), 2538 : 18)

อวตาร คือการแบ่งภาคมาเกิดของเทพเจ้าสูงสุดของศาสนา เพื่อรวมเทพเจ้าที่เกิดขึ้นใหม่หลายองค์มาขึ้นกับพระพรหม ซึ่งเป็นเทพสูงสุดของพราหมณ์ ได้มีการพัฒนาจากความคิดแบบ เอกเทวนิยม กลับไปเป็นแบบ พหุเทวนิยม อีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า ตริมูรติ ได้แก่เทพเจ้าสามองค์ คือ พระพรหม เป็นผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก พระวิษณุ หรือ พระอศวร เป็นเทพเจ้าแห่งการทำลายและเทพเจ้าแห่งการฟ้อนรำ พระวิษณุ หรือ พระนารายณ์ เป็นเทพเจ้าผู้รักษาและคุ้มครองโลกให้เป็นสุข พระนารายณ์เป็นองค์ทรงอวตารลงมาเพื่อช่วยเหลือมนุษย์โลกให้พ้นจากความทุกข์ (दनัย चययोठा, 2539 : 25-26) และได้ก่อกำเนิดศาสตร์ทั้งหกสำนักของฮินดูขึ้นหรือที่คณะปรัชญา 6 สำนัก ได้แก่ นยายะ ไวเศชิกะ สาขชยะ โยคะ มีมางลาและเวทานตะ ยุคนี้เรียกว่า ศาสนาฮินดู (ทวีศักดิ์ กันโยไซ, ม.ป.ป. : Fire PDF)

สมัยปุราณะ ราว พ.ศ.861 เป็นสมัยเสื่อมของศาสนาฮินดู ฮินดูได้แตกแยกเป็นนิกายต่างๆ มากมาย แต่ละนิกายมีข้อปฏิบัติที่เสื่อมทรามลงกว่าเดิมมาก เช่น นิกายใหญ่ที่สำคัญต่างได้สร้างประวัติยกย่องเทพเจ้าของฝ่ายตนว่าเลิศเลอกว่าอีกฝ่าย ดูหมิ่นเหยียดหยามเทพเจ้าของอีกฝ่ายหนึ่ง ยุคนี้มีการบูชาเทพที่มีมาตั้งแต่ยุคพระเวท เช่น พระอัคนี พระอินทร์ ขณะเดียวกันก็บูชาเทพอื่นๆ อีก เช่น เทพสูงสุด 3 องค์ คือ พระพรหม พระวิษณุและพระศิวะ มีการนับถือพระพุทธรูปชินะ ตลอดจนอวตารต่างๆ ของเทพเหล่านี้ (จิรัสสา คชาชีวะ, 2540 : 9)

สมัยฟื้นฟู ราว พ.ศ.1200 เป็นต้นมา ศาสนาฮินดูได้เริ่มกลับมาฟื้นฟูอีกครั้ง โดยได้มีการพยายามทุกวิถีทางที่จะเผยแผ่ศาสนาของตน มีขบวนการจัดตั้งสมาคมเพื่อเผยแผ่หลักธรรมของศาสนาฮินดูอีกหลายสมาคมด้วยกัน มีการพยายามกีดกันศาสนาพุทธและศาสนาเชน ซึ่งเป็นคู่แข่งสำคัญในยุคนั้น (ทวีศักดิ์ กันโยไซ, ม.ป.ป. : 52) พระพุทธศาสนาในช่วงระยะเวลานี้เริ่มถดถอยเสื่อมลง ฮินดูได้

เกิดลัทธิใหม่คือคักติและตันตระ **คักติ** คือ การนับถือพระอุมาชายาของพระศิวะ พระนางลักษมีชายาของพระวิष्ณุ พระสุรัสวดีชายาของพระพรหม ซึ่งมีนามต่างๆ เช่น เทวีนาง ทูรคาบ่าง กาลีนาง เรียกได้ว่าการบูชาเทพเจ้าฝ่ายหญิงที่เป็นชายาของเทพเจ้าฝ่ายชาย

ครั้นถึง พ.ศ.1400 ศาสนาพุทธก็เสื่อมสูญไปจากอินเดีย แต่นักปราชญ์บางคนกล่าวว่า ศาสนาพุทธไม่ได้เสื่อมไป หากแต่จมลงในศาสนาฮินดู ดังนั้น ศาสนาฮินดูในปัจจุบันจึงมีลัทธิธรรมเหมือนศาสนาพุทธเป็นส่วนมาก เหตุที่เสื่อมเพราะศาสนาพุทธหย่อนปฏิบัติมากเกินไป ศาสนาเซนเคร่งปฏิบัติมากเกินไป (แสง มนวิฑูร, 2506 : 28-29)

ส่วนลัทธิตันตระมีการฆ่าสัตว์บูชายัญ นำโลหิตสัตว์ที่ฆ่าไปบูชาเทวาลัย มีการแห่แห่นทวารูปและพิธีอื่นๆ อีกมาก ฮินดูซึ่งมีลัทธิคักติและตันตระรวมอยู่ด้วยกันกำลังเฟื่องฟูขึ้น พระพุทธศาสนาจึงเข้าไปอยู่ในวงแห่งฮินดู เกิดมีพิธีลัทธิสัทธรรมปฏิรูป การนับถือเป็นไปอย่างวิจิตรตันตระ มีศึกษาลัทธิสัทธรรมปฏิรูปอย่างใหม่เรียกว่า **พุทธตันตระ** ขึ้นที่ชายฝั่งแม่น้ำคงคาซึ่งประเทศอินเดียได้รับเอาลัทธิสัทธรรมปฏิรูปวิจิตรตันตระนี้ไปผสมผสานรวมกับพุทธเดิมด้วย (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2516 : 197-199)

ความหมายของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ผู้ให้กำเนิดศาสนาในระยะแรกเรียกตนเองว่า **พราหมณ์** หมายถึง กลุ่มคนที่มีความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับหลักดำเนินชีวิตตามแนวทางศาสนาหรือแนวพิธีกรรมต่างๆ ทำหน้าที่เป็นครูบาอาจารย์และพิธีกรรมต่างๆ ตลอดจนดูแลรักษาความสะอาดของเทวสถาน (ปุโรหิตหรือบรห์มา) ผู้ปกป้องแห่งการศึกษาที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สืบทอดกันทางสายเลือด (James Lochtefeld, 2002 : 125)

ต่อมา ภายหลังศาสนาพราหมณ์ได้เสื่อมความนิยมลงระยะหนึ่ง ได้รับการฟื้นฟูปรับปรุงขึ้นใหม่เป็นศาสนาประจำชาติของชาวฮินดู (दनय, 2009 : 15) คำว่า **ฮินดู** มาจากคำว่า **สินธุ** นั่นเอง ศาสนาฮินดูรับรองของเก่าเพียงแต่เพิ่มของใหม่เข้าไปเท่านั้น จึงเรียกรวมกันว่า **พราหมณ์-ฮินดู** ตามหลักดั้งเดิมในศาสนาพราหมณ์ ทางแห่งความหลุดพ้นเรียกว่า **มูคตยา** ทางแห่งญาณหรือปัญญา ศาสนาฮินดูก็รับรองด้วยและได้เพิ่มทางอีก 2 คือ **กรรมมรรค** ทางแห่งกรรม กับ **ภักติมรรค** ทางแห่งความภักติ ว่าเป็นทางแห่งความหลุดพ้นเช่นกัน (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2534 : 385-386)

ทัศนะต่อความเชื่อเรื่องพระเจ้า

ยุคพระเวท ระยะเวลาที่ชาวอารยันได้สร้างเทพเจ้าขึ้นหลายองค์ จัดแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเทพเจ้าแห่งสวรรค์ ได้แก่ วรุณ สุรยะหรือพระอาทิตย์ สาวิตรี วิษณุ อูษามิตรระ อาทิตี อรรมันและอัศวิน กลุ่มเทพเจ้าในอากาศ ได้แก่ วาตะ อินทระ รุทระ ปรรชันยะ มาร์ตและกลุ่มเทพเจ้าบนพื้นโลก ได้แก่ อัคนิ โสมและยม

ยุคพราหมณะ ในช่วงแรกมีความเชื่อแบบเอกเทวนิยมคือเชื่อในเทพเจ้าองค์เดียว เชื่อว่าพระพรหมเป็นเทพสูงสุดเพียงองค์เดียว เพราะเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง ทรงสถิตอยู่ในทุกสิ่ง

ในภายหลังมีความเชื่อแบบ **พหุเทวนิยม** คือ พราหมณ์ได้สร้างเทพเจ้าเพิ่มขึ้นใหม่อีก 2 องค์ คือ **พระศิวะ** ซึ่งแต่เดิมเป็นเทพแห่งภูเขา **พระวิष्ณุ** ซึ่งแต่เดิมเป็นเทพแห่งทะเลและมหาสมุทร

ยุคอุปนิษัท มีความเชื่อแบบอติเทวนิยม คือ มีเทพหลายองค์ แต่มีเพียงองค์เดียวเป็นใหญ่กว่าเทพองค์อื่นๆ ในสมัยนี้ได้มีการกำหนดความสำคัญของเทพเจ้าขึ้นใหม่ตามความนิยมของสังคม พระพรหมได้รับการยกย่องให้เป็นเทพเจ้าแห่งความแท้จริงองค์เดียว ซึ่งประทานความรู้ให้มนุษย์สามารถเห็นแจ้งได้ บรรดาเทพทั้งหลาย เป็นเพียงลักษณะที่ปรากฏขึ้นชั่วคราวของพระผู้ทรงความเป็นหนึ่งเท่านั้น

ยุคฮินดู ได้มีการรวมเทพเจ้าเข้าด้วยกัน คือ **พระพรหม** เทพเจ้าผู้สร้างโลก **พระวิษณุ** เทพเจ้าผู้พิทักษ์คุ้มครองโลก **พระศิวะ** เทพเจ้าผู้ทำลายโลก ทำลายเพื่อกวาดล้างความชั่วและให้อาตมมันได้พักผ่อนจากการเวียนว่ายตายเกิดเข้าด้วยกัน เทพเจ้าทั้ง 3 องค์รวมกันนี้ เรียกว่า **ตรีมูรติ** (Dharmakaya Open University, 2007 : 50-56)

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในปัจจุบันมีความเชื่อหลายแบบ เช่น ในบทร้อยกรองในคัมภีร์เก่าของกฎหมายมนู กล่าวไว้ว่า วรรณะศูทรซึ่งเป็นชนพื้นเมืองนับถือคณปติหรือพระคณศหรือพระพิฆเนศวร์ ในขณะที่วรรณะพราหมณ์นับถือเทพสัมภู วรรณะคษัตริย์นับถือเทพมัตสวะ (จิรสา คชาชีวะ, 2540 : 9) อาจกล่าวได้ว่าบางลัทธิเชื่อในลักษณะเป็นพหุเทวนิยมบ้าง บางลัทธิเชื่อในลักษณะเป็นเอกเทวนิยมบ้าง ซึ่งแตกต่างกันไปตามความนิยมของลัทธิความชอบของตน ตามยุคสมัยความนิยมของสังคม (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547 : 14)

สถานการณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในปัจจุบัน

ปัจจุบันผู้นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูหรือชาวฮินดู ในประเทศอินเดียมีประมาณ 77% ต่อประชากรทั่วประเทศ 1,417 ล้านคน เท่ากับชาวฮินดูในอินเดียมีจำนวน 1,091 ล้านคน (Samirah Majumdar, 2018 : 95) ฮินดูมีที่ตั้งศาสนสถานสำคัญซึ่งเป็นศูนย์กลางสำหรับผู้แสวงบุญที่ใหญ่ที่สุดในโลก ณ ปรยาคุมภมเมลา เมืองปรยาคราญ (Prayagraj) หรืออะลาฮาบาด (Allahabad) ถือว่าเป็นเมืองใหญ่เมืองหนึ่งในรัฐอุตตรประเทศ ซึ่งมีความสำคัญทางศาสนาฮินดูเป็นอย่างมาก เพราะเป็นจุดที่แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้งสามสาย คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา และแม่น้ำสรสวดี มาบรรจบกันซึ่งเรียกว่า **จุฬาทรีคุณ** หรือ **สังคัม** (Sangam) ปัจจุบันเห็นเพียงแม่น้ำสองสายคือคงคาและยมุนา ไม่พบเห็นแม่น้ำสรสวดีซึ่งอาจเป็นเพียงตำนานเท่านั้น จุฬาทรีคุณเป็นสถานที่ประกอบพิธีมหากรรมกะ (ชำระล้างบาป) ของฮินดู

ศาสนาฮินดู เชื่อมโยงอัตลักษณ์กับชนชาติอินเดียอย่างเหนียวแน่น แสดงออกถึงความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะรวมศาสนากับชาติเข้าด้วยกัน ชาวฮินดูมีความสำคัญมากต่อการเป็นชาวอินเดียอย่างแท้จริง และพยายามที่จะไม่ให้สตรีชาวฮินดูแต่งงานกับคนของศาสนาอื่น

ชาวฮินดูในภาคเหนือและภาคกลางของประเทศอินเดียใช้ภาษาฮินดี ซึ่งชาวฮินดูถือว่าภาษาฮินดีเป็นอัตลักษณ์ของชนชาติอินเดีย เป็นภาษาของศาสนาฮินดู ทำให้ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาประจำชาติของอินเดีย เป็นอารยธรรมอินเดียที่โดดเด่นหลายๆ ด้าน ที่แพร่หลายกระจายไปในหลายประเทศทั่วโลก (Evans Jonathan & Neha Sahgal, 2021 : 17/07/2566)

สำหรับข้อมูลการนับถือของประชากรไทยจากการสำรวจปีล่าสุดเมื่อ พ.ศ. 2564 มีผู้นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูทั่วประเทศ จำนวน 4,094 คน คิดเป็นร้อยละ 0.01 ของประชากรทั้งประเทศ (กรมการปกครอง, 2564 : 15/07/2566)

สรุป ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาพหุเทวนิยม คือ นับถือเทพเจ้าหลายองค์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นศาสนาประจำชาติอินเดีย ถือว่าเป็นศาสนาแห่งอารยธรรมของแม่น้ำสินธุ เพราะเกิดจากการผสมผสานของวัฒนธรรมตามยุคสมัยต่างๆ ตั้งแต่สมัยเนกริโตอยด์ สมัยโปรโต-ออสโตรลอยด์ สมัยดราวิเดียนและสมัยอารยัน มาเป็นลำดับ ทำให้ความเชื่อ วิถีชีวิต ได้มีการผสมกลมกลืนกันเกิดเป็น คัมภีร์พระเวทขึ้น จนมาถึงยุคพราหมณ์ ประมาณ 257 ปีก่อนพุทธกาล ดินแดนแห่งนี้ถูกเรียกว่า **ชมพูทวีป** ชาวอารยันได้มีการแบ่งวรรณะเพื่อสงวนความบริสุทธิ์ของเชื้อสายไว้ จึงบัญญัติห้ามพวกตนสมสู่กับพวกดราวิเดียน แต่ข้อมูลตอนนี้ก็ยังไม่ชัดเจน

จนมาถึงสมัยฮินดูที่ประมาณ 100 ปีก่อนพุทธกาล พวกพราหมณ์ได้รับการพัฒนาด้วยการเข้าศึกษาความรู้จากนครตักศิลา ทำให้ก่อกำเนิดหลักปรัชญาสำคัญ เช่น อาตมัน กรรมและโมกษะ ได้พัฒนาความเชื่อแบบพหุเทวนิยมมาเป็นความเชื่อแบบอเทวนิยม คือเชื่อเทพเจ้าหลายองค์ แต่มีเพียงองค์เดียวที่เป็นใหญ่กว่าเทพทั้งปวง ได้มีการแบ่งชั้นวรรณะอย่างชัดเจนเป็น 4 วรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร ต่อมาภายหลังจากความเชื่อแบบอเทวนิยมได้กลายเป็น **เอกเทวนิยม** คือ **พระพรหม** เป็นเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ในจักรวาล เทพองค์อื่นเป็นเพียงบริวารของพระพรหมเท่านั้น

ประมาณ พ.ศ.200 บรรดาพราหมณ์ผู้เป็นศาสนจักรต่างได้แยกตัวออกจากศาสนาเก่าไปตั้งลัทธิใหม่ โดยได้เพิ่มเติมขยายหลักการจากศาสนาเดิมตามทัศนะของตนตามความนิยมในสังคมสมัยนั้น เพื่อต่อสู้กับศาสนาใหม่คือ **ศาสนาพุทธ** ซึ่งกำลังรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยนั้น สมัยนี้เรียกว่า **มหากาพย์** การปรับปรุงทำให้ศาสนาพราหมณ์กลายเป็นศาสนาฮินดู โดยการนำเอาความเชื่อของพุทธมารวมเป็นของตน เช่น การสร้างอวตารเพื่อรวมเทพเจ้าที่เกิดขึ้นใหม่หลายองค์มาขึ้นกับพระพรหม ได้เปลี่ยนความเชื่อแบบ **เอกเทวนิยม** มาเป็น **พหุเทวนิยม** เหมือนเดิม เรียกว่า **ตรีมูর্তิ** ได้แก่ พระพรหม พระคเณศ และพระวิษณุ จนมาถึงสมัยปุราณะราว พ.ศ.861 ศาสนาฮินดูได้ถูกยกย่องไปมากมายนาน มีข้อปฏิบัติที่เสื่อมทรามลง แต่ละนิกายต่างยกย่องเทพเจ้าฝ่ายตน ดูหมิ่นเทพเจ้าของนิกายฝ่ายอื่น จนถึงประมาณ พ.ศ.1200 ฮินดูได้เริ่มกลับมาฟื้นฟูอีกครั้ง เป็นยุคที่ศาสนาพุทธเสื่อมลง ได้มีการรวมความเชื่อของศาสนาพุทธและฮินดู เกิดเป็นลัทธิสังคราะห์รูปแบบใหม่ ชื่อว่า **พุทธตันตระ** ทำให้ศาสนาฮินดูมีหลักธรรมเหมือนศาสนาพุทธเป็นส่วนมากและเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

3. ศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์ เป็นศาสนา **เอกเทวนิยม** นับถือพระเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียว คือ **พระยะโฮวาห์** (Jehovah) หรือ **พระยาห์เวห์** (Yahweh) และเป็นหนึ่งศาสนาในกลุ่มศาสนา **อับราฮัม** (Abrahamic religions) ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่วิวัฒนาการมาจากศาสนายิว เป็นศาสนา 1 ใน 3 ของศาสนาโลก เกิดในปาเลสไตน์ตอนเหนือ เมื่อ พ.ศ.543 โดยคิดตามปีเกิดของพระเยซู มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ความเป็นมาของศาสนาคริสต์

ย้อนไปในสมัยกษัตริย์โซโลมอน (อิสลามถือว่าเป็นปี สุเลมาน) โอรสของพระเจ้าดาวิด ผู้ได้ครองชาติอิสราเอล ช่วงนั้นมีการแตกร้างแยกสามัคคีกัน ภาคเหนือมีชื่อว่าอิสราเอล ภาคใต้มีชื่อว่ายูดาห์หรือยิว

ระหว่างที่ชาติฮีบรูแตกร้างบาดหมางกันเองบ้านเมืองก็ถึงหายนะ โดยถูกชาติอัสซีเรียตีภาคเหนือแตกและ
กวาดต้อนเป็นเชลย ล่วงเวลามาราวร้อยปี ชาติฮีบรูภาคใต้ถูกชาติคาลเดียตีบ้านเมืองแตก กวาดต้อนชาติ
ฮีบรูเป็นเชลยไปประเทศตน คือประเทศซึ่งเดิมที่เป็นของอัสซีเรีย กษัตริย์ชาติฮีบรูก็ถึงกาลอวสานลงใน
ตอนนั้น ภายหลังพระเจ้ากรุงเปอร์เซียยกมาตีชาติคาลเดียแตกแล้วเข้ายึดครอง ก็อนุญาตให้ชนชาติฮีบรู
กลับไปอยู่บ้านเดิมของตนในอิสราเอลได้ (วิโรจน์ นาคชาติ, 2558 : 79)

กษัตริย์เปอร์เซีย ได้ประทานเสรีภาพบางประการให้หัวหน้าชาติฮีบรู ประมวลบัญญัติความเชื่อ
เดิมของตนคือคัมภีร์เดิมห้าเล่มแรกและยกส่งคายนาขึ้นใหม่ เช่น การกล่าวถึงเรื่องพระยะโฮวาห์ การสร้าง
โลก การตกเป็นเชลยในอียิปต์ เรื่องโมเสสพาหนี เรียกความเชื่อนี้ว่า ฮิว ชาติฮิวไม่มีกษัตริย์เหมือนแต่ก่อน
จึงได้ตั้งหัวหน้านักบวชเป็นปุโรหิตสถิตในกรุงเยรูซาเล็ม มีอำนาจปกครองชนชาติฮิว (เสรีรักษ์โกเศศ-นาคะ
ประทีป, 2507 : 5-6) ต่อมาปาเลสไตน์ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติโรมัน ชาวฮิวอยู่ภายใต้อำนาจการกดขี่
ของกรุงโรม ชาวฮิวถูกกองทหารโรมันเฝ้าอยู่ตลอดเวลา ทหารโรมันไปถึงไหนที่นั่นต้องนองเลือด โรมันเข้า
มายึดครอง พร้อมทั้งให้เคารพบูชาพระรูปจักรพรรดิแห่งกรุงโรมซึ่งเป็นเทวราช แต่ชาวฮิวไม่ยอมและ
แสดงอาการต่อต้านอย่างบ้าคลั่งดื้อดึงไม่ยอมเคารพบูชา

เมื่อชาวฮิวแสดงอาการกระด้างกระเดื่องเรื่องเช่นนี้อยู่บ่อยๆ ในที่สุดชาวโรมันก็มีการเปลี่ยนตีหรือ
ประหารชีวิต ชาวฮิวต้องถูกลงโทษรับทุกขทรมานแสนสาหัส ตกอยู่ในฐานะที่ยากลำบาก ซึ่งใน
สถานการณ์เช่นนี้ ชาวฮิวยังเชื่อมั่นและไม่ยอมอยู่ใต้อาณัติของ **พระเมสสิยาห์** ที่เชื่อกันว่าเป็นบุตรของ **พระ
ยะโฮวาห์** ผู้ลงมาเพื่อช่วยชาติของตนให้พ้นทุกข์ แต่ชาวฮิวไม่รู้ว่พระเมสสิยาห์จะมาถึงเมื่อใดและมี
ลักษณะเป็นอย่างไร ก่อนจะถึงวันนั้นชาวฮิวยังคงตบตาใจกันหมด

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชาวฮิวยังมีความคิดแยกแยะออกเป็น 2 พวก คือ พวกซีลอต มีแนวคิดที่ว่า เพื่อ
เร่งให้วันอันเป็นความหวังมาถึงโดยเร็ว ต้องรื้อทำลายกรุงโรมและขับไล่พวกโรมัน เป็นการนอง
เลือดในหมู่เพื่อนร่วมชาติของตน ส่วนชาวฮิวยีกกลุ่มมีจิตใจเข้มแข็ง มีทัศนะว่าอาณาจักรแห่งสันติจะอุบัติ
ขึ้นได้ก็ด้วยวิธีสันติเป็นปัจจัย ชาวฮิวยุกลุ่มนี้จึงอ่อนน้อมประชาชนร่วมชาติให้ต่อสู้เอาชนะใจตนเอง ดีกว่า
ไปต่อสู้เอาชนะอำนาจของโรมัน (พระยาอนันตวรฤทธิเดช (ยง เสรีรักษ์โกเศศ), 2532 : 163-164)

ชาวฮิวยุกลุ่มรักสันติเชื่อว่า การที่ชาติฮิวหรืออิสราเอลต้องประสบความยากเข็ญแสนสาหัส การตก
ไปเป็นเชลยของชาติต่างๆ นั้น เนื่องมาจากการประพฤติแต่บาปพยานชั่วผิดแผกแยกไปจากบัญญัติของ
พระยะโฮวาห์ ซึ่งเชื่อมั่นว่าพระองค์จะส่งพระเมสสิยาห์ลงมาปราบปรามศัตรูให้สูญสิ้น ทำให้ชาติฮิวเป็น
เจ้าโลกในเวลาเดียวกันนั่นเอง ทารกฮิวยุคนหนึ่งได้อุบัติขึ้นในโลกชื่อ **โยชูวา** หรือ **เยชู** ในปี 1 แห่งคริสต
ศักราช ครั้นเจริญวัยขึ้นก็ปรากฏว่าเป็นผู้เฉลียวฉลาดอย่างมหัศจรรย์ พระเยชูได้บรรลุนิรมิตเป็นพระคริสต
เจ้า (**คริสต** แปลว่า **ผู้เปี่ยมทุกข**) พระองค์ทรงสั่งสอนเหล่าสาวกให้ประพฤติแต่ความดี มีใจเมตตากรุณา
และให้มีความรักดีต่อพระเจ้า (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2549 : 373)

พระเยชูเป็นผู้ نابัณฑิตศาสนายิว แต่พยายามปรับคัมภีร์เดิมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ใช้วิธีการสอนแบบให้ผู้
ที่ได้รับฟังมีความเข้าใจง่ายขึ้น สอนให้สาวกมีความเมตตากรุณา ให้อภัยแก่ศัตรู รวมไปถึงคำสอนที่เป็น
ปฏิปักษ์ต่อโมเสสศาสดาของตน อาทิ ในบัญญัติของโมเสสให้สามีภรรยาขาดจากกันได้ แต่พระเยชูสอนว่า

ไม่ให้มีการหย่าขาดจากกัน โมเสส ได้วางบัญญัติเคร่งครัดว่า มนุษย์ต้องหยุดงานในวันสะบาโต แต่พระเยซูสอนว่า ไม่ให้เคร่งครัดในเรื่องนี้ ถ้ามีคนเจ็บป่วยมารักษาในวันสะบาโตก็รักษาให้ พระเยซูยังกล่าวโจมตีนักบวชปุโรหิตยิวว่าเป็นพวกหน้าซื่อใจคด ปิดพิภพสวรรค์ไว้ไม่ให้มนุษย์เข้าถึง อีกทั้ง พวกนักบวชยังกล่าวอ้างตนเองเป็นคณนำทางให้มนุษย์ แต่ตัวเองกลับตาบอดเสียเอง พระเยซูยังได้ประกาศความเชื่อใหม่ว่า ตนเป็นผู้ที่จะพาคนทั้งปวงไปสู่สวรรค์หรืออาณาจักรแห่งพระเจ้า

พระเยซูได้ประกาศศาสนาใหม่โดยอ้างตนว่าเป็นบุตรของพระเจ้า ดังที่มีคำทำนายไว้ในคัมภีร์เดิม แต่นักบวชปุโรหิตยิวและชาวยิวบางกลุ่มไม่พอใจ เพราะเขาเหล่านั้นเชื่อว่าพระเมสสิยาห์ที่จะลงมาตรัส จะต้องเป็นบุรุษผู้แก่กล้าสามารถเป็นนักรบ ส่วนพระเยซูคริสต์เป็นแค่ชาวชนบทไม่มีฤทธิ์เดช อีกทั้ง ยังสั่งสอนมนุษย์ให้ยกโทษแก่ศัตรูของตนและมีความกรุณาเมตตา ผิดความนิยมและไม่มีที่น่าเชื่อถือ จึงมีการฟ้องร้องผู้ปกครองกรุงเยรูซาเล็มให้กำจัดพระเยซูคริสต์เสีย โดยอ้างว่ามั่วสุมชุมนุมคนจะก่อการกำเริบขึ้นเพื่อปลุกปั่นให้พ้นจากอำนาจโรมัน

ท้ายที่สุด พระเยซูก็ถูกพลเมืองส่วนมากเรียกร้องให้ผู้ปกครองเมืองตัดสินประหารชีวิต โดยการตรึงใส่ไม้กางเขน ซึ่งเป็นวิธีประหารชีวิตในสมัยนั้น การที่พระเยซูยอมถูกตรึงบนไม้กางเขนเช่นนี้ พวกศิษย์และสาวกถือว่า พระเจ้าทรงมหากรุณาแก่สัตว์โลก จึงประทานพระบุตรมาไถ่โทษบาปของมนุษย์ โดยพลีชีวิตพระบุตรของพระองค์ให้ พระเยซูได้สิ้นพระชนม์ด้วยวัยเพียง 30 ปี พระองค์ได้เกิดใช้ชีวิตและได้ตายในศาสนายิว หลังจากสิ้นพระชนม์ได้มีข่าวเรื่องราวที่เป็นอนิจจังแพร่กระจายไปทั่วแดนต่างๆ รวมทั้งอาณาจักรโรมันด้วย ทำให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใสศรัทธามากยิ่งขึ้น (วิโรจน์ นาคชาติ, 2558 : 85-86)

ในเวลาต่อมา ซอล แห่งเมืองตารซุส (Saul of Tarsus) ภายหลังมีชื่อว่า ปอล หรือ นักบุญเปาโล เป็นชาวยิวและชาวนครของอาณาจักรโรมัน ซอลเป็นผู้มีกรีกเชื้อชาติและพูดภาษากรีกได้ แม้ในบางครั้งจะมีอารมณ์ฉุนเฉียวไม่ไว้หน้าใคร แต่ก็จัดได้ว่าเป็นรัฐบุรุษที่ยิ่งใหญ่ ซอลเป็นผู้สามารถในการจัดการสร้างศาสนา ซอลได้ทำให้คติความเชื่อของยิวเปลี่ยนรูปโฉมแบบใหม่ ซอลได้เป็นผู้ประกาศศาสนาอันยิ่งใหญ่ด้วยพระคริสต์ผู้ทรงถูกตรึงบนไม้กางเขน ซอลได้จาริกเดินทางไปยังที่ต่างๆ แม้ในกรุงโรม ตลอดทั้งอาณาจักรโรมัน ซอลก็ไปประกาศศาสนาอย่างทั่วถึงและได้ประกาศแยกตัวออกจากยิว พร้อมกับตั้งชื่อศาสนาใหม่ว่า คริสโต หรือ Christos ซึ่งเป็นภาษากรีก แปลว่า เจิมด้วยน้ำมันแล้ว ได้ประกาศว่า พระเยซู เป็นพระศาสดาของศาสนาคริสต์ การประดิษฐานศาสนาคริสต์ขึ้นเป็นศาสนาของโลก ก็ได้เริ่มเกิดขึ้นเพราะซอลนั่นเอง (พระยาอนุนานราชชน (ยง เสฐียรโกเศศ), 2532 : 170-180)

ความหมายของศาสนาคริสต์

คริสต์ หรือ Christ มาจากภาษาโรมันคือ Christus และคำนี้ก็มาจากภาษากรีกอีกต่อหนึ่ง คือ Christos ซึ่งแปลมาจากคำว่า Messiah หรือ เมสสิยาห์ ในภาษาฮีบรู คำว่า เมสสิยาห์ แปลว่า พระผู้ปลดปล่อยทุกข์ภัยหรือพระผู้ช่วยให้รอด คือ รอดพ้นไม่ตกนรก จากคำพิพากษาในวันสุดท้ายหรือวันตัดสินโลก เมื่อว่าด้วยความหมายแล้ว เมสสิยาห์ ก็คือตัวแทนของพระเจ้าบนพื้นพิภพ ดังนั้น คำว่า คริสต์ จึงเป็นศัพท์สูงจุคำว่า ศาสดาพยากรณ์ (Dhammakaya Open University, 2007 : 319)

ดังนั้น พระคริสต์ ก็คือ **เมสสิยาห์** ในภาษาฮีบรู มีความหมายว่า ผู้ที่ได้รับการเจิมไว้หรือผู้ที่พระเจ้าได้เลือกไว้แล้ว เพื่อลงมาช่วยปลดปล่อยความทุกข์ของมนุษย์ให้รอดพ้นจากบาป แล้วไปอยู่ในอาณาจักรขององค์เจ้าชีวิต คือ อาณาจักรแห่งพระเจ้าหรือสวรรค์ชั้นนิรันดร์ (Bible League International, 2561 : 1971)

ทัศนะต่อความเชื่อเรื่องพระเจ้า

ศาสนาคริสต์ เป็นศาสนาเอกเทวนิยม เชื่อว่าพระเจ้าสร้างทุกสิ่งทุกอย่างด้วยคำพูด เมื่อพระองค์พูดทุกสิ่งก็เกิดขึ้น ไม่ต้องมีเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสร้าง ตามพระคัมภีร์กล่าวว่าพระเจ้านำอำนาจที่สร้างโลกนี้ พระองค์รักและดูแลมนุษย์อยู่เสมอ (ไบเบิลลีคานานาชาติ, 2560 : 6)

ชาวคริสต์เชื่อว่า พระเจ้ามาในโลกนี้ในคราบของพระเยซูและพระเยซูมาทำให้มนุษย์ได้รู้จักกับพระเจ้ายิ่งขึ้นซึ่งเป็นข่าวดียิ่ง ทำให้มนุษย์แน่ใจว่าพระเจ้ารักทุกชีวิตและทำให้มนุษย์แน่ใจได้ว่าพระเจ้ายกโทษความผิดบาปให้กับมนุษย์เมื่อขอโทษ พระเจ้ายินดีต้อนรับเสมอ

พระเจ้ารักมนุษย์มาก จนไม่ยอมให้ชีวิตประจำวันของมนุษย์ตกอยู่ในกับดักแห่งความบาปและการกลัวความตาย เมื่อมนุษย์เชื่อเรื่องการตายและการฟื้นขึ้นมาจากความตายของพระเยซู ความตายก็ไม่มีอำนาจอยู่เหนือนมนุษย์อีกแล้ว เมื่อพระเยซูเป็นเพื่อนของมนุษย์พระองค์ช่วยมนุษย์ให้มีชีวิตที่ดีกว่าเดิมเป็นชีวิตที่พระเจ้าอยากให้มนุษย์ทุกคนมี (ไบเบิลลีคานานาชาติ, 2560 : 56)

ตามพระคัมภีร์ยังกล่าวอีกว่า พระเจ้าสัญญาว่าจะปล่อยมนุษย์ออกจากบาปและความตาย การที่พระเยซูลงมาเพื่อทำให้มนุษย์รู้จักกับพระเจ้ายิ่งขึ้น มนุษย์ก็ควรที่จะแสดงให้ครอบครัวและเพื่อนรู้ว่า การติดตามพระเยซูเป็นสิ่งที่ประเสริฐ เป็นสิ่งที่กล้าหาญ เป็นการแสดงความรักต่อพระเจ้า เมื่อตายแล้วพระเจ้าจะรับวิญญาณไปอยู่กับพระองค์บนสวรรค์ชั้นนิรันดร์ (ดนัย ไชโยธยา, 2539 : 171)

ช่วงศตวรรษที่ 4 ได้มีความเชื่อว่าพระเยซูทรงมี 3 ภาคในองค์เดียวกัน ได้แก่ **พระบิดา** คือ พระเจ้าผู้ทรงสถิตอยู่ในสวรรค์ ผู้ทรงสร้างโลกสรรพสิ่งและมนุษย์ ทรงรักมนุษย์มากกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ **พระบุตร** คือ พระเยซูคริสต์ซึ่งมีฐานะเป็นบุตรของพระเจ้าผู้เสด็จมาในโลกเพื่อไถ่บาปแก่มนุษย์ผู้หลงผิดให้กับคืนไปหาพระเจ้าได้ พระเยซูทรงมีธรรมชาติแท้จริงเป็นพระเจ้า **พระจิต** คือ พลังอำนาจของพระเจ้าอันเป็นพลังแห่งความรักที่เชื่อมพระบิดากับพระบุตรเข้าด้วยกัน เป็นพลังอำนาจของพระเจ้าที่ทรงแสดงต่อมนุษย์ เพื่อดลบันดาลให้มนุษย์กลับใจมาประพฤติปฏิบัติตามแนวทางของพระเจ้า (Dhammakaya Open University, 2007 : 453)

สถานการณ์ของศาสนาคริสต์ในปัจจุบัน

ศาสนาคริสต์ เป็นศาสนาที่กระจายไปทั่วโลก ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในทวีปยุโรป อเมริกาและออสเตรเลีย ซึ่งสถานะของศาสนาคริสต์ทั่วโลก ในปี พ.ศ.2565 มีจำนวนผู้นับถือประมาณ 2,600 ล้านคน (Gordon-Conwell Theological Seminary, 2023 : 84) ชาวคริสต์เป็นกลุ่มศาสนาที่ใหญ่ที่สุดในโลก และเป็นศาสนาที่มีการเผยแผ่มากที่สุด ส่วนมากอยู่ในประเทศทางตะวันตก มีทุนมาก มีคนที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาก อุทิศชีวิตเพื่องานเผยแผ่ศาสนาจริงจัง

ในสมัยก่อนศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่ตามหลังการเมืองและการทหารเข้าไปสู่ประเทศนั้นๆ แต่ในปัจจุบันความมุ่งหมายเด่นชัดที่เป็นการเมืองหรือการทหารของพวกเผยแผ่ได้ลดน้อยลง เพราะเหตุการณ์ของโลกได้เปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันได้มุ่งเข้าไปเผยแผ่ในประเทศที่ด้อยพัฒนาการ คือการตั้งโรงเรียน โรงพยาบาล โรงเรียนเด็กกำพร้าและหอพัก เป็นต้น กล่าวได้ว่า ศาสนาคริสต์ในยุคปัจจุบัน แพร่หลายไปในส่วนต่างๆ ของโลกมากกว่าศาสนาอื่นๆ เพราะงานเผยแผ่อันเข้มแข็งนั่นเอง (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2534 : 113-114)

ข้อมูลจากการสำรวจประเทศที่มีผู้นับถือศาสนาคริสต์มากที่สุด 10 ประเทศทั่วโลก มีดังนี้

1. สหรัฐอเมริกา 79.5% ต่อประชากร 331.9 ล้านคน เท่ากับ 263 ล้านคน
2. บราซิล 90.2% ต่อประชากร 214.3 ล้านคน เท่ากับ 193 ล้านคน
3. เม็กซิโก 95% ต่อประชากร 126.7 ล้านคน เท่ากับ 120 ล้านคน
4. ไนจีเรีย 50.8% ต่อประชากร 213.4 ล้านคน เท่ากับ 108 ล้านคน
5. ฟิลิปปินส์ 93.1% ต่อประชากร 113.9 ล้านคน เท่ากับ 106 ล้านคน
6. รัสเซีย 73.6% ต่อประชากร 143.4 ล้านคน เท่ากับ 105 ล้านคน
7. คองโก 95.7% ต่อประชากร 95.89 ล้านคน เท่ากับ 91 ล้านคน
8. เอธิโอเปีย 63.4% ต่อประชากร 120.3 ล้านคน เท่ากับ 76 ล้านคน
9. จีน 0.5% ต่อประชากร 1.412 พันล้านคน เท่ากับ 70 ล้านคน
10. เยอรมนี 70.8% ต่อประชากร 83.2 ล้านคน เท่ากับ 58 ล้านคน (EN.Wikipedia, 2023 :

5/06/2566)

ในประเทศไทยมีผู้นับถือศาสนาคริสต์รวมกันในปี พ.ศ.2557 จำนวน 6.1 แสนคน ส่วนปี พ.ศ. 2561 มีจำนวน 7.6 แสนคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2561 : 16/06/2566) และข้อมูลการสำรวจปีล่าสุด พ.ศ.2564 มีผู้นับถือจำนวน 7.1 แสนคน คิดเป็นร้อยละ 1.21 ของประชากรทั้งประเทศ (กรมการปกครอง, 2564 : 16/06/2566)

สรุป ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาเอกเทวนิยม เป็นหนึ่งในศาสนาอับราฮัม เช่นเดียวกับศาสนาฮินดู และศาสนาอิสลาม เพราะอับราฮัมเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ศาสนาในศาสนาของตน นับถือพระเจ้าเป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียว คือ **พระยะโฮวาห์** หรือ **พระยาห์เวห์** ถือกำเนิดขึ้นประมาณ พ.ศ.543 นับเป็นคริสต์ศักราชที่ 1 ในปาเลสไตน์ตอนเหนือ ปัจจุบันคือประเทศอิสราเอล

ศาสนาคริสต์ เป็นศาสนาที่สืบเนื่องมาจากผลของการปรับปรุงหลักคำสอนของยิวหรือกฎของโมเสส ให้เป็นหลักคำสอนที่ประกอบด้วยความรัก ความเมตตา กรุณา ให้อภัยแก่ศัตรู มีความรักดีต่อพระเจ้า พระเยซูคริสต์พยายามปรับปรุงคัมภีร์เดิมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น พระเยซูคริสต์ได้ประกาศความเชื่อใหม่ด้วยการอ้างตนว่าเป็นบุตรของพระเจ้าหรือ **พระเมสสิยาห์** ดังในคำทำนายไว้ในคัมภีร์เดิมคือผู้ที่จะลงมาปลดปล่อยช่วยชนชาติยิวให้พ้นจากความทุกข์ ซึ่งจะนำพาเพื่อนมนุษย์เข้าสู่อาณาจักรแห่งพระเจ้า

หลังสิ้นพระชนม์ เหล่าสาวกเชื่อว่าการสละพระชนม์ชีพของพระองค์ เป็นการไถ่โทษบาปแทนมนุษย์ พระเยซูคริสต์ได้เกิด ได้ใช้ชีวิต ได้ตายในสถานะของชาวยิว ขบวนการสิ้นพระชนม์และข่าวเกี่ยวกับ

เรื่องปาฏิหาริย์ของพระองค์ ได้แพร่กระจายไปทั่วดินแดนต่างๆ ตลอดทั้งอาณาจักรโรมัน ทำให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระเยซูคริสต์เป็นจำนวนมาก

พระเยซูคริสต์ เป็นเพียงผู้ปรับปรุงคำสอนเดิมให้แปลกไปจากของยิว เป็นคำสอนใหม่เท่านั้น พระองค์ไม่ได้กล่าวถึงการตั้งศาสนาใหม่แต่อย่างใด แต่ผู้ที่ตั้งศาสนาใหม่คือ **ซอล** ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนนามของตนใหม่ชื่อว่า **ปอล** หรือ **นักบุญเปาโล** ท่านเป็นผู้นำคำสอนของพระเยซูคริสต์มาทำให้คติความเชื่อของยิวเปลี่ยนรูปแบบใหม่ ได้ประกาศศาสนาอันยิ่งใหญ่ว่าด้วยพระเยซูคริสต์เป็นศาสดา พร้อมตั้งชื่อศาสนาใหม่ว่า **ศาสนาคริสต์** จึงถือว่านักบุญเปาโล คือ ผู้ที่ตั้งศาสนาคริสต์ให้ประดิษฐานไว้ในโลกและเป็นศาสนา 1 ใน 3 ของโลกจนถึงปัจจุบัน

4. ศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามมีบทบาทต่อสันติภาพและเศรษฐกิจโลก เพราะแหล่งน้ำมันดิบที่นับว่าเป็นหัวใจของเศรษฐกิจโลก ซึ่งส่วนมากอยู่ในแถบประเทศอาหรับและนับถือศาสนาอิสลาม คำว่า **อิสลาม** หมายความว่า การยอมรับศานติและความสงบสุข มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความเป็นมาของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาประเภท เอกเทวนิยม ถือพระเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียว คือ **อัลลอฮ์** (Allah) และเป็นหนึ่งศาสนาในกลุ่มศาสนาอับราฮัม (Abrahamic religions) คือ มีความเชื่อว่าพระเป็นเจ้ามีหนึ่งเดียว เช่นเดียวกับศาสนายิว (ยูดาย) ศาสนาคริสต์ ถือกำเนิดในภูมิภาคเอเชียตะวันตก ทั้งสามศาสนาถือว่าบุคคลที่มีนามว่า **อับราฮัม** เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ศาสนาตน ศาสนาอิสลามเกิดในประเทศอาหรับเมื่อประมาณ พ.ศ.1110 โดยคัคคิมวันรับ้องการของนบี มุฮัมมัด (วิโรจน์ นาคชาตรี, 2558 : 76)

ประเทศอาหรับเป็นดินแดนทะเลทราย มีภูมิประเทศและดินฟ้าอากาศแตกต่างกัน กลางวันร้อนจัด กลางคืนหนาวเหน็บ เมื่อสภาพอากาศเป็นเช่นนี้ นิสัยใจคอของชาวอาหรับเองก็แปรปรวน ชาวอาหรับเป็นชนชาติที่มีการปฏิสนธิการต้อนรับแขกที่มาเยือนอย่างดีเลิศ แต่ในขณะเดียวกัน ถ้าเจ็บแค้นก็มีความอาฆาตพยาบาทอย่างรุนแรง ใครที่เป็นศัตรูกันก็จะแค้นกันไปทั้งครอบครัว เป็นนักรบอย่างดุเดือด เข้มโหด มีนิสัยดื้อดึง พุดตลกขบขัน เป็นเจ้าบทเจ้ากลอน (มุฮัมหมัด เนสะและ, 2563 : 2)

ดินแดนแห่งนี้เป็นดินแดนของชนชาวเบดูอิน (Bedouin) หรืออาหรับ เป็นชนชาติที่มีความเกี่ยวพันทางสายโลหิตกับชาวฮีบรู เป็นชนชาวเพนजरเร่ร่อนตามทะเลทรายแถบคาบสมุทรอาหรับ ดำรงชีพอยู่ด้วยการปศุสัตว์เป็นส่วนใหญ่ แยกกันอยู่เป็นพวกๆ (दनัย ไซโยธา, 2539 : 189) พวกนี้มาพบภูมิประเทศแห่งหนึ่งเป็นที่แคบ มีภูเขาขนาบอยู่ทั้งสองข้าง มีน้ำพุพุ่งสูงขึ้นในที่แคบนั้น จึงพากันเริ่มตั้งถิ่นฐานขึ้นที่นั่น เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ไม่มีวันแห้งแล้ง ผู้คนในแผ่นดินนี้จึงมีคตินับถือผีบางเทวดา กลุ่มพวกเบดูอินที่อยู่อาศัยในทะเลทรายแต่ละพวกแต่ละกลุ่ม ก็นับถือสิ่งอันเป็นสรวงของตนเป็นเฉพาะกลุ่มไป เช่น เครื่องราง หินผา ต้นไม้ ดวงดาว และของขลังของศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือร่วมกันในหมู่พวกเบดูอิน คือ **หินดำ**

หินดำก้อนนี้เป็นที่เคารพและกลัวเกรงมากในหมู่ชาว **เบดูอิน** ถือว่ามีเดชอำนาจอันร้ายแรง ซึ่งเป็นที่เลื่องลือกันทั่วไป ทำให้เกิดคณะนักบวชขึ้น คณะนักบวชมีหน้าที่จัดระเบียบการเดินทางมานมัสการ หินอันศักดิ์สิทธิ์นี้ให้เป็นไปตามประเพณี ชาวเบดูอินไม่ว่าจะอยู่ที่ใดในทะเลทราย เมื่อถึงฤดูกาลก็จะเดินทางมายังเมืองเมกกะนี้เพื่อได้กราบไหว้ (พระยาอนูมานราชชน (ยง เสฐียรโกเศศ), 2532 : 191)

ต่อมา ได้พากันสร้างวิหารขนาดเล็กรูปสี่เหลี่ยมขึ้นในเมืองเมกกะที่ซึ่งหินดำอยู่นั้น ได้กลายเป็น เทวสถาน เรียกว่า **กาบะ** (Kaaba) ซึ่งมีก้อนหินดำสูงราว 10 เมตร กว้างราว 12 เมตร ตั้งอยู่ตรงกลาง มีระเบียงล้อมรอบ มีเสาถึง 240 ต้น มีเทวรูปเก็บไว้ในเทวสถานนี้ถึง 360 องค์ เป็นเทพเจ้าของชาวอาหรับ แต่ละพวกเก็บมารวมกันไว้ เทวสถานรูปสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นที่ประดิษฐานหินดำ จึงชื่อว่า **กาบะ** ซึ่งมีความสำคัญมาก ถือเป็นศูนย์กลางของชาวเบดูอินจะนัดพบกัน จิตใจของชาวเบดูอินมารวมกันอยู่ที่นั่น นักบวชผู้ทำหน้าที่รักษาดูแลเทวสถานแห่งนี้ เรียกว่า **โกรายซิดส์** หรือ **โกเรอิช** (Koreish) นักบวชพวกนี้เป็นต้นคิดให้สร้างเมืองขึ้นเมืองหนึ่งรอบบริเวณเทวสถานกาบะ เมืองนี้ชื่อว่า **เมกกะ** หรือ **มักกะฮ์**

แต่เมื่อศาสนาอิสลามเกิดขึ้นแล้วความนับถือในเรื่องต่างๆ แบบเก่าของชาวเบดูอิน เช่น การเคารพบูชาวิญญาณผีสิงเทวดา การนับถือดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดวงดาวต่างๆ ได้หมดไป เพราะอิสลามได้เข้ามาเผยแผ่เพื่อกำจัดลัทธิแห่งการบูชาผีสิงเทวดา สอนว่าต้องมอบตนให้อัลลอฮ์เพียงองค์เดียว ไม่ใช่มอบตนไว้กับเทพที่สิงอยู่บนเขาหรือต้นไม้ ไม่ใช่บูชาผีสิงเทวดาชั้นต่ำ ไม่ใช่เซ่นไหว้ด้วยเลือดเนื้อของสัตว์แล้วนำมาบูชาอ่อนวอนขอร้องอวยงเด่นแรงเด่นก่ง ได้ทำลายความเชื่อเก่าและสถานที่บูชาผีสิงเทวดาทั้งหมด เหลือไว้เพียงแค่หินดำกาบะ ที่เชื่อกันว่ามีมานานตั้งแต่สมัยของท่าน **นบี อิบราฮิม** (พระยาอนูมานราชชน (ยง เสฐียรโกเศศ), 2532 : 194)

นบี มุฮัมมัด เป็นผู้ที่นับถือเทพประจำโคหฺร ซึ่งท่านนบี มุฮัมมัด ใช้เรียกพระนามแทนพระองค์ว่า พระอัลเลาะห์ ซึ่งชนชาติอื่นๆ ก็รู้จัก แต่ชนบางพวกหรือเรียกแตกต่างกันออกไปในแต่ละเมืองแต่ละยุคสมัย ซึ่งในครั้งอดีตศาสดาพยากรณ์ผู้ยิ่งใหญ่ คือ อับราฮัม โมเสส และ พระเยซู ได้ประกาศให้ประชาชนอยู่พ้นทะเลทรายไป เป็นที่เคารพศรัทธาไปทั่วทุกแห่งเมืองใหญ่ หลังจากที่ นบี มุฮัมมัด ผู้เป็นศาสดาได้รับโองการของพระผู้เป็นเจ้าจากเทวทูต เพื่อนำไปสั่งสอนประชาชน จึงได้เริ่มสอนและได้สั่งให้ประชาชนทำลายรูปเคารพเพราะถือว่าเป็นเรื่องมงาย ให้นับถืออัลลอฮ์เพียงองค์เดียว

แต่ถูกต่อต้านจากชาวเมืองมักกะฮ์จึงหนีไปเมือง **ยาatrib** ณ ที่นี้เองเป็นสถานที่วางแผนการกลยุทธวิธีในการสงครามและการเผยแผ่หลักศาสนา เปลี่ยนชื่อเมืองยาatribใหม่เป็น **เมดินา** ซึ่งแปลว่า พระนครแห่งศาสดาพยากรณ์ ซึ่งในภายหลังได้นำกองทัพของอัลลอฮ์กลับมายึดเมืองเมกกะได้สำเร็จ หลังจากท่านนบี มุฮัมมัด สิ้นชีพไป สาวกของท่านสามารถครอบครองความเป็นใหญ่ในดินแดนอาหรับ อียิปต์ ปาเลสไตน์ ซีเรีย แบบิโลเนีย เปอร์เซีย ตลอดจนถึงดินแดนตามชายฝั่งตอนเหนือของทวีปแอฟริกาไว้ได้หมด จนทำให้ศาสนาอิสลามเจริญแพร่หลายอย่างใหญ่หลวงเป็นศาสนาโลก (พระยาอนูมานราชชน (ยง เสฐียรโกเศศ), 2532 : 199-201)

ในแง่มุมมองของชาวมุสลิมเชื่อว่าการอุบัติขึ้นของศาสนาอิสลามในดินแดนอาหรับ ไม่ได้เริ่มต้นที่ ท่านนบี มุฮัมมัด ในคริสต์ศตวรรษที่ 6 แต่เริ่มต้นที่อัลลอฮ์ เช่นเดียวกับคัมภีร์ปฐมกาลภาคพันธสัญญาเดิม

ที่เริ่มต้นด้วยคำว่า “ในตอนแรกเริ่ม พระเจ้าสร้างแผ่นดินและท้องฟ้า...” ชาวมุสลิมมีความเข้าใจทำนองเดียวกัน เพียงแต่เปลี่ยนพระนามพระเจ้าเป็น อัลลอฮ์ เท่านั้น จริงๆ แล้วคำว่า อัลลอฮ์ หมายถึง พระเจ้าพระองค์นั้น ในความหมายว่ามีพระองค์เดียวเท่านั้น ไม่มีพระองค์อื่น (มุฮัมหมัด เนสะและ, 2563 : 1-4)

ความหมายของศาสนาอิสลาม

อิสลาม เป็นคำภาษาอาหรับ แปลว่า การยอมจำนน การปฏิบัติตาม การนอบน้อม เมื่อนำคำว่า อิสลาม มาเป็นชื่อของศาสนาจึงมีความหมายว่า เป็นศาสนาแห่งการยอมนอบน้อม ยอมจำนนต่อพระผู้เป็นเจ้า คือ อัลลอฮ์ คำว่า อิสลาม มีรากศัพท์เดิมหมายถึง สันติ ในความหมายที่สมบูรณ์ หมายถึง สันติสุขอันสมบูรณ์ที่มาจากการยอมรับนับถือในอัลลอฮ์ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามหรือศาสนิกชนของศาสนาอิสลาม เรียกว่า มุสลิม (มุฮัมหมัด เนสะและ, 2563 : 1)

สันติ เป็นนามของศาสนาที่มุสลิมนับถือ หมายถึง การนอบน้อมตนเองไปยังพระประสงค์ของอัลลอฮ์ (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะซะฟุร, 2525 : 54) หรือในแง่ของการแสดงความภักดี อิสลาม แปลว่า มอบชีวิตไว้ในพระองค์ ถือว่าเป็นหัวใจของศาสนา ในแง่ของรูปแบบแผนยานุภาพทางศาสนา คำว่า อิสลาม ก็เป็นความหมายว่า กองทัพของพระอัลลอฮ์ (พระยาอุมามาราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ), 2532 : 200)

ทัศนะต่อความเชื่อเรื่องพระเจ้า

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาฝ่ายเอกเทวนิยม คือ เชื่อในพระผู้เป็นเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้น เชื่อว่ามีพระเจ้าสร้างโลก เป็นใหญ่ในโลก พระนามวิสามัญของพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาอิสลาม คือ อัลลอฮ์ มุสลิมทุกคนต้องเชื่อว่าพระองค์ทรงเอกะ ทรงมีมาแต่ดั้งเดิม ทรงมีตลอดกาล ทรงเป็นองค์ต้นและทรงเป็นองค์สุดท้าย (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะซะฟุร, 2525 : 54)

พระองค์ทรงบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นมาเองโดยลำพัง อำนาจของสิ่งนั้นแท้จริงแล้วพระองค์ทรงไว้ซึ่งเดชานุภาพ ทรงไว้ซึ่งอำนาจอันสูงสุด ทรงเอกสิทธิ์ในการปกครองและการบริหาร ทรงเป็นที่พึ่งของทุกสรรพสิ่ง ทรงกำหนดการดำเนินชีวิตของมนุษย์ สัตว์ รวมทั้งสรรพสิ่งทั้งมวล

พระองค์ทรงสัพพัญญู ทรงพระปรีชา ทรงบึกาคิด ทรงนิรันดร์ ทรงดำรงโดยพระองค์เองไม่อาศัยปัจจัยอื่น ทรงแตกต่างไปจากทุกๆ สิ่ง พระองค์ทรงไร้วัดตน พระองค์ไม่ให้กำเนิด พระองค์ไม่ถูกกำเนิด พระองค์ไม่ใช่สสารวัตถุ ไม่ใช่พลังงาน ไม่ใช่นามธรรม ไม่ใช่รูปธรรม

พระองค์ทรงมีอยู่อย่างแน่นอน ทรงพ้นไปจากญาณวิสัยของมนุษย์ที่จะพึงสัมผัส สื่อสัมผัสที่มนุษย์มีอยู่นั้น ไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะสัมผัสพระองค์ พระองค์ทรงมองเห็นทุกๆ สิ่ง แต่ไม่มีใครสามารถมองเห็นพระองค์ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : 52)

มุสลิมต้องทำหน้าที่ต่อพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญที่มนุษย์มีต่อพระผู้เป็นเจ้าหรืออัลลอฮ์ คือการมีศรัทธาต่อพระองค์ โดยแสดงออกด้วยการยึดมั่นในหลักศรัทธา เรียกว่า รุกนอิมาน คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องศรัทธายึดมั่น และหลักปฏิบัติ เรียกว่า รุกนอิสลาม คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม (दनัย ไชโยธธา, 2539 : 208)

สถานการณ์ของศาสนาอิสลามในปัจจุบัน

ศาสนาอิสลาม มีประวัติแพร่หลายไปควบคู่กับการเมืองและการทหารโดยมาก กล่าวคือ เมื่อ กองทัพของอิสลามไปถึงและยึดครองที่ไหนไว้ได้ พลเมืองของดินนั้นย่อมกลายเป็นผู้นับถืออิสลามไปในที่สุด (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2534 : 112) ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่เติบโตเร็วที่สุดในโลก เหตุที่ประชากรมุสลิมทั่วโลกมีอัตราการเจริญเติบโตเร็วกว่าประชากรศาสนาอื่นๆ เนื่องจากมุสลิมส่วนใหญ่อยู่ในวัยหนุ่มสาวและมีอัตราการเกิดค่อนข้างสูง (Anne Ball, 2015 : 4) ชาวมุสลิมมีประชากรเป็นอันดับสองรองจากชาวคริสต์ ด้วยจำนวน 1,800 ล้านคน หรือ 24% ของประชากรโลก ทำให้มีการคาดการณ์ว่าระหว่างปี พ.ศ.2573 หรือ ค.ศ.2030 จะมีทารกที่เกิดจากชาวมุสลิม ประมาณ 225 ล้านคน มากกว่าชาวคริสต์เล็กน้อย ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น จำนวนชาวมุสลิมซึ่งเป็นกลุ่มศาสนาหลักที่มีประชากรอายุน้อยและมีภาวะอัตราการเกิดของประชากรมากที่สุด คาดว่าจะเพิ่มขึ้น 70%

ด้วยเหตุนี้ ตามการคาดการณ์ของ Pew Research Center ภายในปี ค.ศ.2060 จำนวนชาวมุสลิมจะมีจำนวนประชากร 3.0 พันล้านคน หรือ 31% ของประชากรทั่วโลก (Pew Research Center, 2019 : 54)

โดยข้อมูลจากการสำรวจประเทศที่มีชาวมุสลิมมากที่สุด 10 ประเทศทั่วโลก มีดังนี้

1. อินโดนีเซีย 86.1% ต่อประชากร 273.8 ล้านคน เท่ากับ 235 ล้านคน
2. ปากีสถาน 97% ต่อประชากร 231.4 ล้านคน เท่ากับ 224 ล้านคน
3. บังคลาเทศ 89% ต่อประชากร 169.4 ล้านคน เท่ากับ 150 ล้านคน
4. ไนจีเรีย 50% ต่อประชากร 213.4 ล้านคน เท่ากับ 106 ล้านคน
5. อียิปต์ 90% ต่อประชากร 109.3 ล้านคน เท่ากับ 98 ล้านคน
6. อิหร่าน 98% ต่อประชากร 87.92 ล้านคน เท่ากับ 86 ล้านคน
7. ตุรกี 99.8% ต่อประชากร 84.78 ล้านคน เท่ากับ 84 ล้านคน
8. แอลจีเรีย 99% ต่อประชากร 44.18 ล้านคน เท่ากับ 43 ล้านคน
9. อัฟกานิสถาน 99% ต่อประชากร 40.1 ล้านคน เท่ากับ 39 ล้านคน
10. ซูดาน 70% ต่อประชากร 45.66 ล้านคน เท่ากับ 31 ล้านคน (วิกิพีเดีย, 2564 :

12/06/2566)

ในประเทศไทยมีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามรวมกันเมื่อปี พ.ศ.2557 จำนวน 2.3 ล้านคน ในปี พ.ศ.2561 มีผู้นับถือจำนวน 3.6 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2561 : 8/06/2566) และข้อมูลการสำรวจล่าสุดเมื่อ พ.ศ.2564 มีผู้นับถือจำนวนร้อยละ 5.41 หรือเท่ากับ 3.8 ล้านคน (สำนักจุฬาราชมนตรี, 2564 : 16)

ประชากรมุสลิมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะความเข้มงวดในสังคมมุสลิมที่ไม่ยอมให้คนในออกแต่ให้คนนอกเข้า เช่น การห้ามเปลี่ยนศาสนาตามคัมภีร์ คนต่างศาสนาจะแต่งงานกับมุสลิมได้ต้องเปลี่ยนมาเป็นมุสลิมก่อน ประเทศที่นับถืออิสลามจะคอยช่วยเหลือกัน ร่วมมือกันในด้านต่างๆ ในเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับประเทศต่างศาสนา รวมถึงประเทศนับถืออิสลามส่วนมากมีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย เช่น น้ำมัน แก๊ส

และแร่ธาตุต่างๆ จนกลายเป็นฐานเสียงสำคัญบนเวทีโลก (Dhammakaya Open University, 2007 : 437)

สรุป ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนา **เอกเทวนิยม** เป็นหนึ่งในศาสนา **อับราฮัม** เช่นเดียวกับศาสนา ยิวและศาสนาคริสต์ เพราะอับราฮัมเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ในศาสนาของตน นับถือพระผู้เป็นเจ้า เพียงพระองค์เดียว คือ **อัลลอฮ์** อิสลามถือกำเนิดขึ้นประมาณ พ.ศ.1133 หรือช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 6 ใน ประเทศอาหรับ ปัจจุบันคือ **ประเทศซาอุดีอาระเบีย**

ศาสนาอิสลาม ได้เข้ามาปฏิวัติปลี่ยนระบบความเชื่อดั้งเดิมของชาวอาหรับด้วยการกำจัดลัทธิ แห่งการบูชาผีสาบเทวดาที่ชาวอาหรับเคารพนับถือในขณะนั้น สอนให้เชื่อในอัลลอฮ์เพียงองค์เดียว ศาสนา อิสลามได้สร้างกองทัพอิสลามยึดเมืองต่างๆ แถบคาบสมุทรอาหรับ รวมไปถึงดินแดนตามชายฝั่งตอน เหนือของทวีปแอฟริกาและตอนกลางของประเทศสเปน ตลอดจนประเทศฝรั่งเศสทั้งประเทศ ทำให้ ศาสนาอิสลามเจริญแพร่หลายจนเป็นศาสนา 1 ใน 3 ของโลก

อิสลามเป็นศาสนาฝ่ายเอกเทวนิยม ยึดมั่นในอัลลอฮ์เพียงองค์เดียว อัลลอฮ์ทรงบันดาลทุกสิ่งทุก อย่างในโลก รวมถึงมนุษย์และสัตว์ทั้งมวล พระองค์ทรงไร้ตัวตน ทรงพ้นวิสัยของมนุษย์ที่จะมองเห็นหรือ สัมผัสได้ ทรงสถิตอยู่ทุกหนแห่ง มุสลิมต้องทำหน้าที่สำคัญต่อพระองค์ด้วยการยึดมั่นศรัทธาในพระองค์ ปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนา

ปัจจุบันชาวมุสลิมมีประชากรเป็นอันดับ 2 รองจากชาวคริสต์ ด้วยจำนวน 1,800 ล้านคนทั่วโลก และในทศวรรษหน้าคาดว่าจะมีประชากรมากกว่าชาวคริสต์ และมีประชากรเป็นอันดับหนึ่งในโลก เนื่องจากว่าศาสนาอิสลามมีการเติบโตเร็วที่สุดในโลก มีอัตราการเพิ่มประชากรสูงในวัยหนุ่มสาว มากกว่าศาสนาอื่นๆ รวมทั้งอิสลามเป็นประเทศที่มีอำนาจบนเวทีโลกทั้งด้านเศรษฐกิจและ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำมัน แก๊ส แร่ธาตุมากมาย จึงทำให้ศาสนาอิสลามมีความเข้มแข็งทั้งในด้าน ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจและสังคม

5. สรุปท้ายบท

ศาสนาทั้ง 4 นี้ มีแหล่งกำเนิดอยู่ในทวีปเอเชียเหมือนกัน ดังนี้

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและศาสนาพุทธ เกิดขึ้นในเอเชียใต้หรือในดินแดนที่เรียกว่า **ชมพูทวีป** โดยสรุปได้ดังนี้ คือ

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนา **พหุเทวนิยม** คือ นับถือเทพเจ้าหลายองค์ เพราะเกิดจากการ ผสมผสานของวัฒนธรรมตามยุคสมัยต่างๆ เช่น การผสมผสานกันระหว่างชาวดราวิเดียนและชาวอารยัน ทำให้ความเชื่อและวิถีชีวิตที่ผสมกลมกลืนกัน กลายเป็นอารยธรรมแม่น้ำสินธุ ได้เกิดคัมภีร์พระเวทขึ้น ชาวอารยันจึงได้มีการแบ่งวรรณะ เพื่อสงวนความบริสุทธิ์ของเชื้อสายไว้ จึงบัญญัติห้ามพวกตนสมสู่กับ พวกดราวิเดียน แต่ยังไม่ชัดเจนมากนักในยุคแรก ต่อมาประมาณ 100 ปีก่อนพุทธกาล พวกพราหมณ์ ได้รับการพัฒนาด้วยการเข้าศึกษาความรู้จากนครตักศิลา ได้พัฒนาความเชื่อแบบพหุเทวนิยมมาเป็นความ เชื่อแบบฮินดูนิยม คือเชื่อเทพเจ้าหลายองค์ แต่มีเพียงองค์เดียวที่เป็นใหญ่กว่าเทพทั้งปวง ได้มีการแบ่ง

ชั้นวรรณะอย่างชัดเจนเป็น 4 วรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์และศูทร ต่อมาภายหลังจากความเชื่อแบบอเทวนิยมได้กลายเป็นเอกเทวนิยม คือ **พระพรหม** เป็นเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ในจักรวาล เทพองค์อื่นเป็นเพียงบริวารของพระพรหมเท่านั้น ประมาณ พ.ศ.200 ได้แยกตัวออกศาสนาเก่าไปตั้งลัทธิใหม่ โดยได้เพิ่มเติมขยายหลักการจากศาสนาเดิมตามทัศนะของตน ตามความนิยมในสังคมสมัยนั้น เพื่อต่อสู้กับศาสนาใหม่ คือ ศาสนาพุทธ ซึ่งกำลังรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยนั้น การปรับปรุงทำให้ศาสนาพราหมณ์กลายเป็นศาสนาฮินดู โดยการนำเอาความเชื่อของพุทธมารวมเป็นของตน เช่น การสร้างอวตารเพื่อรวมเทพเจ้าที่เกิดขึ้นใหม่หลายองค์มาขึ้นกับพระพรหม พราหมณ์ได้เปลี่ยนความเชื่อแบบเอกเทวนิยมมาเป็นพหุเทวนิยมเหมือนเดิม เรียกว่า **ตรีมูรติ** ได้แก่ พระพรหม พระศิวะและพระวิษณุ จนมาถึงสมัยปุราณะราว พ.ศ. 861 ศาสนาฮินดูได้แตกแยกเป็นนิกายมากมาย มีข้อปฏิบัติที่เสื่อมทรามลง แต่ละนิกายต่างยกย่องเทพเจ้าฝ่ายตน ดูหมิ่นเทพเจ้าของนิกายฝ่ายอื่น จนได้กลับมาฟื้นฟูอีกครั้ง เป็นยุคที่ศาสนาพุทธเสื่อมลง

ศาสนาพุทธ เกิดในดินแดนชมพูทวีป ในยุคสมัยที่เต็มไปด้วยนักปราชญ์ ศาสตราจารย์เจ้าลัทธิต่างๆ ซึ่งแต่ละท่านมีความสามารถทั้งด้านความรู้และชื่อเสียง พระพุทธเจ้าได้ปฏิบัติคำสอนบางอย่างของศาสนาพราหมณ์ซึ่งขัดแย้งกับความเชื่อเดิม ทำลายระบอบวรรณะ ยกเลิกการบูชายัญ ปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้า ซึ่งมีหลักคำสอนขัดแย้งกับศาสนาเทวนิยมเกือบทุกประการ คำสอนที่เป็นแก่นแท้ทางศาสนาไม่เคยปรากฏในศาสนาอื่นๆ เรียกว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** ซึ่งเป็นแนวทางพัฒนากายและใจให้มีชีวิตที่สมบูรณ์และสมดุลกัน เน้นคุณธรรมข้อบัญญัติ คือ การเพียรพยายามเพื่อกอบรวมปัญญาเพื่อเข้าถึงจุดหมายของศาสนาด้วยริ้วแรงของตน เน้นหลักสันติเป็นสำคัญ ได้แก่ สันติระดับต้น คือ การรักษากายและวาจาให้สงบโดยการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม สันติระดับสูงสุด คือ **นิพพาน** ได้แก่ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น ใจอยู่เหนือความสุขความทุกข์ เป็นความสงบเหนือความสงบใดๆ ไม่ขึ้นอยู่กับภาวะของโลกียะ

ศาสนาคริสต์และอิสลาม เกิดขึ้นในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ในดินแดนทะเลทรายที่เรียกว่า **ตะวันออกกลาง** โดยสรุปได้ดังนี้ คือ

ศาสนาคริสต์ เป็นหนึ่งในศาสนาอับราฮัม เช่นเดียวกับศาสนายิวและศาสนาอิสลาม ถือกำเนิดขึ้นในปาเลสไตน์ตอนเหนือ ปัจจุบันคือประเทศอิสราเอล ศาสนาคริสต์มาจากผลของการปรับปรุงหลักคำสอนของยิวหรือกฎของโมเสส ให้เป็นหลักคำสอนที่ประกอบด้วยความรัก ความเมตตากรุณา ให้อภัยแก่ศัตรู ให้ความรักดีต่อพระเจ้า พระเยซูคริสต์พยายามปรับปรุงคัมภีร์เดิมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น พระเยซูคริสต์ได้ประกาศความเชื่อใหม่ด้วยการอ้างตนว่าเป็นพระเมสสิยาห์ จะนำพาเพื่อนมนุษย์เข้าสู่อาณาจักรแห่งพระเจ้า พระองค์สิ้นพระชนม์ด้วยวัย 30 ปี เหล่าสาวกถือว่าการสละพระชนม์ชีพของพระองค์เป็นการไถ่โทษบาปแทนมนุษย์ พระเยซูคริสต์ ได้เกิด ได้ใช้ชีวิต ได้ตายในสถานะของชาวยิว พระเยซูคริสต์เป็นเพียงผู้ปรับปรุงคำสอนเดิมให้แปลกไปจากของยิวเป็นคำสอนใหม่เท่านั้น ไม่ได้เป็นผู้ตั้งศาสนาใหม่แต่อย่างใด แต่ผู้ที่ตั้งศาสนาใหม่ คือ **ซอลหรือนักบุญเปาโล** ท่านเป็นผู้นำคำสอนของพระเยซูคริสต์มาทำให้คติความเชื่อของยิวเปลี่ยนรูปโฉมใหม่ ได้ประกาศศาสนาอันยิ่งใหญ่ ว่าด้วยพระเยซูคริสต์เป็นศาสดา ตั้งชื่อศาสนาใหม่ว่า **ศาสนาคริสต์**

ศาสนาอิสลาม เป็นหนึ่งในศาสนาอับราฮัม เช่นเดียวกับศาสนาฮินดูและศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามได้ปฏิบัติลบล้างระบบความเชื่อดั้งเดิม ด้วยการกำจัดลัทธิแห่งการบูชาผีสาธิตเทวดาของชาวอาหรับเชื่อนในอัลลอฮ์เพียงองค์เดียว นบี มุฮัมมัด ได้ตั้งกองทัพอิสลามยึดเมืองต่างๆ แถบคาบสมุทรอาหรับ ทำให้ศาสนาอิสลามเจริญแพร่หลาย ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่เติบโตรวดเร็วที่สุดในโลก มีอัตราการเกิดสูงในวัยหนุ่มวัยสาว รวมทั้งอิสลามเป็นประเทศที่มีอำนาจบนเวทีโลก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำมัน แก๊ส แร่ธาตุมากมาย จึงทำให้ศาสนาอิสลามมีความเข้มแข็งทั้งในด้านศาสนา การเมือง เศรษฐกิจและสังคม

บทที่ 2

เปรียบเทียบพระศาสดา

การเปรียบเทียบในบทที่ 2 นี้ ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เปรียบเทียบในเชิงความเด่น ความด้อย ความดี และความชั่ว ของพระศาสดาในศาสนาแต่อย่างใด ไม่ได้เปรียบเทียบโดยใช้ความรู้สึกและทัศนะของตนเอง เป็นที่ตั้ง แต่เปรียบเทียบด้วยความเป็นกลางทางความคิด ได้ตีความตามข้อมูลที่ได้ศึกษาผ่านตำรา หนังสือ เนื้อความที่ได้มาจากการอ้างอิงในแหล่งต่างๆ ซึ่งการเปรียบเทียบในบทนี้แสดงให้เห็นว่า พระศาสดาของ 4 ศาสนา มีหลักการและวิธีการอย่างไร ถึงทำให้สาวกทั้งหลายได้ยกท่านเหล่านั้นขึ้นเป็นพระศาสดาของ ศาสนาที่ตนนับถือ ทำให้เห็นว่าพระศาสดาของแต่ละศาสนามีชีวประวัติความเป็นมาอย่างไร มีบุคลิกภาพ และลักษณะนิสัยเป็นอย่างไร ที่สำคัญคือพระศาสดาของทั้ง 4 ศาสนานี้ มีวิธีการประกาศพระศาสนา อย่างไร จึงทำให้ศาสนามั่งคั่งยั่งยืน จากอดีตมาจนถึงปัจจุบันได้ผ่านระยะเวลามานับพันปี โดยมี รายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ศาสดาของศาสนาพุทธ

มีพระนามว่า พุทธ หรือ พระพุทธเจ้า พระองค์เกิดมาในโลกเพื่อสร้างประโยชน์แก่ชาวโลก พระองค์ทรงเป็นเอกบุคล ซึ่งหมายความว่า เกิดมาเป็นที่หนึ่งไม่มีสอง ไม่มีใครเสมอพระองค์ ไม่มีใคร เปรียบพระองค์ได้ และไม่มีใครเป็นเช่นกับพระองค์ พุทธ คือพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงปราศจากราคะ โทสะ โมหะและกิเลสทั้งหลายได้แล้ว (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 30, 2549 : 364) พระพุทธเจ้ามีชีวประวัติ บุคลิกภาพและการประกาศพระศาสนา โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ชาติกำเนิดของพระศาสดา

เมื่อราว 2646 ปีก่อน ณ แคว้นกบิลพัสดุ์ (เนปาลในปัจจุบัน) ประชาชนในแคว้นส่วนมากเป็น ตระกูลศากยะ มีระเบียบการปกครองแบบอภิชนธิปไตย คือมีสภาซึ่งตระกูลศากยะทุกคนมีสิทธิเข้า ประชุมบริหารรัฐกิจได้ มีผู้เป็นประธานสภาในขณะนั้นได้แก่ พระเจ้าสุทโธทนะ พระองค์มีพระมเหสีทรง นามว่า พระนางสิริมหามายา ทั้งสองพระองค์เป็นผู้ให้กำเนิดมหาบุรุษของโลกในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน วิสาขะ (เดือน 6) พระนางสิริมหามายาประสูติพระโอรส ณ ป่าลุมพินี (รุมินเด ประเทศเนปาลในปัจจุบัน) ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะกับกรุงเทวทหะ แคว้นโกลิยะ ในพื้นที่ใกล้เทือกเขาหิมาลัย (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543 : 6)

หลังจากประสูติได้ 5 วัน พระเจ้าสุทโธทนะโปรดให้ประชุมพระประยูรญาติ ได้เชิญพราหมณ์ ผู้เรียนจบไตรเพท จำนวน 108 คน เพื่อมาทำนายพระลักษณะของพระราชกุมาร พระประยูรญาติได้ พร้อมใจกันถวายพระนามว่า สิทธัตถะ มีความหมายว่า ผู้มีความสำเร็จสมประสงค์ทุกสิ่งทุกอย่างที่ตน ตั้งใจจะทำ ส่วนพราหมณ์เหล่านั้นคัดเลือกกันเองเฉพาะผู้ที่ทรงวิद्याคุณประเสริฐกว่าพราหมณ์ทั้งหมดได้

8 คน เพื่อทำนายพระราชกุมาร พราหมณ์ 7 คนแรก ต่างก็ทำนายไว้ 2 ประการ คือถ้าพระราชกุมารเสด็จอยู่ครองเรือนก็จักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ถ้าเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิตจักเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก ส่วนโกณฑัญญะพราหมณ์ผู้มีอายุน้อยกว่าทุกคน ได้ทำนายเพียงอย่างเดียวว่า พระราชกุมารจักเสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต แล้วตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก

พระองค์ประสูติได้ 7 วัน พระราชมารดาก็เสด็จสวรรคต ซึ่งการเสด็จสวรรคตดังกล่าวเป็นประเพณีของผู้ที่เป็นพระมารดาของพระพุทธเจ้า พระเจ้าสุทโธทนะทรงมอบหมายให้พระนางมหาปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นพระกนิษฐาของพระนางสิริมหามายาเป็นผู้ถวายอภิบาลเลี้ยงดูต่อมา เมื่อพระชนมายุได้ 8 พรรษา ได้ทรงเริ่มศึกษาในสำนักอาจารย์วิศวามิตร¹ ซึ่งมีเกียรติคุณแพร่ขจรไปไกลไปยังแคว้นต่างๆ เพราะเปิดสอนศิลปวิทยาถึง 18 สาขา

พระชนมายุได้ 12 พรรษา ได้ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ต่างๆ ของลัทธิพราหมณ์ ทรงศึกษาศิลปวิทยาเหล่านี้ได้อย่างว่องไว เชี่ยวชาญจนหมดความสามารถของพระอาจารย์ ได้รับการอบรมวิชาต่างๆ ทรงรอบรู้แตกฉานในเวลาอันสั้น เจ้าชายมีพระรูปโฉมงดงาม แข็งแรงและมีสติปัญญาฉลาดมาก พระราชบิดามีพระราชประสงค์มั่นคงที่จะให้เจ้าชายสืบทอดะทรงครองเพศมหาราชเป็นพระจักรพรรดิผู้ทรงธรรม จึงพระราชทานความสุขเกษมสำราญ แวดล้อมด้วยความบันเทิงนานับการแก่พระราชโอรส เพื่อผูกพระทัยให้มั่นคงในทางโลก

พระชนมายุได้ 16 ปี พระเจ้าสุทโธทนะมีพระราชดำริว่า พระราชโอรสสมควรจะได้อภิเษกสมรส จึงโปรดให้สร้างปราสาทอันวิจิตรงดงามขึ้น 3 หลัง สักหับให้พระราชโอรสได้ประทับอย่างเกษมสำราญตามฤดูกาลทั้ง 3 คือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว แล้วตั้งชื่อปราสาทนั้นว่า รมย์ปราสาท สุมย์ปราสาท และสุภปราสาท ตามลำดับ ทรงสวามิภักดิ์พระนางพิมพาหรือยโสธรา พระราชธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะและพระนางอมิตาแห่งเทวทหนคร ในตระกูลโกถิยวงศ์เพื่ออภิเษกด้วย

เจ้าชายสืบทอดะได้เสวยสุขสมบัติจนพระชนมายุได้ 29 พรรษา พระองค์ได้เสด็จประพาสอุทยาน ได้ทอดพระเนตรเทวทูตทั้ง 4 คือคนแก่ คนเจ็บ คนตายและบรรพชิต พระองค์จึงสังเวชพระทัยในชีวิต ทรงพ้อพระทัยในเพศบรรพชิต ณ ขณะเดียวกัน พระนางพิมพาหรือยโสธราได้ประสูติพระโอรส พระองค์มีพระราชหฤทัยสับสนในพระโอรสเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระองค์ทรงทราบถึงการประสูติของพระโอรส พระองค์ตรัสว่า **ราหุลล์ ชาตํ พนธน์ ชาตํ** แปลว่า บ่วงเกิดขึ้นแล้ว เครื่องจองจำเกิดแล้ว (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2565 : 64)

ในปีนั้นเองเป็นปีที่สำคัญที่สุดของชีวิต พระปัญญาและพระกรุณาของพระองค์ได้เตือนพระองค์ไม่ให้หลงใหลต่อโลกียสุข ซึ่งเป็นสิ่งไม่จีรังยั่งยืน เสี่ยงปริเวทนาการของประชาชน ซึ่งถูกกดขี่จากระบบชน

¹ เป็นชื่อสำนักศึกษาแห่งกษัตริย์ มีชื่อเสียงเช่นเดียวกับสำนักตักศิลา เป็นสำนักเก่าแก่ เป็นสถานที่ศึกษาแห่งกษัตริย์ในสกุลศากยวงศ์ และสกุลโกถิยวงศ์ ตลอดถึงแม่กษัตริย์แห่งเมืองไพศาลี ปาวา หรือกุสินารา หากไม่ศึกษาในสำนักตักศิลาแล้ว ก็มักจะศึกษาไปจากสำนักวิศวามิตรนี้ สำนักวิศวามิตรมีที่ตั้งอยู่ ณ บริเวณต้นลำน้ำโรหิณี บริเวณตอนใต้เทือกเขาหิมาลัย เป็นที่ไกลออกไปกว่าสำนักตักศิลา

ชั้นวรรณะของพวกพราหมณ์ ความมั่งงายในการบูชาโยน เพื่อขอความสุขจากพระเจ้าโดยวิธีโยนบาปให้แก่ผู้อื่นรับแทน ความทุกข์ยากแห่งชีวิตที่เผชิญต่อการเบียดเบียนกัน ความผิตหวัง ความเจ็บป่วยและความตายของมนุษยชาติ ซึ่งปรากฏแก่สายพระเนตร เป็นสิ่งเตือนใจให้เจ้าชายต้องขบปัญหาคือชีวิตว่าอะไรคือสุขนิรันดร์ ว่าจะปลดเปลื้องทุกข์ของประชาชนอย่างไร

เพื่อแก้ปัญหาสองข้อนี้ เจ้าชายจึงสละสุขส่วนพระองค์ออกผนวช เพื่อค้นหาความจริงที่จะอำนวยสุขแก่สรรพสัตว์ จึงมีพระทัยแน่วแน่ที่จะทรงออกผนวช เพื่อแสวงหาโมกขธรรมอันเป็นทางดับทุกข์ถาวรพ้นจากวัฏสงสารไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก พระองค์จึงตัดสินพระทัยเสด็จออกทรงผนวช โดยพระองค์ทรงม้ากัณฐกะพร้อมด้วยนายฉันทะ มุ่งสู่แม่น้ำอนิมานที แคว้นมัลละ ระยะเวลาทาง 30 โยชน์ (ประมาณ 480 กิโลเมตร) เสด็จข้ามฝั่งแม่น้ำอนิมานทีแล้วทรงอธิษฐานเพศเป็นบรรพชิต ทรงมอบหมายให้นายฉันทะนำเครื่องอาภรณ์และม้ากัณฐกะกลับนครกบิลพัสดุ์ ทรงใช้เวลา 6 ปี ในการบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุความจริงอันสูงสุด

ในปีที่พระชนมายุ 35 ปี ตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 พระองค์ก็ได้ตรัสรู้สัจธรรมด้วยปัญญา พระหฤทัยสะอาดหมดจดจากกิเลสเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตรงกับวันเพ็ญเดือนวิสาขะ เป็นวันเดียวกันกับวันประสูติ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543 : 7-8) ณ โคนไม้โพธิ์ อนุสาวรีย์ (พุทธคยา อินเดียในปัจจุบัน) ในปีทีตรัสรู้ห่างจากวันตรัสรู้ 2 เดือน ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายะ ใกล้กรุงพาราณสี (เมืองสาธนาถ ประเทศอินเดียในปัจจุบัน) ในวันอาสาฬหบูชา คือ วันพระจันทร์เต็มดวงแห่งเดือน 8 พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมเป็นครั้งแรก เรียกว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แก่ปัญจวัคคีย์ (สุชีฟ ปุณณณภาพ, 2534 : 322)

หลังจากนั้น พระบรมศาสดาได้เสด็จไปเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ในเมืองทั้งหลาย เป็นต้นว่าเมืองราชคฤห์ เมืองสาวัตถี เมืองกบิลพัสดุ์ เมืองกุสินารา เมืองเวฬุวัน เมืองเวรัญชา ระยะเวลา 45 พรรษา (กรมศิลปากร, 2530 : 85) จนกระทั่งก่อนเริ่มพุทธศักราช 1 ปี โลกได้สูญเสียพระมหาบุรุษองค์สำคัญ ณ ระหว่างไม้รัง 2 ต้น ในป่าไม้อสาละ ใกล้กรุงกุสินารา (ประเทศอินเดีย) ในวันวิสาขบูชา ซึ่งมีตรงกับวันประสูติและตรัสรู้ ทรงมีพระชนมายุครบ 80 พรรษา พระองค์ได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน (สุชีฟ ปุณณณภาพ, 2534 : 322)

บุคลิกภาพและลักษณะนิสัย

พระพุทธเจ้าทรงมีพระลักษณะทั้งทางด้านความสง่างามแห่งพระวรกาย พระสุรเสียงที่ไพเราะน่าฟัง จิตใจ ทรงมีลักษณะของความเป็นผู้นำอย่างสมบูรณ์และพระบุคลิกลักษณะอันควรแก่ศรัทธา ดังนี้

1. ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ อนุพยัญชนะ 80 ประการ มีพระวรกายสง่างาม ซึ่งเปรียบเหมือนดังทองคำที่มีสีเหมือนพระฉวีวรรณของพระพุทธเจ้า (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 2, 2549 : 131) ดังคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “พระสมณโคตมมีพระรูปงาม น่าดูน่าชื่นชม มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก มีพระฉวีวรรณคล้ายพรหม มีพระสรีระคล้ายพรหม น่าดู น่าชมมิใช่น้อย” (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 13, 2549 : 580)

2. ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ ตรัสพระวาจาสุภาพสละสลวย ดังคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “พระสมณโคตม มีพระวาจาไพเราะ มีพระสำเนียงไพเราะ มีคำพูดแบบชาวเมือง นุ่มนวล ไม่มีพิษมีภัย ให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความชัด” (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 13, 2549 : 581) ดังคำว่า “ทรงมีพระสุรเสียงอันก้องเปล่งออกจากพระโอษฐ์ ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ คือ นุ่มนวล ฟังได้ชัดเจน ไพเราะ ฟังง่าย กลมกล่อม ไม่พรวด ลุ่มลึกและมีกังวาน” (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 13, 2549 : 524)

3. ทรงมีพระอากัปกิริยามารยาททุกอย่างที่งดงามน่าเลื่อมใส เริ่มแต่สมบัติผู้ดี มารยาทอันเป็นที่ยอมรับของสังคม ตลอดจนพระบุคลิกลักษณะที่เป็นเสน่ห์ทุกประการ พร้อมไปด้วยความองอาจ ความสง่างาม ความสงบเยือกเย็น การแสดงธรรมของพระองค์นอกจากแจ่มแจ้งด้วยสัจธรรมแล้ว ยังก่อให้เกิดความรู้สึกละเอียดพิสดารใจ ชวนให้อยากฟังอยากใกล้ชิดพระองค์

ความงดงามแห่งพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า เป็นต้นว่า ขณะเสด็จดำเนินทรงก้าวพระบาท เบื้องขวาก่อน ไม่ก้าวพระบาทซ้ายก่อน ไม่เสด็จดำเนินเร็วเกินไป ไม่ช้านัก ขณะเสด็จดำเนินพระชานุกับพระชานุไม่เสียดสีกัน ข้อพระบาทกับข้อพระบาทไม่กระทบกัน ไม่ทรงยกพระอุรุษสูง ไม่ทรงทอดพระอุรุษไปข้างหลัง ไม่ทรงกระแทกพระอุรุษ ไม่ทรงส่ายพระอุรุษ เมื่อเสด็จดำเนินพระกายส่วนบนไม่ไหว เสด็จดำเนินไม่ใช้กำลังพระกายมาก

เมื่อทอดพระเนตร ไม่ทรงเหลียวดูไปทั้งพระกรรณ ไม่ทรงแหงนดู ไม่ทรงก้มดู ขณะเสด็จดำเนิน ไม่ส่ายพระเนตร ทรงทอดพระเนตรประมาณชั่วแฉก ยิ่งกว่านั้นพระองค์ทรงมีพระญาณที่สละสลวยไม่มีอะไรขวางกั้นได้

เมื่อเสด็จเข้าสู่ละแวกบ้าน ไม่ทรงยืดอกพระกาย ไม่ทรงย่อพระกาย ไม่ทรงห่อพระกาย ไม่ทรงส่ายพระกาย เสด็จเข้าประทับนั่งบนอาสนะไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก ไม่ประทับนั่งเท้าพระหัตถ์ ไม่ทรงนั่งพิงพระกายที่อาสนะ

เมื่อประทับนั่งในละแวกบ้าน ไม่ทรงค่นองพระหัตถ์ ไม่ทรงค่นองพระบาท ไม่ประทับนั่งชันพระชานุ ไม่ประทับนั่งชันพระบาท ไม่ประทับนั่งชันพระทนต์ เมื่อประทับนั่งในละแวกบ้าน ไม่ทรงครั่นคร้าม ไม่ทรงหวั่นไหว ไม่ทรงขลาด ไม่ทรงสะดุ้ง ทรงปราศจากโลมชาติชูชัน ทรงพอพระทัยในวิเวกประทับนั่งในละแวกบ้าน

เมื่อประทับอยู่ในพระอาราม ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงยอบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท ทรงชี้แจงบริษัทให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมมีกถาโดยแท้ (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 13, 2549 : 521-524)

ดังคำชื่นชมพระองค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “พระสมณโคตม เปรียบเหมือนบุรุษที่ป่วยเป็นไข้หนักได้รับทุกขเวทนา มีหมอผู้เชี่ยวชาญมาบำบัดอาการป่วยของเขาให้หายไ้โดยเร็ว ฉันทิ บุคคลฟังธรรมของท่านพระโคตมพระองค์นั้นโดยลักษณะใดๆ คือโดยสุตตะ โดยเคยยะ โดยไวยากรณ์ หรือโดยอัฏฐกัถธรรมก็ตาม ความโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโสมนัสและความคับแค้นใจของเขาย่อมหมดไปในลักษณะนั้นๆ ฉันทิ”

เปรียบเหมือนมีสระโบกขรณีซึ่งมีน้ำใส สะอาด เย็น สนิท มีท่าอันดี นำร้อนรมย์ มีบุรุษผู้ถูกความร้อนแผดเผา ถูกความร้อนครอบงำ เหน็ดเหนื่อย อยากน้ำ หิวกระหาย เดินทางมา เขาลงไปในสระน้ำนั้น อาบ ต้ม พึ่งระงับความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อย และความเร่าร้อนทั้งปวง ฉนใด บุคคลพึงธรรมของท่านพระโคตมพระองค์นั้นโดยลักษณะใดๆ คือโดยสุตตะ โดยเคยยะ โดยไวยาการณะหรือโดยอัพภูตธรรมก็ตาม ความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อยและความเร่าร้อนทั้งปวงของเขาก็ย่อมระงับไปโดยลักษณะนั้นๆ ฉนนัน” (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 22, 2549 : 332-333)

เหตุแห่งการเป็นพระศาสดา

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเป็นพระบรมศาสดาผู้สั่งสอนเวไนยสัตว์ ได้เสวยวิมุตติสุขครบสัปดาห์ที่ 7 พระองค์ได้เสด็จไปประทับภายใต้ร่มไม้ไทรอันมีชื่อว่า **อชปาลนิโครธ** ทรงพิจารณาสัตว์โลกโดยมีจุดประสงค์ ดังนี้ (ดนัย ไชโยธา, 2539 : 65-66) คือ

1. เพื่อหาสิ่งมีค่าสูงสุดที่ควรแก่การเคารพกราบไหว้ของพระองค์ ผลของการพิจารณาคือ ทรงเห็นว่าสิ่งที่ประเสริฐที่สุดที่ควรแก่การเคารพของพระองค์ คือธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้

2. เพื่อหาผู้ที่สามารถเรียนรู้และเข้าถึงธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ ผลของการพิจารณาคือ ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ว่าเป็นธรรมลึกซึ้ง ยากเกินกว่าสามัญบุคคลเข้าใจได้ ทรงท้อแท้พระทัย แต่ต่อมาพระองค์ทรงวิเคราะห์แยกเหตุผลเห็นความแตกต่างของมนุษย์ โดยทรงเปรียบเทียบบุคคลออกเป็น 4 ประเภทกับดอกบัว 4 เหล่า คือ

1) **อุคฆติตัณณู** คือ ผู้มีภูมิปัญญาและอุปนิสัยที่สามารถเรียนรู้และเข้าใจพระธรรมคำสอนได้ทันทีเมื่อได้ฟังคำสอน เปรียบเหมือนดอกบัวที่เจริญเต็มที่โผล่ขึ้นเหนือระดับน้ำแต่ยังตูมอยู่ พร้อมจะบานเมื่อได้รับแสงสว่างจากดวงอาทิตย์

2) **วิปจิตตัณณู** คือ ผู้สามารถเรียนรู้พระธรรมคำสอนได้แต่ต้องมีการอธิบายขยายความเพิ่มเติม เปรียบเหมือนดอกบัวที่ชูก้านอยู่ระดับเดียวกับน้ำ จะโผล่พ้นน้ำในวันต่อไป จะบานเมื่อได้รับแสงสว่างจากดวงอาทิตย์เช่นกัน

3) **เนยยะ** คือ ผู้อาจเรียนรู้พระธรรมคำสอนได้แต่ต้องอาศัยการฝึกฝนอบรมโดยการฟัง คิด ถาม และท่องจำ เปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่ในน้ำจะเจริญถึงระดับน้ำและโผล่พ้นผิวน้ำ บานได้ในโอกาสต่อไป

4) **ปทปรมะ** คือ ผู้ที่ไม่อาจเข้าใจพระธรรมคำสอนได้ แม้ได้ฟัง ได้ถาม และท่องจำแล้ว ก็ไม่สามารถเข้าใจได้ เปรียบเหมือนดอกบัวที่ติดโคลนตมอยู่ ไม่มีโอกาสโผล่ขึ้นพ้นน้ำมาบานได้

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าจึงได้เริ่มพราสอนเวไนยสัตว์ด้วยพระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้โดยพระองค์เอง ทรงเป็นผู้นำโปรดเหล่าปวงประชาเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ หลุดจากวงจรของวัฏฏสงสาร โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ **พระนิพพาน**

ศาสดา หมายถึง ครู ผู้สอน ผู้นำหมู่ ผู้ตั้งลัทธิศาสนา เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า มาจากคำว่า สัตถา เป็นพุทธคุณมีบทเต็มว่า สัตถา เทวมนุสสานัง แปลว่า ผู้ทรงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ที่พระองค์ทรงเป็นพระศาสดาเพราะทรงเป็นผู้พราสอน คือทรงแนะนำพราสอนเวไนยสัตว์ด้วยเรื่อง

ประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า ประโยชน์อย่างอื่น คือ **พระนิพพาน** เพราะทรงเป็นผู้นำหมู่คือ ทรงนำประชาสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นภพกันดาร ขาดกันดาร เป็นต้น เหมือนนายกองเกวียนผู้นำหมู่เกวียนให้ข้ามพ้นความกันดารต่างๆ ไปได้ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551 : 1073)

พระพุทธเจ้าจึงเป็นพระศาสดา เป็นผู้นำพวคนายหมู่ย่อมพาพวกให้ข้ามกันดารคือให้ข้ามผ่านพ้นกันดารคือโจร กันดารคือสัตว์ร้าย กันดารคือทุกข์ภัย กันดารคือที่ไม่มีน้ำ ให้ถึงภูมิสถานปลอดภัยอันใด พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้นำพวก ย่อมนำสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามกันดาร ให้ข้ามผ่านพ้นกันดารคือชาติ ชรา พยาธิ มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส กันดารคือราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ กิเลส ทุจริต ที่รกชฎ (รกอ่างป่าทิพย์) คือราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ กิเลส ทุจริต ให้ถึงอมตนิพพานอันเป็นภูมิสถานปลอดภัยอันนั้นเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงชื่อว่า เป็นผู้นำพวก (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณฯ เล่ม 67, 2559 : 487)

การประกาศพระศาสนา

หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบโมกขธรรม ทรงพิจารณาเห็นความทุกข์ของสรรพสัตว์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ในโลก โดยมนุษย์จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องและได้ประสบอย่างแน่นอน กล่าวคือ ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายเป็นวงจรแห่งทุกข์สมุปบาท หมุนเวียนเป็นสังสารจักรคือวงล้อแห่งสังสารวัฏ เพราะสิ่งทั้งหลายอาศัยกันๆ จึงเกิดมีขึ้น เป็นกฎของธรรมชาติหรือหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ปฏิจจสมุปบาทมีหน้าที่ในวงจรเป็น 3 พวก คือ 1) กิเลส คือ ตัวสาเหตุผลักดันให้คิดปรุงแต่งกระทำการต่างๆ 2) กรรม คือ กระบวนการกระทำที่ปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไปต่างๆ และ 3) วิบาก คือ สภาพชีวิตที่เป็นผลแห่งการปรุงแต่งของกรรมและวนเวียนกลับเป็นปัจจัยเสริมสร้างกิเลสต่อไปได้อีก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2555 : 52)

ด้วยเหตุดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงมีปฏิญาณตน (ผู้นำ) เพื่อสั่งสอน ทรงแนะแนวทางแห่งมรรคาหรือทางที่ทรงเป็นผู้รู้ ทรงเป็นผู้ที่ช่วยให้คนอื่นทั้งหลายได้ศึกษา เรียนรู้และฝึกฝนตนเอง จนกระทั่งสามารถที่จะข้ามพ้นความทุกข์หรือปัญหาไปถึงจุดหมาย คือ การหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง โดยสาระสำคัญก็เพื่อการช่วยมนุษย์ให้แก้ไขปัญหของตนได้ เพื่อเป็นประโยชน์แก่สรรพสัตว์หรือมนุษยชาติทั้งปวง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2546 : 6) พระพุทธเจ้าจึงได้รับสมัญญานามว่าเป็น **นายโก** หรือ **วินายโก** แปลว่า ผู้ที่มีศักยภาพในการเป็นหัวหน้าหาชนหรือผู้ที่มีหาชนพอใจในบทบาทการเป็นผู้นำ ผู้ที่ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการดำเนินรอยตามและสมัญญานามอีกอย่างว่า **โลกนายโก** แปลว่า ผู้นำของชาวโลกหรือผู้นำของมนุษยชาติทั้งโลก (พุทธธรรม, 2565 : 164) พระองค์ทรงใช้ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นคุณสมบัติสำคัญของพระองค์ในการสั่งสอนเวไนยสัตว์ ดังนี้ คือ

1. **ปิโย** (น่ารัก) คือมีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของผู้คน เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้รับฟังคำสั่งสอนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม
2. **ครุ** (น่าเคารพ) คือเป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกขอบุญใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

3. **ภาวนีโย** (น่าเจริญใจ) คือมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง เป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอยอย่างรำลึกถึงความซาบซึ้ง มั่นใจและภาคภูมิใจ

4. **วัตตา** (รู้จักพูดให้ได้ผล) คือรู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 23, 2549 : 55) ซึ่งการรู้จักพูดให้ได้ผล เป็นคุณสมบัติข้อสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและใช้อยู่บ่อยครั้ง เป็นพุทธลักษณะของนักสื่อสารหรือนักสั่งสอนที่ดีประจำพระองค์ มี 4 อย่าง ได้แก่

1) **สันทสสนา** (พูดแจ่มแจ้ง) คือชี้แจงอธิบายให้เข้าใจชัดเจน มองเห็นเหตุผลแจ่มแจ้งหมดสงสัย เหมือนจูงมือไปเห็นกับตา

2) **สมาทปนา** (พูดจงใจ) คือพูดให้เห็นคุณค่าและความสำคัญ จนเกิดความซาบซึ้งยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

3) **สมุตเตชนา** (พูดเร้าใจ) คือปลุกใจให้คิดค้น เกิดความแข็งขันมั่นใจ มีกำลังใจหาญกล้ากระตือรือร้นที่จะทำให้สำเร็จ โดยไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคและความยากลำบาก

4) **สัมปหังสนา** (พูดให้เร้าใจ) คือทำให้เกิดบรรยากาศแห่งเมตตา ไมตรี ความหวังดีและความรู้สึกที่สดชื่นร่าเริง เบิกบานผ่องใส แฝงชื่นใจด้วยความหวังในผลดีและทางที่จะสำเร็จ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564 : 25)

5. **วณิกขโม** (อดทนต่อถ้อยคำ) คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม แม้อุจจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

6. **คัมภีรญจ** กถัง กัตตา (แถลงเรื่องล้าลึกได้) คือกล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. **โน จัฏฐาเน นิโยชเย** (ไม่ชักนำหรือชวน) คือไม่ชักนำไปในทางที่เสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 66-67)

ในชั้นแรก พระศาสดาทรงเริ่มสั่งสอนและประกาศพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยมุ่งสอนให้มีการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจอันนำไปสู่ปัญญา การกิจสำคัญของพระองค์คือการชี้แนะทางหรืออำนวยความสะดวก ช่วยให้ผู้ฟัง ผู้เรียน หรือผู้รับการศึกษาบรม ดำเนินเข้าสู่ปัญญา โดยพระองค์ทรงตั้งใจช่วยเหลือ สรรหาอุบายกลวิธีต่างๆ ที่จะมาช่วยผู้ฟังหรือผู้เรียน ให้เข้าถึงปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด ด้วยความเป็นกัลยาณมิตร พระองค์ทรงให้ปฏิบัติอย่างกาลามสูตร คือไม่มีการบังคับให้เชื่อ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564 : 6-7)

พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธคุณหรือคุณธรรมเฉพาะพระองค์ 3 ประการ ในการประกาศพระศาสนา ดังนี้ คือ

1. **พระปัญญาคุณ** พระพุทธองค์อาศัยพระปัญญาคุณในการประกาศพระศาสนา แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ ทศพลญาณและปฏิสัมภิทา

1) **ทศพลญาณ** พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคต ที่ทำให้พระองค์สามารถเปล่งพระพุทธรวณะหรือบันลือสีหนาท ประกาศพระศาสนาได้มั่นคง ได้แก่ (1) รู้กฎธรรมชาติ ที่เกี่ยวกับ

ขอบเขตความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล กฎเกณฑ์สมรรถวิสัยของบุคคลซึ่งจะได้รับผลกระทบที่ดีและชั่ว
ต่างๆ กัน (2) รู้ผลของกรรม สามารถกำหนดแยกการให้ผลระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่ว มองเห็น
รายละเอียดภายในกระบวนการก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน (3) รู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่สุคติ ทุกคติ พ้นจาก
คติทั้งปวง รู้ว่าเมื่อต้องการเข้าสู่จุดหมายใด จะต้องทำอะไรและมีวิธีปฏิบัติอย่างไร (4) รู้สภาวะของ
ธรรมชาติทั้งโลกจักรวาล ชีวิต รู้เหตุแห่งความแตกต่างกันของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น (5) รู้อริยาศัย ความ
โน้มเอียง แนวความสนใจ ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ กัน (6) รู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของ
สัตว์ทั้งหลาย รู้ว่าสัตว์นั้นๆ มีแนวความคิด ความรู้ ความเข้าใจ แคไหนเพียงใด มีกิเลสมากน้อย สอนยาก
ง่าย มีความพร้อมที่จะเข้าสู่การตรัสรู้หรือไม่ (7) รู้เหตุที่จะทำให้มานวิโมกข์และสมาบัติเสื่อมหรือเจริญ
คล่องแคล่วชัดเจนหรือกำหนดยิ่งขึ้นไป (8) รู้ระลึกชาติภพในหนหลังได้ (9) รู้จิตและอุบัติของสัตว์
ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม และ (10) รู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

2) **ปฏิสัมภิทา** ปัญญาแตกฉานในด้านต่างๆ ขอนี้พระมหาสาวกทั้งหลายก็มีด้วย ได้แก่

1) ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถคิดเชื่อมโยงแยกแยะกระจาย
ความคิดออกไปล่วงรู้ถึงผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ 2) ความเข้าใจแจ่มแจ้งในหลักหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถ
จับใจความของคำอธิบายที่กว้างขวางมาตั้งเป็นหัวข้อได้ สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ 3) ความรู้
แตกฉานในภาษา รู้ภาษาต่างๆ รู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงธรรมให้คนอื่นเข้าใจ เห็นตามได้ และ 4) ความมี
ไหวพริบ สามารถเข้าใจ คิดเหตุผลได้เหมาะสมทันการ มีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้อื่นๆ ว่ามี
แหล่งที่มา มีประโยชน์อย่างไร สามารถบูรณาการความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ได้

2. **พระวิสุทธิคุณ** ความบริสุทธิ์ที่เป็นพระคุณสำคัญยิ่งเช่นกันที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือและ
เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ความบริสุทธิ์นี้อาจมองได้จากลักษณะต่างๆ ได้แก่ 1) พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์
หลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะยกขึ้นตำหนิได้
2) ทรงทำได้อย่างที่สอน คือสอนเขอย่างใดพระองค์เองก็ทรงประพฤติปฏิบัติอย่างนั้นด้วย และ 3) ทรงมี
ความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่เคลือบแฝงด้วย
ประโยชน์ส่วนตนหรืออามิสตอบแทนใดๆ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564 : 13-23)

3. **พระกรุณาคุณ** พระพุทธเจ้าอาศัยพระมหากรุณาธิคุณ จึงได้เสด็จออกประกาศพระศาสนา
โปรดสรรพสัตว์ ทำให้พระองค์ 2 อย่างแรก คือพระปัญญาคุณและพระวิสุทธิคุณ เป็นที่ปรากฏ เป็น
ประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างแท้จริง เสด็จไปช่วยเหลือ แนะนำ สั่งสอนมนุษย์ทั้งที่เป็นกลุ่มชนที่เป็น
รายบุคคล โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบากของพระองค์เอง

พระพุทธเจ้าทรงมีคุณบัติที่สมบูรณ์แบบในความเป็นครูหรือผู้สั่งสอนหรือผู้ประกาศพระศาสนา
หรือผู้นำของมนุษยชาติทั้งโลก โดยพระคุณสมบัติ ดังนี้ คือ

1. ทรงสอนสิ่งที่เป็นจริงและเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
2. ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่ทรงสอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์
3. ทรงสอนด้วยพระเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้ง ไม่หวังผลตอบแทน
4. ทรงจำได้จริงอย่างที่ทรงสอน เป็นตัวอย่างที่ดี

5. ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใจลัทธิศาสนา ฟังพอใจมีความสุข

6. ทรงมีหลักการสอน มีวิธีการสอนยอดเยี่ยม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564 : 30)

ต่อมา พระพุทธเจ้าทรงส่งพระสงฆ์สาวกออกไปการประกาศพระศาสนา หลังจากที่พระปัญจวัคคีย์ พระยสพร้อมด้วยพระสหาย ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ มีพระสงฆ์สาวกผู้เป็นพระอรหันต์ทั้งหมดในขณะนั้นจำนวน 60 รูป ทำให้มีพระสาวกเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสามารถเป็นกำลังในการประกาศพระศาสนาให้แผ่กระจายได้มากขึ้น ครั้นออกพรรษา พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งให้พระพุทธรูปสาวกทั้งหมดแยกย้ายกันไปเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระองค์ตามทิศต่างๆ ทางละ 1 รูป (คณฺย ไชโยธยา, 2539 : 68)

พระพุทธองค์ได้แสดงพุทธพจน์ก่อนส่งพุทธรูปสาวกออกไปประกาศพระศาสนา โดยมีใจความว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อเกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ท้าวเธอและมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายพวกที่มีกิเลสอยู่ในจักขุนี้ก็มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์เหล่านั้นย่อมเสื่อม ผู้ที่เข้าถึงธรรมได้จักมีอยู่” (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 4, 2549 : 50-51)

สรุป พระพุทธเจ้าประสูติตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เมื่อ 2,646 ปีก่อน ณ บาลุมพินี ระหว่างทางกลางกรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะใกล้เทือกเขามาลิยา พระบิดาพระนามว่าพระเจ้าสุทโธทนะ มารดาพระนามว่าพระนางสิริมหามายา ประสูติได้ 5 วันได้รับการถวายพระนามว่า สิทธัตถะ 7 วันพระราชมารดาสวรรคต 8 พรรษาทรงเริ่มศึกษาศิลปวิทยา 12 พรรษาศึกษาคัมภีร์ของลัทธิพราหมณ์ 16 พรรษาอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา มีพระโอรส 1 พระองค์ คือเจ้าชายราหุล 29 พรรษาเสด็จออกผนวช 35 พรรษาตรัสรู้สัจธรรมด้วยปัญญา หมดจตุตถภูมิเป็นพระพุทธรูปเจ้าคือผู้ ผู้ต้น ผู้เบิกบานด้วยธรรม

หลังจากพระองค์ได้ตรัสรู้ได้ทรงเสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์ในสถานที่ต่างๆ เช่น ชนบทบ้าง พระนครบ้าง กับบุคคลทุกระดับ เช่น คนจนบ้าง คนรวยบ้าง เศรษฐีบ้างหรือแม้แต่กษัตริย์ เจ้าลัทธิต่างๆ พระองค์ก็ทรงมีความเป็นกัลยาณมิตร พระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเป็นประจำตลอดระยะเวลา 45 พรรษา 1 ปีก่อนพุทธศักราชมีพระชนมายุ 80 พรรษาพอดี พระองค์ก็ได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน

พระพุทธเจ้ามีพระวรกายสง่างาม พระฉวีวรรณเปรียบดังทองคำ ครบมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ พระองค์มีพระสุรเสียงไพเราะวาจาสุภาพสละสลวยโน้มน้าวจิตใจ พระองค์ทรงมีอากัปกิริยามารยาทงดงามน่าเลื่อมใสศรัทธาแก่ชนทั้งหลาย พร้อมไปด้วยความมอจ เยือกเย็น ไม่ย่อหรือรุกรานใคร ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้งด้วยพระสัจธรรมโดยแท้

พระพุทธเจ้าได้เริ่มโปรดเวไนยสัตว์หลังจากเสวยวิมุตติสุขครบ 7 สัปดาห์ ทรงพิจารณาเห็นความทุกข์ของสรรพสัตว์ที่ต้องได้ประสบพบเจออย่างแน่นอน คือ **ปฏิจจสมุปบาท** วงล้อแห่งสังสารวัฏ พระองค์จึงทรงเป็นกัลยาณมิตร นำพาสรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นกับดักของวงล้อแห่งสังสารวัฏ ให้ถึงอมตะนิพพานอันเป็นภูมิสถานที่เป็นบรมสุขอย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าจึงได้ชื่อว่า **พระศาสดา**

ประกาศพระศาสนาในชั้นแรก พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ทรงแนะนำแนวทาง ให้ผู้คนได้ศึกษาเรียนรู้ และฝึกหัดปฏิบัติตน คือการดำเนินเข้าสู่ปัญญา จนกระทั่งข้ามพ้นความทุกข์ทั้งปวงหลุดพ้นจากกิเลสได้ด้วยตัวของพระองค์เอง ในชั้นหลัง พระองค์ได้ส่งพระอรหันตสาวกไปประกาศพระสัจธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แก่มวลชนทั้งหลายตามทิศต่างๆ โดยพระองค์ทรงตรัสว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อแก้กมลแก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์แก้กมลและความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการและนักปราชญ์ในปัจจุบันต่างก็ได้มอบสมัญญานามให้กับพระองค์ว่า โลกนาถ คือ เป็นผู้นำของชาวโลก

2. ศาสดาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาที่ไม่ปรากฏชื่อของพระศาสดา เป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในอนุทวีปอินเดียประมาณ 1000 ปีก่อนพุทธกาล ในอินเดียมีหลายเชื้อชาติอยู่ด้วยกัน ในชาติเหล่านั้นมีขนบธรรมเนียมของตนอยู่แล้ว ต่อมาก็ตั้งขนบธรรมเนียมประจำขึ้นอีก แต่ทั้งหลายเหล่านั้นย่อมมีศาสนาพราหมณ์เป็นแกนกลาง เพราะว่าพราหมณ์ได้เป็นใหญ่ทางอาชีพเป็นครู นักการศาสนาบางท่านแยกศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาหนึ่ง ศาสนาฮินดูเป็นอีกศาสนาหนึ่ง แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น เพราะศาสนาฮินดูก็รับรองหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์ แต่ได้เพิ่มคำสอนใหม่เข้าไปเท่านั้น เป็นการพัฒนาเพิ่มเติมหลักการใหม่ๆ ลงไป (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2534 : 384)

ศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาธรรมชาติ ถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติของอินเดีย ส่วนมากนิยมตามธรรมชาติ น้อมตามจิตใจของคนและประเพณีความเป็นอยู่อันเก่าแก่ กำเนิดของศาสนานี้เกิดจากผลของการปฏิบัติกับผลของการวิวัฒนาการร่วมกันของชนชาติที่เกิดขึ้นโดยชาวฮินดู จะเรียกว่าใหม่หรือต่างหากหรือแท้ไม่ได้ เพราะศาสนาดูเหมือนที่ดัดแปลงใหม่หรือที่แยกจากศาสนาเก่าๆ โดยแท้แล้วก็เป็ผลที่ผลิตจากการปฏิบัติตามศาสนาเก่าหรือศาสนาเดิมนั่นเอง ศาสนาพราหมณ์จึงไม่ปรากฏตัวผู้สอน ผู้ประดิษฐาน ผู้ประกาศและศาสดาที่แน่นอน

คำกล่าวที่ว่า ศาสนาพราหมณ์ เกิดจากผลของการปฏิบัติกับผลของการวิวัฒนาการร่วมกันนั้น คำเดิมน้อมมาจากธรรมชาติและปฏิกิริยาของธรรมชาติเป็นมูลเหตุ แล้วจึงคลี่คลายออกเป็นตัวศาสนา แม้จะเป็นไปตามธรรมชาติ จิตย่อมดิ้นรนไปตามระยะเวลาหรือสถานการณ์เป็นลำดับ รวมลงเป็น 4 ชั้น คือ 1) ถือว่ามีทิพยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ 2) ถือว่าสิ่งที่เห็นด้วยตาคือโลก เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ 3) ถือว่าอนันตชีพเป็นความสุขแท้โดยหมายถึง พรหมหรืออาตมัน และ 4) ถือว่าโลกที่ปรากฏนี้ต้องมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแดนเกิด ขออธิบายพอสังเขป ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 มนุษย์ความดิ้นรนที่จะเอาชนะธรรมชาติ อยากได้อำนาจบังคับธรรมชาติ อยากได้อำนาจทิพย์หรือความศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์ไกร กล่าวคือ ดิ้นรนเพื่อจะเอาชนะอำนาจบังคับของอัญญาณ (ความรู้) แต่ทุกๆ ขณะจิตดิ้นรนเช่นนั้น จิตจะรู้สึกว่าหมดความสามารถและถูกอำนาจธรรมชาติบังคับให้อยู่ใต้อำนาจของธรรมชาติเสมอ

บันทึกจากฝ่ายวิญญานศาสตร์ว่า เนื่องจากผลทางปฏิบัติตามลัทธิความเชื่อต่อสิ่งที่มีอำนาจ นอกเหนือธรรมชาติทั้งหลายนั้น บางทีได้เห็นสิ่งเหล่านั้นสำแดงรูปเป็นภูตผีปีศาจ บางทีก็เห็นเป็นเทวดา ต่างๆ นานา การดิ้นรนเพื่อจะเอาชนะธรรมชาตินี้เอง เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ขึ้น ลัทธิความเห็นนี้เป็นต้นแบบแห่งลัทธิโยคะและตันตระในปัจจุบัน

ขั้นที่ 2 เกิดมีความดิ้นรนเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์โศกและความเดือดร้อนต่างๆ แห่งโลกนี้ กล่าวคือ มนุษย์มีนิสัยต่อความทุกข์โศกและความเดือดร้อนต่างๆ ได้โดยยากอยู่แล้ว แต่โลกนี้ บางทีดูเหมือนช่างเต็มไปด้วยความทุกข์โศกและความทรมานต่างๆ เนื่องจากความเห็นว่าโลกนี้ล้วนเป็นไปด้วยความทุกข์ จึงเกิดหลักวิธีกำจัดทุกข์ขึ้น ลัทธิความเห็นนี้ได้เจริญเต็มที่ในสมัยต่อมา คือ สมัยที่ พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น

ขั้นที่ 3 เกิดจากความดิ้นรนเพื่อให้ได้ความสุขสำราญแห่งชีวิตนิรันดร์หรืออนันตชีพ มีความรักและความสงบสุขอยู่ด้วย กล่าวคือ ธรรมชาติของมนุษย์ย่อมปรารถนาจะได้รับความบันเทิง ความใคร่ซึ่งกันและกันและสันติสุขชั่วนิรันดร์ แต่เมื่อโลกนี้มีสิ่งกีดขวางประดุจกำแพงกันทางไปสู่ประตูสวรรค์ นั้นไว้ ก็มีผู้คิดค้นหาหนทางสวयัมที่นำไปสู่ประตูนั้นขึ้น

ขั้นที่ 4 เกิดจากความดิ้นรนปรารถนาใคร่ จะรู้มูลเหตุแห่งอุบัติการณ์ของสากลจักรวาล คือใครจะรู้ว่า โลกทั้งปวงเกิดมาได้อย่างไร กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายแห่งสากลจักรวาลที่ปรากฏต่อสายตา มักเป็นปริศนาเงื่อนงำ มีข้อกังขาต่างๆ อยู่ในตัวเอง ผู้มีปัญญาและวิจาร์ณญาณ ย่อมไม่อาจนิ่งนอนใจได้โดยไม่ค้นคว้าไต่สวนหาเหตุ จึงเกิดการค้นคว้าหาเหตุผลกันขึ้น (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2549 : 261-262)

แนวความคิดที่เป็นรากฐานแห่งขั้นต่างๆ นี้ ที่แท้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีสภาพธรรมดาเป็นปฏิภานสอดคล้องต้องกัน เพื่อต่อสู้กับธรรมชาติเหมือนกัน คือธรรมชาตินั้นเอง ก่อและส่งเสริมให้จิตใจเกิดความกลัวและเป็นปฏิกิริยา ครั้นแล้วจึงนำมูลอุปลักษณ์ของธรรมชาตินี้ทางวิญญานศาสตร์ เรียกว่า ศาสนาเป็นแผนศึกษาเพื่อต่อสู้ธรรมชาติ เป็นวิชาที่ประกาศสงครามกับอำนาจครอบงำของธรรมชาติอย่างเปิดเผย นี่คือนัยใจของศาสนาพราหมณ์ (แสง มนวิthur, 2506 : 6-11)

เนื่องจากจิตใจเกิดความกลัว ความเป็นปฏิกิริยาต่อธรรมชาติ มนุษย์จึงได้สร้างเทพเจ้าเป็นของตนขึ้นเพื่อนับถือบูชา เพื่อบรรเทาความกลัว เพื่อเอาชนะธรรมชาติ ต่อมา เมื่อพวกเขาได้รับเอาความเชื่อดั้งเดิมและการนับถือเทพเจ้าของพวกเขาวิเศษ เข้ามารวมกับเทพของตน เทพส่วนมากเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ต่อมา ได้จัดเทพเจ้าออกเป็น 3 พวก คือ 1) เทพบนสวรรค์ 2) เทพในท้องฟ้า และ 3) เทพบนพื้นดิน ผนวกกับพวกพราหมณ์ได้เขียนวรรณคดีทางศาสนาที่สำคัญขึ้น โดยอ้างว่าพระพรหมเป็นผู้ตรัส คือ ไตรเวท ได้แก่ ฤคเวท สามเวท ยชุรเวทและพราหมณะกับอุปนิษัท (จิรัสสา คชาชีวะ, 2540 : 8) การผสมผสานระหว่างความเชื่อนี้ ใช้เวลาในการวิวัฒนาการราวพันปี จนกลายเป็นศาสนาพราหมณ์ในที่สุด (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547 : 10)

การประกาศพระศาสนา

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เรียกได้ว่าเป็นอารยธรรมชั้นสูงของอินเดีย ประกาศศาสนาด้วยการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมที่มีความเชื่อเรื่องเทพเจ้าแฝงอยู่ในวัฒนธรรมนั้นด้วย อารยธรรมชั้นสูงของอินเดียเกิดขึ้นจากความเชื่อในคัมภีร์พระเวท คือ ความรู้ที่เป็นทิพย์ ซึ่งมาจากพระโอษฐ์ของพระพรหม ที่ฤาษีผู้บำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าได้ยินได้ฟัง ได้เห็นพระเวทด้วยตัวเอง แล้วนำมาถ่ายทอดสืบต่อมาด้วยการท่องจำ จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าทางความคิดและแนวทางการปฏิบัติของชาวอินเดีย (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547 : 11)

ศาสนาพราหมณ์ เผยแผ่โดยใช้วิธีการปลูกฝังประชาชนให้สวดมนต์อ่อนน้อม สรรเสริญอำนาจของเทพเจ้า ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในการบูชาเทพและเทพี โดยให้ความเชื่อว่า มนุษย์อยู่ในโลกอย่างสงบสุข ภายใต้การปกป้องของเทพเจ้าทั้งปวงจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ เช่น ลม พายุ ฝน พายุ ร่อง พายุ ซึ่งเทพเจ้าสมัยพระเวทแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) เทพเจ้าแห่งสวรรค์ ได้แก่ วรุณ สิวาตรี วิษณุ ฤๅษี อหิ นิ มิตร อรรมันและอัศวิน เป็นกลุ่มเทพอาทิตย์ 2) เทพเจ้าแห่งท้องฟ้า ได้แก่ วาตะ อินทรี รุทระ ปรชชณะ และมารุต และ 3) เทพเจ้าแห่งพื้นพิภพ ได้แก่ อัศนี โสมนและยม เมื่อวัฒนธรรมของอินเดียเข้าไปสู่ดินแดนใด ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็จะเจริญในที่นั้นๆ เพราะได้รับอิทธิพลโดยตรงจากอารยธรรมของอินเดีย จะมีการสร้างรูปเคารพหรือสร้างสิ่งศักดิ์ไว้ในสถานที่สำคัญทางศาสนา เช่น เทวสถานโบสถ์พราหมณ์และวัดพราหมณ์ (กนกวลี สุริยะธรรม, 2541 : 3)

ในยุคต่อมา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประกาศศาสนาด้วยหลักการใช้หลักปรัชญาที่เรียกว่า **คัมภีร์อุปนิษัต** ซึ่งเป็นอภิปรัชญาของพราหมณ์-ฮินดู กล่าวถึงขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณในการสาธยายปรัชญา โดยอาศัยการสนทนาระหว่างอาจารย์กับศิษย์ในชั้นที่ ปรัชญาอันลึกซึ้งหลายประการ เช่น ความเป็นจริงในเรื่องมายา (ความหลอกลวง ความไม่จริง) การมีเกิดของสิ่งอันมีจำนวนมากในสิ่งเดียว ตลอดทั้งการรวมมนุษย์จำนวนมากเข้าเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งคำนี้ว่าหนึ่งเดียวในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ถือเป็นความแท้จริงประเภทเดียวกันเท่านั้นที่มีอยู่ในสากลโลก จึงทำให้เกิด อภิปรัชญา คือ แก่นแท้ของพราหมณ์-ฮินดู **ญาณวิทยา** คือ ทฤษฎีความรู้ในพราหมณ์-ฮินดู จริยศาสตร์ คือ เรื่องของกรรมและธรรมะ เพื่อสร้างเจตจำนงให้นักคิดได้หันมาศึกษาและนับถือปฏิบัติตาม (บุญมี แท่นแก้ว, 2548 : 55-57)

สรุป ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เกิดเมื่อราว 1,000 ปีก่อนพุทธกาล ศาสนาพราหมณ์เกิดจากสภาพของธรรมชาติแล้วคลี่คลายออกเป็นตัวศาสนา กล่าวคือ การดิ้นรนเอาชนะธรรมชาติเป็นเหตุเกิดความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อจะให้หลุดพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน เพราะเห็นว่าโลกนี้เต็มไปด้วยกองทุกข์ เพื่อได้เสวยสุขแท้ จึงต้องคิดค้นหาหนทางที่จะนำไปสู่ประตุนั้นเรียกว่า **พรหม** และการดิ้นรนปรารถนาที่จะรู้มูลเหตุแห่งอุบัติการณ์ของจักรวาล

แนวความคิดรากฐานชั้นต่างๆ แท้จริงคืออันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นธรรมชาติก่อนและส่งเสริมให้จิตใจมนุษย์เกิดความกลัว ต้องการเป็นปฏิปักษ์ต่อธรรมชาติ มนุษย์จึงค้นหาหนทางครอบงำธรรมชาติ ได้สร้างเทพเจ้าเป็นของตนเองขึ้น เพื่อนับถือบูชา เพื่อบรรเทาความกลัวและเพื่อเอาชนะธรรมชาติ

เมื่อความเชื่อที่เป็นรากฐานของแต่ละพวกมารวมกัน ซึ่งใช้ระยะเวลาผสมผสานราว 1,000 ปี จึงเกิดการวิวัฒนาการ กลายเป็นการบูชาเทพองค์ต่างๆ ตามคติความเชื่อนั้นๆ วัฒนธรรมพราหมณ์จึงได้ถือกำเนิดขึ้น พราหมณ์ถือว่าเป็นแกนกลาง เพราะเป็นผู้เขียนคัมภีร์ไตรเวทจากพระโอษฐ์ของพระพรหม พราหมณ์จึงเป็นใหญ่ ทั้งเป็นครูและผู้ทำพิธีกรรม แต่ก็ไม่มีใครกล้าตั้งผู้เป็นศาสดาของศาสนา

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประกาศศาสนาด้วยการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม โดยวัฒนธรรมนั้นมีความเชื่อทางศาสนา รวมอยู่ด้วย ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจึงถือว่าเป็นอารยธรรมชั้นสูงของอินเดีย เมื่ออารยธรรมของอินเดียแพร่ขยายสู่ดินแดนใด ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็จะเจริญในดินแดนนั้นๆ เพราะได้รับอิทธิพลโดยตรงจากอารยธรรมของอินเดีย

3. ศาสดาของศาสนาคริสต์

พระเยซูคริสต์ เป็นผู้ปรับปรุงหลักคำสอนของ โมเสส ศาสดาแห่งยิว ให้มีความละเอียดลึกซึ้งรอบคอบและเหมาะสมขึ้น เน้นสอนเรื่องความรักของมนุษย์และศรัทธามั่นคง คือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ พระเยซูเกิด ใช้ชีวิต ตายในศาสนาฮินดู ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ชาติกำเนิดของพระศาสดา

โยชูวา หรือ **เยซู** ถือกำเนิดในวันที่ 25 ธันวาคม (เชื่อกันว่าเป็นการกำหนดขึ้นภายหลัง) ในหมู่บ้านเบธเลเฮม (Bethlehem) แคว้นยูเดีย (ปัจจุบันอยู่ในเขตกรุงเยรูซาเล็ม ประเทศอิสราเอล) ในสมัยกษัตริย์เฮโรดที่ 1 เมื่อ 4 ปีก่อน ค.ศ. มารดาชื่อมารีย์ บิดาชื่อโยเซฟ ในคืนหลังจากเด็กน้อยเกิดได้ 1 วัน โยเซฟได้พาลูกเมียหลบหนีกษัตริย์เฮโรดที่กำลังตามฆ่าเด็กในหมู่บ้านเบธเลเฮมไปกบดานที่อียิปต์ หลังจากกษัตริย์เฮโรดได้สิ้นพระชนม์ โยเซฟและมารีย์จึงได้พาลูกชายกลับแผ่นดินอิสราเอล แต่ย้ายไปอาศัยอยู่ที่เมืองนาซาเร็ธ แคว้นกาลิลี (มีพิกัด 32°45'N 35°45'E)

เมื่อเด็กน้อยครบ 8 วันก็ได้เข้าพิธีขลิบและได้ชื่อว่า **เยซู** ซึ่งเป็นชื่อที่ทูตสวรรค์บอกมารีย์ไว้ก่อนที่จะตั้งท้อง หลังจากมารีย์คลอดพระเยซูได้ 40 วันได้ทำพิธีชำระตัวให้สะอาดตามหลักศาสนาฮินดู และพาพระเยซูไปที่เมืองเยรูซาเล็มเพื่อถวายให้กับพระเจ้า มารีย์และโยเซฟพาพระเยซูมาทำพิธีต่างๆ ตามกฎที่โมเสสสั่งให้ทำกับเด็กแรกเกิด เมื่อมารีย์และโยเซฟได้ทำทุกอย่างตามกฎของโมเสสแล้ว พวกเขาก็เดินทางกลับไปเมืองนาซาเร็ธ ในแคว้นกาลิลี (ลูกา 2 : 1626-1627)

ทุกๆ ปี พ่อแม่จะพาพระเยซูไปเมืองเยรูซาเล็มเพื่อร่วมฉลองเทศกาลวันปลดปล่อย เมื่ออายุได้ 12 ปี พระเยซูไม่ได้กลับบ้านพร้อมกับพ่อแม่แต่อยู่ในวิหารเมืองเยรูซาเล็ม โดยที่พ่อแม่ไม่รู้เพราะคิดว่าเดินทางกลับบ้านด้วยกัน ผ่านไปสามวันพ่อแม่จึงตามหาในเมืองเยรูซาเล็ม พบว่าบุตรชายของตนกำลังนั่งอยู่กับพวกครูสอนกฎปฏิบัติในวิหาร โดยกำลังตั้งคำถามกับพวกครูสอนอยู่ เป็นที่ทึ่งกันทั่วเมื่อเห็นพระเยซูตอบคำถามต่างๆ ได้อย่างปราดเปลื่อง หลังจากนั้นพระเยซูก็กลับไปเมืองนาซาเร็ธ ได้อยู่ในโอวาทของพ่อแม่ พระเยซูเจริญเติบโตขึ้นทั้งด้านสติปัญญาและร่างกาย ทั้งยังเป็นที่ยืนชอบของคนทั่วไปมากขึ้น (ลูกา 2 : 1628)

พระเยซูเมื่อเจริญวัยเป็นหนุ่มแล้วดูเหมือนจะเจริญรอยอาชีพอย่างบิดาซึ่งเป็นช่างไม้ การศึกษาเล่าเรียนเขียนอ่านยังมีน้อย เพราะหมู่บ้านนาซาเร็ธเป็นที่กันดารเหมือนๆ กับชาวหมู่บ้านอื่นๆ ตลอดแคว้นกาลิลี พวกชาวบ้านมีความเชื่อทางศาสนาแบบใดพระเยซูก็มีความเชื่อเช่นเดียวกัน เช่น โรคภัยไข้เจ็บและความตายเป็นเพราะผีปศาจกระทำ รักษาหายได้ด้วยการสวดอ้อนวอน พระเยซูก็ปฏิบัติเหมือนกับเด็กชาวยิวคนอื่นๆ ได้ท่องจำคำทำนายต่างๆ ของโบราณ ซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์ไบเบิล โดยประพาดิตนด้วยการถือวินัยข้อห้ามต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์ไบเบิลและในกฎหมายศาสนาของนักปราชญ์

พระเยซูได้รับการอบรมที่ถือว่ามีความยิ่งด้วยชีวิต คือเรื่องที่ชาวยิวทั้งหลายเฝ้ามองมาแต่เก่าก่อน ได้แก่เรื่องพระเมสสิยาห์ (ผู้ที่พระเจ้าได้เลือกไว้) ที่จะมาตรัสในวันข้างหน้า และโปรดชาวยิวให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยากอย่างมหัศจรรย์ ความหวังในพระเมสสิยาห์จะมาตรัสนั้น เป็นความหวังอย่างแรงกล้าของพระเยซูอยู่ตลอดเวลา เรื่องนี้เองทำให้พระเยซูไม่มีความสุขใจ ในขณะที่ประกอบอาชีพเป็นช่างไม้ พระเยซูคิดว่า จะมัวมานั่งนิ่งเฝ้าคอยวันที่พระเมสสิยาห์จะมาตรัสอยู่เฉยๆ อย่างนี้ต่อไปเห็นจะไม่ไหว จึงคิดแสวงหาหนทางเร่งวันอันเป็นมหามงคลให้มาถึงในเร็ววัน (พระยอห์นมานราชน (ยง เสฐียรโกเศศ), 2532 : 164-165)

หลังจากโยเซฟผู้เป็นบิดาได้ถึงแก่กรรม พระเยซูไม่ได้สนใจในสตรีเพศเลย แต่กลับชอบศึกษาพระธรรมคัมภีร์และได้ตอบปัญหาธรรมในวิหารอยู่บ่อยๆ จนเมื่ออายุ 30 ปี พระเยซูได้พบกับยอห์น นักบวชที่น่านับถือได้เทศนาสั่งสอนประชาชนว่า พระเมสสิยาห์ลงมาสู่โลกมนุษย์แล้ว จะมาช่วยชาวยิวในไม่ช้านี้ พระเยซูเลื่อมใสในยอห์นมาก ยอห์นได้ทำพิธีจุ่มน้ำให้กับพระเยซูในแม่น้ำจอร์แดน ด้วยการผ่านพิธีจุ่มน้ำนี้เอง ทำให้พระเยซูเต็มเปี่ยมไปด้วยพระวิญญาณอันบริสุทธิ์ (ชาตรี ชุมเสน, 2553 : 99)

พระเยซูกลับไปแคว้นกาลิลีทรงเต็มไปด้วยฤทธิ์เดชของพระวิญญาณ ชื่อเสียงได้แพร่กระจายไปทั่วแถบนั้น ได้เริ่มสอนประชาชนอยู่ตามที่ประชุมด้วย ด้วยสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด พระเยซูเป็นผู้แทนพระเจ้าที่เอื้อถ้อยคำที่มีสติปัญญา ทรงรักษาคณมากมายซึ่งเป็นงานที่พระเจ้ามอบให้พระเยซูทำ ทรงรักษาคณน้อยที่เดินไม่ได้ รักษาคนตาบอดใหม่มองเห็น ยิ่งกว่านั้นทำให้คนตายกลับฟื้นขึ้นมา แม้แต่ลมพายุก็ยังฟังคำสั่งของพระองค์ พวกผีห่าซาตานยังกลัว พระองค์จึงกลายเป็นคนดัง พวกผู้มีอำนาจเริ่มหวาดกลัวว่าจะสูญเสียความสำคัญของตนเอง (ไบเบิลลีคนานาชาติ, 2560 : 33)

หลังจากยอห์นถูกจับขังคุก พระเยซูก็กลับไปแคว้นกาลิลี แล้วย้ายจากเมืองนาซาเร็ธไปอยู่ที่เมืองคาเปอร์นาอุม ที่อยู่ริมฝั่งทะเลสาบกาลิลี ในเขตแดนเศบูลุนและนัฟทาลี ตั้งแต่นั้นมาพระเยซูประกาศสอนและรักษาประชาชนอีกครั้ง พระองค์เดินทางทั่วแคว้นกาลิลีเพื่อสั่งสอนคนตามที่ประชุมชาวยิว ได้ประกาศข่าวดีเกี่ยวกับอาณาจักรแห่งสวรรค์ให้ทุกคนรู้ นอกจากนี้ ยังได้รักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ให้กับคนในเมืองจนหาย ทำให้มีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่วประเทศซีเรีย ผู้คนแห่กันมาหาพระเยซูเพื่อรักษาโรคต่างๆ พระองค์ก็รักษาให้หายได้หมด มีคนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ พากันติดตามพระองค์ ทั้งคนจากแคว้นกาลิลี แคว้นยูเดียและดินแดนทางตะวันออกของแม่น้ำจอร์แดน (มัทธิว 4 : 1538)

เมื่อพระเยซูเห็นผู้คนติดตามมาจำนวนมาก พระองค์ได้ขึ้นไปบนภูเขา นั่งอยู่ที่นั่นและเริ่มสอนคนพวกนั้น มีใจความสำคัญว่า “คนที่รู้ตัวว่าต้องการพระเจ้า มีเกียรติจริงๆ เพราะเขาได้เป็นส่วนหนึ่งใน

อาณาจักรแห่งสวรรค์ คนที่มีจิตใจบริสุทธิ์ มีเกียรติจริงๆ เพราะเขาจะได้เห็นพระเจ้า คนที่สร้างสันติ มีเกียรติจริงๆ เพราะพระเจ้าจะเรียกเขาว่าลูก คนที่โดนดูถูกโดนข่มเหงรังแกและโดนใส่ร้ายป้ายสี เพราะติดตามเรา มีเกียรติจริงๆ ให้ดีใจและมีความสุขเถิด เพราะพระเจ้าได้เก็บรางวัลอันยิ่งใหญ่ไว้ให้กับคุณแล้วบนสวรรค์” หลังจากนั้นพระเยซูได้ประกาศแก้ไขกฎปฏิบัติของโมเสส โดยกล่าวว่า เราไม่ได้ยกเลิกคำสอน แต่มาทำให้มันสำเร็จหรือทำให้เห็นความหมายที่แท้จริงให้บรรลุเป้าหมาย (มัทธิว 5 : 1539)

พระเยซูอยู่บนภูเขาเพื่ออธิษฐานตลอดทั้งคืน พอถึงตอนเช้าพระองค์เรียกลูกศิษย์เป็นจำนวนมากเข้ามาหา โดยเลือกศิษย์คนสำคัญจำนวน 12 คน เพื่อตั้งให้เป็นศิษย์เอก ได้แก่ 1. ซีโมน ที่พระองค์เรียกว่าเปโตร 2. อันดรูว์ น้องชายเปโตร 3. ยากอบ 4. ยอห์น 5. ฟิลิป 6. บาร์โธโลมิว 7. มัทธิว 8. โธมัส 9. ยากอบ ลูกชายของอัลเฟอัส 10. ซีโมน ผู้มีใจจดจ่อกับพระเจ้า 11. ยูดาส ลูกของยากอบ และ 12. ยูดาสอิสคาริโอท (ซึ่งต่อมาในภายหลังเป็นคนที่หักหลังพระเยซู) พระองค์เริ่มปฏิบัติผิดจากหลักศาสนาเดิม พร้อมกับเริ่มวิจารณ์พวกผู้นำศาสนาเดิม (ลูกา 6 : 1636)

พระเยซูเดินทางไปเมืองเยรูซาเล็มเพื่อนำสันติสุขมาให้ประชาชน โดยเริ่มขับไล่คนที่ขายของกันอยู่ภายในวิหาร พระองค์สั่งสอนอยู่ในบริเวณวิหารทุกวัน พวกหัวหน้านักบวช พวกครูสอนกฎปฏิบัติกับพวกผู้นำอาวุโสชาวฮิววยามหาทางที่จะฆ่าพระองค์ แต่ยังหาโอกาสไม่ได้ เพราะประชาชนทุกคนต่างติดอกติดใจในถ้อยคำของพระองค์เป็นอย่างมาก พวกเขาเฝ้าดูพระเยซูอย่างใกล้ชิด ส่งพวกสอดแนมที่แกล้งทำเป็นคนดีเพื่อไปจับผิดคำพูดของพระองค์ จะได้จับตัวพระองค์ส่งไปให้ผู้พิพากษาและเจ้าเมืองโรม

คำสอนของพระองค์บางครั้งก็ขัดแย้งกับคัมภีร์เดิม จึงทำให้มีทั้งคนรักและมีศัตรูมากขึ้น พวกผู้นำทางศาสนาไม่ชอบสิ่งที่พระเยซูกระทำหรือพูด พวกเขาพยายามจับผิดพระองค์เพื่อทำให้เสียหน้า แต่ปัญหาใหม่ที่พวกเขาไม่ชอบคือ พระเยซูได้จับของประชาชนโดยเฉพาะยอมนช่วยเหลือคนบาป คนไม่สบายหรือคนที่อ่อนแอ พวกผู้นำทางศาสนาไม่พอใจว่า พระเจ้าบริสุทธิ์จะไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับคนบาป แต่พระเยซูต้อนรับคนบาป เมื่อพวกเขาเห็นพระเยซูกับคนบาป แล้วยังรักษาในวันหยุดทางศาสนา ซึ่งผิดต่อความเชื่อเดิม พวกเขาจึงเห็นจุดอ่อนที่จะใส่ร้ายพระเยซู (ไปเบิ้ลลีคนานาชาติ, 2560 : 33-40)

พระเยซูตรัสกับประชาชนในวิหารว่า วิหารที่สร้างด้วยมือมนุษย์จะพินาศ เมื่อกรุงเยรูซาเล็มจะพินาศ เมื่อกองทัพโรมมาล้อมเมืองก็ให้รับหนีออกไปนอกเมือง ถ้าอยู่ในแคว้นยูเดียก็ให้รับหนีขึ้นไปบนภูเขา จักรวรรดิให้ต้อยต่ำให้ใจหมกมุ่นอยู่แต่เรื่องการตีกันหรือเมาเหล้ากัน ในวันใกล้ถึงเทศกาลวันปลดปล่อย ยูดาสอิสคาริโอท ซึ่งเป็นศิษย์เอกคนหนึ่งในกลุ่มสองคน ได้เข้าไปหาพวกผู้นำนักบวชและทหารเฝ้าวิหาร เพื่อเสนอตัวช่วยจับพระเยซูให้ โดยที่มีสัญญาการจ่ายเงินเป็นค่าตอบแทนจำนวนมาก ยูดาสอิสคาริโอทเริ่มหาโอกาสจะจับพระเยซูในตอนที่ไม่มีฝูงชนอยู่กับพระองค์ (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2549 : 375)

พระเยซูออกไปที่ภูเขามะกอกเทศเหมือนวันที่ผ่านมา พวกศิษย์ก็ติดตามไปด้วย พระองค์ปลีกตัวออกไปไกลๆ แคร่ระยะกว้างหันทกและคุกเข่าลงอธิษฐาน ไม่นานนักยูดาสอิสคาริโอทก็นำคนกลุ่มหนึ่งเข้ามา พวกนักบวชและพวกผู้นำที่เป็นใหญ่ ได้นำตัวพระเยซูไปที่บ้านของหัวหน้านักบวชสูงสุด โดยมีเปโตรได้ตามไปห่างๆ เมื่อถึงบ้านพวกเขาได้ก่อกองไฟขึ้นกลางลานบ้านและนั่งล้อมวงกัน เปโตรก็นั่งอยู่ใน

นั่นด้วย มีสาวใช้คนหนึ่งเห็นเบโตรจึงพูดว่า ชายคนนี้ก็เป็สมาชิกของเยซู แต่เบโตรกล่าวปฏิเสธเพราะกลัวมากจึงไม่ยอมรับ

พวกที่ควบคุมตัวพระเยซูพากันเยาะเย้ยและทุบตีพระองค์ ซ้ำยังเอาผ้ามาปิดตาและถามว่า ทายดุชิใครเป็นคนตีแก แล้วก็พูดถูกเหยียดหยามอีกมากมาย ต่อมา ได้นำตัวพระเยซูไปในศาลสูงของพวกเขา โดยมีเจ้าเมืองปีลาตได้สวนพระเยซู โดยปีลาตได้ไ้สวนจนมีความเห็นว่า พระเยซูไม่ได้มีความผิดอะไร แต่พวกหัวหน้านักบวชและทหารก็ได้ยื่นกรานเสียงแข็งว่า เป็นความจริงที่เยซูสอน ปลุกปั่นประชาชนไปทั่วแคว้นยูเดีย เริ่มจากแกวกาลิลีเรื่อยมาจนถึงเมืองเยรูซาเล็มนี้ ซึ่งเป็นความผิดที่ร้ายแรง เมื่อปีลาตได้ยืนอย่างนั้น ก็สอบถามและได้รู้ว่า พระเยซูเป็นชาวกาลิลี ซึ่งอยู่ในเขตปกครองของกษัตริย์เฮโรด ปีลาตจึงได้ส่งตัวพระเยซูไปให้กับเฮโรด ซึ่งขณะนั้นเฮโรดอยู่ที่เมืองเยรูซาเล็มพอดี

เมื่อเฮโรดพบพระเยซูก็ตีใจมาก เพราะอยากพบเจอมานาน เฮโรดได้ถามไปหลายอย่าง แต่พระเยซูก็ไม่ตอบเลย พวกหัวหน้านักบวช พวกครูสอนกฎปฏิบัติ ก็พากันกล่าวหาพระเยซูอย่างดุเดือด เฮโรดและทหารต่างพากันหัวเราะเยาะ ดูถูกเหยียดหยามพระองค์ พวกเขาจับพระองค์แต่งชุดของกษัตริย์และส่งตัวกลับไปหาปีลาตในวันนั้น เฮโรดกับปีลาตได้เป็นสหายกัน ซึ่งก่อนหน้านี้เป็นศัตรูกันทั้งปีลาตและเฮโรดได้เรียกพวกหัวหน้านักบวช ผู้นำและประชาชนมาชุมนุมกัน แล้วกล่าวว่า “พวกคุณนำชายคนนี้มาและกล่าวหาว่า เขาปลุกปั่นยุยงประชาชนให้กระด้างกระเดื่องนั้น เราได้สอบสวนเขาแล้ว ก็ไม่เห็นว่าเขาทำผิดอะไรตามที่พวกคุณกล่าวหา เอาเป็นว่าเราจะปล่อยเขาแล้วปล่อยตัวไป” (ลูกา 22-23 : 1671-1675)

แต่ฝูงชนร้องตะโกนเป็นเสียงเดียวกันว่า “ปล่อยมันซะ ปล่อยมันซะ” ปีลาตจึงเกลี้ยกล่อมชาวเมืองอีก เพราะอยากปล่อยตัวพระเยซู แต่พวกนักบวชและสาวกกลับตะโกนว่า “ตรึงมันที่กางเขน ตรึงมันที่กางเขน” ปีลาตจึงตัดสินใจทำตามทีพวกนั้นขอและทำตามความต้องการ แล้วจึงพาตัวพระเยซูเดินไปพร้อมไม้กางเขน ฝูงชนจำนวนมากเดินตามไปต่างก็ร้องทูลร้องไห้ คราวครั้นเพราะสงสารพระเยซู เมื่อถึงสถานที่ที่เรียกว่า หัวกะโหลก พวกเขาก็ได้เอาตะปูตอกมือและเท้า ตรึงพระเยซูบนไม้กางเขน อยู่ระหว่างกลางผู้ร้ายอีกสองคนที่จะถูกตรึงพร้อมกับพระองค์ พวกผู้นำชาวยิวต่างพากันหัวเราะเยาะ พูดถากถางว่า “ในเมื่อช่วยคนอื่นได้ ก็ให้ช่วยตัวเองด้วยสิ ถ้าเป็นพระคริสต์ที่พระเจ้าได้เลือกไว้จริง” ปีลาตได้เขียนป้ายติดไว้บนกางเขนว่า “เยซู ชาวนาซาเร็ธ กษัตริย์ของชาวยิว” ในวันนั้น เวลาบ่ายสามโมง พระเยซูก็สิ้นใจตาย โดยพระองค์ได้ร้องตะโกนก่อนสิ้นลมหายใจว่า “พระบิดา ลูกขอมอบจิตวิญญาณของลูกไว้ในมือของพระองค์” ณ ภูเขาหัวกะโหลก ใกล้ๆ กรุงเยรูซาเล็ม มีพระชนมายุเพียง 33 ปี และประกาศศาสนาได้เพียง 3 ปีเท่านั้น (ยอห์น 19 : 1715)

บุคลิกภาพและลักษณะนิสัย

พระเยซูมีหน้าตาและอุปนิสัยเหมือนบิดามารดา ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาที่ลูกจะสืบทอดอุปนิสัย และหน้าตาหรือความคิดจากพ่อแม่ พระเยซูก็เป็นเช่นนั้น พระองค์ทรงเติบโตในบ้านพ่อแม่ที่เมืองนาซาเร็ธ ชีวิตของมารีย์และโยเซฟย่อมมีอิทธิพลต่อพระองค์ พระเยซูทรงมีอุปนิสัยชอบช่วยเหลือคน ทรงสงสาร มีความอ่อนโยนต่อเพื่อนมนุษย์จากพ่อแม่บ้างไม่มากนักน้อย พระองค์ไม่ชอบทำตัวให้สะดุดตาใคร พระเยซูไม่

ทรงโอ้อวดพระองค์หรือแสวงหาผลประโยชน์เพื่อพระองค์เอง พระองค์จะเสด็จไปสดภาวนาตามลำพัง ทรงเป็นคนเงียบและมีอารมณ์อ่อนไหว ไม่เคยทรงทำให้ผู้ต่ำต้อยอับอาย (มาระโก 2 : 1590)

พระเยซูมีลักษณะนิสัยเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เข้าใจความรู้สึกของคน ความเห็นอกเห็นใจทำให้พระองค์เต็มใจช่วยเหลือผู้คน พระองค์คุยง่ายไม่ถือตัว คนทุกเพศทุกวัยรู้สึกได้ว่าพระองค์สนใจพวกเขาจริงๆ จึงสบายใจที่จะอยู่กับพระองค์ พระองค์ชอบอธิษฐาน เวลาอยู่ลำพังและอยู่กับสาวก พระองค์ชอบอธิษฐานในหลายโอกาสไม่ใช่เฉพาะก่อนกินอาหาร ท่านอธิษฐานเพื่อขอบคุณและสรรเสริญพระเจ้าผู้เป็นพระบิดา พระองค์ไม่เห็นแก่ตัว คิดถึงคนอื่นก่อนตัวเองเสมอ พระองค์จะไม่ทำอะไรตามใจชอบ วางตัวอย่างที่ดีให้กับสาวก พระองค์พร้อมที่จะให้อภัยและพระองค์เป็นคนกระตือรือร้น (พยานพระยะโฮวา, ม.ป.ป. : 14/06/2566)

เหตุแห่งการเป็นพระศาสดา

พระเยซู คือ บุตรของโยเซฟ ผู้เป็นลูกหลานของกษัตริย์ดาวิด หรือก็คือผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากครอบครัวของดาวิด กษัตริย์องค์ที่ 2 ของอิสราเอลราว 1000 ปีก่อนคริสตกาล เยชู มาจากชื่อ โยชูวา เป็นชื่อที่นิยมใช้กันในสมัยนั้น แปลว่า ผู้ช่วยให้รอด พระเยซูจึงถือเป็นบุตรของดาวิด อันเป็นชื่อเรียกพระคริสต์ (พระเมสสิยาห์) ตามตำนานของพระคัมภีร์เดิม มีคาห์ คือชาวนาจากเมืองโมเรเซท ได้รับข่าวสารจากพระยะโฮวาที่มีใจความว่า พระองค์สัญญาว่าในอนาคตจะแต่งตั้งกษัตริย์องค์หนึ่งจากเมืองเบธเลเฮม ความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์องค์นี้ จะแผ่ไปจนถึงสุดขอบโลก แล้วกษัตริย์องค์นี้จะมาดูแลคนของพระองค์ เหมือนผู้เลี้ยงแกะดูแลฝูงแกะ พวกเขาจะอยู่กันอย่างสงบสุข (มีคาห์ 5 : 1481)

ข้อความในพระคัมภีร์เดิม อีสยาห์ผู้เรียกตัวเองว่าเป็นผู้พูดแทนพระเจ้า เขาอาศัยอยู่ในเมืองเยรูซาเล็มในยุคที่ (อาณาจักรฝ่ายใต้) ประมาณ 700 ปีก่อน ค.ศ. มีข้อความบางตอนที่กล่าวถึงกษัตริย์ที่ดีพร้อมที่สืบเชื้อสายมาจากดาวิดที่จะมาปกครองในอนาคต มีข้อความบางตอนว่า “ดูเถิด จะมีกษัตริย์องค์หนึ่ง ปกครองด้วยความซื่อสัตย์ยุติธรรม จะเป็นกษัตริย์ที่ เป็นที่ปลอดภัยท่ามกลางพายุ เป็นลำธารน้ำในที่แห้งแล้ง และเป็นร่มเงาในแผ่นดินร้อน คนตาบอดจะมองเห็น คนหูหนวกจะได้ยิน คนใจร้อนจะได้คิดอย่างรอบคอบและคนไข้จะพูดได้ พระเจ้าจะเทชีวิตใหม่ลงบนพวกเราจากสวรรค์ ทะเลทรายจะกลายเป็นสวนผลไม้ ความยุติธรรมจะอาศัยอยู่ในทะเลทรายนั้น ความถูกต้องจะพักอาศัยในแผ่นดินนี้ ผลของความถูกต้องจะเป็นสันติสุข สงบสุขและปลอดภัยตลอดไป” (อิสยาห์ 32 : 1125-1126)

จากเนื้อความในพระคัมภีร์เดิม จึงทำให้เหล่าสาวกของพระเยซูเชื่อว่านี่คือ พระเมสสิยาห์หรือพระคริสต์ ผู้ที่พระเจ้าได้เจิมไว้ให้เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของชาวยิว เพราะพระเยซูเป็นลูกหลานของดาวิดและอับราฮัม ซึ่งถ้านับจากกษัตริย์ดาวิดลงมาถึงพระเยซูมี 28 รุ่น ซึ่งตรงกับคำพยากรณ์ในพระคัมภีร์เดิมทุกประการ (มัทธิว 1 : 1533) จึงทำให้เหล่าสาวกเชื่อว่าพระองค์เป็นพระคริสต์ ด้วยความที่พระเยซูได้เห็นถึงความหมายที่แท้จริงของสิ่งต่างๆ หรือบรรลุถึงเป้าหมายแล้ว พระองค์ก็เริ่มสั่งสอนพระคริสตธรรมคำสอนและกฎปฏิบัติต่างๆ โดยแก้ไขกฎปฏิบัติบางประการของศาสดาโมเสสของยิว ในฉบับของพระองค์เองจากคำบอกกล่าวของพระเจ้า โดยศาสนาที่บริสุทธิ์และแท้จริงตามแบบของพระเจ้า พระบิดา คือการช่วยเหลือเด็กกำพร้า แม่ม่ายที่เดือดร้อน การรักษาตัวเองไม่ให้แปดเปื้อนกับความชั่วร้ายของโลกนี้

พระองค์จึงช่วยรักษาผู้คน ไม่ว่าจะเป็นคนรวยหรือจน พระองค์ก็ทรงรักษาให้หมด รวมทั้งคำสอนของพระองค์มีความเป็นสากลมาก จึงทำให้มีผู้ยกย่องนับถือเป็นจำนวนมาก (ยากอบ 1 : 1910)

การประกาศพระศาสนา

พระศาสดาเยซูคริสต์ เริ่มประกาศศาสนาตั้งแต่หลังทำพิธีจุ่มน้ำ แต่ยังไม่ได้เป็นชัดเจนเป็นรูปธรรมเท่าไรนัก จนมาถึงวันที่พระองค์ได้เทศนาบนภูเขาครั้งแรก นั้นเป็นการประกาศศาสนาของพระองค์ หลังจากนั้น พระเยซูได้เดินทางไปทั่วทุกเมืองและทุกหมู่บ้าน เพื่อไปสั่งสอนในที่ประชุมชน ชาวยิว ได้ประกาศข่าวดีเกี่ยวกับอาณาจักรของพระเจ้า พร้อมกับรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ด้วย พระเยซูได้ส่งศิษย์ชุดแรกเพื่อประกาศศาสนาจำนวน 12 คน โดยให้ไปบอกกล่าวสอนเฉพาะคนอิสราเอลว่า อาณาจักรแห่งสวรรค์ใกล้มาถึงแล้ว เวลาเดินทางไม่ให้เอาเงินทองติดตัวไป ไม่ต้องเอากระเป๋าสื่อผ้าสำรอง รองเท้าสานหรือไม้เท้าไปด้วย ให้ไปสอนเฉพาะครอบครัวที่ยอมรับฟัง บ้านไหนไม่ยอมรับฟังก็บอกให้รู้ว่า ในวันพิพากษาคณะครอบครัวนั้นจะได้รับโทษหนัก (มัทธิว 10 : 1548)

พระเยซูได้เลือกศิษย์ 72 คน ส่งไปประกาศศาสนาในชุดที่สอง ให้ปฏิบัติและพูดสอนเหมือนกับชุดแรก พระเยซูจะส่งศิษย์เป็นคู่ๆ ล่วงหน้าไปก่อนทุกครั้ง ก่อนที่พระองค์จะตามไปในหมู่บ้านต่างๆ เมื่อเข้าไปถึงบ้านนั้นๆ ก็อาจขอให้นอนอยู่เย็นเป็นสุข พระองค์กล่าวว่า “ถ้าบ้านนั้นมีคนที่รักความสงบสุขอยู่ พรุนั้นก็จะตกเป็นของเขา แต่ถ้าไม่มี พรุนั้นก็จะกลับมาอยู่กับผู้ขายพร” (ลูกา 10 : 1647)

สรุป พระเยซูคริสต์ถือกำเนิดที่หมู่บ้านเบธเลเฮม แคว้นยูเดีย (เยรูซาเล็ม) เมื่อ 4 ปีก่อนคริสตศักราช มารดาชื่อมารีย์ บิดาชื่อโยเซฟและหลบภัยไปอาศัยอยู่ที่เมืองนาซาเร็ธ แคว้นกาลิลี ครั้นครบ 8 วันได้เข้าพิธีขลิบ จึงได้ชื่อว่า โยชูวา หรือ เยชู ทศกัณฐ์ บิดามารดาได้พาพระเยซูทำพิธีต่างๆ ตามกฏบัญญัติของโมเสส เมื่อเจริญวัยเติบโตเป็นหนุ่มขึ้น มีสติปัญญาดี พละกำลังสมบูรณ์แล้ว ได้ทำอาชีพเป็นช่างไม้ มีความสนใจในความเชื่อทางศาสนา พระองค์ได้ทอดใจกว้างขวางต่างๆ ซึ่งอยู่ในคัมภีร์เดิม ได้รับการอบรมปฏิบัติตนด้วยการถือข้อห้ามต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์เดิม ได้ทราบเรื่องพระเมสสิยาห์จะลงมาโปรดในวันข้างหน้าเพื่อช่วยชาวยิวพ้นจากความทุกข์ ซึ่งทำให้พระเยซูมีความหวังอย่างแรงกล้าในเรื่องนี้ตลอดมา พระเยซูได้หันมาศึกษาพระธรรมคัมภีร์ ได้เฝ้าตอบปัญหาธรรมในวิหารอยู่บ่อยๆ พอมีอายุ 30 ปี พระองค์ได้พบกับยอห์น ได้ทำพิธีจุ่มน้ำ ณ แม่น้ำจอร์แดน ทำให้พระเยซูมีใจที่เต็มเปี่ยมได้ด้วยพระวิญญาณบริสุทธิ์เต็มไปด้วยฤทธิ์เดชของพระวิญญาณ พระองค์ได้เริ่มสอนประชาชนตามสถานที่ต่างๆ เพื่อนำสันติสุขมาให้ประชาชน ทรงรักษาผู้คนจากโรคร้ายต่างๆ ให้หาย หลังจากรับศิษย์เอก 12 คน เพื่อง่ายต่อกิจการงานต่างๆ พระองค์ได้เริ่มสอน เริ่มปฏิบัติผิดแปลกจากหลักศาสนาเดิม หักล้างบัญญัติของโมเสส จึงเกิดความขัดแย้งกับความเชื่อเก่า ทำให้นักบวชยิวและผู้ครองเมืองไม่พอใจ จึงจับพระเยซูมายังศาลสูงโดยได้เยาะเย้ยและทรมานอย่างทารุณ ท้ายที่สุด ก็ได้จับพระองค์ตรึงบนไม้กางเขน สิ้นพระชนม์เพียงอายุ 33 ปีเท่านั้น ณ ภูเขาหัวกะโหลก ใกล้กรุงเยรูซาเล็ม

พระเยซู มีหน้าตาและอุปนิสัยที่สืบทอดจากบิดามารดา ทรงมีอุปนิสัยชอบช่วยเหลือคน ทรงสงสาร มีความอ่อนโยนต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ชอบทำตัวให้สะกดตาใคร ไม่ทรงโอ้อวดหรือแสวงหาผลประโยชน์ ชอบสวดภาวนา เป็นคนเรียบง่ายและมีอารมณ์อ่อนไหว ให้เกียรติผู้ต่ำต้อยเสมอ ที่สำคัญคือ

เข้าใจความรู้สึกของคน จึงทำให้พระองค์เต็มใจช่วยเหลือผู้คน คุยง่ายไม่ถือตัว จึงทำให้คนทุกเพศทุกวัยสบายใจที่จะอยู่กับพระองค์ พระองค์คิดถึงคนอื่นก่อนตัวเองเสมอ ไม่ทำอะไรตามใจชอบ เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับสาวก พร้อมที่จะให้อภัยผู้อื่นอยู่เสมอ

พระเยซูคือผู้สืบเชื้อสายมาจากดาวิด กษัตริย์องค์ที่ 2 แห่งอิสราเอล 28 รุ่น เดิมทีพระองค์มีชื่อว่า **โยชูวา** แปลว่า ผู้ช่วยให้รอด อันเป็นชื่อเรียกพระคริสต์ หรือพระเมสสิยาห์ เรื่องราวเหล่านี้มีบันทึกตามตำนานของพระคัมภีร์เดิม คือคำสัญญาของพระยะโฮวาห์ กล่าวถึงกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่จากเมืองเบธเลเฮมหรือบางตอนกล่าวถึงกษัตริย์ที่ดีพร้อมผู้สืบเชื้อสายจากดาวิด เป็นต้น ซึ่งข้อความเหล่านี้ในพระคัมภีร์เป็นคำพยากรณ์ ซึ่งมีความตรงกับประวัติของโยชูวาหรือเยซู ทุกประการ ทำให้เหล่าชาวยิวผู้รอความช่วยเหลือให้รอดพ้นจากทุกข์ เชื่อว่า พระเยซูนี้แหละคือ **พระเมสสิยาห์** เพราะพระองค์ได้เห็นถึงความหมายที่แท้จริงของสิ่งต่างๆ เรียกว่า การบรรลุถึงวิญญานบริสุทธิ์ เป็นความแท้จริงตามแบบของพระเจ้าพระบิดา

พระเยซูคริสต์ เริ่มสอนศาสนาหลังจากทำพิธีจุ่มน้ำ แต่ยังไม่ชัดเจนเป็นรูปธรรมเท่าไรนัก พระองค์สอนธรรมอย่างจริงจัง คือตอนที่พระองค์ได้เทศนาสั่งสอนบนภูเขาครั้งแรก หลังเทศนาบนภูเขา พระองค์ได้เดินทางไปทั่วทุกหมู่บ้านเพื่อสั่งสอนประชาชน ประกาศข่าวดีเกี่ยวกับอาณาจักรของพระเจ้า พร้อมกับรักษาโรคภัยไข้เจ็บกับผู้คนไปด้วย พระองค์ทรงส่งเหล่าศิษย์ชุดแรกเพื่อประกาศข่าวดี 12 คน ภายหลังได้ส่งไปอีก 72 คน ให้ไปสอนเฉพาะครอบครัวที่พร้อมจะรับฟัง

4. ศาสดาของศาสนาอิสลาม

ท่านศาสดามุฮัมมัดเป็นศาสดาคนสุดท้ายในบรรดาทั้ง 25 ท่าน ขณะมีอายุ 40 ปี ในเดือนรอมฎอน ณ ถ้ำอิร็อฮ์ ท่านได้รับพระบัญชาจากพระผู้เป็นเจ้าให้ดำรงตำแหน่งเป็น **นบี** (ปฏิบัติเฉพาะตน) หลังจากนั้น 6 เดือน ท่านก็ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นรอซูลลอฮ์ (ศาสดา) ให้นำเอาบทบัญญัติมาเผยแผ่แก่มวลมนุษย์ทั่วไป ซึ่งรายละเอียดส่วนใหญ่จะอยู่ในหัวข้อ ดังต่อไปนี้

ชาติกำเนิดของพระศาสดา

นบี มุฮัมมัด เกิดที่เมืองเมกกะ (ชาอุดีอาระเบียในปัจจุบัน) ราว พ.ศ. 1113 เมื่อครั้งแรกเกิด ได้ชื่อว่า อับดุลกัสเซม ต่อมาภายหลังเรียกกันว่า **มุฮัมมัด** แปลว่า พระผู้ซึ่งได้รับคำสดุดี (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2516 : 203) บิดาชื่ออับดุลเลาะห์ มารดาชื่ออามีนะฮ์ บิดาถึงแก่กรรมขณะที่มารดาตั้งครรภ์ท่านได้ 2 เดือน ไม่นานมารดาก็ถึงแก่กรรมตอนท่านอายุได้ 6 ขวบ นบี มุฮัมมัด จึงต้องอาศัยอยู่กับปู่ซึ่งชราอายุร่วม 100 ปี ชื่อว่าอับดุลมุตตอลิบ ได้ไม่นานนักปู่ถึงแก่กรรมตอนท่านอายุได้ 8 ขวบ นบี มุฮัมมัด ต้องไปอาศัยและได้รับการเลี้ยงดูจากลุงชื่อว่า อบูตอลิบ ซึ่งเป็นพ่อค้าที่ร่ำรวย ลุงรักใคร่ท่านมากและได้ฝึกสอนให้ นบี มุฮัมมัด ทำการค้าขาย เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นท่านมีนิสัยช่างนึกตรึกตรองมาแต่เด็ก บางครั้งจึงเป็นเหมือนคนใจลอย ให้สนใจไปทางอื่นไม่ใช่เรื่องการขาย ตลอดชีวิตไม่ได้เรียนหนังสือ อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ แต่การท่องเที่ยวก้าขายก็ทำให้ได้ความรู้มาก เพราะได้เดินทางไปจนถึงประเทศอียิปต์และซีเรีย จึงได้พบคนหลายชาติหลายภาษา ท่านได้รับความยกย่องเชื่อถือจากปวงชนมาก เพราะท่านเป็นผู้มีมารยาท

ดี มีความโอบอ้อมอารีและมีความซื่อสัตย์มาก จึงได้รับการขนานนามว่า อัลอะมิน แปลว่า ผู้ซื่อสัตย์ ผู้ไว้วางใจได้ (การิม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 49-50)

ท่านมุฮัมมัดได้ใช้ชีวิตเป็นพ่อค้าระยะหนึ่ง จึงได้รับคำแนะนำจากลุงว่าให้ไปสมัครทำงานกับหญิงคนหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน หญิงนั้นชื่อคอดียะฮ์ เป็นหญิงหม้ายที่ร่ำรวยมาก มีความมั่งคั่งและจิตใจดี อายุแก่กว่าท่าน 15 ปี ท่านมุฮัมมัดมีความรู้ในการเดินทางค้าขายอยู่แล้ว คงจะทำงานให้เขาได้ และท่านได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของลุง คอดียะฮ์ก็รับไว้ให้นำขบวนสินค้าเดินทางไปกับกองคาราวาน ท่านมุฮัมมัดได้ประสบความสำเร็จในการค้าและทำงานได้ผลดี ด้วยความสามารถของท่านทำให้ท่านเป็นที่ชื่นชอบของนางคอดียะฮ์ พร้อมกับท่านมีรูปร่าง ศีรษะใหญ่ มีหนวดเคราดำเป็นมัน ก็เกิดความรักความพอใจ และในที่สุดท่านก็ได้แต่งงานกับนางคอดียะฮ์เมื่อท่านอายุ 25 ปี ในขณะนั้นนางคอดียะฮ์มีอายุได้ 40 ปี

หลังจากท่านมุฮัมมัดได้แต่งงานแล้ว ก็กลายเป็นคนมั่งคั่ง ยกฐานะของท่านจากเป็นคนขับซื้อธูอันเป็นฐานะต่ำต้อยขึ้นเป็นฐานะสูง เป็นพ่อค้าซึ่งมั่งมีและมีคนนับหน้าถือตาในสังคมเมืองเมกกะ ท่านมุฮัมมัดมีความซื่อสัตย์ต่อนางตราบเท่าถึงวันหนึ่งนางคอดียะฮ์ได้ถึงแก่กรรมไป (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2507 : 31) หลังจากทีภรรยาถึงแก่กรรมท่านมุฮัมมัดก็ไม่ต้องกังวลด้วยความจำเป็นเกี่ยวกับเรื่องการหาเลี้ยงชีพแล้ว ก็ตั้งต้นหันมาคิดตรึกตรองเรื่องศาสนาตามนิสัยที่มีอยู่แล้วในสันดาน ท่านเดินทางออกไปที่ทะเลทรายบ่อยๆ เพื่อไปกระทำการจิตให้อยู่กับความวิเวก เพราะชีวิตที่หมกมุ่นอยู่ชั่ว ซากๆ กับการค้าขายไม่เป็นที่ทำให้เกิดความสงบใจแก่ท่านได้นัก (พระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ), 2532 : 193)

ท่านมุฮัมมัดได้แต่งงานหลายครั้งหลังจากที่นางคอดียะฮ์ภรรยาคนแรกได้ถึงแก่กรรมไป แต่การแต่งงานในครั้งหลังๆ มักมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือสตรี หรือเพื่อเหตุผลทางการเมือง และเพื่อผูกสัมพันธ์ชนเผ่าอาหรับต่างๆ ซึ่งภรรยาคนหนึ่งเป็นพี่เขยของพี่ชายของท่านชื่อนางอาซายะห์ เป็นธิดาของท่านอาบูมาร์ค ผู้เป็นเพื่อนสนิทและเป็นกำลังสำคัญของท่าน ท่านมุฮัมมัดมีบุตร 6 คน เป็นชาย 2 คน แต่เสียชีวิตตั้งแต่ยังเด็ก เหลือบุตรสาวเพียงคนเดียวชื่อฟาติมะห์ ซึ่งเกิดจากนางคอดียะฮ์ภรรยาคนแรก และท่านได้ยกฟาติมะห์ให้แต่งงานกับท่านอલીฮาลิม ซึ่งเป็นหลานของท่านและเป็นบุตรของลุงที่ชื่อว่าอบูตอลิบ ผู้เคยเลี้ยงดูท่านในตอนเด็ก ท่านอลีฮาลิมเป็นผู้ติดตามที่ซื่อสัตย์ของท่านมุฮัมมัด และต่อมาได้เป็นผู้นำนิกายชีอะฮ์ (ชาตรี ชุมเสน, 2553 : 117)

เมื่อท่านอายุได้ 40 ปี เรื่องราวอันวุ่นวายในชีวิตได้ผ่านไป ท่านมีเวลาที่เป็นนักคิดมากขึ้น สิ่งที่ผ่านมาเรื่องการเคารพบูชาหินกาบะนีก็ดี หรือการเดินทางท่องเที่ยวค้าขายก็ดี ทำให้ท่านสนใจไม่คิดและตั้งปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตว่าสิ่งนี้ถูกต้องหรือไม่ บางครั้งก็ขึ้นไปบนยอดเขาหาที่สงบสงัดเพื่อตรึกตรอง ครั้งหนึ่งท่านได้ขึ้นไปบนยอดเขาฮิรา ที่ยอดเขานี้เองได้ถือกำเนิดแนวความคิดเรื่องพระเจ้ามีเพียงองค์เดียวเกิดขึ้น (มุฮัมมัด เนสะและ, 2563 : 5)

หลังจากท่านมุฮัมมัดได้รับโองการจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าให้ท่านเป็นร่อซูลเพื่อเผยแผ่ศาสนาของอัลลอฮ์ ท่านได้ทำหน้าที่ศาสตราจารย์ประกาศศาสนาในเมืองเมกกะอยู่ 13 ปี โดยได้รับการขัดขวางจากศัตรูอย่างมากมาย จึงได้อพยพหนีไปยังนครมะดีนะฮ์ ณ ที่นี้เอง ท่านได้ทำการเผยแผ่ศาสนาของอัลเลาะห์ จนศาสนาอิสลามได้แผ่ออกไปทั่วดินแดนอาหรับและประเทศใกล้เคียง หลังจากนั้นท่านศาสดามุฮัมมัด

มัด ช.ล. ได้สิ้นชีวิตลงที่นครมะดีนะฮ์ เมื่ออายุได้ 63 ปี ในวันที่ 28 มิถุนายน ค.ศ. 632 รวมระยะเวลาในการประกาศศาสนาได้ 23 ปี (การัม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 50)

บุคลิกภาพและลักษณะนิสัย

นบี มุฮัมมัด มีบุคลิกภาพที่สุชุมเยือกเย็น รอบคอบ จริงจัง เด็ดขาดในสงคราม แม้จะมีฐานะสูงส่งเป็นทั้งศาสดาของศาสนา เป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรอิสลามอันกว้างใหญ่ไพศาล มีกองทัพอันเกรียงไกรนับแสนคน แต่ท่านก็ใช้ชีวิตเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อโอ้อวดตามฐานะ ท่านใช้เสื้อผ้าง่าย ๆ ธรรมดาเป็นผ้าฝ้าย ไม่ใช่ผ้าสักหลาดหรือผ้าไหมซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายของคนผู้มีฐานะมั่งคั่งร่ำรวยในสมัยนั้น และโดยปกติแล้ว นบี มุฮัมมัด เป็นคนสุภาพถ่อมตนอยู่เป็นเนืองนิจ พร้อมทั้งจะให้อภัยโทษแก่ศัตรู และพร้อมที่จะช่วยเหลือคนอื่น ท่านจะดำหนิและสั่งห้ามไม่ให้ทหารกระทำการทารุณแก่ศัตรู นี่ถือเป็นนิสัยที่โดดเด่นของท่าน (ชาตรี ชุมเสน, 2553 : 117)

นบี มุฮัมมัด มีคุณลักษณะพิเศษต่างกับนบีและร่อซูลท่านอื่นๆ คือ ท่านเป็นศาสดาผู้มีเกียรติยิ่งกว่านบีและร่อซูลคนอื่น ๆ และคำสอนของท่านนั้นใช้ได้ตลอดไปจนวาระสุดท้ายของโลก แก่มนุษยชาติทั้งมวลและท่านเป็นร่อซูล (ผู้รับใช้หรือผู้แทน) องค์สุดท้ายของพระผู้เป็นเจ้าหรืออัลลอฮ์ ร่อซูลของอัลลอฮ์จะต้องมีคุณสมบัติ 4 ประการ คือ

1. วาจาสัตย์ ไม่พูดเท็จ
2. ไว้วางใจได้ ซื่อสัตย์สุจริต ไม่กระทำความชั่วฝ่าฝืนบัญญัติของอัลเลาะห์
3. นำศาสนาออกเผยแผ่โดยทั่วถึงและไม่ปิดบังอำพราง
4. เฉลียวฉลาด ทันคน ไม่โง่เขลา

นบี มุฮัมมัด เป็นผู้สูงเกียรติในบรรดาร่อซูลทั้งหมด ได้รับขนานนามว่า อุลูลอัสมี แปลว่า ผู้มีความตั้งใจอันเด็ดเดี่ยวที่สุด (การัม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 45-48)

เหตุแห่งการเป็นพระศาสดา

หลังจากที่ มุฮัมมัด ได้มีตญาณเห็นเทพบิดูบรออิล (เทวดาผู้นำพระบัญชาจากอัลลอฮ์สูรร่อซูล) ปรากฏร่างอยู่เฉพาะพักตร์ ดำรัสแก่มุฮัมมัดว่า “ลูกขึ้นเถิด จงสั่งสอนลัทธิเผยแผ่เกียรติคุณพระผู้เป็นเจ้าเถิด” มุฮัมมัด ได้รับการแต่งตั้งเป็นศาสดาพยากรณ์ผู้แทนองค์อัลลอฮ์ ให้เป็นผู้เผยแผ่คำสอนของอัลลอฮ์ แก่มนุษยชาติ เป็นการโปรดสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ เพราะหลงผิด ให้รู้จักบูชาพระผู้เป็นเจ้าอันแท้จริง อันเป็นศาสนาโบราณหาใช่เป็นศาสนาเกิดขึ้นใหม่ไม่ ท่านได้บรรลุความรู้คือธรรมความรอดพ้นที่เรียกว่า อิสลาม ได้ประกาศพระศาสนาแก่มหาชนเมื่ออายุ 44 ปี (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2507 : 33-34)

นบี มุฮัมมัด อยากช่วยชาวเมืองเมกกะให้พ้นจากการถือผีสาธเทวดาอย่างเลอะเทอะ เพราะการบูชารูปเคารพที่ประชาชนชาวอาหรับนับถืออยู่ เป็นลัทธิอันไม่ควรกระทำ จึงจะช่วยให้ผู้คนเหล่านี้ไปประพฤติตามอย่างเดิม แบบลัทธิของอิบราฮิม (ศาสนายิว) ให้จงได้ สอนคนให้รอดพ้นจากความยุ่งเหยิงแห่งชีวิต ด้วยการมอบตนไว้ในพระเจ้า ไม่ใช่มอบตนไว้กับเทพที่สิงสถิตอยู่บนเขาหรือบนต้นไม้ ไม่ใช่อยู่กับพวกผีสาธเทวดาชั้นต่ำ ดังที่ผู้ร่วมชาติในเมืองเมกกะเช่นไหนด้วยเลือดเนื้อของสัตว์ที่นำมาบูชา แล้วอัน

วอนขอร้องอย่างเด่นชัดแนก นอกจากพระเจ้าซึ่งเป็นเทพอันยิ่งใหญ่อยู่ทั่วไปในโลกนี้เพียงองค์เดียวเท่านั้น คือ อัลลอฮ์ (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2516 : 206-207)

ท่านก็ได้เริ่มเทศนาชักชวนให้ชาวเมืองเมกกะ ละเลิกการถือรูปเคารพผีสางเทวดา ให้หันมาถือแต่ อัลลอฮ์ ผู้ทรงสรรพศักดิ์แต่เพียงองค์เดียว ท่านเริ่มเปิดเผยความลับเรื่องศาสดาพยากรณ์แก่ภรรยา ญาติสนิท มิตรสหาย ที่ใกล้ชิดเป็นลำดับแรก จากนั้นมาได้เปิดเผยแก่คนอื่นต่อไป จนได้ประกาศตนเป็นผู้แทน อัลลอฮ์อย่างเปิดเผย ท่านเทศนาสอนชาวเมกกะ พ่อค้า คนกระทำการบุญยatraและเป็นชาวเบคูอิน ซึ่งต่างมาชุมนุมพักแรมอยู่ รวมทั้งชาวยิว ชาวคริสต์ รวมทั้งคนมาจากที่อื่นๆ ให้ความสนใจในเทศนาของ นบี มุฮัมมัด ซึ่งโน้มเอียงมาในทางเคารพบูชาพระผู้เป็นเจ้าเพียงองค์เดียว ท่านได้เพียรพยายามเทศนาแก่คนแปลกหน้าที่มาจากที่อื่น ครั้นพวกเหล่านี้กลับไปยังถิ่นที่อยู่เดิมของตน ก็นำเอาข่าวสารที่ได้ฟังจากศาสดาจารย์ไปบอกเล่าต่อ จนเกียรติคุณของ นบี มุฮัมมัด แพร่กระจายออกไปทั้งใกล้และไกลในแดนทะเลทรายอันกว้างใหญ่ (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2549 : 370)

หลังจากท่านหลบภัยหนีจากเมืองเมกกะ ซึ่งเป็นปีเริ่มต้นของศักราชมุฮัมมัด (ปีเฮจิรา) ท่านก็ได้เริ่มประกาศศาสนาของอัลลอฮ์อย่างเป็นรูปธรรมทันที แก่ผู้ที่มาพบปะแล้วเป็นผลสำเร็จอย่างมาก พร้อมกับมีพวกเบคูอินพากันมาเข้ารับในศาสนาด้วยความศรัทธาเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็ทำสงครามกับเมืองเมกกะจนได้รับชัยชนะ นบี มุฮัมมัด จึงได้เกียรติคุณยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษ เพราะสงครามคราวนี้ที่ชาวเมืองยาลิบได้ชัยชนะ ก็เพราะ นบี มุฮัมมัด เป็นผู้วางแผนการกลยุทธ์ไว้ ท่านจึงได้เป็นเจ้า เป็นใหญ่ในเมืองยาลิบโดยไม่มีใครจะโต้แย้งได้ จากนั้นเปลี่ยนชื่อเมืองยาลิบใหม่เป็น เมืองเมดีนา ซึ่งแปลว่า พระนครแห่งศาสดาพยากรณ์ (พระยาอนูมานราชชน (ยง เสฐียรโกเศศ), 2532 : 197-200)

การประกาศพระศาสนา

นบี มุฮัมมัด เริ่มประกาศศาสนาอย่างเป็นรูปธรรมหลังจากเริ่มปีเฮจิรา หลังจากปราบปรามชนะ สงครามศาสนาที่เมืองเมกกะได้ นบี มุฮัมมัด ก็ได้รับความยินยอมให้กลับไปเมืองเมกกะอย่างผู้มีชัยชนะ มีอำนาจอย่างสิทธิ์ขาด ท่านเริ่มปราบปรามประเทศอาหรับทั้งหมดด้วยสงครามศาสนา เพื่อให้ประชาชนมาเข้ารับอิสลาม ได้จัดส่งกองทัพไปทางเหนือและใต้เพื่อประกาศศาสนา ถ้าใครไม่เชื่อก็ให้ฆ่าเสียในนามแห่งอัลลอฮ์

นบี มุฮัมมัด ได้ส่งเสริมความเก่งกล้านี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้น กล่าวคือ ได้ให้คำยืนยันว่าถ้าตายไปในสงครามเพื่ออัลลอฮ์ ก็หมายความว่า จะได้ขึ้นสวรรค์ทันที ได้กล่าวต่อไปว่า จะแสดงความภักดีต่ออัลลอฮ์ ให้เป็นที่ประจักษ์ ก็มีทางเดียวเท่านั้นคือ ต้องมอบกายถวายชีวิตไว้ในพระองค์ คำว่า อิสลาม ซึ่งแปลว่า มอบชีวิตไว้ ให้ถือว่าเป็นหัวใจของศาสนาและใช้เป็นชื่อศาสนาด้วย ศาสนาอิสลามก็ได้เจริญแพร่หลายอย่างใหญ่หลวง เป็นศาสนาโลก จะเป็นรองก็แต่ศาสนาคริสต์เท่านั้น (พระยาอนูมานราชชน (ยง เสฐียรโกเศศ), 2532 : 200-201)

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่มีการเผยแผ่น้อย เพราะมีลักษณะเป็นศาสนาสืบสายโลหิตดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ซึ่งตามประวัติศาสตร์ในช่วงที่ นบี มุฮัมมัด ใกล้สิ้นชีพจนถึงสิ้นชีพแล้ว ได้มีการเผยแผ่ศาสนาด้วยการเมืองควบคู่กับการสงครามโดยเสียส่วนมาก กล่าวคือ กองทัพมุสลิมบุกเข้ารุกรานและยึดครองใน

แผ่นดินใด คณะเผยแผ่ศาสนาที่เข้าทำงานในที่นั้นๆ พลเมืองของท้องถิ่นนั้น ย่อมกลายเป็นผู้นับถืออิสลามไปในที่สุด (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2534 : 112)

สรุป นบี มุฮัมมัด ถือกำเนิดที่เมืองเมกกะ แรกเกิดได้ชื่อว่า **อับดุลกะสsem** บิดาชื่อ **อับดุลเลาะห์** มารดาชื่อ **ามีนะฮ์** เมื่อ 6 ขวบ หลังจากบิดามารดาถึงแก่กรรมหมด ท่านได้ไปอาศัยกับปู่และลุง จนได้รับการฝึกสอนทำการค้าขาย เมื่อเติบโตใหญ่ได้เดินทางไปดินแดนต่างๆ เพื่อค้าขาย โดยได้ไปทำงานกับ **คอดิเยฮ์** เศรษฐินิหม้าย เมื่อความสัมพันธ์เป็นใจ ความรักย่อมเกิดขึ้น ท่านจึงได้แต่งงานกับคอดิเยฮ์ กลายเป็นคนมั่งคั่ง มีฐานะทางสังคมมากขึ้นในเมืองเมกกะ มีบุตรรวมกัน 6 คน แต่เสียชีวิตตั้งแต่ยังเด็ก ท่านจึงเหลือบุตรสาวเพียงคนเดียวชื่อ ฟาติมะ หลังจากภรรยาของท่านถึงแก่กรรม ได้ตรึกร่องชีวิตที่ผ่านมา ขณะอายุได้ 40 ปี ได้รับโองการจากพระผู้เป็นเจ้าให้นำบัญญัติของพระองค์ไปเผยแผ่ประกาศศาสนาของ **อัลลอฮ์** ท่านทำหน้าที่เป็นศาสตราจารย์ในเมืองเมกกะถึง 13 ปี ได้รับการขัดขวางจากศัตรูมากมาย จนได้อพยพหนีไปเมืองมะดีนะฮ์ ได้ตั้งหลักปักฐานศาสนาอิสลาม ณ เมืองมะดีนะฮ์ นบี มุฮัมมัด ได้ประกาศศาสนาเป็นเวลา 23 ปี ได้ถึงแก่กรรมที่เมืองมะดีนะฮ์ รวมสิริอายุได้ 63 ปี ราว พ.ศ.1175 หรือ ค.ศ.632

นบี มุฮัมมัด มีบุคลิกภาพสุ่ม รอบคอบและจริงจัง แม้เป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรอิสลามท่านก็คงใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายตามฐานะเดิม ท่านพร้อมให้การอภัยแก่ศัตรู พร้อมช่วยเหลือคนอื่นทุกเมื่อ นิสัยอันโดดเด่นของท่านคือ สิ่งห้ามกองทัพทหารณกรรมต่อศัตรู ท่านมีลักษณะพิเศษต่างจากศาสดาท่านอื่นๆ คือท่านมีเกียรติยิ่งกว่า เป็นศาสดาองค์สุดท้ายของอัลลอฮ์

นบี มุฮัมมัด ได้รับโองการแต่งตั้งจากพระผู้เป็นเจ้าให้เป็นศาสดาพยากรณ์ ผู้แทนองค์อัลลอฮ์ เพื่อให้เป็นผู้เผยแผ่บัญญัติของพระผู้เป็นเจ้าแก่มนุษยชาติ โปรดสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ ให้รู้จักบูชาพระผู้เป็นเจ้าอันแท้จริง ซึ่งเป็นศาสนาที่มีมาแต่โบราณ เช่นเดียวกับลัทธิอับราฮิม ศาสนายิวและศาสนาคริสต์ ความรู้ที่ไร้รอยต่อ เรียกว่า อิสลาม ด้วยความรู้ที่ลึกซึ้งอันสูงส่งมา ด้วยการมอบตนไว้ในอัลลอฮ์ จนเกียรติคุณของท่านแพร่กระจายออกไปทั่วโลกและไกล ในดินแดนทะเลทรายอันกว้างใหญ่

ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ในครั้งแรก นบี มุฮัมมัด ประกาศศาสนาด้วยวาจา ต่อมาในภายหลังท่านได้สร้างกองกำลังอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อทำสงครามและประกาศศาสนาในปีเฮจิรา ณ นครมะดีนะฮ์ ท่านชนะสงครามที่นครเมกกะ เริ่มปราบปรามประเทศต่างๆ ในดินแดนอาหรับทั้งหมด ทำให้ประชาชนเข้ารับอิสลามกันมากขึ้น เมื่อเข้ายึดครองในแผ่นดินใด แผ่นดินนั้นก็กลายเป็นอิสลามในที่สุด กล่าวคือ เป็นการเผยแผ่ศาสนาด้วยการเมืองควบคู่กับการสงคราม

5. สรุปท้ายบท

จากการศึกษาในบทที่ 2 หัวข้อเรื่องเปรียบเทียบพระศาสดาของทั้ง 4 ศาสนา มีประเด็นสำคัญคือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม มีพระศาสดาเป็นผู้เผยแผ่หลักคำสอนของศาสนา ซึ่งศาสดาของแต่ละท่านมีประวัติความเป็นมาที่แตกต่างกัน เพราะถือกำเนิดต่างยุคสมัย ถือกำเนิดต่างสถานที่ ต่างหลักการ ต่างวิธีการ ต่างความเชื่อและต่างภูมิความรู้ที่พระศาสดาได้รับรู้ด้วยปัญญาма ดังนั้นหลักธรรมที่ศาสดาของแต่ละศาสนาใช้สอนประชาชน จึงมีความต่างกันตามบริบทของการปฏิบัติและ

หลักธรรมที่ได้ค้นพบด้วยสติปัญญา แต่ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ก็มีบริบทที่คล้ายกันอยู่บ้าง เนื่องจากเป็นศาสนาที่พัฒนาต่อยอดมาจากศาสนายิวเช่นกัน เรียกได้ว่า เป็นหนึ่งในศาสนาอับราฮัมด้วยกัน

ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ไม่มีพระศาสดา เพราะเกิดจากสภาพของธรรมชาติ แล้วคลี่คลายออกเป็นตัวศาสนา แนวความคิดรากฐานชั้นต่างๆ แท้จริงคืออันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อความเชื่อที่เป็นรากฐานของแต่ละพวกมาผสมผสาน จึงเกิดการวิวัฒนาการกลายเป็นการบูชาเทพองค์ต่างๆ ตามคติความเชื่อนั้นๆ วัฒนธรรมพราหมณ์จึงได้ถือกำเนิดขึ้น **พราหมณ์** ถือว่าเป็นแกนกลาง เพราะเป็นผู้เขียนคัมภีร์ไตรเวทจากพระโอษฐ์ของพระพรหม พราหมณ์จึงเป็นใหญ่ ทั้งเป็นครูและผู้ทำพิธีกรรม แต่ก็ไม่ปรากฏตัวผู้เป็นศาสดาของศาสนา

บทที่ 3

เปรียบเทียบคัมภีร์และหลักคำสอน

ศาสนาทุกศาสนาย่อมมีคัมภีร์หรือตำราทางศาสนาไว้เป็นหลักฐาน เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและเพื่อการสั่งสอน แม้เดิมจะไม่ได้ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เมื่อมนุษย์รู้จักการใช้ตัวหนังสือ ก็ได้มีการเขียน การจารึกคำสอนของศาสนานั้นๆ ไว้ เมื่อโลกเจริญขึ้นถึงกับมีการพิมพ์หนังสือเป็นเล่มๆ ได้ คัมภีร์ศาสนาเหล่านั้นก็มีผู้พิมพ์เป็นเล่มขึ้นโดยลำดับ คำสั่งสอนทั้งหลายจึงต้องอาศัยบันทึกไว้ในคัมภีร์ โดยบทที่ 3 นี้ จะเปรียบเทียบถึงคัมภีร์และหลักคำสอนของทั้ง 4 ศาสนา ว่ามีความสำคัญอย่างไรบ้าง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. คัมภีร์และหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า คำสั่งสอนในที่นี้คือพระวินัยหรือศีล พระธรรม คือ คำสอน พระอภิธรรม คือ แก่นของความจริงที่ได้จารึกไว้ในคัมภีร์ เรียกว่า **พระไตรปิฎก** ซึ่งบันทึกไว้เป็นหลักฐาน คัมภีร์พระไตรปิฎกมีความเป็นมาและมีหลักคำสอนที่สำคัญ โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

คัมภีร์พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก เรียกในภาษาบาลีว่า **ติปิฎก** หรือ **เตปิฎก** แปลว่า 3 คัมภีร์ เมื่อแยกเป็นคำๆ ได้แก่ **พระ+ไตร+ปิฎก** คำว่า **พระ** เป็นคำแสดงความเคารพหรือยกย่อง คำว่า **ไตร** แปลว่า 3 คำว่า **ปิฎก** แปลได้ 2 อย่าง คือ คัมภีร์หรือตำราอย่างหนึ่ง แปลว่า กระจาดหรือตะกร้าอย่างหนึ่ง (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2549 : 296) เหตุที่แปลว่ากระจาดหรือตะกร้า เพราะหมายความว่า เป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ ไม่ให้กระจัดกระจาย คล้ายกระจาดหรือตะกร้าอันเป็นภาชนะใส่ของ นั่นเอง

พระไตรปิฎก คือคัมภีร์ที่จารึกคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่นิยมใช้เรียกกันว่า พระพุทธศาสนา ดังนั้น พระพุทธศาสนาก็คือพระไตรปิฎกนั่นเอง พระพุทธเจ้าทรงเรียกคำสั่งสอนของพระองค์ว่า ธรรมและวินัยหรือเรียกรวมว่า พระธรรมวินัย ธรรมคือคำสั่งสอนอันเป็นข้อปฏิบัติสำหรับคนทั่วไปไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ส่วนวินัยคือคำสั่งสอนอันเป็นข้อปฏิบัติสำหรับบรรพชิตหรือผู้อยู่อุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระธรรมวินัยด้วยภาษามคธหรือภาษาบาลี อันเป็นภาษาของชาวมคธหรือประเทศมคธในสมัยนั้น เพราะฉะนั้น คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือพระธรรมวินัย จึงได้รับการทรงจำและถ่ายทอดสืบๆ กันมาด้วยภาษามคธหรือภาษาบาลีในชั้นแรก (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2560 : 3-4) แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. **วินัยปิฎก** ว่าด้วยวินัยหรือศีลของภิกษุ ภิกษุณี มีทั้งหมด 5 กัณฑ์ ได้แก่ 1) ปาราชิกกัณฑ์ 2) ปาจิตตียกัณฑ์ 3) มหาวรรคกัณฑ์ 4) จุลวรรคกัณฑ์ 5) ปริวารกัณฑ์

2. **สุดตันตปิฎก** ว่าด้วยพระธรรมเทศนาและคำสอนอื่นๆ ซึ่งมีเรื่องราว เช่น บุคคล สถานที่ เหตุการณ์ ประกอบให้รู้ว่าจะแสดงแก่ใคร ที่ไหนและปรารถนาเหตุอะไร มีทั้งหมด 5 นิกาย ได้แก่ 1) ทีฆนิกาย 2) มัชฌิมนิกาย 3) สังยุตตนิกาย 4) อังคุตตรนิกาย 5) ขุททกนิกาย

3. **อภิธัมมปิฎก** ว่าด้วยธรรมล้วนๆ หรือธรรมที่สำคัญ ไม่มีบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์ ประกอบ มีทั้งหมด 7 ปกรณ์ ได้แก่ 1) ธรรมสังคณีปกรณ์ 2) วิภังคปกรณ์ 3) ธาตุกถาปกรณ์ 4) บุคคลบัญญัติปกรณ์ 5) กถาวัตถุปกรณ์ 6) ยมกปกรณ์ 7) ปฏฐานปกรณ์ (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2549 : 297)

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง 3 ปิฎกมีทั้งหมด 84,000 พระธรรมชั้น ๓ ท่านนับวัตถุหนึ่ง นิทานหนึ่ง ปัญหาปุจฉะหนึ่ง ปัญหาวิสัชนาหนึ่ง เป็นพระธรรมชั้น ๓ รวมเป็น 84,000 กล่าวโดยพระพุทธเจ้าและพุทธสาวกทั้งหลายเป็นผู้กล่าวในที่เทวโลกและมนุษยโลก เมื่อครั้งพระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ เมื่อคราวภายหลังซึ่งเป็นเรื่องของเผ่าพันธุ์เวไนยสัตว์มีพระปัญจวัคคีย์ เป็นต้น เพื่อรู้สิ่งที่เป็นโทษ ปฏิเสธในสิ่งที่ปราศจากโทษ บรรลุประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์เบื้องหน้า อันมีพระนิพพานเป็นที่สุด (เสถียร โพธิ์นาคะ, 2541 : 392)

ฝ่ายนิกายเถรวาทใช้พระไตรปิฎกที่เป็นภาษาบาลี ได้พิมพ์ด้วยอักษรต่างๆ คือ อักษรไทย เมียนมา ลัทธิ ลาว กัมพูชา โรมัน เทวนาครี รามัญ เขี้ยวและลานนา ซึ่งคำอ่านในภาษาต่างๆ ออกเสียงได้ตรงกัน พระไตรปิฎกฉบับของไทยมี 45 เล่ม เป็นวินัยปิฎก 8 เล่ม สุดตันตปิฎก 25 เล่ม และอภิธัมมปิฎก 12 เล่ม จัดพิมพ์ให้ขนานกับประวัติที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นเวลา 45 ปี ในส่วนของฉบับอื่นๆ จัดแบ่งจำนวนเล่มไม่เท่ากันแต่เนื้อความเท่ากันหมด (วรรณ วิไลรัตน์, 2524 : 60)

ส่วนฝ่ายนิกายมหายานมีพระไตรปิฎกที่เป็นภาษาสันสกฤต ภายหลังได้แปลเป็นภาษาจีน ญี่ปุ่น และทิเบต ฉบับสันสกฤตสูญหายไปเป็นจำนวนมาก คงเหลืออยู่เพียงไม่กี่เรื่องเท่านั้น (พระนันทปัญญาวุธ, 2546 : 2-6)

คำว่า **พระไตรปิฎก** มีขึ้นในสมัยสังคายนาครั้งที่ 5 ซึ่งสังคายนาครั้งที่ 1 และ 2 เรียกว่าพระธรรมวินัย **การสังคายนา** คือการจัดระเบียบหรือรื้อกรองพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้แก่เหล่าพระสงฆ์สาวกของพระองค์ ซึ่งประวัติแห่งการสังคายนาครั้งต่างๆ ตามหลักฐานซึ่งเป็นที่ยอมรับกันตามบันทึกของประเทศไทยมีดังนี้ คือ

ครั้งที่ 1 ในอินเดีย ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา กรุงราชคฤห์แคว้นมคธ ภายหลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือน
ครั้งที่ 2 ในอินเดีย ที่วาสิการาม กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี ภายหลังพุทธปรินิพพาน 100 ปี
ครั้งที่ 3 ในอินเดีย ที่โศการาม กรุงปาฏลิบุตร แคว้นมคธ ภายหลังพุทธปรินิพพาน 234 หรือ 235 ปี

ครั้งที่ 4 ในลังกา ที่อุปัราคม เมืองอนูราชปุระ ภายหลังพุทธปรินิพพาน 238 ปี

ครั้งที่ 5 ในลังกา ที่อาโลกเถณสถาน ณ มตเลชนบท ภายหลังพุทธปรินิพพาน 433 ปี (บางหลักฐานว่า 450 ปี) เริ่มมีการจดจารึกลงในใบลานเป็นครั้งแรก

ครั้งที่ 6 ในลังกา ที่โลหะปราสาท ภายหลังพุทธปรินิพพาน 956 ปี ในครั้งนี้เริ่มมีการแต่งอรรถกถา เพื่ออธิบายคำในพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลีโดยอาศัยของเก่าซึ่งเป็นภาษาลังกาด้วย

ครั้งที่ 7 ในลังกา ที่จลัตถิมหานคร ภายหลังพุทธปรินิพพาน 1577 ปี ในครั้งนี้เริ่มมีการแต่งหรือแปลฎีกา เพื่ออธิบายคำของอรรถกถาด้วย

ครั้งที่ 8 ในประเทศไทย ที่มหาโพธารามวิหาร เมืองเชียงใหม่ ภายหลังพุทธปรินิพพาน 2020 ปี

ครั้งที่ 9 ในประเทศไทย ที่วัดนิพพานาราม (ก่อนการสังคายนาได้พระราชทานนามใหม่ว่า วัดพระศรีสรรเพชญ์ตาม ปัจจุบันชื่อวัดมหาธาตุ) ภายหลังพุทธปรินิพพาน 2331 ปี (แซม บุนนาค, 2493 : 60)

หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา

พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามีมากมาย 84000 พระธรรมขันธ์ โดยย่อแล้วเหลือเพียง 3 ประการ คือ ศีล สมาธิและปัญญา โดยบุคคลผู้อยากรู้เห็นตามความเป็นจริง (สัมมาทิฐิ) ได้นั้น ต้องน้อมนำใจเข้ามาศรัทธาก่อน บุคคลนั้นต้องเข้ามาศึกษาปฏิบัติให้รู้ให้เห็นด้วยตนเอง ดังภาษิตที่ว่า “พระสัทธรรมของพระองค์ หากผู้ได้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาอันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน” (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 11, 2549 : 297) โดยขอนำเพียงหลักธรรมที่สำคัญสำหรับประยุกต์ใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันเท่านั้น ดังต่อไปนี้

1. สำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนพึงปฏิบัติ

1.1 ขรവാสธรรม 4

ขรวาสธรรม คือ หลักคำสอนที่กำกับชีวิตให้บุคคลในสังคมนั้นๆ ปฏิบัติต่อกันและกันอย่างผาสุก ช่วยให้การครองชีวิตของคฤหัสถ์พบเจอแต่ความสุข ได้แก่

1) สัจจะ ความจริง คือ การดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์จริงใจ พูดจริง ทำจริง จะทำอะไรให้เป็นທີ່เชื่อถือไว้วางใจได้ เป็นต้นว่า มีสัจจะต่อกัน ไม่ดื้อรั้นดัดสัจจะ

2) ทมะ ผักตบ คือ การบังคับควบคุมตนให้รู้จักปรับตัว แก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ เป็นต้นว่า รู้จักข่มใจ ข่มอารมณ์

3) ขันติ อดทน คือ การมุ่งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย เป็นต้นว่า อดทนต่อความลำบาก อดทนต่อการว่าร้าย อดทนต่อความเจ็บป่วย

4) จาคะ เสียสละ คือ การมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลบำเพ็ญประโยชน์สละโลก ละทวิมานะได้ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน เป็นต้นว่า เสียสละของๆ ตนแก่คนอื่น ให้คนอื่นได้รับความสุขจากสิ่งของๆ ตนบ้าง (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 25, 2549 : 539)

1.2 วัฒนมูข 6

วัฒนมูข คือหลักคำสอนที่เป็นทวารแห่งประโยชน์สุขหรือข้อปฏิบัติที่เป็นดุจประตูชัยอันเปิดออกไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ได้แก่

1) อาโรคยะ รักษาสุขภาพดี มีลาภอันประเสริฐ คือ ความไร้โรคทั้งใจและกาย

2) ศีล มีระเบียบวินัย ประพฤติดีมีมรรยาทงาม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม

3) พุทธานุมัต ได้คนดีเป็นแบบอย่าง ศึกษาเยี่ยงนิยมแบบอย่างของมหาบุรุษพุทธชน

- 4) สุตะ ตั้งใจเรียนให้รู้จริง เล่าเรียนคั่นควารู้เชี่ยวชาญ ใฝ่สดับเหตุการณ์ให้รู้เท่าทัน
 - 5) ธรรมานุวัติ ทำแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม ดำรงมั่นในสุจริต ทั้งชีวิตและงานดำเนินตามธรรม
 - 6) อลันตา มีความขยันหมั่นเพียร มีกำลังใจแข็งกล้า ไม่ท้อถอย ไม่เฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป
- (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 58)

1.3 สุธมมิตร 4

สุธมมิตร (มิตรแท้) คือเพื่อนที่พึ่งคบด้วยหรือมิตรด้วยใจจริง มีผลต่อความเจริญก้าวหน้า เป็นคนที่ควรคบด้วย ได้แก่

1) มิตรอุปการะ มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- (1) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน
- (2) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน
- (3) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้
- (4) มีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

2) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- (1) บอกความลับแก่เพื่อน
- (2) รักษาความลับของเพื่อน
- (3) มีภัยอันตราย ไม่ละทิ้ง
- (4) แสวงชีวิตก็สละให้ได้

3) มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- (1) จะทำชั่วเสียหาย คอยห้ามปรามไว้
- (2) แนะนำสนับสนุนให้ตั้งอยู่ในความดี
- (3) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง
- (4) บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

4) มิตรมีใจรัก มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- (1) เพื่อนมีทุกข์ พลอยไม่สบายใจ (ทุกข์ด้วยกัน)
- (2) เพื่อนมีสุข พลอยแจ่มชื่นยินดี (สุขด้วยกัน)
- (3) เขาติเตียนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ไข
- (4) เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 63-64)

1.4 กุลจิรวัณฺณธรรม 4

กุลจิรวัณฺณธรรม คือหลักคำสอนสำหรับผู้นำของตระกูล เพื่อสร้างความมั่งคั่งของตระกูลให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน เป็นเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน 4 ประการ ได้แก่

- 1) นัฏฐคเวสนา ของหายของหมด รู้จักหามาไว้
- 2) ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม

- 3) ปริมาณปณิธาน รู้จักประมาณในการกินการใช้
- 4) อธิบัจฉีลวันตสถาปนา ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 113)

1.5 สมชีวิธรรม 4

สมชีวิธรรม คือ หลักคำสอนสำหรับความเป็นคู่สร้างคู่สม ที่จะทำให้อายุยืนยาวมีชีวิตร่มเย็นหรือสม่าเสมอตลอดกาลกถาลีนกัน เป็นหลักคำสอนสร้างพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองกันได้อย่างยาวนาน

1) สมสัทธา มีความเชื่อพอกัน เสมอกัน เป็นต้นว่า เคารพนับถือในลัทธิศาสนาเหมือนกัน มีสิ่งเคารพบูชาเหมือนกัน มีแนวคิดความเชื่อถือเหมือนกัน รวมถึงมีหลักการต่างๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกัน หนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเข้าหากันได้ ลงตัวกันได้พอดี

2) สมสีกา มีความประพฤติพอกัน เสมอกัน เป็นต้นว่า มีความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาทพื้นฐานการอบรม พอเหมาะสมสอดคล้องกันได้พอดี

3) สมจาคา มีความเสียสละพอกัน เสมอกัน เป็นต้นว่า มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความมีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น พอกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน

4) สมปัญญา มีสติปัญญาพอกัน เสมอกัน เป็นต้นว่า รู้เหตุผล เข้าใจกัน (พระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกูโร), 2538 : 121)

1.6 วิทยุธรรมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม 4

วิทยุธรรมมิกัตถะ คือ หลักปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อประโยชน์กับปัจจุบัน หรือหลักคำสอนเพื่ออำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น คือหลักขั้นหาทรัพย์และรักษาสมบัติ ได้แก่

1) อุภยานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยคุณวิเศษ คือ ขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานและการประกอบอาชีพที่สุจริต ผักผ่อนให้มีความขำขันขันขำและจริงจัง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบหาวิธีการ ที่เหมาะที่จัดการและดำเนินการให้ได้ดี

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

3) กัลยาณมิตรตตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลือกลูกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อำชีพการงาน

4) สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย หารายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) และคณะ, 2556 : 97)

1.7 โภควิภาค 4

โภควิภาค คือ หลักคำสอนสำหรับการจัดแจงจัดสรรทรัพย์ เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้วรู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือเป็นหลักเศรษฐศาสตร์เพื่อการแบ่งทรัพย์เป็น 4 ส่วน ได้แก่

- 1) เอเกน โภเค ฤๅษเษย ส่วนที่ 1 ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรเลี้ยง และทำประโยชน์ หนึ่งส่วน
- 2) ทวีติ กัมมัง ปิยะเย ส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 ใช้เป็นทุนประกอบการงาน อาชีพที่สุจริต สองส่วน
- 3) จตุตถัญจ นิธาเปยย อาปทาสุ ภวิสสตี ส่วนที่ 4 เก็บเป็นทุนประกันไว้เผื่อคราวจำเป็นหรือมีภัย เช่น เป็นค่ารักษายามเจ็บป่วย หนึ่งส่วน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 42)

1.8 โภคาทิยะ 5

หลักโภคาทิยะ คือ หลักคำสอนสำหรับการใช้จ่ายทรัพย์ในส่วนที่ 1 (เอเกน โภเค ฤๅษเษย) ของหลักโภควิภาค คือ โภคทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน โดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว ควรใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรเลี้ยง และทำประโยชน์ 5 ประการ ได้แก่

- 1) เลี้ยงตน เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยาและคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข
- 2) บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
- 3) ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยอันตราย
- 4) ทำพลี คือสละเพื่อบำรุงและบูชา 5 อย่าง คือ
 - (1) ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ
 - (2) อติญาติ ต้อนรับแขก
 - (3) บุพเพตพลี ทำบุญหรือสักการะอุทิศให้ผู้ล่วงลับ
 - (4) ราชพลี บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น
 - (5) เทวตพลี ถวายเทวดา คือทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ
- 5) อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 22, 2549 : 68-69)

1.9 ทิศ 6

ทิศ 6 คือ หลักคำสอนสำหรับการปฏิบัติตนให้โดยบุคคลที่สัมพันธ์กับตน ให้ถูกต้องตามฐานะทั้ง 6 ประการ ดังนี้

- 1) ทิศที่ 1 ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา พึงเคารพบิดามารดา ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องหน้า ดังนี้
 - (1) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
 - (2) ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
 - (3) ดำรงวงศ์สกุล
 - (4) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
 - (5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

บิดามารดาควรอนุเคราะห์บุตร ตามหลักปฏิบัตินี้ คือ

- (1) ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว
- (2) ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
- (3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- (4) เป็นธุระเมื่อถึงคราวจะมีคู่ครองที่สมควร

ดังนี้

- (5) มอบทรัพย์สินสมบัติให้เมื่อถึงโอกาส
- 2) ทิศที่ 2 ในฐานะที่เป็นศิษย์ พึงแสดงความเคารพนับถือครูอาจารย์ ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องขวา

- (1) ลูกต้อนรับ แสดงความเคารพ
- (2) เข้าไปหา เพื่อบำรุง รับใช้ ปรีक्षा ซักถาม รับคำแนะนำ เป็นต้น
- (3) พึงด้วยดี พึงเป็น รู้จักพึงให้เกิดปัญญา
- (4) ประณินบัติ ช่วยบริการ
- (5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เอาจริงเอาจังถือเป็นกิจสำคัญ

ครูอาจารย์ควรอนุเคราะห์ศิษย์ ตามหลักปฏิบัตินี้ คือ

- (1) แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี
- (2) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- (3) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
- (4) ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ
- (5) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ คือสอนฝึกศิษย์ให้วิชาเลี้ยงชีพได้จริง รู้จักดำรงตนด้วยดีที่จะเป็นหลักประกันให้ดำเนินชีวิตดีงามโดยสวัสดิ และมีมีความสุขความเจริญ

- 3) ทิศที่ 3 ในฐานะที่เป็นสามี พึงให้เกียรติในภรรยา ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องหลัง ดังนี้

- (1) ยกย่องให้เกียรติในฐานะที่เป็นภรรยา
- (2) ไม่ดูหมิ่น
- (3) ไม่นอกใจ
- (4) มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน
- (5) หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของวิญญูตามโอกาส

ภรรยาควรอนุเคราะห์สามี ตามหลักปฏิบัตินี้ คือ

- (1) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
- (2) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
- (3) ไม่นอกใจ
- (4) รักษาทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้
- (5) ขยัน ช่างจัดช่างทำ เองงานทุกอย่าง

- 4) ทิศที่ 4 ในฐานะที่เป็นมิตรสหาย พึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องซ้าย ดังนี้

- (1) เผื่อแผ่แบ่งปัน
- (2) พูดจาใจ
- (3) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- (4) มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย
- (5) ซื่อสัตย์จริงใจ

มิตรสหายควรอนุเคราะห์ตอบ ตามหลักปฏิบัตินี้ คือ

- (1) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกันให้
- (2) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของเพื่อน
- (3) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
- (4) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
- (5) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

5) ทิศที่ 5 ในฐานะที่เป็นเจ้านาย พึงบำรุงผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องล่าง ดังนี้

- (1) จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลัง เพศ วัย ความสามารถ
- (2) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
- (3) จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น
- (4) มีอะไรได้พิเศษมา ก็แบ่งปันให้
- (5) ให้มีวันหยุดพักผ่อนหย่อนใจ ตามโอกาสอันควร

ผู้ใต้บังคับบัญชาควรแสดงน้ำใจต่อเจ้านาย ตามหลักปฏิบัตินี้ คือ

- (1) เริ่มทำงานก่อน
- (2) เลิกงานทีหลัง
- (3) เอาแต่ของทีนายให้
- (4) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น
- (5) นำความดีของเจ้านายและกิจการไปเผยแพร่

6) ทิศที่ 6 ในฐานะที่เป็นชาวพุทธ พึงแสดงความเคารพนับถือต่อพระภิกษุสงฆ์-สามเณร ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องบน ดังนี้

- (1) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
- (2) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
- (3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
- (4) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- (5) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

พระภิกษุสงฆ์-สามเณรควรอนุเคราะห์คุณุหัตถ์ ตามหลักปฏิบัตินี้ คือ

- (1) ห้ามปรามในสิ่งไม่ดี สอนให้เว้นจากความชั่ว
- (2) แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี
- (3) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
- (4) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง
- (5) ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- (6) บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้มีความสุขความเจริญ (สมเด็จพระพุทธโฆษา

จารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 6-9)

2. สำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนพึงหลีกเลี่ยง

2.1 มิตรปฏิรูป 4

มิตรปฏิรูป หรือ มิตรเทียม คือ เพื่อนที่ควรหลีกเลี่ยงหรือศัตรูผู้มาในร่างมิตร มีผลต่อความเสื่อมของชีวิตอย่างมาก เป็นบุคคลที่ไม่ควรคบด้วยอย่างยิ่ง ดังนี้

1) คนปกอลอก มีแต่ตนเองของเพื่อนไปฝ่ายเดียว มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- (1) คนเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
- (2) ยอมเสียน้อย โดยหวังจะเอาให้มาก
- (3) ตัวมีภัย จึงมาช่วยทำกิจเพื่อน
- (4) คบเพื่อน เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์

2) คนตีแต่พูด มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- (1) ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย
- (2) ดีแต่อ้างของยังไม่เข้ามาปราศรัย
- (3) สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ไม่ได้ประโยชน์ไม่ได้
- (4) เมื่อเพื่อนมีกิจ อ้างแต่เหตุขัดข้อง

3) คนหัวประจบ มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- (1) จะทำชั่วก็เออออ
- (2) จะทำดีก็เออออ
- (3) ต่อหน้าสรรเสริญ
- (4) ลับหลังนินทา

4) คนชวนฉิบหาย มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- (1) คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา
- (2) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน
- (3) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น
- (4) คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 62-63)

2.2 อคติ 4

อคติ คือ ความลำเอียงหรือประพฤติกาลาธรรม ได้แก่

1) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ หมายถึง การทำให้เกิดความไม่ชอบธรรมเพราะอ้างความรักหรือชอบพอกัน มักเกิดกับตนเอง พ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อน คนใกล้ชิด และพวกพ้อง ความชอบที่มีต่อบุคคลเหล่านั้นอาจเป็นสาเหตุให้กลายเป็นคนมีอคติได้

2) โทษาคติ ลำเอียงเพราะเกลียดชัง หมายถึง การทำให้เกิดความไม่ชอบธรรมเพราะเกลียดชังโกรธ มักเกิดกับคนที่เกลียดมากๆ เช่น คู่แข่ง ศัตรู คนที่เคยทำให้เจ็บช้ำน้ำใจ หรือผู้เคยทำให้เสียผลประโยชน์

3) ภัยาคติ ลำเอียงเพราะฉลาด หมายถึง การทำให้เกิดความไม่ชอบธรรมเพราะมีความหวาดกลัวหรือเกรงกลัวภัยอันตราย เช่น กลัวว่าภัยจะมาสู่ตนหรือครอบครัว กลัวเสียหน้า กลัวคนเกลียด กลัวจะได้สิ่งที่ไม่ต้องการ

4) โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา หมายถึง การทำให้เกิดความไม่ชอบธรรมเพราะความไม่รู้ หรือเกิดเนื่องจากความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจโดยยังไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน จึงเป็นสาเหตุทำให้คนผิดกลายเป็นคนถูก คนถูกกลายเป็นคนผิด (จิตวิมุติ หนัมนี, 2556 : 217-218)

2.3 อบายมุข 6

อบายมุข คือ ช่องทางที่เข้ามาของความเสื่อม เป็นความประพฤตินำความพินาศมาสู่ตนเองและครอบครัว ซึ่งจะเป็เหตุให้โทษภัยย่อยยับไป ได้แก่

1) ติดสุรยาเมา ซึ่งมีโทษ 6 อย่าง คือ

- (1) ทรัพย์หมดไปๆ เห็นชัดๆ
- (2) ก่อการทะเลาะวิวาท
- (3) ทำลายสุขภาพ
- (4) เสื่อมเกียรติเสียชื่อเสียง
- (5) ทำให้แสดงด้าน ไม่รู้จักอาย
- (6) ทอนกำลังปัญญา

2) เอาแต่เที่ยวกลางคืน ซึ่งมีโทษ 6 อย่าง คือ

- (1) เป็นการไม่รักษาตัว
- (2) เป็นการไม่รักษาลูกเมีย
- (3) เป็นการไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
- (4) เป็นที่ระแวงสงสัย
- (5) เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าลือ
- (6) เป็นทางมาของเรื่องเดือดร้อนเป็นอันมาก

3) จ้องจะดูการเล่น ซึ่งมีโทษทำให้การงานเสื่อมเสีย เพราะใจกังวลคอยคิดจ้อง และเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้นๆ เช่น เดินรำที่ไหน ขับร้องดนตรีที่ไหน ไปที่นั้น

4) ไม่เว้นการพนัน ซึ่งมีโทษ 6 อย่าง คือ

- (1) เมื่อชนะ ย่อมก่อเวร
- (2) เมื่อแพ้ก็เสียดาทรัพย์ที่เสียไป
- (3) ทรัพย์หมดไปๆ เห็นชัดๆ
- (4) เข้าที่ประชุม เขาไม่เชื่อถือถ้อยคำ
- (5) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูง
- (6) ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้จะหาคู่ครองให้ลูกของเขา เพราะเห็นว่าจะเลี้ยงลูกเมียไม่ไหว

ไหว

5) มั่วสุมมิตรชั่ว ซึ่งมีโทษทำให้กลายเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบทั้ง 6 ประเภท คือได้เพื่อนที่ชักนำให้กลายเป็นนักการพนัน นักเลงผู้หญิง นักเลงเหล้า นักลวงของปลอม นักหลอกนักต้ม และนักเลงหัวไม้

6) มั่วแต่เกียจคร้าน ซึ่งมีโทษทำให้ยกเหตุต่างๆ เป็นข้ออ้าง ผลัดวันประกันพรุ่ง ไม่ทำการงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือให้อ้างไปทั้ง 6 กรณีว่า หนาวนัก ร้อนนัก เย็นไปแล้ว ยังเข้า นัก หิวนัก อิ่มนัก แล้วไม่ทำการงาน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2565 : 59-60)

2.4 อนันตริยกรรม 5

อนันตริยกรรม คือ กรรมหนักที่สุดตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งห้ามกระทำโดยเด็ดขาด เป็นบาปหนักที่สุด ตัดทางสวรรค์ ตัดทางนิพพาน เป็นกรรมที่ให้ผลคือต้องไปสู่อบาย ตกนรก แก้ไขไม่ได้ นำไปสู่ความเดือดร้อนไม่เว้นระยะ ได้แก่

1) มาตุฆาต (ฆ่ามารดา) หมายถึงฆาตกรผู้ให้กำเนิด ถือเป็นผู้มีบุญคุณมาก เป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้ให้ชีวิต และเลี้ยงดูจนเติบใหญ่ จึงเป็นผู้มีบุญคุณมากมายมหาศาล

2) ปิตุฆาต (ฆ่าบิดา) หมายถึงฆาตกรผู้ให้กำเนิด บิดาเป็นผู้มีบุญคุณยิ่งใหญ่ต่อบุตร เช่นเดียวกับมารดา

3) อรหันตฆาต (ฆ่าพระอรหันต์) พระอรหันต์ผู้ปฏิบัติตามพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าจนได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด จึงเป็นผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งหลายทั้งปวง

4) โลหิตปบาท (ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อขึ้นไป) พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐสุดยิ่งกว่าผู้ใดในโลก ทรงเปี่ยมไปด้วยพระคุณอันยิ่งใหญ่ มีบารมีอันได้บำเพ็ญมาแล้วหลายอสงไขย จนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทั้งยังเป็นผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนให้ชนทั้งหลายได้ปฏิบัติตามและรู้ตาม การทำร้ายให้พระพุทธเจ้าบาดเจ็บแม้เล็กน้อยก็เป็นอนันตริยกรรม

5) สังฆเภท (ทำสงฆ์ให้แตกกัน) สงฆ์คือ พระภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปที่อยู่ร่วมสีมาเดียวกัน ทำสังฆกรรมร่วมกัน การทำสังฆดังกล่าวให้แตกสามัคคีกัน แยกเป็น 2 ฝ่ายหรือหลายฝ่ายกว่านั้น จนถึงขั้นแยกกันทำสังฆกรรม จัดว่าเป็นสังฆเภท (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 22, 2549 : 210)

3. สำหรับเสริมสร้างชีวิตให้สมบูรณ์

3.1 สุจริต 3

สุจริต คือ หลักคำสอนเพื่อให้บุคคลมีความประพฤติดีประพฤติชอบ เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล แก่ชนเป็นอันมาก ได้แก่

1) กายสุจริต ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย

2) วาจาสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา

3) มโนสุจริต ความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 11, 2549 : 226-227)

3.2 พรหมวิหาร 4

พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม 4 อย่าง ได้แก่

1) เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

2) กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

3) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี คือ เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแจ่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมทั้งจะส่งเสริมสนับสนุน

4) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามความเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจดาวขั้ว มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตนและปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผลและความเที่ยงธรรม (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 10, 2549 : 236)

3.3 เบญจศีล-เบญจธรรม

เบญจศีล หรือ ศีล 5 คือ ข้อปฏิบัติในการฝึกตนให้มีความประพฤติชอบทางกายและวาจา เมื่อปฏิบัติได้ก็เชื่อว่าเป็นมรรษายุธัมม ศีลช่วยปกป้องคุ้มครอง ช่วยในการควบคุมตนเองให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน (โสวัญญู บัณฑิต, 2563 : 280-281) ส่วน **เบญจธรรม หรือเบญจกัลยาณธรรม 5** คือธรรมอันดีงาม เป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่การรักษาศีล 8 เบญจธรรมเป็นสิ่งที่ผู้รักษาศีลควรจะมีไว้ประจำใจ ดังนี้

1) ศีลข้อที่ 1 เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการประทุษร้ายสัตว์ เว้นจากการเบียดเบียนสัตว์ การฆ่าประกอบด้วยองค์ 5 ประการ คือ (1) สัตว์นั้นมีชีวิต (2) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต (3) มีจิตคิดจะฆ่าสัตว์นั้น (4) มีความพยายามในการฆ่าสัตว์นั้น (5) สัตว์ตายด้วยความพยายามในการฆ่านั้น

ปฏิบัติควบคู่กับเบญจธรรม คือ เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญและความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์

2) ศีลข้อที่ 2 เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เช่น โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ และทำลายทรัพย์สิน การลักขโมยประกอบด้วยองค์ 5 ประการ คือ (1) ทรัพย์หรือสิ่งของนั้น มีเจ้าของหวงแหน (2) รู้ว่าทรัพย์หรือสิ่งของนั้น มีเจ้าของหวงแหน (3) มีจิตคิดจะลักทรัพย์หรือสิ่งของนั้น (4) มีความพยายามในการลักทรัพย์หรือสิ่งของนั้น (5) ลักทรัพย์หรือสิ่งของนั้น มาได้ด้วยความพยายามในการลักนั้น

ปฏิบัติควบคู่กับเบญจธรรม คือ 1. (สัมมาอาชีวะ) หาเลี้ยงชีพในทางสุจริต 2. (ทาน) รู้จักแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

3) เว้นจากการประพฤติดินทางประเวณี เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน การประพฤติดินในกามประกอบด้วยองค์ 4 ประการ คือ (1) ชายหรือหญิงที่ไม่ควรละเมิด² (2) มีจิตคิดเสพ

² ชายที่ไม่ควรละเมิด 2 จำพวก คือ 1. ชายที่ไม่ใช่สามีของตน 2. ชายที่ประเพณีหวงห้าม เช่น พระภิกษุ หรือนักบวชในศาสนาต่างๆ หญิงที่ไม่ควรละเมิด 3 จำพวก คือ 1. หญิงมีสามีหรือหมั้นแล้ว 2. หญิงอยู่ในการปกครองดูแลของบิดามารดา 3. หญิงที่มีกฎหมายหวงห้าม

เมณฺในหญิงหรือชายที่ไม่ควรละเมิดนั้น (3) พยายามประกอบกิจในการเสพเมณฺ (4) การยังอวัยวะเพศให้ถึงกัน

ปฏิบัติควบคู่กับเบญจธรรม คือ 1. (กามสังวร) มีความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนเองในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงในรูป เสียง กลิ่น รสและสัมผัส 2. (สทาร์สันโดษ) มีความพอใจด้วยภรรยาของตนเอง

4) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง หมายถึงการพูดที่มีเจตนาบิดเบือนความจริง พูดไม่จริง พูดปดเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิด การพูดเท็จประกอบด้วยองค์ 4 ประการ คือ (1) เรื่องไม่จริง (2) มีจิตคิดจะพูดกล่าวให้คลาดเคลื่อนไปจากความจริง (3) พยายามพูดกล่าวให้ผิดคลาดไปจากความจริง (4) คนอื่นฟังแล้วเข้าใจความที่พูดนั้น

ปฏิบัติควบคู่กับเบญจธรรม คือ (สัจจะ) มีความซื่อสัตย์ และมีความซื่อตรง

5) เว้นจากการดื่มน้ำเมา มีสุราเมรัย เป็นต้น รวมถึงของมีเมาสิ่งเสพติดให้โทษทั้งหลาย อันเป็นเหตุให้ประมาทและขาดสติ การดื่มน้ำเมาประกอบด้วยองค์ 5 ประการ คือ (1) น้ำที่ดื่มเป็นน้ำเมา มีสุรา เป็นต้น (2) มีจิตคิดจะดื่ม (3) พยายามดื่ม (4) ดื่มน้ำเมาให้ล่องไหลลงลำคอเข้าไป

ปฏิบัติควบคู่กับเบญจธรรม คือ 1. (สติสัมปชัญญะ) ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้ตัวเสมอว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ 2. (อปัมทนะ) ระวางไม่ให้เป็นคนมัวเมาประมาท (สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต), 2557 : 48-56)

3.4 สปัปฐธรรม 7

สปัปฐธรรม แปลว่า ธรรมของสปัปฐชน คือคนดีหรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถนำชุมชนและสังคมไปสู่สันติสุขและความสวัสดิได้ ดังนี้

1) อัมมัญญตา (รู้จักหลัก-รู้จักเหตุ) คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่าตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ ภาระงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือรู้ทางที่กฎธรรมดาหรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

2) อตถัญญตา (รู้จักความมุ่งหมาย-รู้จักผล) คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นๆ ประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะ การงานอย่างนั้นๆ เขากำหนดวางกันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุด คือรู้ความหมายของคตธรรมดา และประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

3) อตตัญญตา (รู้จักตน) คือรู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ทำอย่างไรแล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม ทำการ

ต่างๆ ให้สอดคล้องถูกจุดที่จะสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

4) มัตตัญญูตา (รู้จักประมาณ) คือรู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค ในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูดการปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพื่อผลดีแท้จริงที่พึงต้องการ โดยไม่ใช่เพียงเพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจหรือเอาแต่ใจของตน แต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลาย ที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา

5) กาลัญญูตา (รู้จักกาล) คือรู้กาลเวลาอันเหมาะสมและระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหน ควรทำอะไร อย่างไร ทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา ให้ถูกเวลาตลอดจนรู้จักกะเวลา วางแผนการใช้เวลาอย่างได้ผล

6) ปริสัญญูตา (รู้จักชุมชน) คือรู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และชุมชน รู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา ควรต้องทำกิจอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ เป็นต้น

7) บุคคลัญญูตา (รู้จักบุคคล) คือรู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัยความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คดีอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ระยักย่อง จะตำหนิหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ขุฑโต) 2565 : 18-20)

3.5 นาถกรณธรรม 10

นาถกรณธรรม คือ ทำตนให้เป็นที่ยิ่งของผู้อื่นได้ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือเป็นภาระถ่วงหน่วงใครๆ หมายความว่า การประพฤติธรรมสำหรับสร้างที่ยิ่งแก่ตนเอง 10 ประการ ได้แก่

- 1) ศีล (ประพฤติดีมีวินัย) คือดำเนินชีวิตโดยสุจริตทางกาย วาจา มีวินัย และประกอบสัมมาชีพ
- 2) พาหุสัจจะ (ได้ศึกษาศดับมาก) คือศึกษาเล่าเรียนสดับรับฟังมา อันใดเป็นสายวิชาของตนก็ศึกษาให้เข้าใจ มีความเข้าใจลึกซึ้ง รู้ชัดเจนและใช้ได้จริง
- 3) กัลยาณมิตตตา (รู้จักคบคนดี) คือมีกัลยาณมิตร รู้จักเลือกเสวนา เข้าหาที่ปรึกษาหรือผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี เลือกสัมพันธ์เกี่ยวข้องและถ้อยเยี่ยงอย่างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี
- 4) โสวัจสสตา (เป็นคนที่พูดกันง่าย) คือไม่ถือรั้นกระด้าง รู้จักรับฟังเหตุผลและข้อเท็จจริง พร้อมทั้งจะแก้ไขปรับปรุงตน
- 5) กิงกรณียะสุ ทักขตา (ชวนช่วยกิจของหมู่) คือเอาใจใส่ช่วยเหลือธุระและกิจการของชนร่วมหมู่คณะ ญาติ เพื่อนพ้อง และของชุมชน รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองหาวิธีดำเนินการที่เหมาะสม ทำได้ จัดได้ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

6) ธรรมกามาตา (เป็นผู้ใคร่ธรรม) คือรักธรรม ชอบศึกษา ค้นคว้า สอบถามหาความรู้หาความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟัง สร้างความรู้สึกรสนิยมสบายใจ

7) วิริยารัมภะ (มีความเพียรขยัน) คือขยันหมั่นเพียร พยายามหลีกเลี่ยงความชั่ว ประกอบความดี บากบั่น ก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ละเลยทอดทิ้งธุระหน้าที่

8) สันตุภฏฐิ (มีสันโดษรู้พอดี) คือยินดี พึงพอใจแต่ในลาภผล ผลงานและผลสำเร็จต่างๆ ที่ตนสร้าง หรือแสวงหามาได้ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยทางชอบธรรม และไม่มัวเมาเห็นแก่ความสุขทางวัตถุ

9) สติ (มีสติคงมั่น) คือรู้จักกำหนดจดจำ ระลึกกิจการงานที่ทำ รอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่เลื่อนลอย ไม่ประมาท

10) ปัญญา (มีปัญหาเหนืออารมณ์) คือมีปัญหาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว รู้คุณโทษ รู้ประโยชน์ไม่ใช้ประโยชน์ รู้จักพิจารณาวินิจฉัยด้วยใจเป็นอิสระ (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 11, 2549 : 374-377)

4. สำหรับสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้า เพื่อก้าวสู่ความสำเร็จ

4.1 อิทธิบาท 4

อิทธิบาท คือ หลักธรรมที่ส่งเสริมชีวิตอันจะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ มี 4 ประการ ได้แก่

1) ฉันทะ (มีใจรัก) คือพอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่ง กิจหรืองานที่ทำ ไม่ใช่สักว่าทำพอให้เสร็จ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

2) วิริยะ (พากเพียรทำ) คือขยันหมั่นกระทำอย่างสม่ำเสมอ ทุ่มเทกระทำให้สำเร็จด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดเลย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

3) จิตตะ (เอาจิตผูกพัน) คือตั้งจิตมั่นในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจให้ พุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4) วิมังสา (ใช้ปัญญาสอบสวน) คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และ ตรวจสอบข้อสงสัยหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้นโดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 40)

4.2 วุฒิธรรม 4

วุฒิธรรม คือหลักคำสอนเสริมสร้างปัญญา เป็นหลักการสร้างความเจริญงอกงามแห่งปัญญา ในทางปฏิบัติอาจสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ได้แก่

1) สัมปยุตตสังเสวะ (เสวนาผู้รู้) คือรู้จักเลือกหาแหล่งวิชา คบหาท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณความดีมีภูมิธรรม ภูมิปัญญาน่านับถือ

2) สัทธัมมัสสวนะ (ฟังดูคำสอน) คือเอาใจใส่ลำดับรับฟังคำบรรยาย คำแนะนำสั่งสอน แสวงหาความรู้ทั้งจากตัวบุคคลโดยตรง และจากหนังสือ หรือสื่อมวลชน ตั้งใจเล่าเรียน ค้นคว้า หมั่นปรึกษา สอบถาม ให้เข้าถึงความรู้ที่จริงแท้

3) โยนิโสมนสิการ (คิดให้แยบคาย) คือรู้เห็น ได้อ่าน ได้ฟังสิ่งใดก็รู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง โดยแยกแยะให้เห็นสภาวะ และสืบสาวให้เห็นเหตุผลว่านั่นคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น จะเกิดผลอะไรต่อไป มีข้อดีข้อเสีย คุณโทษอย่างไร เป็นต้น

4) ธรรมานุธรรม (ปฏิบัติปฏิบัติให้ถูกหลัก) คือนำสิ่งที่ได้เล่าเรียนรับฟังและตรិตรองเห็นชัดแล้ว ไปใช้หรือปฏิบัติหรือลงมือทำ ให้ถูกต้องตามหลักตามความมุ่งหมาย ให้หลักย่อยสอดคล้องกับหลักใหญ่ ข้อปฏิบัติย่อยสอดคล้องกับจุดหมายใหญ่ ปฏิบัติธรรมอย่างรู้เป้าหมาย เช่น สันโดษเพื่อเกื้อหนุนการทำงาน ไม่ใช่สันโดษกลายเป็นเกียจคร้าน (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 21, 2549 : 401-402)

4.3 พหุสูตร 5

พหุสูตร หรือพหุสัจจะ ได้แก่ความเป็นผู้ฉลาดในกิจนั้นๆ อันเกิดขึ้นเพราะเรียนบ้าง ฟังบ้าง พหุสัจจะนั้นก็จัดเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์สุขในโลก พหุสัจจะ ชื่อว่าเป็นมงคล แม้เพราะเป็นเหตุแห่งการทำให้แจ้งซึ่งบรมัตถสัจ (มหาหมกกุฎราชวิทยาลัย, 2532 : 3-4) พหุสูตร ต้องมีความเป็นบัณฑิต คือเป็นผู้ที่มีความรู้มากมายพร้อมประกอบด้วยคุณธรรมประจำใจ ใช้ความรู้นั้นๆ สร้างประโยชน์ แก่ตนเองและผู้อื่นอย่างเต็มที่ ได้แก่

1) พหุสสุตา (ได้ยินได้ฟังมาก) คือการได้เล่าเรียน สดับตรับฟังไว้มาก รู้เห็น อ่าน สั่งสมความรู้ใน ด้านนั้นไว้มากมายกว้างขวาง

2) ธตา (จำไว้ได้) คือการจับหลักหรือสาระสำคัญได้จดจำความไว้มั่นยำ

3) วจสา ปริจิตา (คล่องปาก) คือการร่าเริงแจ่มใสหรือใช้พูดอยู่เสมอจนคล่องแคล่ว ชัดเจน ใคร สอบถามก็พูดชี้แจงแถลงได้อย่างจะแจ้ง

4) มนसानุเปกขิตา (เพ่งขึ้นใจ) คือการใส่ใจนึกคิดพิจารณาจนเจเนใจ นึกถึงครั้งใดก็ปรากฏ เนื้อความสว่างชัดเจน มองเห็นโล่งตลอดไปทั้งเรื่อง

5) ทิฎฐิยา สุปฏิวิธธา (ขบได้ด้วยทฤษฎีหรือแทงตลอดด้วยปัญญา) คือความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็น ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา ทั้งในแง่ความหมายและเหตุผล (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2547 : 75)

5. สำหรับการบรรลุสู่เป้าหมายสูงสุด

เรียกว่า **อริยสัจจ** 4 แปลตามตัวอักษรว่า ความจริงอันประเสริฐ หรือความจริงอันทำให้บุคคล เป็นผู้ประเสริฐ ความจริงในพระพุทธศาสนามี 2 ประการ คือ

1) **สมมุติสัจจะ** เป็นเพียงการปรุงแต่งทางมโนคติเกี่ยวกับสิ่งสมมติ ไม่มีอยู่โดยอิสระจาก องค์ประกอบย่อยๆ และจะสูญหายไปเมื่อสิ่งสมมติถูกทำลายลงทั้งในทางกายภาพและความคิด ไม่มี คุณลักษณะที่เป็นของตนเอง ได้แก่ สิ่งต่างๆ ที่ปรากฏแก่การรับรู้ตามปกติของมนุษย์ เช่น บุคคล รถ หม้อ ต้นไม้ ภูเขา

2) **ปรมัตถสัจจะ** เป็นความจริงที่ได้จากกระบวนการรับรู้ในระดับสุดท้ายของมนุษย์ มีคุณลักษณะที่เป็นของตนเอง คุณลักษณะจะไม่สูญหายไปเมื่อมันถูกทำลายลง ทั้งในทางกายภาพและทางความคิด มี 4 อย่าง ได้แก่ จิต เจตสิก รูปและนิพพาน (ฐานิสรา ประธานราษฎร์นิก, 2559 : 26-27)

อริยสัจมีความสำคัญมาก เห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงเทศนาเรื่องอริยสัจสอนเป็นลำดับสุดท้ายเสมอ ได้ผลทุกครั้งไป มี 4 ประการ ดังนี้

1) **ทุกข์** คือ สภาพที่ทนได้ยากหรือสภาพบีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง กล่าวถึงทุกข์ 11 ประการ ได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก ความเศร้าครวญรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ การต้องประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก ความต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สมหวังในสิ่งนั้น กล่าวโดยย่อคือความยึดมั่นในขั้น 5 เป็นความทุกข์ รวบยอดคือความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ

2) **ทุกข์สมุทัย** คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์หรือสาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา 3 ประเภท คือ

(1) กามตัณหา ความตั้งมั่นกระหายในกาม กามตัณหาแยกออกเป็น 2 คือ

(1.1) กามวัตถุหรือวัตถุกาม คือสิ่งยั่วยวนภายนอกเป็นเหตุให้เกิดกาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส ผัสสะ อันน่าใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจ

(1.2) กิเลสกาม คือความใคร่ที่มีอยู่ในใจเป็นกิเลสแอบแฝงอยู่ในใจ เมื่อได้ประสบวัตถุภายนอก กิเลสภายในก็เกิดเป็นไฟระคะขึ้นเผาใจให้เรารอน

(2) ภวตัณหา ความอยากมีอยากเป็นโดยหาที่พอใจไม่ได้ ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ ความอยากใหญ่อยากมีอำนาจเหนือผู้อื่น เป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ ความเดือดร้อนทั้งส่วนตนและผู้อื่น

(3) วิภวตัณหา ความอยากไม่มีเป็น คืออยากผลัดอยากพ้นไปเสียจากสภาพที่ตนเป็นอยู่

3) **ทุกข์นิโรธ** คือ ความดับทุกข์หรือภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา ทุกข์เป็นผลของสมุทัย เมื่อจะดับทุกข์จึงต้องดับที่สมุทัย ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้สารถตัดหา ดับตัณหา ไม่มีอาลัยในตัณหา เมื่อพ้นจากตัณหาได้ ก็ไม่มีเหตุแห่งทุกข์ ไม่ติดข้อง ไม่ถูกย้อม เป็นอิสระ ความดับทุกข์ก็เกิดขึ้น นิโรธกับพระนิพพานเป็นอย่างเดียวกัน **นิพพาน** แปลว่า การออกจากตัณหาหรือความดับกิเลสหรือความหลุดพ้นจากกิเลส (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 155)

4) **ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา** (มรรคมรรค 8) คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางหรือทางปฏิบัติให้บรรลุถึงซึ่งความดับทุกข์ ถ้าปราศจากมรรคความดับทุกข์ก็ไม่ได้ มรรคจึงเป็นเหตุแห่งนิโรธ มรรคจึงเป็นคู่ปรับของสมุทัย เมื่อมรรครวมตัวกันขึ้นถึงความเจริญสูงสุด สมุทัยก็ดับไปโดยสิ้นเชิง โดยจะปริยายในเบื้องต้น (ปุถุชน) และในเบื้องสูง (อริยเจ้า) ดังนี้

1) **สัมมาทิฐิ** (ความเห็นชอบ) คือ ความเห็นถูกต้อง ความเข้าใจถูก เช่น เห็นและเชื่อว่าบุคคลทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว บาปบุญมีจริง นรกสวรรค์ในโลกอื่นมีจริง มารดาบิดา ครูอาจารย์เป็นผู้มีพระคุณจริง เห็นถูกเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตประจำวัน โดยปริยายในเบื้องสูง ความเห็นชอบ คือความรู้หรือญาณในอริยสัจ 4 ญาณในที่นี้หมายถึงญาณ 3 คือ สัจจญาณ กิจจญาณ

และกตัญญู บุคคลจะเป็นสัมมาทิฐิโดยสมบูรณ์จะต้องละกิเลสได้แล้วโดยสิ้นเชิง ย่อมไม่เห็นคลาดเคลื่อนในปรากฏการณ์ต่างๆ และเห็นตรงตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาและไม่งาม (วคิน อินทสระ, 2540 : 77-93)

ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ (ทางเกิดแห่งแนวความคิดที่ถูกต้อง) มี 2 ประการ คือ

(1.1) โปรโตโฆสะ คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียน หาความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร

(1.2) โยนิโสมนสิการ คือ ทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 69)

2) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) คือ ความคิดชอบ คิดในทางมีคุณมีประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น วางแนวคิดของตนไว้ในทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ หรือคิดในการเอาชนะนิสัยเก่าๆ อันชั่วร้ายของตน เอาชนะความชั่วที่มีในตน โดยบรรยายในเบื้องต้น ความดำริชอบ แบ่งเป็น 3 หัวข้อ คือ

(2.1) ความดำริในการออกจากกาม พระพุทธเจ้าทรงดำริออกจากกาม เพราะทรงเห็นโทษของกามว่าไม่เที่ยง ทรมาณ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เศร้าหมอง กังวล เป็นไปเพื่อความทุกข์ การแสวงหากามไม่เป็นไปเพื่อปัญญาและความรู้แจ้งเห็นจริงในชีวิต ผู้ใดพ้นจากกามได้ผู้นั้นย่อมประจักษ์ได้ว่า สภาวะที่อยู่เหนือกามนั้นเป็นความปลอดโปร่งผาสุก ร่มเย็น สะอาด สว่าง และสงบ

(2.2) ความดำริในการไม่พยาบาท คือการทำใจของตนให้ผ่องใส มีความสุขอยู่ด้วยเมตตาธรรม และส่งบุคคลผู้นั้นให้ขึ้นสู่ตำแหน่งอภิบุขนิยบุคคล ความดำริในการไม่พยาบาทจึงเป็นมรรคหนึ่งไปสู่ความพ้นทุกข์

(2.3) ความดำริในการไม่เบียดเบียน คือการมีความกรุณาทั้งแก่ตนและผู้อื่น เห็นซึ่งลงไปในทุกข์ของผู้อื่น เป็นการอบรมตนเองให้ดำรงขึ้นสู่มรรคาแห่งความหลุดพ้นจากทุกข์ต่างๆ ตั้งแต่อย่างหยาบถึงละเอียด (วคิน อินทสระ, 2540 : 111-158)

3) สัมมาวาจา (การพูดชอบ) คือ การพูดวาจาที่ดี 4 ประการ คือ

(3.1) พูดจริง คือ คำที่ตรงตามความเป็นจริง ไม่เจตนากล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ยกเว้นความเข้าใจผิด แต่ผู้มีปัญญาย่อมกล่าวความจริงให้ถูกกาล ถูกสถานที่ และถูกบุคคล

(3.2) พูดประสานสามัคคี คือ การนำเอาความดีของบุคคลต่างๆ มาเล่าสู่กันฟัง ทำให้เขาได้มองเห็นความดี หรือเจตนาดีของอีกฝ่ายหนึ่ง

(3.3) พูดอ่อนหวาน คือ การใช้คำที่ถูกใจผู้ฟังโดยไม่เป็นโทษแก่ผู้ฟัง

(3.4) พูดมีประโยชน์ คือ คำพูดที่ผู้ฟังฟังแล้วให้บังเกิดประโยชน์ทางการปฏิบัติ ชอบ ทำจิตใจให้สูงขึ้น ละชั่วประพฤติดี จนถึงสามารถบรรเทาความโลภ โกรธ หลง เสียได้ ทำจิตให้สงบเยือกเย็นเป็นบรมสุข

4) สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) ได้แก่ ภายสุจริต 3 ประการ ดังนี้

(4.1) ไม่ฆ่าสัตว์ เข้าใจว่าพระองค์ทรงมุ่งถึงการฆ่าสัตว์เพื่อบูชาโยเช่นเทวดา ตามธรรมเนียมของพราหมณ์มากกว่าการฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารแห่งมนุษย์ การฆ่าเช่นเทวดาทำให้สัตว์ที่ ทำคุณประโยชน์แก่มนุษย์ถูกปลงชีวิตโดยไร้ผลดี เสียประโยชน์ด้วยประการทั้งปวง การฆ่าจะมีโทษมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง คือ 1) ความใหญ่ หรือเล็กของสัตว์ที่ถูกฆ่า 2) ความมีคุณมาก หรือน้อย 3) เจตนาในการฆ่ารุนแรงเพียงใด และ 4) ความพยายามในการฆ่ารุนแรงเพียงใด

(4.2) ไม่ลักทรัพย์ การลักทรัพย์คือการใช้อำนาจของตนโดยไม่ชอบธรรม ยึดถือ เอาสมบัติอันอยู่ในสิทธิครอบครองของผู้อื่น สำนวนบาลีว่า ถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่ง ขโมย คือไม่ใช่ถือนำโดยวิสาสะ (รู้ว่าเมื่อถือนำแล้ว เจ้าของเขารู้เขาจะพอใจให้)

(4.3) ไม่ประพฤติดุคในกาม ความประพฤติก่อให้เกิดทางเพศไม่เฉพาะแต่ทำชู้ กับสามีภรรยาของผู้อื่น แต่รวมถึงการประพฤติดอกใจสามีภรรยาของตนด้วย ตลอดถึงการลอบทำชู้กับ หญิงสาวที่บิดามารดา หรือผู้ปกครองยังไม่ได้ยินยอมยกให้ เหตุที่ห้ามเพราะ 1) เพื่อป้องกันความสำส่อน ทางเพศ 2) เพื่อป้องกันความฉุนวุ่น 3) ชายหญิงย่อมหวังภรรยาสามีของตน และ 4) ความสุขทางกามมี ไม่มากพอที่บุคคลจะลงทุนสร้างบาปกรรมเพื่อแลกเอาขึ้นมา ผู้มีใจสูงไม่ยอมรับความสุขทางกามแม้จะ ได้มาโดยสุจริต

5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตชอบ) คือ การเลี้ยงชีวิตในทางสุจริตและในทางอุทธรณนิยม ทุกคนสามารถทำอาชีพสุจริตของตนให้เป็นกุศลได้โดยการตั้งใจหรือเจตนาให้เป็นกุศล นอกจากได้ทำ หน้าที่โดยสมบูรณ์แล้วยังจะได้บุญได้กุศลในอาชีพนั้นด้วย ยกเว้นมีฉลาอาชีวะ คือการตั้งโรงหญิงขาย บริการทางเพศ การตั้งบ่อนพนัน เป็นต้น และรวมถึงการค้าขายที่เป็นมิจฉลาอาชีวะ (การค้าขายที่อุบาทสก ไม่พึงประกอบ) โดยปริยายสัมมาอาชีวะแบ่งออกเป็น 2 คือ 1) ละการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย 2) สำเร็จชีวิตอยู่ ด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ (พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2522 : 34-38)

ในพระสูตรตันตปิฎก วชิราวุธสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ 5 อย่าง คือ 1) การค้าขายศัสตราอาวุธ (เครื่องมือฆ่ามนุษย์และสัตว์ทั่วไป) 2) การค้าขายมนุษย์ (ค้าขายทาส ค้าประเวณี ค้าอวัยวะ) 3) การค้า ขายสัตว์สำหรับฆ่าขายเนื้อเป็นอาหาร 4) การค้าขายน้ำเมา และ 5) การค้าขายยาพิษ (พระไตรปิฎก ฉบับ เล่มพระเกียรติ เล่ม 22, 2549 : 295)

คำว่า **อุบาทสก** ท่านหมายเอาเฉพาะผู้เคร่งครัดในการรักษาศีล 5 ศีล 8 เพราะในข้อ 1 คือค้าขาย เครื่องดักจับสัตว์ ปืน มีด ในข้อ 3 คือค้าขายไก่ ค้าขายหมู ค้าขายวัว ค้าขายปลา ในข้อ 4 คือค้าขายเหล้า เบียร์ และในข้อ 5 คือค้าขายยาแก้ปวดเมื่อย ฆ่าปลวก ดูไม่น่าจะเสียหายถ้าค้าขายโดยสุจริต ยกเว้นเฉพาะ ในข้อ 2 การค้าขายมนุษย์ ถือเป็นมิจฉลาอาชีวะโดยตรง (วชิราวุธ, 2540 : 193)

6) สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) คือ การเพียรพยายามในทางยังกุศลธรรมให้ เกิดขึ้นและให้เจริญ และเพียรพยายามในทางยังอกุศลธรรมให้เสื่อมสิ้นไปไม่ให้เกิดขึ้น ความเพียรเป็น เกาะเป็นที่พึ่ง เป็นธรรมช่วยส่งเสริมยกฐานะของคนต่ำต้อยให้สูงศักดิ์ ยกคนเลวให้เป็นคนดี หนุนคนผู้ บกพร่องทางสติปัญญาให้สมบูรณ์ขึ้น ดังพุทธภาษิตที่ว่า “บุคคลจะล่วงพ้นทุกข์ได้ด้วยความเพียร”

(พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 15, 2549 : 362) พระพุทธศาสนาสอนอธิบายความหมายของ สัมมาวายามะไว้ดังนี้ คือ

(6.1) เพียรระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น (สังวรปธาน) คือ การระวัง กีดกันบาป ได้แก่ 1) ด้วยการดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรมทางศาสนา 2) ด้วยการมีสติระงับทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดความกำหนัดพอใจ หรือเสียใจเมื่อได้เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูก สัมผัส 3) ด้วยญาณ คือความรู้ รู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมของบาป หรือเหยื่อของโลกซึ่งเข้ามาในรูปแบบต่างๆ 4) ด้วยความอดทน ความอดทนต่ออารมณ์ที่มายั่วชวนให้โลภ ให้โกรธ ให้หลง 5) ด้วยความเพียร เพียรยัง บาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิด เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้วให้สิ้นไปหมดไป

(6.2) เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว (ปหานปธาน) คือ บาปที่เกิดขึ้นแล้วในใจ เช่นความคิดทางเบียดเบียนผู้อื่น ต้องสำนึกรู้ว่าบาปชนิดนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา บาปนี้เป็นโทษแก่จิตใจ มีผล เป็นความทุกข์ความเดือดร้อน เราต้องหมั่นเจริญเมตตากรุณาในบุคคลและสัตว์ต่างๆ โดยน้อมน้อมอยู่เสมอ ว่า เรายังสุขเกลียดทุกข์ชนิดใด คนอื่นสัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ชนิดนั้น จึงไม่ควรคิดเบียดเบียนกัน

(6.3) เพียรให้กุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น (ภาวนาปธาน) คือ การเพียรทำความดี เริ่มต้นให้กุศลจิตเกิดขึ้นบ่อยๆ เมื่อกุศลจิตเกิดขึ้นแล้วในเรื่องใดอย่ารีรอ ให้รีบทำความดีในเรื่องนั้นทันที

(6.4) เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ดำรงอยู่และเจริญยิ่งขึ้นไป (อนุรักษนา ปธาน) คือการเพียรรักษาความดีที่ตนทำให้เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่และให้เจริญยิ่งขึ้นไป ผู้จะรักษาคุณ ความดีให้มั่นคงต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ คือเป็นผู้ไม่ประมาท ไม่วางใจว่าเรื่องร้ายจะไม่บังเกิดขึ้น (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 14, 2549 : 340)

7) สัมมาสติ (การระลึกชอบ) คือ ระลึกในกาย เวทนา จิต และธรรม ให้รู้ตามความเป็นจริง เพื่อไม่หลงในสิ่งเหล่านั้นตามหลักสติปัฏฐาน 4 (ธรรมเป็นที่ตั้งทั่วไปแห่งสติ) พระพุทธเจ้าทรงยกย่อง ว่าสติปัฏฐานเป็นทางสายเอก มีอยู่เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อล่วงพ้นความโศกความเศร้า ครอบงำพัน เพื่อความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์ เพื่อบรรลธรรมที่ควรรู้ และเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง 4 ประการ คือ

(7.1) กายานุปัสสนา (การพิจารณากาย) คือ ให้ระลึกว่ากายนี้ ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา มันเป็นธรรมดอย่างหนึ่งซึ่งเกิดเพราะมีเหตุปัจจัย เมื่อเหตุปัจจัยหลุดโทรม มันย่อมหลุด โทรมไป บังคับบัญชาไม่ได้ เกิดขึ้นตามธรรมดาของสิ่งมีเหตุ

(7.2) เวทนานุปัสสนา (การพิจารณาความรู้สึก) คือ การพิจารณาเวทนา การ ตามดูเวทนาของตน ตามรู้เวทนาของตน กล่าวคือการพิจารณาความรู้สึกของตน เช่น เมื่อสุขก็รู้ว่าสุข เมื่อทุกข์ก็รู้ว่าทุกข์ เมื่อเฉยๆ ก็รู้ว่าเฉยๆ จะสุข จะทุกข์ จะเฉยๆ ก็รู้

(7.3) จิตตานุปัสสนา (การพิจารณาจิต) คือ การพิจารณาตามดูจิตของตน เช่น จิตมีราคะหรือปราศจากราคะก็รู้ จิตมีโทสะหรือปราศจากโทสะก็รู้ จิตมีโมหะหรือปราศจากโมหะก็รู้ จิต หุ่นหรือฟุ้งซ่านก็รู้

(7.4) อัมมานุปัสสนา (การพิจารณาธรรมที่เกิดกับจิต) คือ การพิจารณาตามดูธรรมทั้งส่วนอกุศลและกุศลที่เกิดขึ้นในจิตของตน พระองค์ทรงสอนให้พิจารณานิ वर्ณ 5 ชั้น 5 อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 โพชฌงค์ 7 และอริยสัจ 4 เป็นอัมมานุปัสสนา (วคิน อินทสระ, 2540 : 233-243)

สติปัฏฐาน 4 มีขั้นตอนการตั้งสติด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก เรียกว่า **อานาปานสติ** พระองค์ทรงสรรเสริญว่าเป็นยอดของกัมมฐาน เป็นธรรมเครื่องอยู่สบายกาย สบายใจ บรรเทาความกลัดกลุ้มรุ่มร้อน เป็นเหตุให้บรรลุคุณวิเศษในทางธรรม เป็นเหตุให้บรรลุถึงวิชาและวิมุตติ ดังพุทธภาษิตว่า “อานาปานสติ อันบุคคลได้อบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว บุคคลนั้นย่อมสามารถทำสติปัฏฐานให้สมบูรณ์” (พระพุทธโฆสะเถระ, 2554 : 442)

8) **สัมมาสมาธิ** (ตั้งใจชอบ) คือ ความตั้งมั่นแห่งจิต มีความมั่นคง ไม่วอกแวกหวั่นไหว แม้มีอารมณ์ภายนอกมากกระทบก็รักษาปกติภาพของดวงจิตไว้ได้ พระพุทธเจ้าได้ทรงขยายความของสัมมาสมาธิไว้ดังนี้ คือ

(8.1) เพราะความสงบจากกามและอกุศลธรรม³ เข้าถึงปฐมฌาน (ฌานที่ 1) มีวิตก มีวิจาร มีปีติและมโหสิ อันเกิดจากวิเวก (ความสงบจากกาม จากอกุศลธรรม)

(8.2) เพราะความสงบระงับวิตกและวิจาร เข้าถึงทุติยฌาน (ฌานที่ 2) มีความผ่องใสแห่งจิตภายใน เป็นธรรมอันเอกคือสมาธิผุดขึ้น มีแต่ปีติและสุข อันเกิดจากสมาธิ

(8.3) เมื่อคลายปีติได้ เข้าถึงตติยฌาน (ฌานที่ 3) จะอยู่ในอาการแห่งผู้วางเฉย มีสติ มีสัมปชัญญะ รุสแห่งความสุขด้วยกาย ซึ่งพระอริยเจ้าเรียกบุคคลอย่างนี้ว่า เป็นผู้วางเฉย มีสติ อยู่เป็นสุข

(8.4) เมื่อละสุข กระทบใจได้ เข้าถึงจตุตถฌาน (ฌานที่ 4) ไม่มีสุข ไม่มีทุกข์ มีแต่อุเบกขา เป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เล่ม 14, 2559 : 341)

มรรคมีองค์ 8 เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับไตรสิกขา คือ สีล สมาธิและปัญญา อันเป็นหลักคำสอนทั้งหมดของพระพุทธศาสนา ย่อมมรรคมีองค์ 8 ลงในสิกขา 3 ได้ ดังนี้

1) สีลสิกขา ประกอบด้วย สัมมาวาจา (การพูดชอบ) สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ)

2) จิตตสิกขา ประกอบด้วย สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) สัมมาสติ (สติชอบ) สัมมาสมาธิ (สมาธิชอบ)

3) ปัญญาสิกขา ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) (วคิน อินทสระ, 2540 : 259)

³ ปลอดจากนิ वर्ณ 5 ได้แก่ 1. กามฉันทะ ความพอใจเพลิดเพลินในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่ารักใคร่น่าปรารถนาทั้งปวง 2. พยาบาท ความคิดปองร้าย 3. ถีนมิตตะ ความง่วงงุนอันเกิดจากความเกียจคร้าน 4. อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญอันเกิดเพราะอกุศลยังไม่ระงับไป 5. วิจิกิฉา ความลังเลสงสัยในทางปฏิบัติของตน

ในบรรดาธรรมะมีองค์ 8 นี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **สัมมาทิฐิ** เป็นข้อสำคัญลำดับแรก เพราะเป็นจุดตั้งต้นของความเจริญในข้อปฏิบัติอื่นๆ (โครงการพระไตรปิฎกศึกษา, 2562 : 37) ดังในพระสูตรต้นตปิฎก ปุพพังคมสูตรว่า “สิ่งที่มาเบื้องต้น สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อนแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ก็คือ สัมมาทิฐิ ผู้มีสัมมาทิฐิย่อมมีสัมมาสังกัปปะ ผู้มีสัมมาสังกัปปะย่อมมีสัมมาวาจา ผู้มีสัมมาวาจาย่อมมีสัมมากัมมันตะ ผู้มีสัมมากัมมันตะย่อมมีสัมมาอาชีวะ ผู้มีสัมมาอาชีวะย่อมมีสัมมาวายามะ ผู้มีสัมมาวายามะย่อมมีสัมมาสติ ผู้มีสัมมาสติย่อมมีสัมมาสมาธิ ผู้มีสัมมาสมาธิย่อมมีสัมมาญาณะ ผู้มีสัมมาญาณะย่อมมีสัมมาวิมุตติ” (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาหมากุฎฯ เล่ม 24, 2559 : 230)

หลักความเชื่อของพระพุทธศาสนา

มนุษย์มักมีความเชื่อโดยขาดเหตุผล เชื่อโดยไม่ได้คิดพิจารณา จึงกลายเป็นความเชื่อที่มลายไป โดยไม่รู้ตัว ไม่ได้คิดว่าความเชื่ออย่างนี้ๆ จะเป็นความผิดจากความจริง โดยก่อนจะเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุบายวิธีที่จะเปลี่ยนความเชื่อที่ผิดๆ ให้เกิดเป็นความเชื่อที่ถูกต้อง เรียกว่า **กาลามสูตร 10 ประการ** ดังนี้

1. มา อนุสสเวน (อย่าเพิ่งเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา) เพราะอาจเป็นไปได้ทั้งเรื่องถูกหรือผิด จริงหรือไม่จริงก็ได้ เรื่องที่พูดต่อๆ กันมา ถ้าผู้พูดเป็นสัมมาทิฐิผู้ฟังก็จะเชื่อในทางที่ถูก แต่ถ้าผู้พูดเป็นมิชฌาทิฐิผู้ฟังก็จะเชื่อในทางที่ผิด ดังนั้น อย่าได้ตัดสินใจเชื่อในเรื่องอะไรเร็วเกินไป ต้องได้ฟังโดยมีสติปัญญา ให้พิจารณาในเหตุผลเสียก่อน
2. มา ปริมปรายเณ (อย่าเพิ่งเชื่อ ด้วยการถือสืบต่อๆ กันมา) เพราะการถือสืบต่อกันมาไม่ใช่ว่าจะถูกต้องและดีไปเสียทั้งหมด ดังนั้น ก็ควรพิจารณาด้วยสติปัญญาว่าอะไรควรทำตามก็ควรรักษา อะไรไม่ควรทำตามก็ควรละในสิ่งนั้นเสีย
3. มา อิติกรียะ (อย่าเพิ่งเชื่อ กิตติศัพท์อันเป็นข่าวลือ) เพราะมีทั้งข่าวจริงและข่าวปลอม หากไม่มีปัญญาพิจารณาในข่าวลือนั้นๆ ก็จะเกิดความเสียหายแก่ตนภายหลัง ดังนั้น ใครมาเล่าเรื่องต่างๆ ให้ฟัง ก็ฟังได้แต่อย่าเพิ่งเชื่อว่าจะเป็นจริงเหมือนที่เขาพูด ให้พิจารณาด้วยเหตุผลเสียก่อน
4. มา ปิฎกสัมปทานเณ (อย่าเพิ่งเชื่อ ด้วยการอ้างอิงมาจากตำราหรือคัมภีร์) เพราะตำราหรือคัมภีร์บางเล่มอาจมีการตีความไปต่างๆ นานา ไม่ถูกต้องตามความจริง บางตำราอาจใส่ทัศนะส่วนตัวของผู้เขียนอย่างไรเหตุผล ทำให้ผู้ศึกษาตามเกิดความเข้าใจผิดกลายเป็นมิชฌาทิฐิ ดังนั้น ควรอ่านด้วยเหตุผล ควรมีสติปัญญาในการอ่าน วิจัย วิเคราะห์ ใคร่ครวญ และไตร่ตรองให้ดีเสียก่อน
5. มา ตักกเหตุ (อย่าเพิ่งเชื่อ เพียงเพราะการใช้ตรรกะ) ตรรกะหรือการสุม่เดาของตนเองอาจจะผิดเสียทั้งหมด เปรียบเสมือนคนป่วยไม่รู้โรคกินยาแบบสุม่เดา ทำให้อาการป่วยยิ่งกำเริบ ดังนั้น ต้องรู้จักรับฟังไตร่ตรองท่านผู้รู้ และพิจารณาหาเหตุผลด้วยสติปัญญา
6. มา นยเหตุ (อย่าเพิ่งเชื่อ เพียงเพราะการอนุมานเอา) การอนุมานการคาดการณ์เอาเหตุผลมาเข้าข้างตนเอง ตีความหมายเข้าข้างตนเอง ย่อมกลายเป็นมิชฌาทิฐิได้ ดังนั้น ควรมีสติปัญญาพิจารณาด้วยความจริง

7. มา อาการปริวิตักเณ (อย่าเพิ่งเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามอาการ) เพราะการคิดพิจารณาไปตามอาการไม่ว่าจะถูกต้องเสมอไป ดังนั้น การนึกคิดทุกอย่างควรพิจารณาด้วยปัญญาเสียก่อน

8. มา ทิฏฐินิฆมานักขันตยา (อย่าเพิ่งเชื่อ เพียงเพราะชอบใจที่เข้ากันได้กับทฤษฎีของตน) ทิฏฐิอันเป็นความเห็นได้ตั้งบนฐานความชอบของตนอยู่แล้ว เมื่อเห็นว่าทฤษฎีไหนเข้ากับทฤษฎีของตน ก็ปักใจเชื่อเพราะเห็นว่ามีความเห็นตรงกัน ทฤษฎีที่ตรงกับทฤษฎีของตนอาจจะไม่ถูกต้องเสมอไป ควรใช้สติปัญญาพิจารณาหาเหตุผลเสียก่อน

9. มา ภัพพรูปตาย (อย่าเพิ่งเชื่อ เพียงเพราะผู้พูดมีรูปลักษณะน่าเชื่อถือ) ผู้สอนที่มีวิธีการพูดดี บุคลิกเด่น รูปลักษณ์งาม อาจจะสอนถูกต้องตามจริงหรือผิดก็ได้ ควรรับฟังด้วยการพิจารณาในเนื้อหา โดยการใช้ปัญญามาวิจัย วิเคราะห์ ว่าเรื่องนั้นเชื่อถือได้หรือไม่เสียก่อน

10. มา สมโณ โน ครุติ (อย่าเพิ่งเชื่อ เพียงเพราะนับถือว่าเป็นครูอาจารย์ของเรา) เพราะครูอาจารย์ที่เรา นับถือ อาจจะสอนถูกต้องตามความจริงหรือผิดก็ได้ คำสอนที่ได้ฟังจากท่านแล้ว เราควรนำเนื้อความมาพิจารณาก่อนว่าเรื่องที่ท่านพูดมีเหตุผล พอเชื่อถือได้เพียงใด ไม่ใช่ว่าเป็นครูอาจารย์ที่เรา นับถือแล้วก็เชื่อคำพูดท่านไปเสียหมด (พระพุทธ จิปปปาญโญ, 2548 : 20-29)

พระพุทธศาสนา มีความพิเศษมากในเรื่องของความเชื่อ คืออย่าเพิ่งเชื่อ แต่ให้ใช้สติปัญญาพิจารณาหาเหตุผลก่อน โดยเน้นให้มาทดสอบและพิสูจน์ด้วยตนเองก่อนที่จะปักใจเชื่อเรื่องต่างๆ ดังคำที่ว่า **สันทิฏฐิโก** ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง **เอหิพัสสโก** จงมาปฏิบัติดูเถิด **ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ** ผู้รู้พึงรู้ได้เฉพาะตน (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547 : 57)

ส่วนความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า **ศรัทธา** ประกอบด้วยความเชื่อ 4 ประการ ดังนี้

1. กัมมสัทธา (เชื่อกรรม เชื่อการกระทำ เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง) คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือจงใจทำทั้งที่รู้ว่าเป็นกรรม คือเป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำนั้นไม่ว่าว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ ไม่ใช่ด้วยการอ่อนวอนหรืออนาคยโชค

2. วิปากสัทธา (เชื่อวิบาก เชื่อการให้ผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง) คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมาจากเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

3. กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน) คือ เชื่อว่าแต่ละคนมีกรรมเป็นเจ้าของ มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมอันใดไว้ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

4. ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า) คือ การมั่นใจในองค์ตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสพระสัทธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้หากฝึกตนด้วยดีแล้ว ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 140)

หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด

ความเชื่อที่มีผลต่อเจตจำนงหรือเพื่อเสริมสร้างความมุ่งมั่นในการปฏิบัติความดี (กุศลกรรม) ของบุคคลต่างๆ ให้บรรลุผลตามแนวทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. กรรมและการให้ผลของกรรม

กรรม คือสิ่งที่คนเราทำได้ทำไว้ไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบัน กรรมที่ทำไว้นี้จะเป็นสมบัติของผู้นั้นตลอดไป ผู้ทำกรรมไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ย่อมเป็นเจ้าของกรรมและจะเป็นผู้ได้รับผลแห่งกรรมนั้นๆ สัตว์โลกทั้งมวลมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ทั้งรูปร่างหน้าตา สติปัญญา ฐานะการงานและฐานะการเงิน บางคนรูปร่างดีสมประกอบ บางคนขี้เหร่ไม่สมประกอบ บางคนฉลาด บางคนโง่เขลา บางคนมียศศักดิ์สูง บางคนด้อยยศด้อยศักดิ์ บางคนร่ำรวย บางคนยากจน เหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากกรรม เป็นไปตามกรรมของผู้นั้นทั้งสิ้น กฎแห่งกรรมถือว่าเป็นกฎที่ยุติธรรมที่สุด มีความเสมอภาคกันที่สุด ดังภาษิตที่ว่า “กัมมุนา วัตตติ โลโก” สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2539 : 21)

หลักกรรมหรือกฎแห่งกรรมในทางพระพุทธศาสนา เรียกได้ว่าเป็นกฎแห่งปฏิจจสมุปบาทอีกแบบหนึ่ง เพราะเป็นกฎแห่งความเป็นเหตุและผลของกรรมที่เป็นการกระทำของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายกับเหตุการณ์หรือสภาวะที่เกิดขึ้นกับชีวิตของมนุษย์และสัตว์เหล่านั้น ชีวิตต้องเป็นไปตามกฎแห่งกรรมอันเป็นกฎแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัยอีกประการหนึ่งด้วย (วัชรระ งามจิตรเจริญ, 2552 : 265-266) ดังพุทธภาษิตว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้ด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ กรรมนั้นแลย่อมเป็นของเขา เขาย่อมพาเอากรรมนั้นไป อนึ่ง กรรมนั้นย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามตัว” (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 15, 2549 : 161)

แต่เนื่องจากกรรมบางอย่างหรือการกระทำบางอย่างไม่มีผลปรากฏชัดในทันที ผู้มีปัญญาน้อยจึงมองไม่เห็นผลแห่งกรรมของตน ทำให้สับสนและเข้าใจผิดว่า เพราะบางที่กำลังทำชั่วอยู่แท้ๆ กลับมีผลดีมากมาย ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หลั่งไหลเข้ามาในชีวิตแต่ตรงกันข้าม บางคราวกำลังทำความดีอยู่อย่างมโหฬาร แต่กลับได้รับความทุกข์ทรมานต่างๆ มีผลไม่ดีมากมาย เกิดความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทาว่าร้าย เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วยหลังไหลเข้ามาในชีวิต

ความสลับซับซ้อนดังที่กล่าวมา ทำให้ผู้รับผลของกรรมเกิดความสับสน เกิดความไม่แน่ใจว่าสิ่งที่ตนทำนั้นเป็นความชั่วจริงๆ หรือเป็นความดีจริงๆ แต่ในความเป็นจริงแล้ว กรรมชั่วที่กำลังทำอยู่ยังไม่ทันให้ผล แต่กรรมดีที่เขาเคยทำไว้ก่อนอาจถึงวาระให้ผลในขณะที่ตนผู้นั้นกำลังทำชั่วอยู่ จึงทำให้เขาได้รับผลดีนั้นก่อน เพราะกรรมจะให้ผลต่อเมื่อสุกเต็มที่แล้ว สติปัญญาเท่านั้นที่จะมองเห็นความสลับซับซ้อนเรื่องการให้ผลของกรรม

ผู้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมได้กำไรกว่าผู้ไม่เชื่อ คือทำให้เว้นชั่ว ทำดีได้มั่งคั่งยั่งยืนกว่าผู้ไม่เชื่อ ทำให้เป็นคนดีในโลกนี้ จากโลกนี้ไปแล้วก็บันเทิงในโลกลูกหน้า เมื่อประสบปัญหาชีวิตอันแสนเจ็บปวดก็สามารถทำได้ว่ามันเป็นผลของกรรมชั่ว เมื่อประสบความรื่นรมย์ในชีวิตก็ไม่ประมาท มองเห็นผลแห่งกรรมดีและหาทางพอกพูนกรรมดีต่อไป (วสิน อินทสระ, 2545 : 9-11)

กรรมในทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 12 ประเภท คือ

1) กรรมจัดตามกาลที่ให้ผล มี 4 อย่าง ดังนี้

- (1) ภูมิฐัมมเวทนียกรรม (กรรมให้ผลในภพนี้) คือ กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน
- (2) อุปัชชเวทนียกรรม (กรรมให้ผลต่อเมื่อเกิดแล้วในภพหน้า) คือ กรรมที่ให้ผลในชาติต่อไป ถัดจากชาติปัจจุบัน
- (3) อปรaprเวทนียกรรม (กรรมให้ผลในภพสลับๆ ไป) คือ กรรมที่ให้ผลเรื่อยไปสบโอกาสเมื่อใด ให้ผลเมื่อนั้น
- (4) โอโหสิกรรม (กรรมให้ผลสำเร็จแล้ว) คือ กรรมที่ไม่ให้ผล เลิกแล้วต่อกัน

2) กรรมจัดตามแรงหนักเบา มี 4 อย่าง ดังนี้

- (1) ครุกรรม (กรรมหนัก) คือ กรรมฝ่ายดี หมายถึง ฌาน วิปัสสนา มรรคผล ส่วนกรรมฝ่ายชั่ว หมายถึง อนันตริยกรรม 5
- (2) พหุลกรรม (กรรมเคยชิน) คือ กรรมที่ทำจนเคยชิน หรือทำมาก ทำสม่ำเสมอ กรรมนี้จะให้ผลยั่งยืนมาก
- (3) อาสันนกรรม (กรรมเมื่อจวนเจียน) คือ กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต มีอำนาจให้บุคคลไปสู่สุคติหรือทุคติได้ ถ้าเขาหวังเอากรรมนั้นเป็นอารมณ์เมื่อจวนตาย
- (4) กัตตตการกรรม (กรรมสักแต่จะทำ) คือ กรรมที่ทำโดยไม่มีเจตนา

3) กรรมจัดตามหน้าที่ มี 4 อย่าง ดังนี้

- (1) ชนกกรรม (กรรมแต่งให้เกิด) คือ กรรมที่ส่งผลให้เกิดในกำเนิดต่างๆ เปรียบเสมือนมารดาของทารก ชนกกรรมนี้เป็นผลของพหุลกรรมบ้าง ของอาสันนกรรมบ้าง
- (2) อุปัตถัมภกกรรม (กรรมสนับสนุน) คือ กรรมอุปถัมภ์ เปรียบเสมือนพี่เลี้ยง นางนม มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี
- (3) อุปปีฬกกรรม (กรรมบีบคั้น) คือ กรรมที่มีหน้าที่บีบคั้นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ให้เปลือง
- (4) อุปฆาตกรรม (กรรมตัดรอน) คือ กรรมที่มีหน้าที่ตัดรอนกรรมทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว (พระพุทธโฆสเถระ, 2554 : 999-1001)

กรรมต่างๆ ที่กล่าวมานี้จะหยุดให้ผลด้วยเหตุ 3 ประการ คือ

- 1) หมดแรง คือ ให้ผลจนสมควรแก่เหตุแล้ว โดยปกติธรรมตามันจะให้ผลจนหมดแรง นอกจากเวลาที่กำลังให้ผลอยู่นั้น บุคคลนั้นได้ทำชั่วเพื่อขึ้นมันก็จะให้ผลรุนแรงมากขึ้น ในทางกลับกันถ้าทำดีมากขึ้น ผลชั่วก็จะเปลืองในขณะที่กรรมดีกำลังให้ผล
- 2) กรรมจะหยุดให้ผลเมื่อกรรมอื่นเข้ามาแทรกแซงเป็นครั้งคราว คือกรรมดีจะหยุดให้ผลชั่วคราวเมื่อบุคคลทำกรรมชั่วแรงๆ เพื่อเปิดโอกาสให้กรรมชั่วมีกำลังเชี่ยวชาญครานั้นให้ผลก่อน ถ้าขณะที่กรรมชั่วกำลังให้ผลอยู่ มันจะหยุดให้ผลชั่วคราวเมื่อบุคคลนั้นทำกรรมดีแรงๆ เพื่อเปิดโอกาสให้กรรมดีให้ผลก่อน

3) บุคคลผู้ทำกรรมได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ คือการตัดวิภวภูต ตัดเวรียนวายตายเกิดได้ แล้ว มีชีวิตอยู่เป็นชาติสุดท้าย ไม่เกิดในภพใหม่อีก กรรมย่อมหมดโอกาสให้ผลอีกต่อไป วิญญาณของท่านผู้นั้นบริสุทธิ์หมดเชื้อ กรรมจะมีโอกาสให้ผลอยู่บ้างก็เฉพาะเวลาที่ท่านยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น (วคิน อินทสระ, 2545 : 31-33)

คนที่เชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ย่อมละอายต่อการกระทำที่ชั่วกลัวการทำบาป ย่อมไม่ทำอะไรที่เป็นบาปเป็นความผิด ไม่ก่อปัญหาให้แก่ตนเองผู้อื่นและสังคม มุ่งทำแต่สิ่งที่ดีให้แก่ชีวิต ส่วนคนที่ไม่เชื่อเรื่องกรรม ก็จะทำอะไรตามใจชอบ เพียงเพื่อให้ตัวเองประสบความสำเร็จสมหวังเป็นพอ โลกที่ลูกเป็นไฟทุกหย่อมหญ้าอย่างที่เห็นในปัจจุบัน หากความสงบสุขที่ถาวรกันไม่ได้ ก็เพราะคนที่ไม่เชื่อเรื่องกรรมมีมากขึ้นทุกวันนี้เอง (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2539 : 22)

2. บุญและบาป

การให้ผลของกรรมที่พื้นฐานของความเชื่อในพระพุทธศาสนา เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เมื่อทำดีแล้วย่อมเรียกว่า **บุญหรือกุศลกรรม** หากทำชั่วแล้วเรียกว่า **บาปหรืออกุศลกรรม** โดยจะอธิบายดังต่อไปนี้

บุญหรือความดีคืออะไร บัปหรือความชั่วคืออะไร ในทางปรัชญาปัญหานี้เป็นปัญหาทางจริยศาสตร์ที่มักถกเถียงกันไม่มีสิ้นสุด แต่ในทางพระพุทธศาสนา เรื่องบุญบาปสืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องกรรม บุญและบาปรับรู้ได้จากผลของการกระทำ ดังคำที่ว่า “การกระทำใดทำแล้วตนและผู้อื่นไม่เดือดร้อนในภายหลัง การกระทำนั้นคือบุญ ส่วนการกระทำใดทำแล้วตนและผู้อื่นเดือดร้อนในภายหลัง การกระทำนั้นคือบาป”

คำว่า **บุญ** แปลว่า สิ่งที่ทำระจิดสันดานให้หมดจด คือความดี ความถูกต้อง กรรมดีหรือกรรมงาม เมื่อทำแล้วเป็นเหตุให้ผู้ทำมีจิตใจสบาย มีความสุข ความเจริญก้าวหน้า ความหมดจดผ่องใส จนถึงเป็นเหตุให้ถึงสุคติภูมิและให้ถึงความสันติเกษได้ การกระทำที่จัดเป็นบุญ ได้แก่ การทำกุศลกรรม คือหลักบุญ กิริยาวัตถุ 10 อย่าง (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) 2551 : 466-467) บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า เหตุเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หมายถึง เหตุเกิดบุญ วิธีการทำบุญหรือวิธีที่เมื่อทำแล้วได้ชื่อว่าทำบุญและจะได้รับผลเป็นความสุข ได้แก่ 1) ทานมัย (การให้ทาน) 2) สีลมัย (การรักษาศีล) 3) ภวานามัย (การอบรมจิตใจ) 4) อปจายนมัย (การอ่อนน้อมถ่อมตน) 5) เวยยาวัจมัย (การช่วยเหลือผู้อื่น) 6) ปัตติทานมัย (การแผ่ส่วนบุญ) 7) ปัตตานุโมทนามัย (การอนุโมทนาบุญ) 8) ธัมมัสสวนมัย (การฟังธรรม) 9) ธัมมเทศนามัย (การสอนธรรม) 10) ทิฏฐชุกกรรม (การทำความเห็นให้ตรง)

การทำบุญ 10 ประการนี้ เป็นพื้นฐานที่ยกตนให้สูงขึ้นให้กลายเป็นคนดี คนดีประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ (1) คิตติ คือไม่คิดพยาบาทปองร้ายใคร ไม่คิดอาฆาตจองเวรใคร ไม่คิดเบียดเบียนใคร ไม่อิจฉาริษยาใคร ไม่ตระหนี่เหนียวแน่น ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่มักใหญ่ใฝ่สูงเกินตัว มีการปฏิบัติเพื่อกำจัดโลภ โกรธ หลง อยู่เสมอ (2) พุตติ คือพูดแต่คำสัตย์จริง พูดคำอ่อนหวาน พูดก่อประโยชน์ ไม่โอ้อวดตน มีคำพูดที่ประกอบด้วยเมตตาจิต และ (3) ทำดี คือไม่ฆ่าสัตว์อื่น ไม่กระผิดในทางเพศทั้งชายและหญิง ไม่เสพของมีนเมา ไม่ลักขโมยของผู้อื่น ไม่ลบหลู่คุณ ไม่อกตัญญู ไม่ประทุษร้ายทำลายใคร (พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันตภิกขุ), 2559 : 63-64)

ส่วนคำว่า **บาป** แปลว่า กรรมที่ทำให้สัตว์ถึงทุกข์ กรรมอันเป็นเหตุให้ไปสู่อบาย คือความชั่ว ความผิด ความมัวหมอง กรรมชั่ว กรรมไม่ได้ ซึ่งเมื่อทำแล้วเป็นเหตุให้ผู้ทำได้รับความมัวหมอง ตกต่ำ ได้รับความเดือดร้อนจนถึงเป็นเหตุให้ถึงทุกข์ภูมิ ซึ่งในตำราชั้นเดิมนิยมใช้คำว่า **อกุศล** กรรมอันลามก ธรรมดา การกระทำที่จัดเป็นบาป ได้แก่ การทำอกุศลกรรมหรือกรรมชั่ว (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551 : 455) มีอกุศลกรรมบถ 10 อย่าง แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

กายกรรม 3 (การประพฤติชั่วทางกาย)

- 1) ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การเบียดเบียน ห่มเหง รังเกศสัตว์)
- 2) อทินนาทาน (การลักขโมย การเอาทรัพย์สินที่เจ้าของไม่เต็มใจให้มาเป็นของของตน)
- 3) กาเมสุมิฉฉาจาร (การประพฤติผิดทางกาม การผิดลูกผิดเมียผู้อื่น)

วจีกรรม 4 (การประพฤติชั่วทางวาจา)

- 1) มุสาวาท (พูดเท็จ พูดโกหกหลอกลวง พูดไม่มีมูลความจริง)
- 2) ปิสุณวาจา (พูดส่อเสียด พูดยุยงให้เขาแตกความสามัคคีกัน)
- 3) ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ มีวาจาไม่สุภาพ)
- 4) สัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ เลื่อนลอย ไม่มีเหตุผล)

มโนกรรม 3 (การประพฤติชั่วทางใจ)

- 1) อภิชฌา (ความละโมภโลภมาหาสิ่งหมายอยากได้ของของผู้อื่นมาเป็นของตน)
- 2) พยาบาท (การคิดร้าย บอกร้ายต่อผู้อื่น มีความมุ่งมั่นที่จะทำลายประโยชน์และความสุขของผู้อื่น)
- 3) มิจฉาทิฐิ (การเห็นผิดจากทางของคลองธรรม เห็นว่าทำได้ดีชั่ว ทำชั่วได้ดี เห็นกงจักรเป็นดอกบัว มารดาบิดาไม่มีบุญคุณ ไม่เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม ไม่เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ เป็นต้น)

การประพฤติชั่วทั้ง 10 อย่างนี้ ย่อมชักนำไปในทางที่ชั่ว เป็นหนทางแห่งอกุศลกรรมหรือทางที่นำไปสู่ความเสื่อมและความทุกข์ เพราะการที่ การพูด การคิดในสิ่งเหล่านี้จะเป็นวิบากชั่วสั่งสมอยู่ในจิต ชักนำไปบุคคลที่กระทำไปสู่ผลร้าย อันเป็นบาปส่งผลให้เข้าสู่ทุกข์ภูมิ (อบายภูมิ) (วคิน อินทสระ, 2545 : 49)

3. สวรรค์และนรก

ความเชื่อเรื่องสวรรค์นรกเป็นปัญหาที่โยงมาจากคำถามที่ว่า **ตายแล้วไปไหน** เพราะมนุษย์ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย ตายแล้วไปไหน สวรรค์นรกมีจริงหรือไม่ คำตอบต่อปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 แต่ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่าสิ่งเหล่านี้มีจริง คนเราตายแล้วต้องไปตามกรรมของตน แต่จะไปที่ไหนนั้นไม่มีใครสามารถยืนยันให้ชัดเจนไปแน่นอนได้ เพราะแล้วแต่กรรมที่ทำไว้จะเสกสรรให้เป็นไป

พระพุทธศาสนาเชื่อในสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิด ถือว่าทุกคนล้วนเกิดล้วนตายมาแล้วทั้งสิ้น นับชาติไม่ถ้วนและเกิดในภพภูมิที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ตามกฎแห่งกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ถ้ายัง

มีกิเลสอยู่ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตราบนั้น จิตที่ได้รับการอบรมแล้วแต่ยังไม่สิ้นกิเลสก็ย่อมนำไปเกิดในภพภูมิที่ประณีต มีความสุข ประเสริฐและสูงขึ้น แต่ถ้าจิตไม่ได้รับการฝึกอบรมปล่อยไว้ตามสภาพที่มันเป็น ปล่อยให้สกปรกเศร้าหมองเพราะถูกกิเลสจับต้อง นอกจากจะก่อความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง และสังคมแล้ว ยังจะให้ภพชาติต่ำทรามลงไป ต้องประสบความทุกข์ความเดือดร้อนมากในชาติต่อไปอีก ด้วย (พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2534 : 1-2)

บุคคลที่ไม่เชื่อเรื่องบุญ บาป สวรรค์ นรก และเรื่องการเกิดใหม่ เป็นต้น พระพุทธศาสนาถือว่า เป็นมิจฉาทิฐิ ดังในพระสูตรต้นตปิฎก อปฺปนฺนสูตรว่า “บุคคลใดมีความเห็นอย่างนี้ว่า ทานที่บุคคลให้ แล้วไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเคารพบูชาไม่มีผล วิบากของกรรมที่บุคคลทำดีหรือทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกะ⁴ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินชอบปฏิบัติชอบ ผู้ทำ โลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วยไม่มีในโลก ความเห็นของเขาเหล่านั้นจัดว่าเป็นมิจฉาทิฐิ” (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 13, 2549 : 111-112)

บุคคลบางพวกที่ยังมีกรรมและกิเลส เมื่อตายไปแล้วดวงจิตหรือวิญญาณจะจุติ (เคลื่อน) ไปหาสถานที่อาศัยแห่งใหม่ ถ้าทำบุญ (กุศล) ไว้มากก็จุติไปสู่คติภูมิ สุตติภูมิ คือ สถานที่อยู่ที่อาศัยอันมีความสุข สะดวกสบายมี 3 สถานที่ คือ

- 1) มนุษย์โลก เป็นภูมิที่อยู่ในระหว่างกึ่งกลาง
- 2) เทวโลก (สวรรค์)
- 3) พรหมโลก

ถ้าทำบาป (อกุศล) ไว้มากก็จุติสู่ทุคติภูมิ (อบายภูมิ) อบายภูมิ คือ ภูมิเป็นที่ไปของมนุษย์หลังจากตายไป มี 4 สถานที่ คือ

- 1) นิรยะ (นรก)
- 2) ตีรจฉานโยนิ (กำเนิดเป็นเดรัจฉาน)
- 3) ปิตติวิสัย (แดนเปรต)
- 4) อสุรกาย (พวกอสูร)

ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะให้การยืนยันว่าสวรรค์นรกมีจริง แต่นั่นเป็นเรื่องของชาติน้ำ สาระของสวรรค์นรกเป็นเรื่องของการรับรู้อารมณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนาเท่านั้นเอง สิ่งสำคัญที่สุดคือชีวิตในปัจจุบัน เราต้องสร้างสมพื้นฐานจิตใจไว้ในทางดี มีเมตตา มีใจกว้างเผื่อแผ่ สร้างปัญญาไว้มาก ใจเราดี มีความโล่งโปร่งสบาย เราก็สร้างสวรรค์ได้และมีสวรรค์อยู่เสมอ แม้ว่าสภาพแวดล้อมอาจไม่ดีเท่าที่ควร แต่เราทำจิตของเราได้ ใจเราสบาย ก็สามารถทำสภาพที่จะนำไปนรก ให้กลายเป็นสวรรค์ไปได้ ปัจจุบันนี้แหละเป็นสิ่งที่แน่นอน เราได้รับผลอยู่ในขณะนี้แล้วและเป็นเครื่องส่อส่องถึงข้างหน้าต่อไปด้วย เพราะฉะนั้น ในทางพระพุทธศาสนาจึงถือเรื่องปัจจุบันนี้เป็นสำคัญ สาเหตุเพราะ

- 1) เราได้รับผลทันที เราได้รับผลเห็นอยู่ชัดๆ แน่นนอน

⁴ โอปปาติกะ หมายถึง สัตว์เกิดผุดขึ้น คือเกิดผุดขึ้นมาและโตเต็มตัวในทันที ตายก็ไม่ต้องมีเชื้อหรือซากปรักฏ เช่นเทวดา และ สัตว์นรก เป็นต้น

2) ข้างหน้าก็เป็นผลสืบไปจากปัจจุบันนี้เอง เอาปัจจุบันนี้ไปทำนายข้างหน้าได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557 : 151-152)

สวรรค์และนรกมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกกับเรื่องกรรมและเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดตามหลักพระพุทธศาสนา สวรรค์นรกเป็นคำถามที่หลายคนต่างสงสัยว่าอยู่ที่ไหน ซึ่งเป็นปัญหาทางปรัชญาที่ขบคิดกันมานานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้อย่างยุติแล้วว่าพระองค์ทรงค้นพบแล้วแน่นอนแล้ว ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็เป็นสิทธิ์ของบุคคลนั้น ไม่ได้มีการบังคับมาให้เชื่อตาม

การกำเนิดของมนุษย์

การกำเนิดของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่ว่า พระเจ้า พระพรหมหรือองค์เทพเทวาใดๆ เป็นผู้สร้าง แต่มนุษย์เกิดจากองค์ประกอบทางกายหรือรูป ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ และลม ทางจิตหรือวิญญาณ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ รวมกันเรียกว่า ขันธ์ 5 เกิดขึ้นตามหลักธรรมชาติของเหตุปัจจัยหรือกฎแห่งกรรม (พุทธธรรม, 2565 : 53-54)

การเกิดของมนุษย์มีเหตุมาจากวิญญาณที่ยังมีกิเลส (ตัณหา) และกรรม ที่ยังมีเจตนาที่มีความปรารถนาในภพภูมิ รูปภพและอรูปภพ สัตว์จะไปเกิดในภพใดก็สุดแล้วแต่กิเลสและกรรมของเขาก่อนเกี่ยวกับภพนั้น เหมือนบุคคลฝึกฝนสิ่งใด พอใจกระทำสิ่งใด ย่อมได้รับผลของสิ่งนั้น (วศิน อินทสระ, 2545 : 87) ดังในพระสูตรต้นตปิฎก ทุติยวาทสูตรว่า “กรรมชื่อว่าป็นไรนา วิญญาณชื่อว่าป็นพืช ตัณหาชื่อว่าป็นยาง เจตนาประดิษฐานแล้ว ความปรารถนาประดิษฐานแล้วในธาตุชั้นประณีตของสัตว์พวกที่มีวิชาสภักดิ์กัน มีตัณหาหมักไว้ การเกิดในภพใหม่ต่อไปอีก ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้” (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 20, 2549 : 342)

การเกิดของมนุษย์มีองค์ประกอบ 3 ประการ เมื่อครบองค์ทั้ง 3 แล้วการถือกำเนิดแห่งทารกจึงจะมี เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย คือ

- 1) มารดา มีระดู หมายถึง มีไข่ตกประจำในรอบเดือน
- 2) มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน หมายถึง ไม่เป็นหมันและมีอสุจิเคลื่อนไปสู่รังไข่ จัดเป็นส่วนรูปซึ่งเป็นกรรมพันธุ์ถ่ายทอดมาจากบิดามารดา
- 3) มีสัตว์ที่จะมาเกิดปรากฏ หมายถึง มีคันธัพพะหรือวิญญาณ จิตจิตเคลื่อนมาปฏิสนธิเป็นจิตดวงแรกที่เกิดในชาติใหม่ จัดเป็นส่วนนามที่สืบทอดมาจากภพชาติก่อนๆ โดยนำเอากรรมและกิเลสติดมาด้วย (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 12, 2549 : 498)

ในพระสูตรต้นตปิฎก อินทกสูตร ได้แสดงลำดับแห่งการพัฒนาการของทารกในระยะพักตัวเมื่ออยู่ในครรภ์ของมารดาไว้ คือ

สัปดาห์แรก การปฏิสนธินี้เกิดเป็นกละก่อน กลละ คือส่วนที่เล็กละเอียดที่สุดของรูปซึ่งเกิดขึ้นครั้งแรกมีลักษณะกลม มีสีใส ขนาดเท่าหยาดน้ำมนต์ที่ติดอยู่ปลายขนแกะที่เหลืออยู่หลังจากการสละไปแล้ว 3 ครั้ง (ขนาดเล็กมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า)

ผ่านไป 2 สัปดาห์ เกิดเป็นอัมพุทะ คือส่วนที่เล็กละเอียดของรูปที่วิวัฒนาการถัดจากกลละ มีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ

ผ่านไประยะ 3 สัปดาห์ เกิดเป็นเปลี คือส่วนของรูปที่วิวัฒนาการถัดจากอัพพุท มีลักษณะเป็นชิ้นเนื้อ เป็นก้อนเหลวๆ คล้ายติ่งเนื้อ

ผ่านไประยะ 4 สัปดาห์ เกิดเป็นชนะ คือส่วนของรูปที่วิวัฒนาการจากเปลี มีลักษณะเป็นก้อนเนื้อ มีสีฐานเหมือนไข่ไก่

ผ่านไประยะ 5 สัปดาห์ เกิดเป็นปัญญาสาขา คือรูปงอกออกเป็น 5 ปุ่ม ได้แก่ ปุ่มแขน 2 ปุ่มเท้า 2 ปุ่มศีรษะ 1

ระหว่างสัปดาห์ที่ 12 ถึงสัปดาห์ที่ 42 เริ่มมีนิ้วมือ นิ้วเท้า เส้นผม ขนและเล็บ ค่อยๆ ปรากฏออกมา (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 15, 2549 : 347)

ในขณะที่ทารกอยู่ในครรภ์ต้องอาศัยอาหารแล่นไปตามสายสะดือที่มีรูเหมือนกันกับในท้องของมารดา มารดาบริโภคสิ่งใดไป ไม่ว่าจะเป็นข้าว น้ำและโภชนาหาร ทารกในครรภ์ก็ได้รับบริโภคนั้นด้วย ทารกในครรภ์นั้นมีจิตใจ มีความสามารถที่จะรับรู้ มีความรู้สึกตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา แม้จะไม่สามารถแสดงออกได้ทั้งหมดเพราะอวัยวะเกี่ยวกับการรับรู้ต่างๆ นั้นยังเจริญได้ไม่เต็มที่ เมื่อประสาทการรับรู้ของทารกในครรภ์เริ่มทำงานได้ตั้งแต่หู ตา จมูก ลิ้นและกาย เริ่มพัฒนาขึ้นตามลำดับ ระบบการรับรู้ของทารกในครรภ์จะมากขึ้นเรื่อยๆ จนถึงคลอดก็จะมากขึ้นตามลำดับ (เสริมสุข วิจารณ์สถิตย์, 2561 : 74)

บุตรทั้งหลายที่เกิดมาล้วนมีกรรมเป็นตัวกำหนด กรรมลิขิตประเภทที่หนึ่งเรียกว่า **อภิชาติบุตร** คือบุตรที่มีปัญญาเฉลียวฉลาดรู้ ศึกษาสนทนากับผู้รู้ ทั้งรู้ทั้งถามกว่า ดีเลิศยิ่งกว่าบิดามารดา ประเภทที่สองเรียกว่า **อนุชาติบุตร** คือบุตรที่ตามเยี่ยงบิดามารดา มีปัญญา นิสัยและรูปโฉม เสมอบิดามารดาทุกประการ ประเภทที่สามเรียกว่า **อวชาติบุตร** คือบุตรที่ทุกอย่างต่ำกว่าบิดามารดาทุกประการ (สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท, 2528 : 136)

ชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยขันธ 5 ซึ่งเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปตามกฎแห่งกฎแห่งปัจจุสมุปบาท คือมีอยู่ในรูปกระแสแห่งปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยสืบต่อกัน ไม่มีส่วนใดในกระแสที่อยู่นิ่ง มีแต่การเกิดขึ้นแล้วสลายตัวไป พร้อมกับที่เป็นปัจจัยใหม่ก็เกิดขึ้นแล้วสลายตัวต่อไปอีก ส่วนต่างๆ สัมพันธ์กันเนื่องอาศัยกันเป็นปัจจัยแก่กัน จึงทำให้กระแสหรือกระบวนการนี้ดำเนินไปอย่างมีเหตุผลสัมพันธ์ ความเป็นรูปร่างต่อเนื่องกัน

ขันธ 5 หรือชีวิตจึงเป็นไปตามกฎแห่งไตรลักษณ์ คืออยู่ในภาวะแห่ง **อนิจจตา** ไม่เที่ยง ไม่คงที่ เกิดดับเสื่อมสลายอยู่ตลอดเวลา **อนัตตตา** ไม่มีส่วนใดที่มีตัวตนแท้จริง ไม่อาจยึดถือเอาเป็นตัว จะเข้ายึดครองเป็นเจ้าของ บังคับบัญชาให้เป็นไปตามความปรารถนาของตนจริงจึงไม่ได้ **ทุกขตา** ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัวอยู่ทุกขณะ พร้อมทั้งจะก่อให้เกิดความทุกข์ได้เสมอ ในกรณีที่มีการเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยความไม่รู้และยึดติดถือมั่น กระบวนการของขันธ 5 ล้วนเป็นไปตามวิถีทางแห่งธรรมชาติของมัน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561 : 96-97)

หลักฐานที่บ่งบอกว่ามนุษย์เกิดเพราะวิบากกรรม เห็นได้จากการที่มนุษย์ทุกคนมีอายุสั้นยาวต่างกัน มีโรคมากน้อยต่างกัน มีผิวพรรณงามไม่งามต่างกัน มีความฉลาดมากน้อยต่างกัน เกิดในตระกูล

ต่างกัน ที่กล่าวมานี้ก็เพราะกรรมทำให้คนแตกต่างกัน มีการสั่งสมกรรมไม่เหมือนกัน (วคิน อินทสระ, 2545 : 51)

ยกตัวอย่างจากจุฬามณีวงศ์สูตร ที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบสุภมาณพโตหยาบุตรถึงสาเหตุที่ทำให้บางคนมีโรครมากหรือมีโรคน้อยแตกต่างกันไว้ว่า “สตรีก็ตามบุรุษก็ตาม ชอบทำร้ายสัตว์ด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยคัสตราบ้าง หลังจากตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้นที่เขาสั่งสมไว้ ก่อไว้แบบนี้ หากว่าหลังจากตายไปเขาไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ จะเกิดในที่ใดๆ ก็ตาม ย่อมเป็นผู้มีโรครมาก สตรีก็ตามบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่ทำร้ายสัตว์ ด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้ หรือด้วยคัสตรา หลังจากตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เพราะกรรมนั้นที่เขาสั่งสมไว้ก่อไว้แบบนี้ หากว่าหลังจากตายไปเขาไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ จะเกิดในที่ใดๆ ก็ตาม ย่อมเป็นผู้มีโรคน้อย” (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 14, 2549 : 389-390)

ดังนั้น พระพุทธศาสนายืนยันว่า การเวียนว่ายตายเกิดมีอยู่จริง ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชั้นต่างๆ ของพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ส่วนผู้ที่ตายไปแล้วไม่มีเกิดอีกนั้นคือพระอรหันต์ เพราะจิตของพระอรหันต์หมดกิเลสแล้ว ไม่สร้างกรรมอีกแล้ว จึงไม่มาเกิดอีก แต่สำหรับผู้ยังมีกิเลสแม้ว่าไม่อยากมาเกิดก็ต้องเกิดอีก

ทุกชีวิตทุกนามล้วนแต่อยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ไม่สามารถชี้ขาดได้ว่าวิญญาณหลังความตายจะไปเกิดเป็นอะไรที่ไหน เพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต (พระมหาจรัญ อุตตมธมโม, 2556 : 113-151)

เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

มนุษย์ทุกคนล้วนต้องการความสุขไม่ว่าในชาตินี้หรือชาติหน้า ซึ่งตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ความสุขนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ ความสุขเทียม และ ความสุขแท้จริง ความสุขเทียมคือความสุขในโลกียะหรือความสุขที่เป็นความรู้สึก (เวทนา) อันเกิดจากการเสพสิ่งต่างๆ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ไม่จัดเป็นความสุขที่แท้จริง เป็นเพียงความสุขเทียม เพราะยังมีทุกข์แฝงอยู่ ส่วนความสุขแท้จริงคือความสุขของการดับความรู้สึก ความสุขแท้เกิดจากการดับของทุกข์ซึ่งมีรากะโทสะ และขันธ 5 เป็นตัวการใหญ่ ขันธ 5 เป็นเหตุที่น่าทุกข์มาให้ การมีขันธ 5 จึงเป็นทุกข์ ความสงบหรือดับไปของกิเลสและเบญจขันธของตนเอง จึงเป็นความสงบสุขแท้จริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ คือความหลุดพ้นจากทุกข์โดยไม่มีตัวตน ไปอยู่เสวยสุขช่วงนิรันดร์ ณ ดินแดนพิเศษที่เรียกว่า **พระนิพพาน** เป็นความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดด้วยการดับแห่งกิเลส ไม่มีการเกิดใหม่ในภาวะและภพใดๆ อีกต่อไป (วัชระ งามจิตเจริญ, 2552 : 439)

พระนิพพาน จึงเป็นความสุขที่แท้จริงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ละความชนะความแพ้ได้แล้วย่อมอยู่เป็นสุข ไฟสลดด้วยราคะไม่มี โทษสลดด้วยโทสะไม่มี ทุกข์เช่นด้วยขันธไม่มี สุขยิ่งกว่าความสงบไม่มี ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง บัณฑิตทราบเนื้อความนี้ตาม

ความเป็นจริงแล้ว ย่อมทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” (พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 25, 2549 : 29)

อย่างไรก็ตาม เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือพระนิพพานก็จริง แต่พระพุทธศาสนาก็ไม่ได้ละทิ้งความสำคัญของปุถุชนคนทั่วไปในฐานะมนุษย์เลยแม้แต่น้อย พระพุทธเจ้าทรงเห็นคุณค่าของมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ทรงสอนให้ผู้คนปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อมนุษย์ร่วมกัน ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ทั้งยังสอนให้ปฏิบัติเพื่อเกิดประโยชน์สุขทั้งในปัจจุบัน (ชาติปัจจุบัน) ประโยชน์สุขเพื่ออนาคต (ชาติหน้า) และประโยชน์สูงสุดเพื่อนิพพาน

ประโยชน์อันก่อให้เกิดความสุขตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แบ่งออกได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 ประโยชน์ตามเป้าหมายของผู้รับผลประโยชน์ มีอยู่ 3 อย่าง คือ (1) **อัตตัตถะ** ประโยชน์ตน คือประโยชน์ของผู้กระทำเอง (2) **ปรัตถะ** ประโยชน์ผู้อื่น คือประโยชน์ของบุคคลอื่นนอกเหนือจากผู้กระทำ และ (3) **อุภยัตถะ** ประโยชน์ทั้งตนและผู้อื่น คือประโยชน์ทั้งของผู้กระทำและของบุคคลอื่น ส่วนรูปแบบที่ 2 ประโยชน์ตามระดับของกาลเวลาและคุณภาพ มีอยู่ 3 อย่าง คือ (1) **ทิฏฐธัมมิกัตถะ** ประโยชน์ในปัจจุบัน คือประโยชน์ระดับเบื้องต้นเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ให้ประสบผลสำเร็จในทุกๆ ด้านของชีวิต เช่น เพื่อความผาสุกตน เพื่อความผาสุกของครอบครัว เพื่อความผาสุกผู้อื่นและเพื่อความผาสุกแห่งสังคม (2) **สัมปรายิกัตถะ** ประโยชน์ในภพหน้า คือประโยชน์ระดับกลางเป็นการปฏิบัติที่ทำให้ได้รับประโยชน์ในภพหน้าเรียกว่า การสั่งสมบุญ ซึ่งเป็นไปเพื่อมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ เป็นการปูพื้นฐานหนทางที่นำไปสู่ประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน และ (3) **ปรมัตถะ** ประโยชน์สูงสุด คือประโยชน์ที่เป็นเป้าหมายสูงสุดได้แก่ **พระนิพพาน** (วัชร งามจิตรเจริญ, 2552 : 435-438)

สรุป ศาสนาพุทธได้จารึกหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ในพระไตรปิฎก ระยะแรกอาศัยการจดจำคำสอนด้วยการท่องและถ่ายทอดสืบๆ กันมา การใช้ตัวอักษรพระไตรปิฎกเกิดขึ้นหลังการสังคายนาครั้งที่ 3 ราว พ.ศ.234 ได้มีการจารึกคำสอนลงในใบลานเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในช่วงสังคายนาครั้งที่ 5 ราว พ.ศ.433 พระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎกและอภิธรรมปิฎก

คำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกมี 84000 พระธรรมขันธ์ ย่นย่อความสำคัญลงเหลือเพียง 3 ประการ คือ ศีล สมาธิและปัญญา ซึ่งบุคคลจะรู้เห็นตามความเป็นจริงในคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ ต้องอาศัยการปฏิบัติด้วยตนเองเท่านั้น ซึ่งคำสอนของพระพุทธองค์มีหลายระดับ คือ

1) หลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน เช่น **ฆราวาสธรรม** เพื่อกำกับชีวิตให้บุคคลในสังคมปฏิบัติต่อกันให้พบเจ้าแต่ความสุข **วิธมนุช** เพื่อไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของชีวิต **สมชีวิตรธรรม** เพื่อความมั่นคงของคู่ครองเรือน **ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม** เพื่อประโยชน์สุขจากการหาและรักษาสมาบัติ **โกควิภาค** เพื่อประโยชน์ในจัดสรรทรัพย์ เป็นต้น

2) หลักธรรมที่พึงหลีกเลี่ยง เช่น **มิตรปฏิรูปก** เพื่อหลีกเลี่ยงจากมิตรเทียม **อคติ** เพื่อหลีกเลี่ยงจากความลำเอียง **อบายมุข** เพื่อหลีกเลี่ยงจากความพินาศ **อนันตริยกรรม** เพื่อหลีกเลี่ยงจากบาปอันหนัก เป็นต้น

3) หลักธรรมเสริมสร้างชีวิตให้สมบูรณ์ เช่น **สุจริต** เพื่อประพฤดีประพฤดีชอบเป็นประโยชน์ ประกอบด้วยความสุข **พรหมวิหาร** เพื่อให้มีจิตใจที่ยิ่งใหญ่กว้างขวาง **เบญจศีล-เบญจธรรม** เพื่อฝึกตนให้มีความประพฤติชอบทางกาย วาจาและมิตธรรมประจำใจ **สัพปุริสธรรม** เพื่อสังคมที่สันติสุขและความสวัสดิ์ นาถกรรมธรรม เพื่อเป็นที่พึ่งของตนได้ เป็นต้น

4) หลักธรรมสนับสนุนความรู้เพื่อความสำเร็จ เช่น **อิทธิบาท** เพื่อเสริมสร้างชีวิตให้ไปสู่ความสำเร็จ **วุฒิธรรม** เพื่อความเจริญงอกงามแห่งปัญญาเป็นปัจจัยแห่งความเห็นชอบ **พหุสุต** เพื่อเป็นผู้ฉลาดในการเล่าเรียน เป็นต้น

5) หลักธรรมเพื่อบรรลุสู่เป้าหมายสูงสุด คือ **อริยสัจ** เพื่อเห็นความแท้จริง ประกอบด้วย 4 ประการ คือ

- 1) **ทุกข์** สภาพทนได้ยาก ได้แก่ ความทุกข์กายและความทุกข์ใจ
- 2) **ทุกข์ขมุกข** เหตุเกิดแห่งทุกข์ ได้แก่ ความดิ้นรนกระหายในกาม ความอยากมีอยากเป็น และความพ้นไปจากสภาพที่ตนเป็นอยู่
- 3) **ทุกข์นิโรธ** ความดับทุกข์ ได้แก่ ความดับแห่งตัณหา ดับกิเลส เรียกว่า นิพพาน
- 4) **ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา** หรือ มรรคมรรค 8 หรือเรียกว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ (1) ความเห็นชอบ คือ เห็นถูกต้องหรือเข้าใจถูกต้อง เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว บาปบุญนรกสวรรค์มีจริง (2) ความดำริชอบ คือ คิดถูกต้อง เช่น คิดเห็นโทษของกาม ไม่คิดพยาบาท ไม่คิดเบียดเบียน (3) การพูดชอบ เช่น การพูดจริง พูดสามัคคี พูดหวานหรือพูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ (4) การกระทำชอบ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์และไม่ล่วงละเมิดทางเพศ (5) เลี้ยงชีวิตชอบ คือ ทำอาชีพสุจริต (6) ความพยายามชอบ คือ เพียรพยายามทำความดีให้เกิดขึ้น เพียรพยายามทำความชั่วให้สิ้นไป (7) การระลึกรู้ชอบ หรือการพิจารณาให้รู้เห็นด้วยความเป็นจริง คือ การระลึกรู้ในกาย เช่น กายไม่ใช่ของเรา บังคับไม่ได้ มีความเสื่อมโทรมเป็นธรรมดา กว่าจะรู้ในเวทนา พิจารณาความรู้สึกของตน ทุกข์อยู่ก็รู้ สุขอยู่ก็รู้ เฉยๆ ก็รู้ การระลึกรู้จิต พิจารณาจิตของตน มีราคะ โทสะ โมหะ หตถุ พังชานอยู่ก็รู้ การระลึกรู้ในธรรม พิจารณาตามดูธรรมทั้งบาปและบุญที่เกิดขึ้นในจิตของตน ข้อสุดท้ายคือ (8) **ตั้งใจชอบ** คือความตั้งมั่นแห่งจิตให้มีความมั่นคง ไม่วอกแวกหวั่นไหว

ในบรรดามรรคมรรค 8 นี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า **สัมมาทิฐิ** (ความเห็นชอบ) เป็นข้อสำคัญลำดับแรก เพราะเป็นจุดตั้งต้นของความเจริญในข้อปฏิบัติอื่นๆ

ศาสนาพุทธมีหลักความเชื่อ คือ (1) เชื่อกฎแห่งกรรม (2) เชื่อวิบากและการให้ผลของกรรม (3) เชื่อว่าสรรพสัตว์มีกรรมเป็นของๆ ตน และ (4) เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ห้ามเชื่อโดยขาดเหตุผลและไม่ผ่านการคิดพิจารณา คือ (1) ด้วยการฟังตามกันมา (2) ด้วยการสืบต่อๆ กันมา (3) เพียงเพราะข่าวลือ (4) ตำราหรือคัมภีร์ (5) เพียงเพราะตรรกะ (6) เพียงเพราะคาดการณ์ (7) การคิดตามอาการ (8) เพราะเข้ากับความคิดของตน (9) พุดนาเชื่อถือ และ (10) เพราะเป็นครูอาจารย์

ศาสนาพุทธสอนในเรื่องของกรรม การให้ผลของกรรม กล่าวคือ ทำดีย่อมได้ผลที่ดี ทำชั่วย่อมได้ผลที่ชั่ว ทุกคนย่อมเป็นเจ้าของของกรรมและจะเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น ดังคำกล่าวที่ว่า “สัตว์โลก

ยอมเป็นไปตามกรรม” ซึ่งกฎของกรรมยุติธรรมที่สุด กรรมคือการกระทำด้วยกายวาจาและใจ แต่กรรมอาจให้ผลต่างกัน เพราะมีความสลับซับซ้อน คืออาจให้ผลตามกาล อาจให้ผลหนักหรือเบา ซึ่งเป็นไปตามวาระและแรงของผลกรรม กรรมต่างๆ จะหยุดให้ผลได้ด้วยการให้ผลจนหมดแล้วหรือได้ตัดขาดจากวิญญูสังสารแห่งการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว

ศาสนาพุทธสอนเรื่องบุญบาป กล่าวคือ บุญคือผลของการกระทำที่เป็นกุศล บาปคือผลของการกระทำที่เป็นอกุศล ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกรรม บุญคือความดี ความถูกต้อง ทำแล้วมีความสุขไม่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น ส่วนบาปคือความชั่ว ความผิด ความมัวหมอง ทำแล้วมีทุกข์เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น

ศาสนาพุทธสอนเรื่องสวรรค์และนรก กล่าวคือ สวรรค์และนรกคือผลของการกระทำมี 2 อย่าง ได้แก่ สวรรค์ในโลกนี้คือ ทำดีได้ความสุข ส่วนนรกในโลกนี้คือ ทำชั่วแล้วใจเป็นทุกข์ติดคุกติดตารางและสวรรค์ในโลกหน้าคือ ไปสู่ภพภูมิที่ประณีต ส่วนนรกในโลกหน้าคือ ไปสู่ภพชาติที่ต่ำทรมาน ประสบความเดือดร้อนในชาติต่อไป

เรื่องการทำเนิดของมนุษย์ พระพุทธศาสนาสอนว่าไม่เกี่ยวข้องกับพระเจ้า พระพรหมหรืออำนาจเหนือมนุษย์เป็นผู้สร้าง แต่มนุษย์เกิดจากองค์ประกอบทางกายและทางจิต มนุษย์เกิดจากเหตุปัจจัย ได้แก่ กิเลสและกรรม ที่ยังมีความปรารถนาในภพในชาติอยู่ มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ มารดา มีประจำเดือน มารดาบิดาไม่เป็นหมันและมีอสุจิเคลื่อนสู่รังไข่ มีวิญญาณมาปฏิสนธิ ซึ่งสัตว์ที่เกิดมานี้ ล้วนมีลักษณะแตกต่างกันไปตามผลของกรรม เช่น พิกุล สมบูรณ์ งาม ฉลาด สวย หล่อ เตี้ย สูง ตระกูลมั่งมี ตระกูลยากจน ล้วนแล้วแต่เป็นผลของกรรม

ศาสนาพุทธมีเป้าหมายสูงสุด คือ ความสุขพ้นทุกข์อันเป็นความสงบอย่างยิ่ง ได้แก่ นิพพาน หรือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เพราะการดับแห่งกิเลส ไม่มีการเกิดใหม่ในภพใดๆ อีกต่อไป แต่ศาสนาพุทธก็ไม่ได้ละทิ้งความสำคัญของมนุษย์โลกแม้แต่น้อย ยังส่งเสริมความสุขในทางโลกียะอยู่ เพราะส่งเสริมความสุขในโลกนี้ ล้วนเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เรียกได้ว่าเป็นการสร้างสังคมแห่งสันติสุขซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขในโลกปัจจุบันและอาจส่งผลความสุขสู่ภพชาติต่อไป

2. คัมภีร์และคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ถือว่าสิ่งต่างๆ ตามธรรมชาติมีวิญญาณสถิตอยู่ มีอำนาจเหนือมนุษย์ อาจจะทำให้ทั้งคุณหรือโทษได้ ซึ่งมีพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดคือ พระพรหม พระพรหมทรงสร้างมนุษย์ให้แตกต่างกันในฐานแห่งชาติกำเนิด เรียกว่า **วรรณะ** ฝ่าฝืนไม่ได้เพราะเป็นพรหมลิขิต การได้อาบน้ำในแม่น้ำคงคา ถือว่าได้ล้างบาป ซึ่งถูกกำหนดอยู่ในคัมภีร์พระเวทและมีหลักธรรมสำคัญ ดังต่อไปนี้

คัมภีร์พระเวท

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นับถือคัมภีร์พระเวทเป็นหลัก พระเวทนั้นกล่าวได้ว่ามีอยู่เป็น 2 นัย คือ เวททั้ง 4 นัยหนึ่งและคัมภีร์อื่นๆ อีกนัยหนึ่ง หรือนัยหนึ่งนี้กล่าวถึงสภาพของโลกธาตุ เทวะทั้งหลาย กล่าวถึงข้อปฏิบัติที่จำต้องเว้นและจำต้องประพฤติตาม

คัมภีร์พระเวทนัยตัน หมายถึง พระเวททั้ง 4 คือ

- 1) ฤคเวท กล่าวถึงเทพและชื่อของเทพทั้งหลาย
- 2) ยชุรเวท กล่าวถึงการบูชาและวิธีบูชาเทพต่างๆ
- 3) สามเวท กล่าวถึงคำสวดบูชาและสรรเสริญเทพทั้งหลาย

4) อถรรพเวท กล่าวถึงมนตร์หรือเคล็ดลับที่จะทำให้เกิดความเจริญ ความเสื่อม ทำให้เขารัก ทำให้เขาฉิบหายหรือทำให้ตาย เรียกได้ว่าเป็นคัมภีร์อาถรรพ์และไสยศาสตร์ รวมทั้งหมดเป็น 4 พระเวท ซึ่งในตอนแรกมีเพียง 3 พระเวท เรียกว่า ไตรเวท หรือ ไตรเพท ภายหลังเพิ่มคัมภีร์อถรรพเวท เข้ามาด้วยจึงมี 4 พระเวท ส่วนคัมภีร์พระเวทตามนัยหลังคือรวมทั้งคัมภีร์อื่นๆ ด้วย สรุปทั้งสองนัยแล้ว แบ่งออกเป็น 4 หมวด คือ

1) หมวดมนตร์หรือสัหมิตา ได้แก่ พระเวททั้ง 4 ที่กล่าวมาแล้วเป็นที่รวบรวมมนต์ต่างๆ สำหรับใช้บริกรรมภาวนา สวดขับร้องอันวอน สดุดีเทพเจ้าเนื่องในลัทธิพิธีบวงสรวงทำพิธีบูชา

2) หมวดพราหมณะ มีหลายคัมภีร์ แต่งเป็นความเรียง ใช้เป็นตำราคู่มือของพราหมณ์ผู้เป็นครูอาจารย์ พิธีเนื่องในการบวงสรวงพิธีกรรมเทพเจ้า เท่ากับเป็นตำราข้อบังคับของพิธี นอกจากนี้ยังอธิบายถึงพิธีที่ทำว่ามีต้นเหตุความเป็นมาอย่างไร แสดงถึงประวัติตำนานของการทำพิธีนั้นๆ

3) หมวดอาร์ณยาคะ เป็นตำราคู่มือว่าด้วยลัทธิพิธีอันพราหมณ์พึงปฏิบัติ เพื่อดำเนินตนในการอยู่ป่า คือสละทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวให้หมดแล้วไปอยู่ป่า เป็นข้อปฏิบัติเรียกว่า วานปรสละ

4) หมวดอุปนิษัท มีคัมภีร์มากมายยิ่งกว่าหมวดอื่นๆ เป็นตำราข้อแนะนำเกี่ยวกับลัทธิอันเร้นลับ มีความหมายเร้นลับต้องเรียนจากครูอาจารย์จึงจะเข้าใจดี คัมภีร์หมวดนี้เป็นคู่มือของอนาคาริก คือ พวกที่ไม่อยู่ในบ้านเรือน ได้แก่ สันยาสี (ผู้สละโลก) และนักบวช (สุนทร ฦ รังษี, 2521 : 4)

คัมภีร์ 3 หมวดหลังนี้ คือ หมวดพราหมณะ หมวดอาร์ณยาคะและหมวดอุปนิษัท จัดแบ่งเป็นเฉพาะสำหรับพระเวททั้ง 4 ทุกๆ พระเวท มีพราหมณะ อาร์ณยาคะและอุปนิษัทของพระเวทนั้น โดยเฉพาะพวกพราหมณ์ก็แบ่งออกเป็นจรณะ คือเป็นสาขาของพระเวทนั้นๆ

พระเวททั้ง 4 ถือเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์เป็น ศุติ คือพระฤาษีได้สดับมาเองด้วยสัมมัญญปัญญา (รู้ด้วยตนเอง) ไม่ปรากฏเบื้องต้น เบื้องปลาย ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่เกิดไม่ตายแม้โลกจะสลาย พระเวทยังคงอยู่เป็นนิรันดร์ เพราะเป็นความจริงที่เที่ยงแท้ ห้ามคนนอกศาสนาเรียนเด็ดขาด มีเฉพาะ วรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ วรรณะไวศยหรือแพศย์ที่เรียนได้ ส่วนวรรณะศูทรเรียนไม่ได้ ในส่วนของผู้หญิงในตระกูลพราหมณ์ กษัตริย์ ไวศย ฟังได้แต่เรียนไม่ได้

ในยุคพระเวทยังไม่มีหนังสือและการจดบันทึก จึงพยายามเรียนด้วยการออกเสียงคัมภีร์แบบย่อ ต้องเรียนแบบฟังคำอธิบายถึงจะเข้าใจ มีเครื่องช่วยในการศึกษาพระเวทที่แต่งเป็นสูตร ได้แก่ คัมภีร์ **เวทางคศาสตร์** หรือความรู้เกี่ยวกับองค์ของพระเวท ประกอบด้วยองค์ 6 อย่าง คือ

1) คัมภีร์ศึกษา คือตำราศัพทศาสตร์ ให้อรรถาธิบายเสียงหนักเสียงเบา เสียงสั้นเสียงยาว เสียงสูงเสียงต่ำและการออกเสียงให้สละสลวย ความรู้เรื่องออกเสียงถือเป็นการสำคัญมาก เพราะบทมนต์ต่างๆ ต้องจำให้ขึ้นใจ ถ้าออกเสียงผิดก็ถือว่าเสียหายอย่างมาก

2) ฉันท์ เรียนรู้วิธีแต่งคำฉันท์หรือโคลก เพราะบทมนต์ต่างๆ แต่งไว้เป็นฉันท์ เมื่อรู้คณะฉันท์แล้วสะดวกต่อการจำ ถึงออกเสียงผิดพลาดไปก็รู้ว่าผิดได้ง่าย

3) ไวยากรณ์ ตำราอธิบายกฎเกณฑ์ทางภาษา นักปราชญ์ชื่อ ปาณินิ แต่งเป็นตำราไว้ราวประมาณ พ.ศ. 100 โดยรวบรวมตำราของเดิมมาปรับปรุงขึ้นใหม่ ให้เป็นหมวดหมู่เกี่ยวกับการแปลความและเข้าใจมนตร์หรือการตีความในบทสंहิตาต่างๆ

4) นิรุกติ เรียนรู้เรื่องที่มาของคำยากๆ ซึ่งมีอยู่ในพระเวท เท่ากับเป็นคู่มืออธิบายคำยากที่มีอยู่ในมนต์

5) โยติষะ ตำราเกี่ยวกับดาวนพเคราะห์หรือตำราโหราศาสตร์ รู้ทางเดินของดวงดาวพระเคราะห์ และกำลังของนพเคราะห์ ตลอดจนรู้ดิถีวันคืนขึ้นแรม วันเดือนปี รุณิมิตโชคลางดีร้าย

6) กัลปะ เรียนรู้ข้อกำหนดกฎเกณฑ์ทำพิธีกรรม (สุนทร ฤ รัชชี, 2521 : 5-6)

คัมภีร์ทั้ง 6 นี้ แต่งเป็นสูตร คือเป็นหัวข้อ ถ้าไม่ได้ฟังอธิบายก็จะไม่เข้าใจ องค์ที่ 1 ถึงองค์ที่ 4 เกี่ยวกับภาษา องค์ที่ 5 เกี่ยวกับโหร องค์ที่ 6 สำคัญมากเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในลัทธิพิธี จึงต้องมีคู่มือเป็นสูตร แบ่งออกได้เป็น 3 หมู่ คือ

1) เศราตสูตร ว่าด้วยพิธีพลีบูชา เท่ากับย่อใจความในคัมภีร์พราหมณ์มาไว้ คัมภีร์นี้เกี่ยวกับพิธีพราหมณ์

2) คฤหยสูตร ว่าด้วยพิธีเกี่ยวกับครอบครัวในบ้านเรือน

3) ธรรมสูตร ว่าด้วยกฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับความประพฤติข้อวัตรปฏิบัติของประชาชนต่างๆ และระยะวัยของบุคคลที่เรียกว่า **อาศรมธรรม 4** คือ พรหมจารีณ วัยศึกษาเล่าเรียน คฤหิณ วัยครองเรือน วานปรสธิน วัยออกไปอยู่ป่าและสันตฤคิณ วัยเสียสละทั้งหมด เขียนขึ้นช่วงพุทธกาลถึงราว พ.ศ.300 (นงเยาว์ ขาญณรงค์, 2549 : 261)

คัมภีร์หมวดเวททางศาสนาธรรมนี้ รวมทั้งคัมภีร์อื่นๆ ที่เกิดในยุคหลัง เช่น คัมภีร์ธรรมศาสตร์ ว่าด้วยเรื่องหน้าที่ของวรรณะหรือชนชั้นต่างๆ การศาสนาและอื่นๆ คัมภีร์นิติศาสตร์ ว่าด้วยจรรยาความประพฤติ คัมภีร์อิติहाสะ ว่าด้วยเรื่องราวเป็นตำนานเก่าแก่ แต่งเป็นกาพย์มีรามายณะและมหาภารตะ เป็นต้น คัมภีร์ปุราณะและอุปปุราณะ ว่าด้วยประวัติเรื่องราวของเทพเจ้าและผู้ซึ่งนับถือว่าเป็นเทพเจ้า เช่น ประวัติพระกฤษณะ และ คัมภีร์อุปเวท ได้แก่ อายุรเวท ตำรายารักษาโรค คานธรรพเวท ตำราการขับร้องพ้องร่ำสรรเสริญบูชาพระเจ้า ธนุรเวท ตำราการยิงธนู การใช้อาวุธต่างๆ และตำรารบ สุตท้ายสถาปตยเวท เป็นตำราการปลูกสร้างหรือก่อสร้างสิ่งต่างๆ

คัมภีร์เหล่านี้ เรียกว่า **สัมฤติ** หรือ **สัมมุติ** คือเป็นข้อความที่ระลึกหรือจำได้และคิดค้นคว้าขึ้นมาด้วยสติปัญญา เป็นคัมภีร์ที่พราหมณ์รับรองว่ามนุษย์แต่งขึ้นเอง ผิดกับคัมภีร์พระเวทซึ่งเป็น **ศรติ** หรือ **สูติ** ซึ่งถือว่าไม่มีใครแต่ง (วิโรจน์ นาคชาตรี, 2552 : 34)

คัมภีร์พระเวทจึงประกอบด้วย 2 นัยดังที่กล่าวมาแล้ว นัยต้นคือพระเวททั้ง 4 แบ่งออกเป็น 4 คัมภีร์ คือ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวทและอถรรพเวท

ส่วนนัยหลัง หมายถึง การรวมคัมภีร์อื่นๆ เข้าด้วย แบ่งออกเป็น 4 หมวด คือ สัมหิตา พราหมณะ อารัณยาคะและอุปนิษัท (แสง มนวิฑูร, 2506 : 19-24)

เฉพาะหมวดหลังคือคัมภีร์ **อุปนิษัท** ถือเป็น **ศรุต** ได้คลี่คลายไปในทางปรัชญา แต่งขึ้นจาก นักปราชญ์หลายคนหลายสมัยด้วยกันจึงไม่ลงรอยอย่างเดียวกัน ข้อความต่างๆ ในอุปนิษัทเป็นอุทานของ ฤาษีเปล่งออกเป็นครั้งคราวเมื่อเข้ามานั่งเพ่งเห็นบรมสัจย์ คือความแท้จริงผุดขึ้นให้เห็นสว่างอย่างฟ้าแลบ ไม่ใช่รู้ด้วยปัญญาสามัญคิดแยกค้นหาเหตุผล ความมุ่งหมายของฤาษีเพียงจะให้อรรถาธิบายพระเจ้า ในคัมภีร์นี้เป็น คำสอนที่ลึกกลับ (รหัสยวิทยา) ต้องรับคำอธิบายในขั้นต้นในเรื่องพระเจ้านั้นมีเพียงองค์เดียวเท่านั้น คือ **พระ ประชาบดี** ต่อมาเรียกว่า **พระพรหม** ถือว่าพระเจ้าองค์อื่นๆ เป็นเพียงบริวารของพระพรหมหรือพระ พรหมได้สร้างขึ้น

อุปนิษัท ได้แตกต่างกันไปตามลัทธิของศาสตราจารย์ ปราชญ์ท่านใดนิยมอุปนิษัทอย่างไร ก็จะ หยิบเอาอุปนิษัทนั้นไปตีความตามความชอบของตน ลูกศิษย์ก็ถือความคิดของอาจารย์ของตนเองว่า ถูกต้อง จึงเป็นเหตุให้เกิดสำนักหรือระบบต่างๆ ขึ้น 6 สำนักสำคัญ ได้แก่ นยายะ ไวเศิกะ สังขยะ โยคะ มีมางสาและเวทานตะ (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547 : 13-14)

หลักคำสอนสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีหลักคำสอนจากในคัมภีร์ทั้งสองนัย ได้แก่ ศรุต คัมภีร์ขั้นต้น คือเป็นตัว พระเวทและสมฤติ คัมภีร์ชั้นรอง คือเป็นแนวคิดของศาสตราจารย์ต่างๆ ที่พยายามแสดงแนวคิดตามคัมภีร์ พระเวท มีดังนี้

1. วรรณะ

วรรณะได้ถูกกำหนดมาในคัมภีร์พระเวทโดยถือว่าเป็นคำสอนที่สำคัญและถือว่าชีวิตมนุษย์และ สัตว์ทั้งหลายถูกพรหมลิขิตไว้แล้ว พระพรหมทรงสร้างมนุษย์เป็น 4 วรรณะ โดยวรรณะที่ต่างกันนี้ ได้เป็น เครื่องกำหนดหน้าที่ของสังคม ได้แก่

- 1) พราหมณ์ มีหน้าที่สั่งสอนความรู้และประกอบพิธีกรรมบูชาทางศาสนา มีความเชื่อว่า วรรณะพราหมณ์ เกิดจากปากของพระพรหม มีสีขาเป็นเครื่องหมาย
- 2) กษัตริย์ หรือราชัน มีหน้าที่รบ ปกครอง ป้องกันศัตรู และบริหารบ้านเมือง มีความ เชื่อว่า วรรณะกษัตริย์ เกิดจากแขนของพระพรหม มีสีแดงเป็นเครื่องหมาย
- 3) ไวศยะ หรือแพศย์ มีหน้าที่ด้านเศรษฐกิจ เช่น ค้าขาย ทำงานช่าง ทำไรนา มีความ เชื่อว่า วรรณะไวศยะ เกิดจากโคนขาของพระพรหม มีสีเหลืองเป็นเครื่องหมาย
- 4) ศูทร มีหน้าที่รับใช้คนทั้งสามวรรณะ เป็นพวกกรรมกร ผู้ใช้แรงงาน มีความเชื่อว่า วรรณะศูทร เกิดจากเท้าของพระพรหม มีสีดำเป็นเครื่องหมาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 51-52)

2. อาศรม

อาศรม คือ หลักแห่งการบำเพ็ญเพียรหรือหลักขั้นตอนการดำเนินชีวิตของศาสนิกชนในศาสนา พราหมณ์-ฮินดู ดำเนินตามคัมภีร์พราหมณะและอารัณยาคะ ประกอบด้วยอาศรม 4 ขั้นตอน ได้แก่

1) **พรหมจารี** (ปฐมวัย ช่วงอายุ 8-25 ปี) คือวัยเรียน มีหน้าที่เป็นผู้ปฏิบัติและศึกษาพระเวทในสำนักของครุคนใดคนหนึ่ง สำหรับพรหมจารีหญิงนั้นมีบ้างแต่น้อย เพราะมักจะแต่งงานก่อนเรียนพระเวทจบ บุคคลที่จะต้องเข้าพิธีอุปนัยก่อน เป็นพิธีเข้าไปสู่ความรู้ประกอบพิธี 3 วัน ผู้ที่ผ่านพิธีนี้แล้ว ได้ชื่อว่าเป็นผู้เกิดสองครั้ง คือ ครั้งที่ 1 เกิดจากกรรมมารดา ครั้งที่ 2 เกิดเมื่อผ่านพิธีอุปนัย

ผู้มีสิทธิเข้าอุปนัยมี 3 วรณะเท่านั้น คือ พรหมณ์ กษัตริย์และแพศย์ โดยวาระทั้ง 3 นี้มีอายุในการเข้าพิธีต่างกัน กล่าวคือ วรณะพรหมณ์เริ่มทำพิธีเมื่ออายุ 8 ขวบในฤดูวสันต์ (ใบไม้ผลิ) วรณะกษัตริย์เริ่มทำพิธีเมื่ออายุ 11 ขวบในฤดูครีษมะ (ร้อน) วรณะแพศย์เริ่มทำพิธีเมื่ออายุ 12 ขวบในฤดูศรท (ใบไม้ร่วง) จนถึงอายุ 25 ปี

โดยมีหน้าที่ คือ (1) ตั้งใจเรียนวิชาในวาระของตน (2) เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสอนของครู (3) ไม่ยุ่งเกี่ยวเรื่องเพศ (4) ไม่คบกับเพศตรงกันข้าม และ (5) เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วต้องทำพิธีตัดผมและพิธีมอบสิ่งตอบแทนครู

ผู้ที่ทำหน้าที่ครบทั้ง 5 ข้อแรก ถือว่าเป็นพรหมณ์โดยสมบูรณ์ จะมีสิทธิพิเศษ 5 ประการ คือ (1) ศึกษาคัมภีร์พระเวทได้ (2) สอนพระเวทแก่คนอื่นได้ (3) ทำพิธีเกี่ยวกับกรบิศาจได้ (4) รับทานจากผู้ที่ศรัทธาได้ และ (5) บริจาคทานแก่คนยากจนหรือผู้อยู่ในวาระต่ำกว่าได้

2) **คฤหัสถ์** (มัธยมวัย ช่วงอายุ 25-50 ปี) คือวัยผู้อยู่เรือนหรือพ่อบ้านมีภรรยา มีบุตร คฤหัสถ์เป็นการดำรงชีวิตที่ทำให้รู้แจ้งจุดมุ่งหมายของมนุษย์ 3 ประการ คือ (1) กามะ (2) อรรถประโยชน์ และ (3) ธรรมะ

ผู้อยู่เรือนต้องช่วยแบ่งเบาภารกิจบิดามารดา จัดแจงพิธีสมรส มีบุตรสืบสกุลและต้องประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว สะสมทรัพย์ไว้ตามความสามารถ โดยยึดหลักธรรมเป็นวิถีดำเนินชีวิต เมื่อมีทรัพย์ก็ต้องบำเพ็ญมหาญ 5 ประการ ได้แก่ (1) ทำพิธีกรรมบูชาบรรพบุรุษและเทวดา (2) ทำพิธีกรรมอุทิศให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว (3) ทำพิธีกรรมแก้สัวะเล็งด้วยการเลี้ยงดูให้ดี และ (4) ทำพิธีกรรมแก้มนุชย์โดยเลี้ยงดู ให้การต้อนรับแขกผู้มาเยือน ให้ทานแก่คนเข็ญใจไร้ที่พึ่ง

3) **วนปรสัถ์** (ปัจฉิมวัย ช่วงอายุ 50-75 ปี) คือวัยผู้อยู่ป่า หรือนักบวช เป็นระยะการดำเนินชีวิตขั้นที่ 3 ต่อจากคฤหัสถ์ เมื่อเห็นผิวหนังของตนเหี่ยวแห้ง ผมหงอกและเห็นบุตรหลานแล้ว ก็ควรหลีกไปอยู่ป่า ปลีกตัวจากครอบครัว แสวงหาความสันโดษ อาจนำคนในครอบครัวไปอยู่ด้วยก็ได้ วนปรสัถ์จะได้รับสมญาต่างกันตามลักษณะและสภาพการปฏิบัติตน คือ (1) ถาษิ การแสวงหาโมกษะเพื่อหลุดพ้นจากวัฏการเวียนว่ายตายเกิด (2) โยคี ความเพ่งเล็งในดวงจิตเพื่อประโยชน์ในการให้วิญญาณเกิด ความบริสุทธิ์ใสสะอาด แม้กระทบอารมณ์ใดๆ ก็ไม่ปรวนแปร (3) ดาบส การทรมานกายโดยวิธีฝืนปกติแห่งอริยาบถต่างๆ เพื่อหวังผลสำเร็จเป็นผู้วิเศษ เช่น ยืนขาเดียว นอนบนหนามแหลม กำมือไม่แบออก เพ่งมองพระอาทิตย์ นั่งสมาธิไม่ลุก (4) มุนี ผู้บำเพ็ญตบะที่นิ่งท่มสืเหลื่อง (5) สิทธา ผู้บวชและถือพรตพรหมจรรย์ตามลัทธิ และ (6) ชฎิล ถาษิผู้ม่นมวยผมสูงเป็นชฎา

4) สันยาสิ (อายุ 75 ปีขึ้นไป) คือวัยของผู้ที่ปรารถนาถึงความหลุดพ้น เช่น การดำรงเพศเป็นนักบวช การสละบุตร การสละภรรยาและสละสังคโลก ออกป่าบำเพ็ญพรตภาวนาถือเพศพรหมจรรย์ตลอดชีวิต (วิมลศิริ รวมสุข, 2522 : 21-22)

3. ธรรม 10 ประการ

พระธรรมศาสตร์ของฮินดูได้บัญญัติธรรมไว้ 10 ประการ ได้แก่

1) ธฤติ ได้แก่ ความพอใจ ความกล้า ความมั่นคง ความมีความสุข นั่นคือความพากเพียรพยายามจนกว่าจะสำเร็จประโยชน์ตามความประสงค์และพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

2) กษมา ได้แก่ ความอดกลั้นหรือความอดทน นั่นคือความพากเพียรพยายาม อดทนโดยยึดหลักความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง

3) ทมะ ได้แก่ การระงับจิตใจของตนด้วยความสำนึกในเมตตา มีสติอยู่เสมอ นั่นคือรู้จักอดจิตอดใจ ไม่ปล่อยให้หวั่นไหวไปตามอารมณ์ได้ง่าย

4) อัศเตยยะ ได้แก่ การไม่ลักขโมย การไม่ทำโจรกรรม

5) เสาจะ ได้แก่ ความบริสุทธิ์ นั่นคือการทำตนให้มีความบริสุทธิ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

6) อินทริยนิครหะ ได้แก่ การปราบปราม หรือการระงับอินทริย 10 ประการ ดังนี้

(1) ประสาทความรู้สึกทั้งความรู้สึก 5 ประการ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง

(2) ประสาทความรู้สึกทั้งการกระทำ 5 ประการ คือ มือ เท้า ทวารหนัก ทวาร

เบาและลำคอ

การระงับอินทริย หมายถึง ให้หมั่นสำรวจตรวจสอบด้วยตนเองว่าอินทริยทั้ง 10 ได้รับการบริหารไปในทางที่ถูกต้องหรือไม่ เพราะธรรมศาสตร์ของฮินดูไม่ต้องการให้มนุษย์ปล่อยอินทริยไปในด้านมัวเมาอย่างไม่มีขอบเขต แต่ต้องการให้มนุษย์รู้จักมีความพอดี

7) ธี ได้แก่ ปัญญา สติ มติ ความคิด ความมั่นคงยืนนาน นั่นคือการมีความรู้และรู้จักระเบียบวิธีการต่างๆ ทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี ธรรมสังคม และวัฒนธรรม

8) วิทยา ได้แก่ ความรู้ทั้งปรีชาญาณ คือรู้จริง และมีความรู้เกี่ยวกับชีวิตะ มายาและพระพรหม

9) สัตยะ ได้แก่ ความจริง ความเห็นอันสุจริต นั่นคือการแสดงความซื่อสัตย์ต่อกันและกัน

10) อโกธะ ได้แก่ ความไม่โกรธ คือต้องมีความอดทนและความสงบเสถียร รู้จักทำจิตใจให้สงบ นั่นคือให้อาชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ (दन्यौ चयौठा, 2539 : 32-33)

4. ปรมัตถ์

ปรมัตถ์ เป็นที่รวมของทุกสิ่งทุกอย่างในสากลโลก ซึ่งเรียกว่า **พรหม** ปรมัตถ์กับพรหมจึงเป็นสิ่งเดียวกัน มีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

1) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง

2) เป็นนามธรรม สิ่งสถิตอยู่ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เรียกว่า **อาตมัน** เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ด้วยตาเปล่า ไม่สามารถสัมผัสด้วยกาย

3) เป็นศูนย์รวมแห่งวิญญาณทั้งปวง

4) สิ่งทั้งหลายทั้งปวงในสากลโลก ล้วนเป็นส่วนย่อยที่แยกออกมาจากพรหม

5) เป็นตัวความจริง (สัจธรรม) สิ่งเดียว โลกและสิ่งอื่นๆ ล้วนเป็นมายา ภาพลวงที่มีอยู่ชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น

6) เป็นผู้ประทานญาณ ความคิดและความสันติสุข

7) เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสภาพเดิมตลอดกาล

วิญญาณของสัตว์โลกทั้งหลาย เรียกว่า **อาตมัน** คือส่วนที่แยกออกมาจากวิญญาณรวมของพรหม เรียกว่า **ปรมาตมัน** วิญญาณย่อยแต่ละดวงเหล่านี้ เมื่อแยกออกมาแล้วย่อมเข้าสู่สถิตในสิ่งมีชีวิตรูปแบบต่างๆ กัน เช่น ในร่างกายมนุษย์ เทวดา สัตว์และพืช มีสภาพดีบ้าง เลวบ้าง สุดแต่ผลของกรรมที่ได้ทำไว้ ซึ่งถือว่าเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ตราบใดที่วิญญาณเหล่านี้ยังไม่สิ้นกรรม ย่อมต้องเวียนว่ายตายเกิดผจญทุกข์อยู่ตลอดไป (Dhammakaya Open University, 2007 : 76)

5. ศาสตร์เด่นของลัทธิฮินดู 6 สำนัก

ทัศนะของลัทธิ 6 สำนักของฮินดู เกิดขึ้นราว พ.ศ. 700 ยึดถือคัมภีร์พระเวทเป็นหลักสำคัญ ซึ่งเป็นศาสตร์แห่งความรู้หรือเนื้อหาของศาสนาฮินดู ที่จะนำผู้ปฏิบัติเข้าไปสู่โมกษะได้ ลัทธิทั้ง 6 มีทัศนะดังนี้

1) **ลัทธิสาขะ** (จำนวน) ก่อตั้งโดยกบิละ ราว 100 ปีก่อนพุทธกาล มีผู้สืบทอดต่อมาอีกหลายคน ได้ขยายวงกว้างกว่าพระเวทเดิม มีการศึกษาถึงกรรมและผลของกรรม สอนถึงวิธีการที่จะได้รับอำนาจฝ่ายสูง ส่วนเรื่องชีวิตนั้นประกอบด้วยการ 2 คือพรบกับปรกฤติ บุรุษ ได้แก่ อัธดาหรือจิต **ปรกฤติ** ได้แก่ ร่างกายซึ่งเป็นวัตถุหลาย ทั้ง 2 สิ่งนี้ประกอบกัน ทำให้เกิดกำลังหมุนเวียนเป็นธรรมชาติ เกิดเป็นพืช เป็นสัตว์ เป็นคน เป็นนักบุญ เป็นพระเจ้า เมื่อจิตแยกจากปรกฤติได้เด็ดขาดไม่เกาะเกี่ยวแล้ว ก็พ้นทุกข์ เป็นโมกษะ ไม่ต้องเวียนมาเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกเลย

2) **ลัทธิโยคะ** (วิริยะ) ก่อตั้งโดย **ปตัญชลี** ท่านได้เขียนหนังสือเรียกว่า **โยคะสูตร** ซึ่งเป็นวิธีการที่จะเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดได้ คือความเพ่งเล็งในดวงจิต และการกั้นกระแสจิตไม่ให้ไปสู่อารมณ์ต่างๆ เรียกว่า **โยคะ** ลัทธินี้คู่กับสาขะ คือ สาขะเป็นหลักฐาน โยคะเป็นหลักปฏิบัติ หลักของโยคะนี้ต้องตั้งจิตเพ่งเล็งพระอิศวรให้แน่นแฟ้น ให้จิตบริสุทธิ์สะอาดแม้กระทั่งอารมณ์ คือ สุข ทุกข์ ความมีลาภ ความเสื่อมลาภ ฯลฯ ให้จิตไม่หวั่นไหวเอียงเอน ให้นึกถึงองค์อิศวรผู้เป็นอาตมัน ถ้าภาวนาว่า **โอม** จะกำจัดอุปสรรคในโยคะได้ (แสง มนวิthur, 2506 : 29-30)

โยคะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก 3 ประเภท คือ (1) ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายใน เช่น โรคภัยไข้เจ็บ คือต้องไม่ยึดถือโลก (2) ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายนอก เช่น ถูกโจรร้ายคุกคาม คือต้องสำรวมจิตทำจิตให้บริสุทธิ์ และ (3) ความทุกข์ที่เกิดจากสิ่งนอกอำนาจหรือเหนือ

ธรรมชาติ เช่น อำนาจอันล้นลับ ละเอียดอ่อน คือต้องทำสมาธิทำจิตให้สงบ อันเป็นจุดหมายแท้จริงสูงสุดของปรัชญาโยคะ

โยคะ ได้แก่ การยุติพฤติกรรมทั้งมวลของจิต คือต้องทำให้จิตหยุดนิ่ง ไม่สั่นไหวเร่ร่อนอย่างไม่มีขอบเขต วิธีทำให้จิตหยุดนิ่งในที่นี้คือ การบำเพ็ญสมาธิ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การปฏิบัติโยคะ ซึ่งแบ่งเป็น 4 ตอน คือ (1) สมาธิบาท ว่าด้วยองค์ประกอบ จุดมุ่งหมายของสมาธิ (2) สาธนาบาท ว่าด้วยวิธีการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การบรรลุสมาธิ (3) วิภูติบาท ว่าด้วยอำนาจพิเศษที่จะพึงบรรลุถึงได้ด้วยการบำเพ็ญโยคะ และ (4) ไวกัลยาบาท ว่าด้วยความหลุดพ้นหรือโมกษะ เป็นต้น

ผู้เข้าถึงโยคะนี้ได้ เรียกว่า **โยคี** วิธีเข้าสู่โยคะได้ต้องประกอบด้วยทาง 8 สาย ได้แก่ (1) ยมะ ความเหนียวรั้งบังคับอิริยาบท (2) นิยมะ การบังคับบรรดาภิกิริยาซึ่งอาศัยจิตเป็นเครื่องนำ (3) อาสนะ การนั่งทำจิตให้แน่วแน่นอย่างมั่นคงและสบาย (4) ปราณายามะ การผ่อนลมหายใจ (5) ปรัตยาหาระ การถอนอินทรีย์ออกจากอารมณ์ (6) ธาณะ การทำจิตให้ตั้งมั่น (7) ธยานะ การเพ่งที่เรียกว่าเข้าฌาน และ (8) สมาธิ ดวงจิตแน่วแน่นบริสุทธิ์

3) **ลัทธิินยายะ** (การโต้แย้ง) ก่อตั้งโดยฤๅษีโคตรมะ มุ่งการค้นคว้าหาความจริงเป็นหลัก และยึดเอาโมกษธรรม คือการรอดพ้นเป็นจุดประสงค์ การเข้าไปหาธรรมหรือการเข้าถึงธรรมเป็นใจความแห่งนยายะ หมายถึง วิธีอันเหมาะสมสำหรับค้นคว้าหาความจริง โดยอาศัยอนุมานตามหลักเหตุผล เปรียบเทียบกันเป็นชั้นๆ หรือเรียกอีกอย่างว่า ตรรกศาสตร์ นยายะแสดงหลักไว้ว่า ทุกข์ ชาติ ปาวฤติ (ความเคลื่อนไหว) โทษและความสำคัญผิด ถ้าปลดปล่อยได้เป็นลำดับก็จะถึงซึ่งการหยุด ได้แก่ การพ้นทุกข์

4) **ลัทธิไวเศษิกะ** (วิเศษ) ก่อตั้งโดยกณณะ แยกออกจากนยายะอีกต่อหนึ่ง มุ่งหาความจริง และยึดการรอดพ้นเป็นจุดหมายเช่นเดียวกัน แต่ต่างหลักไว้ว่า สากลโลกเกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งอำนาจบุญบาปที่มองด้วยตาไม่เห็น อันสืบเนื่องมาจากรูปรูปในภพก่อน มีผู้เป็นใหญ่เรียกว่า ปรมัตถ์ (วิญญาน ยอดเยี่ยม) มีลักษณะผิดจากชีวาตมัน (วิญญานมนุษย์) ปรมัตถ์เป็นอนันต์ คือไม่มีที่สุด ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีทำลายแตกดับ รับรองสรรพสัตว์อยู่ทั่วไป ปราศจากรูปร่างและเป็นผู้สำแดงโลกให้ปรากฏ

5) **ลัทธิมีมางสา** (การสอบสวนหรือการพิจารณา) ถูกลำดับกับโยคะ แตต่างกันที่มีมางสาสอนให้ทำพิธีต่างๆ มากกว่าจะสอนให้ใช้ความพินิจนึก มีมางสาแสดงถึงบรมศักดิ์อันนอกเหนือไปกว่าโลกหรือธรรมชาติ ตามอุดมคติแห่งศาสนาอันแรกที่สุดที่เกิดขึ้นจากอุษาและราตรีกาล ซึ่งมีวิธีดำเนินไปในทางยัญญพิธี จึงถือเอายัญญพิธีเป็นปทัฏฐานในการบรรยายถึงจุดประสงค์เชื่อว่าโลกเที่ยงเป็นนิรันดร์ ไม่กล่าวถึงผู้สร้างและความเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งเน้นหนักไปทางการทำพิธีมากกว่าการปฏิบัติ

6) **ลัทธิเวทานตะ** (ความรู้ที่สูงที่สุด) มีการค้นคว้าหาเหตุผลแห่งโลกและพร้อมทั้งการตรัสรู้สภาพของตนเองด้วย มีหลักอยู่ว่า โลกนี้คือพรหม สิ่งต่างๆ ย่อมออกจากพรหม ดังนั้น ทุกท่านควรบูชาพรหมด้วยใจอันสงบ (สุนทร ณ รัชชี, 2521 : 219)

6. การบำเพ็ญตบะธรรมในภคัทศิตา

1) การบูชาเทพเจ้า สมณะ พราหมณ์ อาจารย์ นักปราชญ์ การเป็นผู้มีกายอันสะอาด การมีความซื่อตรง การควบคุมตนให้อยู่ในกรอบแห่งวัตร การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สิ่งเหล่านี้ เรียกว่า ตบะธรรมที่แสดงออกทางกาย

2) การพุดจาไม่สร้างความเดือดร้อน พุดคำสัตย์ พุดจาไพเราะอ่อนหวาน พุดจาที่เป็นประโยชน์ สิ่งเหล่านี้ เรียกว่า ตบะธรรมที่แสดงออกทางวาจา

3) การทำจิตให้ผ่องใส การเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน การเป็นผู้มีจิตใจสงบเยือกเย็น การข่มใจให้ปกติเมื่อประสบกับอารมณ์ สิ่งเหล่านี้ เรียกว่า ตบะธรรมที่แสดงออกทางใจ

ผู้ปฏิบัติตนให้บำเพ็ญอยู่ในตบะดังกล่าว ทั้งตบะทางกาย วาจาและใจ ผู้นั้นคือบุคคลประเสริฐ ย่อมประสบสุขและสำเร็จในทุกสิ่งที่ปรารถนา (สุนทร ณ รัชชี, 2521 : 35)

7. ปุรุชารธรรม

เป็นหลักสำคัญอีกประการหนึ่งของศาสนาฮินดู คือเป็นเป้าหมายของชีวิตทั้ง 4 ชั้น มีความเชื่อมโยงกับอาศรม 4 ดังนี้ คือ

1) อรรณะ หมายถึง การแสวงหาทรัพย์หรือสร้างฐานะในทางเศรษฐกิจ มีจุดประสงค์เพื่อสวัสดิการของชีวิตและสังคมในโลกโดยยึดแนวธรรมเป็นหลัก

2) กามะ หมายถึง การแสวงหาความสุขทางโลกตามสมควรแก่ภาวะหรือวัยของผู้ครองเรือน การแสวงหาความสุขนั้นมุ่งให้ดำเนินไปตามระเบียบแบบแผนมากกว่าการให้เห็บกวดไว้ จึงเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างถูกต้อง ซึ่งดำเนินไปตามแนวของธรรมหรือระเบียบความประพฤติของสังคม

3) ธรรมะ หมายถึง หลักศีลธรรมหรือระเบียบความประพฤติของบุคคลในสังคม เพื่อสันติสุข พัฒนาอริยาศัยและความบริสุทธิ์ของวิญญู

4) โมกษะ หมายถึง อิสราภาพทางวิญญู เป็นอุดมคติและคุณค่าสูงสุดในชีวิต เป็นระดับขั้นขั้นสูงสุด (ดนัย ไชยโยธ, 2539 : 36)

8. หลักจริยธรรม

เป็นหลักแสดงความประพฤติให้กิริยาอาการที่แสดงออกมาทางกาย วาจาและทางใจ ที่ถูกต้องดีงามตามคำสอนของศาสนา ดังนี้

1) สัจจะ (ความจริง) ได้แก่ ความจริง คำสัตย์ สัจจะคือพระเจ้าสูงสุด เมื่อมีสัจจะหรือบรรลุสัจจะแล้ว ก็สามารถที่จะเข้าถึงความหลุดพ้นคือ โมกษะได้ในที่สุด ในคัมภีร์และตำราต่างๆ สอนไว้ว่า เมื่อคนเราปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมคือ ไม่ยึดมั่นถือมั่นโดยสมบูรณ์แล้ว ย่อมพบเจอแต่ความจริงซึ่งความจริงดังกล่าวนี้ เป็นความจริงที่ยอดเยี่ยม ได้แก่ พรหมณ์ ถือเป็นต้นกำเนิดสรรพสิ่งที่มีอยู่ทั้งปวงในจักรวาลและเป็นกำเนิดแห่งคุณค่าทั้งปวง สัจจะหรือความจริงจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ของตนและผู้อื่น (กรรณา-เรืองอุไร กุศลาสัย, 2529 : 17)

2) อหิงสา หมายถึง การงดเว้นจากความอิจฉา พยาบาท การเบียดเบียนและการทำลายชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายทุกประเภท ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งทางกายและทางวาจา ควรเป็นผู้

มีเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งมวล ไม่ประทุษร้ายต่อผู้อื่นหรือใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหาเพราะความเกลียดชังหรือความโกรธอยู่ภายในจิตใจ กล่าวคือ อหิงสาไม่ได้หมายถึงเพียงการละเว้นทางกายและวาจาเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการคิดอาฆาตมุ่งร้ายทางใจด้วย คือแม้แต่จะคิดทำร้ายกันก็ไม่ควร อหิงสาจึงจัดเป็นจริยธรรมขั้นมูลฐาน ซึ่งรวมเอาลักษณะย่อยของความดีตามหลักคำสอนของศาสนา (ยวาทะลาลเนห์รุ, 2537 : 354)

หลักความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีหลักความเชื่อเป็นอิทธิพลและสำคัญมากต่อวิถีชีวิตประจำวันของประชาชนชาวอินเดีย โดยมีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐาน มีดังนี้

1. **ตรีมูรติ** เชื่อในตรีมูรติ แปลว่า มีรูป 3 หมายถึง เทพเจ้า 3 พระองค์ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งศาสนาฮินดู เทพทั้งสาม ได้แก่ พระพรหม พระศิวะ พระนารายณ์ หน้าที่ของเทพเจ้าแต่ละองค์ มีดังนี้

1) **พระพรหม** เป็นผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก รวมทั้งเทวดาทั้งหลายด้วย พระพรหมมีลักษณะเป็นนามธรรม หมายถึง จักรวาล เป็นวิญญาณของธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ ท้องฟ้า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้คือร่างกายของพระพรหม พระพรหมสิ่งสถิตในสิ่งเหล่านี้ เป็นอันติมะสัจจะที่ไม่อาจอธิบายได้ เป็นสิ่งที่ไม่อาจวัดได้ เป็นพื้นฐานความรู้ทั้งปวง ไม่หยาบ ไม่ละเอียด ไม่สั้นไม่ยาว ปราศจากกลิ่น แสง เสียง โทศ เป็นต้น

2) **พระศิวะ** เทพเจ้าแห่งการทำลายและเทพเจ้าแห่งการพินาศ มีหลายชื่อ เช่น อิศวร รุทระและนาฏราช เป็นต้น พระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุดในไตรภูมิ ประทับอยู่ที่ภูเขากิโระลาส มีโคนันที่เป็นพาหนะ มีศิวลึงค์เป็นเครื่องหมายของพลังแห่งการสร้างสรรค์

3) **พระวิष्ณู หรือพระนารายณ์** เทพเจ้าผู้รักษาและคุ้มครองโลกให้เป็นสุข ชาวฮินดูเชื่อว่า พระนารายณ์ทรงอวตารลงมาเป็นพระรูปและพระลักษณะ พระนารายณ์เป็นเทพเจ้าที่มีพลังทางทำนุบำรุงโลก เมื่อเวลาใดโลกเกิดยุคเชษฐา เมื่อนั้นพระนารายณ์จะเสด็จไปช่วยบำบัดทุกข์ ปราบยุคเชษฐา เรียกว่า **อวตาร** พระนารายณ์ได้อวตารลงมาแล้ว 9 ปาง โดยอวตารของพระนารายณ์จะมีทั้งหมด 10 ปาง และปางที่ 10 จะอวตารหลังจากสิ้นกัลป์แล้ว มีรายชื่ออวตารของพระนารายณ์ ได้แก่ (1) มัตสยาวตาร อวตารลงมาเป็นปลา ช่วยมนุษย์ให้พ้นความตาย เมื่อครั้งเกิดน้ำท่วมโลก และช่วยยักษ์ผู้เป็นต้นเหตุให้มนุษย์มีความผิด (2) กูรมาวตาร อวตารลงมาเป็นเต่าให้หลังรองรับภูเขาคินรพที่เทวดากวนน้ำในมหาสมุทรเพื่อให้เกิดน้ำอมฤต (3) วราหาวตาร อวตารลงมาเป็นหมูป่า เพื่อปราบยักษ์ผู้จับโลกกดลงไปได้ทะเล ทำให้โลกสูงขึ้นจนมนุษย์ได้อาศัยจนถึงทุกวันนี้ (4) นรสิงหาวตาร อวตารลงมาเป็นคนครึ่งสิงห์เพื่อปราบยักษ์ผู้ได้พระจากพระพรหมว่าจะไม่มีใครฆ่าตายได้ ถึงกับก่อความเดือดร้อนทั่วโลก (5) วามนาวตาร อวตารลงมาเป็นคนค่อม เพื่อปราบยักษ์ไม่ให้มีอำนาจครองโลกทั้งสาม ได้ยักษ์ให้ไปอยู่ใต้บาดาล (6) ปรศุรามาวตาร อวตารลงมาเป็นปรศุรามือขวาน เป็นบุตรพรหมณ์ชื่อยมทักนิ ผู้สืบสกุลมาจากภฤคุ เพื่อป้องกันไม่ให้กษัตริย์ครอบครองอาณาจักรเหนือวรรณะพราหมณ์ (7) รามาวตาร อวตารลงมาเป็นรามจันทร คือเป็นพระรามในมหากาพย์รามายณะ เพื่อปราบท้าวราพณ์หรือทศกัณฐ์ (8) ฤๅณาวตาร อวตารลงมาเป็นพระฤๅณณะ ผู้เป็นสารถิษฐ์บรคึกให้อรชุน เพื่อปราบคนชั่วในมหากาพย์มหาภารตะ

(9) พุทธาวตาร อวตารลงมาเป็นพระพุทเจ้า ประกาศหลักธรรมช่วยมนุษย์ให้พ้นทุกข์ และ (10) กัลกยวตาร อวตารลงมาเป็นกัลกิ บุรุษขี่ม้าขาวถือดาบมีแสง เพื่อปราบคนชั่วและสถาปนาธรรมขึ้นใหม่ในโลก (อนาคตกาล)

ตรีมูรติ เป็นลักษณะเฉพาะที่แสดงออกมาในรูปของบุคคลเป็นที่ตั้งให้รู้ภาวะทั้ง 3 คือ

- 1) โลกมีเกิดเป็นเบื้องต้น
- 2) การรักษาให้ดำรงไว้
- 3) มีการทำลายเพราะโลกขาดความดี ให้วิญญาณมนุษย์และสัตว์ได้พักผ่อน

(Dhammakaya Open University, 2007 : 77-79)

2. **พรหมลิขิต** เชื่อว่าเทพเจ้ามีสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติและสังคมของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดความเชื่อว่า พรหมเป็นผู้สร้างโลก สร้างจักรวาลและมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์ กำหนดชะตาชีวิตและความเป็นไปของมนุษย์ เรียกว่า **วรรณะ** (ดนัย ไชยโยธา, 2538 : 10)

3. **อัมตภาพของวิญญาณ** เชื่อว่าดวงวิญญาณทั้งปวงผ่านการเกิดและตายมานับครั้งไม่ถ้วน วนเวียนอยู่ในร่างกายมนุษย์บ้าง สัตว์บ้างและเทวดาบ้าง (วิโรจน์ นาคชาติศรี, 2542 : 37)

4. **การล้างบาปด้วยแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์** คือ เชื่อว่าการได้ลงอาบน้ำชำระกายในแม่น้ำคงคา เพื่อชำระล้างมลทินและล้างบาป เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความบริสุทธิ์ ซึ่งบาปกรรมต่างๆ ที่ทำมาแต่อดีตจะหมดไป กายและจิตจะบริสุทธิ์ เมื่อตายไปก็จะไปสู่สรวงสวรรค์เพราะเนื่องด้วยความเชื่อที่ว่า แม่น้ำคงคาเป็นน้ำที่ไหลออกจากพระโอษฐ์ของพระพรหมที่สถิตอยู่บนเขาไกรลาส (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2542 : 23)

5. **กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด** เชื่อว่าพรหมเป็นต้นยวรวม พรหมเป็นต้นกำเนิดแห่งวิญญาณทั้งปวง สิ่งมีชีวิตทั้งหลายล้วนถือกำเนิดจากพรหม วิญญาณที่แยกออกไปจากพรหม อาจเข้าสถิตในร่างกายมนุษย์ สัตว์ พืช หรือเทวดาก็ได้ ทุกครั้งที่เราเวียนว่ายตายเกิด วิญญาณก็จะไปอุบัติในร่างกายใหม่ ซึ่งเป็นภพชาติหนึ่ง (วนิดา ขำเขียน, 2543 : 49) ซึ่งขณะที่วิญญาณยังอยู่ในร่าง ได้กระทำความ อันประกอบด้วยกรรมดีและกรรมชั่วคล้อยคล้ากันไป มนุษย์จึงตกอยู่ภายใต้อำนาจของกรรม ซึ่งเป็นสาเหตุที่ส่งผลให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด หากจะเข้าสู่สภาวะการหลุดพ้นจากกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดได้ ต้องเข้าถึงพรหมหรือปรมาตมัน อันเป็นปฐมเหตุของวิญญาณทั้งปวง คือจะไม่สามารถทำกรรมหรือกรรมได้อีก (ดนัย ไชยโยธา, 2538 : 11)

กรรม คือการกระทำของมนุษย์ กรรมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตของคนเรา ชีวะของคนแต่ละคน ล้วนแล้วแต่เวียนว่ายตายเกิด ประสพทุกข์สุขก็โดยการอาศัยกรรมทั้งสิ้น ในทำนองเดียวกัน คนเราจะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดได้ ก็ต้องอาศัยแรงของกรรม

กรรมเป็นต้นเหตุให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสาร และให้ความไม่สม่ำเสมอกันมีอยู่ในโลก มนุษย์ย่อมอาศัยกรรมทั้งดีและชั่วเป็นปัจจัยให้เกิดอีก ถ้าใครสามารถหาอุบายไม่ทำกรรมได้ ก็จะรอดพ้นจากความเกิด กรรมคือกิจที่ทำตามวิสัยของโลก ถ้าผู้ประสพจะดำเนินสู่ความรอดพ้น ต้องสละโลกิยธรรม คือครอบครวั ทรัพย์สินสมบัติ ความบังเหิงสุขและสิ่งทั้งปวง อันไม่เป็นของยั่งยืนเที่ยงแท้ ออกถือเพศ

เป็นดาบสหรือวานปรัสสะ เข้าสู่ความเป็นผู้ไม่ประกอบกรรม เพื่อให้วิญญาณใกล้ชิดกับความเที่ยงแท้คือ **พรหม** (ไวภพ กฤษณสุรณ, 2561 : 48)

กฎแห่งกรรมของพราหมณ์-ฮินดู แบ่งออกเป็น 2 นัย คือ กฎแห่งธรรมชาติ คือทุกสิ่งที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นไปตามอำนาจเหตุปัจจัย จะเกิดสิ่งนั้นขึ้นมาได้ก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยทำให้เกิด ทุกสิ่งที่มีรูปร่างก็อยู่ภายใต้อำนาจของเหตุปัจจัยไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นมาอย่างลอยๆ โดยปราศจากเหตุปัจจัย นัยที่สองคือกฎแห่งศีลธรรม เป็นกฎแห่งการกระทำของสิ่งมีชีวิต

กฎแห่งกรรมเป็นกฎที่ดำรงโลกไว้ และรักษาผลของกรรมต่างๆ ที่บุคคลทำไว้ไม่ให้สูญหายไปไหน อีกทั้งยังคอยตามสนองต่อบุคคลผู้กระทำความกรรมนั้นไว้ด้วย มี 2 ประเภท ได้แก่ กรรมที่ให้ผลแล้ว เช่น เกิดมามีรูปร่างดี หรือไม่ดีและกรรมที่ยังไม่ให้ผล กรรมประเภทนี้มี 2 อย่าง คือ กรรมที่เคยสะสมมาแต่ในอดีต และกรรมที่สะสมขึ้นมาใหม่ในชาติปัจจุบัน

ส่วนเจ้าแห่งกรรม คือ พระอิศวร เทพเจ้าผู้อยู่ในฐานะ อปรพรหม มีหน้าที่รักษาความยุติธรรม กฎแห่งกรรมมีว่า การที่บุคคลมีความทะยานอยาก ย่อมกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปด้วยเจตนา เพื่อสนองความทะยานอยากนั้น เขาทำอย่างใดผลก็ปรากฏอย่างนั้น ผลกรรมย่อมควบคุมภพหน้าของสัตว์อีกด้วย (พิน ดอกบัว, 2563 : 16)

บุญและบาป

กรรม เป็นเครื่องผูกพันให้มนุษย์เวียนว่ายตายเกิด มนุษย์ทุกคนตกอยู่ในวงเวียนแห่งกรรมที่เขาทำไว้เป็นกฎแห่งเหตุผล ดังนั้นทุกคนจึงมีสิทธิเลือกทำในสิ่งที่ตนปรารถนา ทำดีย่อมได้รับผลดี เรียกว่า **บุญ** ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว เรียกว่า **บาป** ตามหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู การประกอบกรรมดีหรือบุญขั้นต้นหรือบุญธรรมดา ได้แก่ การประกอบพิธีบูชา ยัญ การสร้างหรือทำสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ งานสังคมสงเคราะห์ การบริจาคทาน การให้ยืมหรือให้อื่น ส่วนการบำเพ็ญตบะหรือการบำเพ็ญเพียรแบบนักบวชเพื่อบรรลุโมกษะ คือ กรรมดีหรือบุญขั้นสูง (ไวภพ กฤษณสุรณ, 2561 : 45)

สวรรค์และนรก

สวรรค์ ตามคติความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดู มีลักษณะคล้ายกันกับคติความเชื่อของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ มีสภาพเป็นเสมือนบำเหน็จแก่ผู้คนที่ประพฤติตนตามหลักคำสอน บรรดาชาวสวรรค์ยังคงมีหน้าที่รับผิดชอบตามบาร์มีที่ได้กระทำ เช่น ในชั้นดาวดึงส์ ก็จะมีเทพหรือหัวหน้าทำหน้าที่สั่งสอนธรรมให้แก่เทพอื่นๆ หรือเทพบางชั้นมีหน้าที่ต้องรับใช้เทพชั้นสูงขึ้นไป เช่น ชั้นนิมมานรดี มีหน้าที่สร้างสรรค์สิ่งที่เทพชั้นปรนิมมานรดี ชั้นสูงสุดต้องการ ที่เรียกว่าทางแห่งแสงสว่างหรือทางแห่งเทพ (ชว พงศ์ ชำนิประศาสน์, 2564 : 86) ผู้ทำกรรมดีย่อมไปเกิดในสวรรค์ ได้รับความสุขอันเกษมสรรค์ เมื่อลงมาเกิดในโลกมนุษย์ก็เกิดในวาระที่ดี เช่น วาระพราหมณ์ วาระกษัตริย์และวาระแพศย์

ส่วนนรก (ยมโลก) คือสถานที่ลงโทษผู้ที่เคยประกอบกรรมชั่วไว้มาก ก็จะปรับเสวยความทุกข์ตามสภาพของกรรมที่ทำไว้ เมื่อสิ้นกรรมในยมโลกแล้วหากมาเกิดในโลกมนุษย์ หากมีบุญอยู่บ้าง ก็เกิดเป็นมนุษย์ในวาระศุภและจันทรกาลเท่านั้น หากบุญไม่มีก็เกิดเป็นสัตว์ เช่น สุนัข หมู แมว แพะ แกะ ฯลฯ ซึ่งแล้วแต่ **พรหมลิขิต** (ไวภพ กฤษณสุรณ, 2561 : 45)

การกำเนิดของมนุษย์

การเกิดมีลักษณะเป็นมายาหรืออภิปา (ความไม่รู้) มายา หมายถึง ความลวงตาทั้งหลายในจักรวาล เป็นอำนาจของพระผู้เป็นเจ้าเป็นเหตุ เป็นสิ่งที่รับรู้ได้ในโลกหรือธรรมชาติเป็นความวิเศษ ในแง่ของชีวาตมันหรืออาตมัน คือ ความไม่รู้เป็นเหมือนม่านคอยปิดบัง ไม่ให้ชีวาตมันรู้ความจริงว่าตัวตนเป็นสิ่งเดียวกับองค์สัมบูรณ์ คือ **พรหมัน** ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้ชีวาตมันต้องดิ้นรนหรือเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในการเวียนเกิด

พรหมัน คือ ความแท้จริงสูงสุดที่รู้แจ้งโลก แต่อาตมันคือความแท้จริงที่รู้ในตัวเอง **พรหมัน** หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นมูลการณของสรรพสิ่ง (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2536 : 42)

จากพรหมันเป็นอากาศ จากอากาศเป็นลม จากลมเป็นไฟ จากไฟเป็นน้ำ จากน้ำเป็นดิน แล้วจากดินก็เป็นที่เกิดพืชพันธุ์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เรียกว่า **โกศะ** หรือเครื่องห่อหุ้มหรือฝัก 5 ฝัก คือ

1. **อन्नมยโกศะ** เป็นระดับต่ำสุด พรหมันได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นสสารหรือวัตถุ เพื่อเป็นอุปกรณ์สำคัญสำหรับทำให้สิ่งมีชีวิตได้เกิดขึ้นมา
2. **ปราณมยโกศะ** พรหมันได้แปรมาเป็นชีวิตและลมปราณ โดยอันดับแรกเป็นชีวิตของพืชพันธุ์ต่างๆ ก่อน แล้วต่อมาก็เป็นชีวิตของสัตว์ทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์ด้วย
3. **มนอมยโกศะ** พรหมันแปรมาเป็นจิตใจ แต่จิตใจระดับนี้ยังเป็นเพียงสัญชาตญาณ ซึ่งมีทั้งในมนุษย์และสัตว์
4. **วิชญานมยโกศะ** พรหมันแปรมาเป็นเหตุผลระดับนี้ มีเฉพาะในมนุษย์เท่านั้น มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เครื่องจักรที่มีเหตุผล
5. **อานันทมยโกศะ** ซึ่งเป็นระดับสูงสุด พรหมันแปรมาเป็นความเบิกบานใจ ในระดับนี้ไม่มีทั้งทวิภาพของจิตและวัตถุและทั้งพหุภาพของสรรพสิ่ง จึงมีแต่เอกภาพหรือความเป็นหนึ่ง อันไม่มีการเปลี่ยนแปลง มีแต่ความเบิกบานใจอันเป็นนิรามิสสุข ซึ่งระดับสูงสุดนี้ก็คือภาวะแห่ง **พรหมัน** นั่นเอง (พิน ดอกบัว, 2563 : 24)

อาตมัน (วิญญาณย่อย) ทั้งหมด ถือกำเนิดจาก พรหมัน (พระพรหม) หรือ **ปรมาตมัน** (ปฐมวิญญาณสากล) การออกมาจากปรมาตมันของอาตมันทั้งหลาย เปรียบเสมือนประกายไฟเล็กๆ จำนวนมากมายมหาศาล แตกออกจากดวงไฟมหึมา วิญญาณของสรรพสัตว์ทั้งหลายออกมาจากพรหมันเช่นเดียวกัน เมื่อแตกออกมาแล้วเข้าสู่อยู่ในร่างต่างๆ จำนวนที่ชาติไม่อาจนับได้ การเกิดในชาติต่างๆ อาจเปลี่ยนแปลงไปขึ้นอยู่กับพรหมลิขิต พรหมจะทรงลิขิตชีวิตไปตามผลกรรมของสัตว์ที่กระทำไว้จากชาติหนึ่งแล้ว พินพาษาให้ไปเกิดตามกรรมนั้น (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2553 : 20)

เมื่อร่างกายในชาตินี้แตกดับหรือตายไป ชีวาตมันจะเคลื่อนที่ออกจากร่างเก่าไปอาศัยอยู่ในร่างใหม่เพื่ออยู่อาศัยเสียก่อน เมื่อพบร่างใหม่แล้วชีวาตมันจึงจะทิ้งร่างเก่าไป แต่ร่างใหม่ที่ชีวาตมันจะไปอาศัยอยู่นี้ จะดีหรือไม่ดี ก็ขึ้นอยู่กับผลของกรรม อาจเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ได้ แล้วแต่วิบากกรรมที่ชีวาตมันได้เคยกระทำไว้ อวัยวะทุกอย่างหรือผลแห่งการศึกษาหรือการเรียนรู้และผลแห่งการกระทำ ย่อมติดตาม

ชีวาตมันไปอาศัยอยู่ในร่างใหม่ด้วยเช่นกัน (สุนทร ฌ รังษี, 2545 : 47) ซึ่งทางแห่งการไปเกิดใหม่ของชีวาตมันมี 2 ทาง ได้แก่

1. ทางแห่งแสงสว่างหรือทางแห่งเทพ (เทวียน) สำหรับเส้นทางแห่งเทพนี้ ผู้ที่จะเข้าถึงก็ด้วยการบำเพ็ญตบะเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในพรหมัน หลังจากตายไปแล้วจึงจะสามารถดำเนินไปทางนี้ได้ ซึ่งเป็นทางอันเกษมโดยผ่านอากาศ พระจันทร์ พระอาทิตย์ สุดท้ายก็เข้าสู่โลกแห่งความเป็นเอกภาพกับพรหมัน ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

2. ทางมืดหรือทางแห่งบิตร (พิถยาน) ซึ่งเส้นทางแห่งบิตรนี้ เมื่อตายแล้วก็จะดำเนินไปตามทางมืดนี้ ซึ่งเป็นทางแห่งหมอกควัน เมื่ออยู่ในโลกแห่งบิตรสักระยะหนึ่งก็จะกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก ถือกำเนิดในร่างกายมนุษย์บ้าง สัตว์บ้างหรือสิ่งสถิตอยู่ในพืชพันธุ์ธัญญาหารบ้าง สำหรับผู้ที่บำเพ็ญกุศลกรรมหรือประกอบกรรมดีมาากพอ ก็จะถือกำเนิดเป็นมนุษย์ที่อยู่ในตระกูลวรรณะดี เช่น เกิดเป็นพราหมณ์ กษัตริย์และแพศย์ สำหรับผู้ที่ประกอบกรรมชั่วไว้มาก ก็จะไปสู่ยมโลก เสวยความทุกข์ตามสภาพของกรรมที่ทำไว้ เมื่อสิ้นกรรมในยมโลกแล้วหากมาเกิดในโลกมนุษย์ก็จะเกิดในตระกูลต่ำ เช่น เกิดในตระกูลของวรรณะศูทร จันทราลหรือไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เช่น สุนัข หมู ไมว แพะ แกะ ฯลฯ (ไวภพ กฤษณสุวรรณ, 2561 : 45)

อาตมัน (วิญญาณย่อย) วิญญาณแต่ละดวงเหล่านี้ เมื่อแยกออกมาจากพรหมันแล้ว ย่อมเข้าสิงสถิตในสิ่งมีชีวิตรูปแบบต่างๆ กัน เช่น ในร่างกายมนุษย์ เภวดา สัตว์และพืช มีสภาพดีบ้าง เลวบ้าง สุดแต่ผลของกรรมที่ได้ทำไว้ อาตมันเป็นจุดกำเนิดของอินทรี ซึ่งอินทรีนี้เป็นส่วนประกอบของโลก คัมภีร์อุปนิษทกล่าวว่า มีอยู่ 3 ธาตุ คือ ไฟ น้ำและดิน ธรรมาธาตุทั้ง 3 นี้ ธาตุแต่ละตัวทำให้เกิดธาตุขึ้นมา 3 เท่า อินทรีชีวิตจึงแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เกิดจากไฟ กลุ่มที่ 2 เกิดจากเชื้อสเปิร์ม กลุ่มที่ 3 เกิดจากหน่อ ภายหลังมีเพิ่มขึ้นมาอีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มที่ 4 เกิดจากยาง

คัมภีร์ฤคเวท อธิบายว่า อาตมัน คือ สมองใหญ่หรือแก่นแท้ แล้วค่อยๆ เปลี่ยนมาเป็นวิญญาณหรือตัวตน ซึ่งทำให้มีชีวิตอยู่ยืนยาวได้ราบรื่นยังมีลมหายใจอยู่ ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนเป็นความหมายใหม่คือ ความรู้สึก จิตใจ วิญญาณและเจตภูติ (Chandradhar Sharma, 1964 : 17)

เป้าหมายสูงสุดของพราหมณ์-ฮินดู

ในคัมภีร์ฤคเวท จุดมุ่งหมายสูงสุดคือการมีอายุยืนยาวบนโลกและชีวิตในโลกสวรรค์ร่วมกับเทพเจ้าทั้งหลาย ในคัมภีร์พราหมณะกล่าวว่า บุคคลผู้ทำพิธีกรรมจะได้รับรางวัล คือการเข้าไปอยู่ร่วมกับเทพเจ้าทั้งหลาย ต่อมา เมื่อแนวคิดเรื่องพรหมันและอาตมันเป็นสิ่งเดียวกัน จุดหมายสูงสุดจึงเปลี่ยนมาเป็นความเป็นหนึ่งเดียวกับ อาตมัน ดังนั้น ทศณะเรื่อง **โมกษะ** จึงหมายถึง สภาวะของการเป็นหนึ่งเดียว เป็นนิรันดร์กับ **ปรมาตมัน** หรือ **พรหมัน** (S. Radhakrishnan, 1962 : 117)

เป้าหมายสูงสุดของพราหมณ์-ฮินดู คือ **โมกษะ** แปลว่า การหลุดพ้น การถูกปลดปล่อยจากเครื่องพันธนาการหรือความเป็นอิสระ หมายถึง การที่ชีวาตมันของแต่ละบุคคลรู้แจ้ง **ปรมาตมัน** หรือ **พรหมัน** และเข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมันหรือการที่อาตมัน (ชีวาตมัน) หลุดพ้นจากการผูกพันยึดติดกับร่างกาย เป็นบ่อเกิดของความทุกข์ทั้งมวล เมื่ออาตมันรู้แจ้งตัวมันเองว่าเป็นสิ่งเดียวกับพรหมันแล้ว ก็จะ

หมดความยึดมั่น ความคิดที่ว่ามันเป็นสิ่งเดียวกันกับร่างกาย การหลุดพ้นดังกล่าว เรียกว่า **การบรรลุโมกษะ**

โมกษะ คือ ธรรมชาติหรือสภาวะที่เป็นอมตะของอาตมันของแต่ละบุคคล เป็นการรู้แจ้งตนเองของอาตมัน ไม่ใช่เป็นการรู้สิ่งอื่น แต่เป็นการรู้แจ้งความจริงที่มีอยู่แล้วและไม่เคยเปลี่ยนแปลงมาเป็นเวลานานแล้ว ถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ **ชีวันมukti** ได้แก่ การหลุดพ้นของผู้ที่หลุดพ้นแล้ว แต่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการหลุดพ้นจากข้อผูกพันของความเป็นที่ถูกรังแต่ขึ้น ร่างกายยังคงมีอยู่ต่อไป แต่ไม่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภายนอก **วิเทหมukti** ได้แก่ โมกษะของผู้มีร่างกายแตกดับ คือการหลุดพ้นหลังจากตายแล้วไม่มีรูปกายปรากฏ จัดเป็นการเข้าถึงความเป็นเอกภาพกับพรหมกันอย่างแท้จริง

โมกษะ มีสภาวะเป็นอันเดียวกันกับ **พรหมัน** ดังนั้น สภาวะของโมกษะจึงเป็นสภาวะที่อยู่เหนือการเจริญและการเสื่อมของวิญญู อยู่เหนือการเกิดและการตาย เป็นสภาวะที่ไม่มีความแตกต่างระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ ไม่มีชีวาตมันและโลก เป็นสภาวะที่ทุกสิ่งทุกอย่างรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน การอธิบายถึงสภาวะของโมกษะจึงถูกอธิบายเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะลบหรือลักษณะปฏิเสธ ได้แก่ การอธิบายถึงโมกษะในฐานะเป็นสิ่งที่ปราศจากการเกิด ตาย ความกลัว ความพิวกระหาย ปราศจากบุญและบาป ปราศจากการเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่อยู่เหนือหลักของเหตุและผล เป็นสภาวะที่ไม่สามารถบรรยายได้ด้วยคำพูด เป็นสภาวะที่ไม่สามารถกำหนดคุณสมบัติได้และลักษณะบวก ได้แก่ การอธิบายถึงโมกษะในฐานะเป็นบรมสุข **อานันตะ** เป็นสภาวะของความยินดีและความปลาบปลื้มสูงสุด เป็นสภาวะที่สรรพสิ่งในฐานะสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นสูญสลายไป เป็นสภาวะที่ผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้รวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ผลที่ได้รับจากสภาวะดังกล่าวก็คือ อานันตะหรือความสุขสูงสุด (พระมหาครู สุขุมโกล (ละอียด), 2556 : 152-153)

วิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุโมกษะหรือภาวะแห่งพรหมัน ซึ่งเป็นภาวะแห่งความสุขนิรันดร์ มีวิธีการและหลักการปฏิบัติที่ประกอบด้วย 1) ทำลายอุปสรรคในหนทางไปสู่พรหมด้วยการเรียนพรหมวิทยา และ 2) การปฏิบัติโยคะมรรค คือ (1) **ขญาณโยคะ** คือ ความรู้แจ้งความเข้าใจธรรมชาติของพระพรหมันซึ่งมีอยู่ในตน (2) **กรรมโยคะ** คือการปฏิบัติด้วยการประกอบการทำงานตามหน้าที่ (3) **ภักติโยคะ** คือ ความจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้า มอบกายถวายชีวิตต่อพระเป็นเจ้าโดยสิ้นเชิง (4) **ราชโยคะ** เป็นการปฏิบัติฝึกฝนจิตใจให้อยู่ในอำนาจและให้จิตใจมีสติปัญญา เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงใน **อาตมัน** ของสรรพสิ่งทั้งหลายว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับปฐมวิญญูณสากล หรือ **ปรมาตมัน** ผู้บรรลุโมกษะแล้วจะมีภาวะที่ประกอบด้วยคุณงามความดี มีความเสียสละเพื่อเพื่อนมนุษย์ด้วยการบริการรับใช้สังคม ซึ่งถือว่าการจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า (พระสุขศรี สุขกาโม (สาลีลา), 2561 : 102)

สรุป ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูใช้คัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์ประจำศาสนา มี 4 พระเวท เรียกว่า **ศรุตี** คือ เป็นคัมภีร์ที่ฤาษีได้สดับมาด้วยปัญญา ไม่ปรากฏเบื้องต้นเบื้องปลาย เป็นความจริงที่เที่ยงแท้ ได้แก่ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท อถรรพเวทและคัมภีร์เวททางศาสตร์กับคัมภีร์อื่นๆ เรียกว่า **สมฤติ** คือ เป็นคัมภีร์ที่พราหมณ์แต่งขึ้นเอง โดยความคิดค้นขึ้นมาจากสติปัญญา ได้แก่ ธรรมศาสตร์ นิติศาสตร์ อติหาสะ ปุราณะ อุปปุราณะ อุปเวท เป็นต้น ทั้งศรุตีและสมฤติ แบ่งออกเป็น 4 หมวด คือ สัมหิตา พราหมณะ อาร์ณยาคะ และอุปนิษัต

หลักคำสอนสำคัญในคัมภีร์ของพราหมณ์-ฮินดู ประกอบด้วย 1) วรรณะ 4 ชั้นที่ต้องถืออย่างเคร่งครัด ได้แก่ (1) วรรณะพราหมณ์ (2) วรรณะกษัตริย์ (3) วรรณะไวศยะ และ (4) วรรณะศูทร 2) การปฏิบัติตามหลักอาศรม 4 ได้แก่ (1) พรหมจารี วัยเรียน (2) คฤหัสถ์ วัยอยู่ครองเรือน (3) วณปรัสถ์ วัยหลักไปอยู่ป่า และ (4) สันยาสี วันปรารณาหาความหลุดพ้น 3) ธรรมสำคัญ 10 ประการที่วัยทั้งหลายต้องปฏิบัติ เช่น ความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ความอดทนโดยยึดหลักความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง การมีสติอยู่เสมอ การไม่ลักขโมย การทำตนให้มีความบริสุทธิ์ การระงับอินทรีย์ การมีความรู้จักระเบียบวิธีการต่างๆ การมีความรู้เกี่ยวกับชีวะ มายา และพระพรหม การแสดงความซื่อสัตย์และการเอาชนะความโกรธ 4) หลักการบำเพ็ญตบะ 3 ประการ คือ การบำเพ็ญตบะทางกาย ได้แก่ บูชาเทพเจ้า อาจารย์ และนักปราชญ์ การมีความซื่อตรง การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นต้น การบำเพ็ญตบะทางวาจา ได้แก่ การพูดคำสัตย์ พูดจาเป็นประโยชน์ เป็นต้น การบำเพ็ญตบะทางใจ ได้แก่ การเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน การมีจิตใจสงบเยือกเย็น เป็นต้น 5) หลักปुरुชาณะ คือ หลักเป้าหมายของชีวิต 4 ชั้น ได้แก่ อรรถะ กามะ ธรรมะและโมกษะ 6) หลักจริยธรรม คือ การแสดงกิริยาอาการที่ดีงามทางกาย วาจาและใจ ได้แก่ สัจจะ ความจริงและอหิงสา การดเว้นจากการเบียดเบียนทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นต้น

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีความเชื่อเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ประกอบด้วย 1) ตริมูรติ คือมีความเชื่อถือในเทพเจ้า 3 องค์ ได้แก่ พระพรหม พระศิวะและพระนารายณ์ 2) เชื่อในพรหมลิขิต คือการเกิดตลอดถึงชะตาชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เนื่องมาจากพระพรหมเป็นผู้ลิขิต 3) เชื่อว่าอภิมตภาพของวิญญาน ว่าผ่านการเกิดและตายนับครั้งไม่ถ้วน 4) เชื่อว่าการอาบน้ำชำระกายในแม่น้ำคงคา ก่อให้เกิดความบริสุทธิ์ ช่วยล้างมลทินและบาปกรรมต่างๆ ได้ และ 5) เชื่อในกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด

บุญและบาป เกิดจากการกระทำที่เรียกว่า ธรรม ไม่ทำจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ล้วนแล้วต้องได้รับผลของกรรมนั้น ซึ่งบุญมี 2 ชั้น คือ ชั้นต้น ได้แก่ การประกอบพิธีบูชาัญญ การบริจาคทาน การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น เรียกว่าบุญขั้นต้น ส่วนชั้นสูง ได้แก่ การบำเพ็ญตบะ เป็นไปเพื่อบรรลุมอกษะ เรียกว่า บุญชั้นสูง

การกระทำกรรมดีหรือกรรมชั่ว ย่อมส่งผลให้ไปเกิดในสวรรค์หรือนรก ผู้ทำกรรมดีย่อมไปเกิดในสวรรค์ ได้รับความสุขอันเกษมสรวรค์ เมื่อลงมาเกิดในโลกมนุษย์ก็จะเกิดในวรรณะที่ดี เช่น วรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์และวรรณะแพศย์ ส่วนผู้ทำกรรมชั่วย่อมไปเกิดในนรก เสวยความทุกข์ตามสภาพของกรรมที่ได้ทำไว้ เมื่อมาเกิดในโลกอาจจะเป็นสัตว์เดรัจฉานหรือมนุษย์ก็ได้ แต่ถ้าเป็นมนุษย์ก็เกิดในวรรณะต่ำ เช่น วรรณะศูทรและจัณฑาล

การเกิดของมนุษย์ มีลักษณะเป็น **มายา** เกิดจากชีวาตมันหรืออาตมันประกอบด้วยความรู้ ซึ่งความรู้นี้เป็นเหมือนม่านคอยปิดบังไม่ให้ตัวตนรู้ความจริง **อาตมัน** ทั้งหลายถือกำเนิดจาก **พรหมัน** เป็นวิญญานแห่งการเกิด ซึ่งเป็นไปตามพรหมลิขิต พรหมจะลิขิตชีวิตไปตามผลของกรรมที่มนุษย์หรือสัตว์นั้นได้กระทำไว้จากชาติก่อน อาตมันคือวิญญานหรือดวงจิต เป็นจุดกำเนิดของอินทรีย์ ประกอบด้วย 3 ธาตุ คือ ไฟ น้ำและดิน อินทรีย์เหล่านี้จะเกิดเป็นชีวิต 3 กลุ่ม คือ เป็นไข่ เป็นเชื้อสเปิร์ม เป็นหน่อและเป็นยาง

แล้วค่อยๆ ฝึกฝนการเป็นร่างกาย ร่างใหม่ที่ชีวาत्मันไปอาศัยนี้ จะดีหรือไม่ดี งามหรือไม่งาม ก็ขึ้นอยู่กับผลของกรรม ที่เรียกว่า **วิบากกรรม** อวัยวะทุกอย่าง ความรู้ ผลแห่งการกระทำ ย่อมติดตามชีวาत्मันไปอาศัยในร่างกายใหม่ด้วย การเกิดที่กล่าวมานี้คือเป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากผลของกรรมทั้งสิ้น

การเวียนว่ายตายเกิดนี้ ยุติลงได้ด้วยการบรรลุเข้าสู่โมกษะ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพราหมณ์-ฮินดู **โมกษะ** คือ สภาวะของการเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมันชั่วนิรันดร์ คือการหลุดพ้นถูกปลดปล่อยจากเครื่องพันธนาการ เป็นอิสระ โมกษะเป็นการหลุดพ้นจากการผูกพันยึดติดกับร่างกายอันเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ทั้งมวล กรรมดีกรรมชั่วไม่มีผล ปราศจากการเกิดการตาย ปราศจากบุญและบาป เป็นบรมสุข เป็นสภาวะที่ผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้รวมเป็นหนึ่งเดียว เป็นสุขสูงสุด ซึ่งวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงโมกษะ คือ การทำลาย **อวิชชา** (ความไม่รู้) ให้หมดสิ้นไป การปฏิบัติโยคะมรรค ได้แก่ **ชญาณโยคะ** ความรู้แจ้ง **กรรมโยคะ** การปฏิบัติบำเพ็ญเพียรหรือตบะ **ภักติโยคะ** ความจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้า **ราชโยคะ** การปฏิบัติฝึกฝนจิตใจให้มีสติปัญญา เกิดความรู้แจ้งในอาत्मันของสรรพสิ่งทั้งหลายว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับปฐมวิญญานสากล (ปรมาत्मัน) จึงจะเรียกว่า เป็นการบรรลุโมกษะโดยแท้จริง

3. คัมภีร์และหลักคำสอนของศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์ นับถือคุณสมบัติของพระเจ้าเหมือนกันกับยิวทุกประการ แต่ได้ปรับปรุงหลักคำสอนต่างออกไปจากศาสนายิว เชื่อในพระบุตรของพระเจ้าผู้ลงมาโปรดหรือไถ่บาปให้กับมวลมนุษยชาติ โดยมีคัมภีร์และหลักคำสอน ดังต่อไปนี้

คัมภีร์ของศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์ ศรัทธาต่อพระคัมภีร์แบบเป็นสองส่วน คือพันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่ตามคำสอนของพระคริสต์ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ **พระคัมภีร์เดิม** (Old Testament) และ **พระคัมภีร์ใหม่** (New Testament) ดังนี้

1. **พระคัมภีร์เดิม** หรือ **พันธสัญญาเดิม** (คัมภีร์ของยิว) มีทั้งหมด 39 เล่ม มีผู้เขียนหลายคน พระคัมภีร์เดิมส่วนใหญ่เขียนเป็นภาษาฮีบรู ซึ่งเป็นภาษาที่คนอิสราเอลในสมัยโบราณใช้กัน มีอายุกว่า 3,500 ปี โดยใช้เวลาในการเขียนตั้งแต่เล่มแรกถึงเล่มสุดท้ายประมาณ 1,000 ก่อน ค.ศ. โดยพระคัมภีร์เดิม แบ่งออกเป็น 4 หมวดใหญ่ๆ คือ

1) **หมวดกฎปฏิบัติ** หรือ **กฎของโมเสส** ประกอบด้วย หนังสือ 5 เล่มแรก คือ ปฐมกาล อพยพ เลวีนิติ กันดารวิถีและเฉลยธรรมบัญญัติ

2) **หมวดประวัติศาสตร์** ประกอบด้วย หนังสือโยชูวา ผู้วินิจฉัย นางรูธ ซามูเอล ฟงศ์ กษัตริย์ ฟงศาวดาร เอสรา เนหะมียาห์และเอสเธอร์

3) **หมวดบทกวี** ประกอบด้วย หนังสือโยบ สดุดี สุภาษิต ปัญญาจารย์และเพลงไพเราะ

4) **หมวดผู้พูดแทนพระเจ้า** ประกอบด้วย หนังสืออิสยาห์ เยเรมียาห์ เพลงคร่ำครวญ เอเสเคียล ดาเนียล โยเซยา โยเอล อาโมส โอบาดียาห์ โยนา มีคาห์ นาฮูม ฮาบากุก เศฟันยาห์ ฮักกัย เศคาริยาห์และมาลาคี (Bible League International, 2561 : 8)

2. พระคัมภีร์ใหม่ หรือ พันธสัญญาใหม่ (คัมภีร์ของคริสต์) เขียนหลังจากพระเยซูคริสต์ได้สิ้นพระชนม์แล้วประมาณ 100 ปี มีทั้งหมด 27 เล่ม มีผู้เขียนอย่างน้อย 8 คน พระคัมภีร์ใหม่เขียนเป็นภาษากรีก ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้พูดกันอย่างแพร่หลายในสมัยนั้น โดยหนังสือพระคัมภีร์ใหม่ แบ่งออกเป็น 3 หมวดใหญ่ๆ คือ

1) **หมวดข่าวดี** ว่าด้วยพระประวัติ ชีวิต บทเทศนาหรือคำสอน ของพระเยซูคริสต์ ซึ่งมีทั้งหมด 4 ฉบับ เรียกชื่อตามผู้เขียน ประกอบด้วย มัทธีว มาระโก ลูกาและยอห์น

2) **หมวดจดหมาย** ว่าด้วยพระบัญญัติหรือกิจการของอัครสาวก การประกาศศาสนา เรื่องราวของสังคม จดหมายของผู้นำ ความเชื่อของชาวยิว และกิจการต่างๆ ของสาวก ประกอบด้วย กิจการ โรม โครินธ์ กาลาเทีย เอเฟซัส ฟิลิปปี โคลโลสี เฮสละโลนิกา ทีโมธี ทิตัส ฟิเลโมน ฮีบรู ยากอบ เปโตร ยอห์นและยูดา

3) **หมวดหนังสือวิวรณ์** ว่าด้วยการเปิดเผยของพระยะโฮวาห์ กล่าวถึงอำนาจและคุณธรรมของพระเจ้า กล่าวถึงอนาคตในลักษณะของการทำนายและให้กำลังใจ (ศรีคำ บัวโรย, 2544 : 164) ประกอบด้วย วิวรณ์ ถือว่าหนังสือเล่มนี้เป็นวรรณกรรม ที่มุ่งสร้างศรัทธาให้ทำความดี เว้นการทำความชั่ว (R. E. Van Voorst, 2003 : 68)

พระคัมภีร์ใหม่ เป็นการเริ่มต้นแผนงานที่พระเจ้าได้วางไว้ ที่จะทำให้พระเมสสิยาห์ มาช่วยมนุษยในโลกนี้ให้เป็นอิสระจากบาป พระเมสสิยาห์ก็คือพระเยซูคริสต์ นั่นเอง (Bible League International, 2561 : 11)

หลักคำสอนสำคัญของศาสนาคริสต์

หลักคำสอนของศาสนาคริสต์มีแก่นธรรมอยู่อย่างหนึ่งที่เรียกว่าพิธีกรรม พระเยซูทรงเป็นศาสดาที่ฉลาดในการปรับปรุงเพิ่มเติมคำสอนของยิวให้กว้างขวางออกไป ให้หลักคำสอนดังนี้

1. หลักความเชื่อของศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์ อาศัยศรัทธาในพระเจ้าอย่างแท้จริงเป็นเบื้องต้น กล่าวถึงหลักศรัทธาว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำ การมีความศรัทธาอย่างแท้จริงในพระเจ้าทำให้เกิดความซาบซึ้ง ทำให้เข้าถึงพระองค์ แต่ความศรัทธาต้องมาพร้อมกับการกระทำด้วย เพราะการกระทำนั้นเองจะทำให้ความเชื่อมีความสมบูรณ์ ยกตัวอย่างในสมัยโบราณอับราฮัมเชื่อพระเจ้า ความเชื่อของท่านก็ทำให้พระเจ้ายอมรับท่าน ด้วยเหตุนี้ **อับราฮัม** จึงได้ชื่อว่าเป็นเพื่อนของพระเจ้า คนที่พระเจ้าจะยอมรับนั้นจะต้องมีการกระทำด้วย ไม่ใช่มีแต่ความเชื่อเพียงอย่างเดียวเท่านั้น (ยากอบ 2 : 1911)

ชาวคริสต์เชื่อว่า ในสมัยโบราณพระเจ้าได้พูดผ่านทางพวกผู้แทนพระองค์หลายท่าน ด้วยวิธีการที่หลากหลาย แต่ในยุคสุดท้ายพระเจ้าพูดผ่านทางพระบุตร พระบุตรเป็นผู้ที่พระเจ้าแต่งตั้งให้รับทุกสิ่งทุกอย่างเป็นมรดก พระเจ้าสร้างจักรวาลโดยผ่านทางพระบุตร พระบุตรสะท้อนให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของพระเจ้า เป็นพินัยเดียวกับพระเจ้าทุกอย่าง พระบุตรใช้คำพูดอันทรงฤทธิ์ของพระองค์คำจูนทุกสิ่งในโลกไว้ เมื่อพระบุตรล้างบาปให้มนุษย์เสร็จ พระองค์ได้นั่งลงทางขวามือของผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดในสวรรค์ พระบุตรจึงยิ่งใหญ่กว่าพวกทูตสวรรค์มากมายนัก

นอกจากนี้ ยังเชื่อว่าพระเยซูมีความยิ่งใหญ่กว่า โมเสส เพราะโมเสสนั้นชื่อสัตย์ในหน้าที่ทุกอย่าง ในฐานะคนรับใช้ในครัวเรือนของพระเจ้า มีหน้าที่บอกให้คนรู้ถึงสิ่งที่พระเจ้าจะเปิดเผยในอนาคต แต่พระคริสต์ชื่อสัตย์ในฐานะที่เป็นบุตรที่อยู่เหนือครัวเรือนของพระเจ้า สวาททั้งหลายของพระเยซูก็คือครัวเรือนของพระองค์ ดังนั้น พระเยซูจึงสมควรที่จะได้รับเกียรติมากกว่าโมเสส เหมือนกับคนที่สร้างบ้านได้รับเกียรติมากกว่าตัวบ้านเอง แน่แน่นอนว่า บ้านทุกหลังจะต้องมีคนสร้าง แต่พระเจ้าเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง (ฮีบรู 1-3 : 1889-1892)

ชาวคริสต์เชื่อว่า หากได้ชำระล้างตนเองจากสิ่งที่ชั่วร้ายแล้ว เขาจะเป็นคนของพระเจ้า เป็นประโยชน์สำหรับเจ้าของ พร้อมสำหรับการทำงานที่ดีทุกอย่าง ให้วิ่งหนีจากราคะตัณหาของคนหนุ่มสาว ละทิ้งตามสิ่งที่ถูกต้อง เช่น ความเชื่อ ความรักและสันติสุข ร่วมกับคนที่ร้องเรียกองค์เจ้าชีวิตด้วยใจที่สะอาด บริสุทธิ์ อย่าไปยุ่งเกี่ยวกับการโต้เถียงที่เหลวไหลและโง่เขลา เพราะจะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ต้องมีความสุภาพกับทุกคน ต้องสอนคนอื่นได้ ต้องมีความอดทน ให้เชื่อในสิ่งที่ได้เรียนรู้และมั่นใจที่จะอุทิศให้กับพระคริสต์กับพระเจ้า พระคัมภีร์จะทำให้คนฉลาด นำพาไปถึงความรอดเมื่อไว้วางใจในพระเยซูคริสต์ เมื่อตายไปในขณะที่รักษาความเชื่อไว้ได้ ร่างวิเศษแห่งชัยชนะจะรออยู่ ร่างวิเศษนั้นก็คือการที่พระเจ้ายอมรับ องค์เจ้าชีวิตผู้พิพากษาที่ชื่อสัตย์จะมอบรางวัลให้กับทุกคน คือการไปสู่อาณาจักรของพระองค์ในสวรรค์อย่างปลอดภัยตลอดไป (2 ทิโมธี 3-4 : 1881-1883)

2. พระตรีเอกภาพ

เป็นเรื่องที่ยากยิ่งที่สติปัญญาและเหตุผลของมนุษย์จะเข้าใจว่า พระตรีเอกภาพหรือพระเจ้าหนึ่งเดียวมี 3 องค์ ความเชื่อดังกล่าวมาจากการเปิดเผยของพระเยซูคริสต์เอง ที่เชื่อกันว่าเป็นพระบุตรของพระยะโฮวาห์ ผู้ทรงเป็นพระบิดาผู้ทรงสร้างจักรวาลโลก สรรพสิ่งและมนุษย์ พระตรีเอกภาพแบ่งออกเป็น 3 คือ

1) **พระบิดา** คือ พระผู้สร้างจักรวาล สร้างโลก สร้างฟ้า สร้างดิน สร้างสรรพสิ่ง สร้างมนุษย์ เป็นผู้ให้กำเนิดแก่พืชพันธุ์ต่างๆ มวลมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

2) **พระบุตร** คือ พระผู้ทรงบังเกิดขึ้นมาเพื่อไถ่กู้มนุษย์ให้หลุดพ้นจากบาปและความทุกข์ลำบากทั้งปวง

3) **พระจิต** คือ พระวิญญาณบริสุทธิ์ของพระยะโฮวาห์ ผู้เสด็จมาประทับในจิตใจของผู้เชื่อถ้อย เพื่อนำทางช่วยเหลือให้มนุษย์ไปสู่อาณาจักรขององค์เจ้าชีวิต (สวรรค์) (บุญมี แท่นแก้ว, 2548 : 51)

3. ความรัก

หลักความรักเป็นแก่นคำสอนหรือกฎข้อสำคัญที่สุดของพระเยซูคริสต์ ซึ่งไม่เพียงแต่สอนอย่างเดียว แต่ให้ปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างด้วย **ศาสนาคริสต์** ถือว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก โดยความรักแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ ความรักต่อพระเจ้าและความรักต่อเพื่อนมนุษย์

ความรักต่อพระเจ้าเป็นข้อที่สำคัญที่สุด ดังที่พระเยซูกล่าวว่า “องค์เจ้าชีวิตพระเจ้าของเราเป็นองค์เจ้าชีวิตแต่เพียงผู้เดียว ให้รักองค์เจ้าชีวิตพระเจ้าของเราอย่างสุดใจ สุดจิต สุดความคิด และสุดกำลัง

ของเจ้า” ข้อที่สำคัญรองลงมาคือความรักต่อเพื่อนมนุษย์ ดังที่พระเยซูกล่าวต่ออีกว่า “ให้รักเพื่อนบ้านเหมือนรักตัวเอง” ประโยคสุดท้ายพระเยซูกล่าวว่า “ไม่มีกฎข้อไหนที่ยิ่งใหญ่ไปกว่าสองข้อนี้อีกแล้ว” (มาระโก 12 : 1611)

4. บัญญัติ 10 ประการ

พระเยซูคริสต์ นับถือในบัญญัติของพระยะโฮวาห์ที่เคยมอบให้กับศาสดาโมเสส ซึ่งพระองค์มอบให้เพื่อถ่ายทอดประกาศให้ชาวฮีบรูปฏิบัติตาม ดังนี้

- 1) อย่านับถือพระเจ้าองค์อื่นนอกจากพระยะโฮวาห์
- 2) อย่าทำรูปเคารพใดๆ ไม่ว่าจะเป็รูปอะไรก็ตาม อย่ากราบไหว้บูชาหรือรับใช้สิ่งต่างๆ นอกจากพระยะโฮวาห์
- 3) อย่าอ้างนามพระยะโฮวาห์เล่นๆ โดยไม่สมเหตุ
- 4) ให้รักษาวินัยทางศาสนา (สะบาโต) ไว้เป็นวันศักดิ์สิทธิ์ คือช่วงหกวันแรกของแต่ละอาทิตย์ก็ทำงานได้ตามปกติ พระเยซูถือว่าเป็นวันปลดปล่อยหรืออิสระ
- 5) ให้เคารพนับถือพ่อแม่
- 6) อย่าฆ่าคน คือ ใครทำต้องถูกลงโทษ เพราะแค่โกรธพินองตัวเองก็ต้องถูกตัดสินว่าผิดแล้ว คนที่ด่าว่าพินองของตัวเองว่าปัญญาอ่อนบ้าง โง่บ้าง คนนั้นจะต้องถูกลอบสวนในศาลสูงและเสี่ยงต่อบึงไฟนรกด้วย
- 7) อย่าเจ้าชู้ ล่วงประเวณีสามีภรรยาผู้อื่น กล่าวคือ แค่มองผู้หญิงแล้วเกิดความใคร่ ก็ถือว่าได้เป็นชู้ทางใจแล้ว
- 8) อย่าขโมยทรัพย์สิน
- 9) อย่าพูดโกหก เป็นพยานเท็จ
- 10) อย่าโลภอยากได้เมีย อย่าได้เงินทอง อย่าได้ของหรืออะไรก็ตามที่เป็นของเพื่อนมนุษย์ (เฉลยธรรมบัญญัติ 5 : 267)

มีการตีความบัญญัติบางประการ จากเจตนาของเขาลือว่า “อย่าคบคนที่ทำบาปทางเพศ หรือโลก หรือชู้โกง หรือกราบไหว้บูชารูปเคารพ กฎเหล่านี้ตามความหมายที่แท้จริงใช้กับคนที่เรียกตัวเองว่าเป็นพี่น้อง (ชาวคริสต์) แต่ยังคงทำบาปทางเพศ โลก กราบไหว้รูปเคารพ ชอบใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่น ชี้เมา และชู้โกง อย่าเลย อย่ากินอย่าคบค้าสมาคมกับสาวกเหล่านี้เลย” (โครินธ์ 5 : 1804)

5. หลักคำสอนและหลักปฏิบัติ จากวจนะของพระคริสต์ ถ่ายทอดโดยมัทธีว

- 1) ห้ามสาบาน คือ อย่าสาบาน ไม่ต้องอ้างถึงสวรรค์ ไม่ต้องอ้างถึงโลกนี้ ไม่ต้องอ้างโดยเอาหัวเป็นประกัน เพราะเส้นผมเส้นเดียวยังไม่มีปัญญาทำให้ขาวหรือดำได้เลย ถ้าใช้ก็บอกว่าใช่ ถ้าไม่ใช่ก็บอกว่าไม่ใช่
- 2) สามีภรรยาห้ามหย่าร้างกัน ดังคำที่พระเยซูกล่าวว่า “ชายแยกจากพ่อแม่ไปอยู่กับภรรยา ทั้งสองจะกลายเป็นคนๆ เดียวกัน สิ่งนี้พระเจ้าได้ผูกพันเข้าด้วยกันแล้ว ก็อย่าให้ใครมาแยกออก” และพระคริสต์กล่าวอีกว่า “การที่โมเสสอนุญาตให้สามีภรรยาหย่ากันได้ เพราะจิตใจของคนขონั้นมีแต่

ความดีดั่งไม่เชื่อฟังคำสอนของพระเจ้า ใครก็ตามที่หย่ากันแล้วไปแต่งงานใหม่ ก็ถือว่ามิใช่ นอกจากเขาจะหย่าเพราะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำบาปทางเพศเท่านั้น” (มัทธิว 19 : 1565-1566)

3) จงรักศรัทธา คือ ให้รักศรัทธาและอธิษฐานเผื่อคนที่ข่มเหงเรา เราจะเป็นลูกที่แท้จริงของพระบิดาในสวรรค์ เพราะพระบิดาดีพร้อมขนาดไหน พวกเราก็ตองดีพร้อมขนาดนั้นด้วย

4) การให้ทาน คือ อย่าทำความดีเพื่ออวดคนอื่น เวลาที่ช่วยเหลือคนจนก็อย่าไปทำเหมือนกับพวกหน้าไหว้หลังหลอก ให้ทำเป็นความลับ พระบิดาบนสวรรค์จะเห็นสิ่งที่เป็นความลับนี้และให้รางวัลกับเรา

5) อย่าตัดสินคนอื่น เพราะเราตัดสินคนอื่นไว้มั้ไร พระเจ้าก็จะตัดสินเราอย่างนั้น เราใช้วิธีอะไรตัดสินคนอื่น พระเจ้าก็จะใช้วิธีนั้นตัดสินเรา (มัทธิว 5-7 : 1539-1544)

6. หลักคำสอนและหลักปฏิบัติ จากวาทะของพระคริสต์ ถ่ายทอดโดยลูกา

1) อย่าคิดว่าตัวเองสำคัญกว่าคนอื่น กล่าวคือ คนที่ยกตัวเองจะต้องถูกกดลงและคนที่ถ่อมตัวจะถูกยกขึ้น

2) อย่าโลภ คือการให้ระวังความโลภทุกชนิด เพราะชีวิตที่แท้จริงนั้นไม่ได้อยู่ที่การมีทรัพย์สินสมบัติมากมาย พระเจ้าถือว่าเป็นคนโง่ เพราะไม่รู้ว่าจะตายเมื่อใด เมื่อตายไปแล้วสมบัติเหล่านั้นก็จะตกเป็นของคนอื่น

3) เตรียมพร้อมอยู่เสมอ กล่าวคือ อย่าหมกมุ่นอยู่แต่เรื่องการดื่มกิน หรือมัวแต่ห่วงกังวลเกี่ยวกับชีวิตนี้ ต้องระวังตัวตลอดเวลาและอธิษฐานให้ผ้านั้นไปอย่างปลอดภัยจากสิ่งต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น จะสามารถยืนต่อหน้าบุตรมนุษย์ได้

4) ให้เป็นเหมือนคนรับใช้ คือ คนที่เป็นหัวหน้าควรจะเป็นเหมือนคนรับใช้ ทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนเพื่อสังคม (ลูกา 12-22 : 1652-1673)

7. หลักคำสอนและหลักปฏิบัติที่พระเยซูคริสต์เน้นย้ำเสมอ

1) อย่าให้ความช่วยเหลือเรา แต่ให้เอาชนะความชั่วด้วยความดี

2) รักคนอื่นด้วยความจริงใจ เกลียดสิ่งชั่วร้าย ยึดมั่นสิ่งที่ดี รักกันฉันพี่น้อง ให้เกียรติคนอื่นมากกว่าตัวเอง มุ่งมั่นอย่าขี้เกียจและเอาจริงเอาจังกับพระวิญญาณ รับใช้องค์เจ้าชีวิต

3) อย่าเป็นเหตุให้คนอื่นทำบาป ให้หยุดกล่าวโทษกัน จงตั้งใจว่าจะไม่เป็นต้นเหตุทำให้น้องสะดุดล้มไปทำบาป

4) ให้ยอมรับกันและกัน เหมือนกับที่พระคริสต์ยอมรับเรา เพื่อพระเจ้าจะได้รับเกียรติ

5) ต้องมีความเชื่อเข้มแข็ง อดทนกับคนที่มีความเชื่ออ่อนแอ ไม่ควรทำตามใจตนเอง ให้เอาใจใส่เพื่อนมนุษย์ เพื่อเป็นประโยชน์และเสริมสร้างความเชื่อให้คนอื่นด้วย

6) ให้อภัยกับคนที่ทำผิดไปแล้ว การถูกลงโทษเป็นทุกข์พอแล้ว เราควรให้อภัยและให้กำลังใจดีกว่า เพื่อเขาจะได้ไม่จมอยู่ในความทุกข์นั้น

7) อย่าหยุดทำดี อย่าเพ่งโทษแต่ในการทำดี เพราะเมื่อถึงเวลาที่เหมาะ เราก็คงได้เก็บเกี่ยวผลจากการทำดีนั้น เมื่อมีโอกาสก็ให้ทำดีกับทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับครอบครัวที่ไว้วางใจในพระเจ้า

8) ช่วยเหลือกันและกัน ช่วยด้วยความสุภาพ ให้ระวังการล่อลวงให้หลงไปทำบาป ให้แบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน ไม่ต้องไปเที่ยวเอาเปรียบกับคนอื่น ให้สำรวจการงานของตนเอง เมื่อทำอย่างนั้นได้ก็ถือว่าได้ทำตามกฎของพระคริสต์จริงๆ (Bible League International, 2561 : 1793-1842)

ทัศนะต่อเรื่องกรรมและกฎแห่งการตอบแทน

ศาสนาคริสต์ไม่เชื่อในเรื่องกรรม แต่เชื่อในคัมภีร์ไบเบิลเท่านั้น ว่าเป็นบรรทัดฐานสูงสุด เพราะพระคริสต์ธรรมคัมภีร์มีอำนาจและความจริงสูงสุดของพระเจ้าจาริกอยู่ พระคัมภีร์เท่านั้นที่ปลอดภัย เชื่อถือได้ เป็นทางออกสำหรับความอยู่รอดต่อโลกนี้ ตามทัศนะของนิกายโรมันคาทอลิกเชื่อว่า พระธรรมคัมภีร์ธรรมประเพณีและพระศาสนจักร มีอำนาจเท่าเทียมกัน ส่วนนิกายโปรเตสแตนต์นั้นมีจุดยืนความเชื่อเดียวคือ พระธรรมคัมภีร์เท่านั้นเป็นบรรทัดฐานสูงสุดของชีวิต (พีรัชชัย แสหนวีเดช, 2564 : 6)

พระเยซูคริสต์มีฐานะเป็นพระบุตรของพระเจ้า เสด็จลงมายังโลกมนุษย์เพื่อไถ่บาปให้แก่มนุษย์ผู้หลงผิด ให้กลับคืนไปหาพระเจ้าในสวรรค์เท่านั้น เดิมทีพระคริสต์ทรงมีธรรมชาติแท้จริงเป็นพระเจ้า แต่เมื่อทรงบังเกิดเป็นมนุษย์ ก็ทรงทุกข์ทรมานเช่นมนุษย์ ทรงสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนเพื่อไถ่บาปให้แก่มนุษย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความรัก ความเมตตาที่มีต่อมนุษย์ถึงกับเอาชีวิตเข้าแลก ซึ่งเป็นไปตามแผนการของพระเจ้าที่ทรงมีพระประสงค์ให้มวลมนุษยชาติรอดพ้นความบาป มีชีวิตอย่างนิรันดร์ในอาณาจักรแห่งพระเจ้า (พระคัมภีร์พันธสัญญาใหม่ (บุญเสริม ชนะฤทธิ์), 2547 : 125)

แม้ว่าศาสนาคริสต์จะไม่เชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมก็ตาม แต่สอนเรื่องกฎแห่งการตอบแทน ดังคำว่า “เมื่อท่านเข้าไปในบ้านหนึ่งบ้านใด จงพักอยู่ที่นั่น และออกเดินทางต่อไปจากที่นั่น สำหรับผู้ที่ไม่ต้อนรับท่าน เมื่อท่านออกจากเมืองนั้นก็จงสะบัดฝุ่นอย่าให้ติดเท้า เพื่อเป็นพยานฟ้องเขาไว้” (ลูกา 8 : 1640-1641) ซึ่งแปลความหมายได้ว่า การที่พระเยซูคริสต์สอนศิษย์อย่างนี้ เพื่อแสดงให้เห็นว่า เมื่อไปอยู่ ณ ที่ใด เช่น ในครอบครัว ในบ้านหรือในเมืองใด ที่นั้นคือที่สมควรได้รับพรให้มีสันติสุข เมื่อที่ไหนไม่ต้อนรับก็แสดงว่าเขาไม่ศรัทธาในพระเจ้า ก็ให้ออกมาจากที่นั่น การสะบัดฝุ่นจากเท้าก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า จะไม่รับผิดชอบอีกต่อไปแล้วในครอบครัวนั้น ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในภายหน้าก็ตาม (พระคัมภีร์พันธสัญญาใหม่ (บุญเสริม ชนะฤทธิ์), 2547 : 103)

บาปและการล้างบาป

ในพระคัมภีร์อธิบายลักษณะของบาป ว่ามีความเกี่ยวข้องกันระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับพระเจ้า กล่าวคือ ประชาชาติอิสราเอลละเมิดกฎบัญญัติของพระเจ้า โดยหันไปกราบไหว้บูชารูปเคารพ ดังนั้นการที่มนุษย์ละเลยในกฎที่พระเจ้าทรงบัญชาไว้หรือพฤติกรรมต่างๆ ที่ออกมาทางร่างกาย จิตใจและจิตวิญญาณ อันเป็นเหตุให้พระเจ้าเสียพระทัย ถือเป็นบาปทั้งสิ้น เพราะพระเจ้าทรงบริสุทธิ์ เที่ยงแท้ พระองค์จึงทรงรังเกียจต่อบาป

ในพระคัมภีร์เปิดเผยคำสอนเรื่องลักษณะของบาปไว้ 2 ประเภท ได้แก่ บาปกำเนิดและบาปที่เกิดจากการประพฤติ ซึ่งในพระคัมภีร์ได้อธิบายไว้ ดังนี้

1. บาปกำเนิด

บาปกำเนิดได้ถือกำเนิดขึ้นเมื่อมนุษย์คู่แรก (อาดัมกับเอวา) ไม่เชื่อฟังพระเจ้า กล่าวคือ มารซาตานมาล่อลวงเอวาในรูปของงู ให้กินผลไม้จากต้นไม้ที่พระเจ้าทรงห้าม แต่เอวาละเลยคำสั่งของพระเจ้า โดยการฟังคำล่อลวงของงู และพวกเขาได้กินผลไม้ นั้น หลังจากกินเข้าไปแล้วเขาทั้งสองล้มลงในความบาป และความตายได้ครอบงำ ผลของความบาปจึงตกทอดมาสู่ลูกของเขา ทำให้ลูกฆ่ากันเอง ตลอดจนส่งผลไปถึงมวลมนุษยชาติพันธุ์ เป็นเหตุให้มนุษย์ต้องพบเจอกับการเกิดและการตาย อันเนื่องมาจากบาปของอาดัมและเอวา

พระคัมภีร์ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนจะต้องได้รับผลแห่งบาปที่อาดัมกับเอวาได้ก่อไว้ในสวนเอเดน โดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ และไม่มีกรยกเว้นชาติศาสนาอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตาม มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาบนโลกนี้ จะไม่สามารถหนีพ้นจากบาปตัวนี้ไปได้ ดังคำว่า “คนคนเดียวไม่เชื่อฟังพระเจ้า ก็ทำให้คนมากมายกลายเป็นคนบาป” (โรม 6 : 1782) ทุกคนเกิดมาจึงต้องรับผลบาปนี้จากมนุษย์คู่แรกที่ไม่เชื่อฟังพระเจ้า ซึ่งเป็นบาปที่ไม่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง จนทำให้มนุษย์มีความตายครอบงำตลอดมา มนุษย์ก็ตกอยู่ในบาปอย่างเลี่ยงไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ มนุษย์ทุกคนจึงมีบาปกำเนิดอยู่แล้วตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา เพราะทุกคนถือกำเนิดมาในบาป และค่าจ้างของบาปคือความตาย ทั้งฝ่ายเนื้อหนัง จิตวิญญาณ แต่พระเมตตาอันพ้นของพระเจ้า พระองค์ทรงมีแผนการสำหรับการไถ่กู้มนุษย์ได้พ้นจากบาปกำเนิดนี้ โดยการบังเกิดใหม่ในพระองค์ผ่านทางพิธีจุ่มน้ำ รับศีลล้างบาปในนามของพระบิดา พระบุตรและพระจิต ผู้ที่นับว่าเป็นผู้เชื่อและผ่านพิธีรับศีลล้างบาปมาแล้ว ถือว่าเป็นอิสระอย่างแท้จริงจากบาปดั้งเดิม ไม่จำเป็นต้องกลับไปหมกมุ่นอยู่ในวงจรบาปทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต (พิธีรับศีลล้างบาป 2564 : 9)

2. บาปที่เกิดจากการประพฤติ

บาปประเภทนี้ เกิดจากการทำผิดต่อพระบัญญัติของพระเจ้า หรือการประพฤติที่ขัดต่อน้ำพระทัยของพระองค์ สามารถเกิดขึ้นได้กับผู้เชื่อทั้งก่อนและหลังการบังเกิดใหม่ในพิธีจุ่มน้ำมาแล้วด้วยเช่นกัน ดังคำว่า “การหลงผิด การไม่ทำความดี การพูดหลอกลวงเต็มไปด้วยคำแช่งด่าและคำพุดขมขื่น การเดินไปเข้าไปสู่เส้นทางชั่วคน การไม่รู้จักทางแห่งสันติสุข การไม่ยำเกรงต่อพระเจ้า และหันหลังให้พระเจ้า พระเจ้าจะไม่ยอมรับแน่นอน” (โรม 3 : 1778) ความประพฤติเหล่านี้เป็นผลที่เรียกว่าบาปแห่งพฤติกรรมทั้งสิ้น

พระเยซูคริสต์ ทรงเน้นความผิดบาปที่เกิดจากภายในจิตใจมากกว่าบาปที่เกิดจากความประพฤติภายนอก (ผิดต่อบัญญัติ 10 ประการ) เรื่องการเป็นชู้กับสามีภรรยาผู้อื่นเป็นบาป แต่พระเยซูสอนว่าบาปเกิดขึ้นตั้งแต่เขามีจิตที่ปรารถนาความใคร่จากการมองแล้ว ทำให้เห็นว่าบาปที่เกิดจากการประพฤติตามพระคริสต์ ไม่ได้เริ่มที่การลงมือกระทำ แต่เริ่มที่ความคิดก่อนลงมือกระทำ (Bible League International, 2561 : 1540)

บาปแห่งการประพฤตินี้เกิดขึ้นได้กับทุกคน แต่ปริมาณของบาปจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับตัวผู้กระทำ บาปตัวนี้สามารถแก้ไขได้โดยการ **สารภาพบาป** และ **กลับใจใหม่** เพื่อขอการอภัยจากพระเจ้า มั่นใจลงที่โลกนี้เท่านั้น ไม่เกี่ยวข้องกับชาติก่อนหรือโลกหน้า เพราะทุกสิ่งครบบริบูรณ์ในพระเยซูคริสต์

และบาปประเภทนี้จะติดตัวเราไปตลอดชีวิตจนกว่าเราจะตายจากโลกนี้ไป (พิริชชัย แสนทวีเดช, 2564 : 10) การสารภาพบาปไม่ใช่เป็นเสียงหรือคำพูดของมนุษย์ที่ได้พูดออกมา แต่เป็นพระวาทะของพระเจ้าผู้ทรงยกความผิดบาป เป็นคำพูดในฐานะตัวแทนของพระเจ้าและโดยพระบัญชาของพระองค์ ไม่ควรบังคับผู้ใดให้บรรยายชนิดบาปต่างๆ (พงษ์ศักดิ์ ลิ้มทองวิรัตน์, 2530 : 5)

สวรรค์และนรก

ศาสนาคริสต์ มีความเชื่อว่าชีวิตในโลกนี้มีเพียงครั้งเดียว เมื่อตายไปแล้วจะไปอยู่บนสวรรค์หรือนรกชั่วนิรันดร์ การปฏิบัติตามพระบัญญัติของพระเจ้าในโลกใบนี้ เป็นเหตุให้ไปสู่สวรรค์ ซึ่งนรกนั้นเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน พระเยซูคริสต์จึงทรงส่งสารในมนุษย์ไม่ยากให้ตกลงสู่นรก พระองค์จึงพยายามพร่ำสอนให้มนุษย์เชื่อในพระเจ้า ใครที่เชื่อพระองค์ก็จะรอดพ้นจากนรก เพราะเป็นพระประสงค์ของพระเจ้าเพื่อให้มนุษย์ทุกคนได้รับใช้พระองค์ในอาณาจักรแห่งพระเจ้า

พระเยซูคริสต์ได้เคยกล่าวไว้ว่า “สิทธิอำนาจทั้งหมดทั้งในสวรรค์และบนโลกนี้ ได้มอบไว้กับเราแล้ว ดังนั้นให้ออกไปทำให้คนทุกชาติมาเป็นศิษย์ของเรา ให้เขาเข้าพิธีจุ่มน้ำ เพื่อจะได้กลายเป็นของพระบิดา พระบุตร และพระวิญญาณบริสุทธิ์ สอนพวกเขาให้เชื่อฟังทุกสิ่งที่เราได้สั่งไว้ จำไว้ว่า เราจะอยู่กับพวกคุณเสมอ จนกว่าจะสิ้นยุค” (มัทธิว 28 : 15-20)

พระเยซูคริสต์ เป็นคนกลางสำหรับพันธสัญญาใหม่ ได้ถวายพระองค์เองเป็นเครื่องบูชาไถ่บาปอย่างแท้จริง พระองค์สอนวิธีเข้าถึงสวรรค์ คือการปฏิบัติตามพระบัญญัติของพระเจ้า กตัญญูรู้คุณพระเจ้านมัสการพระองค์อย่างเคารพยำเกรงในทางที่พระเจ้าชอบใจ อย่าให้คำสอนแปลกปลอมนำพาให้หลงไป เพราะความเมตตากรุณาของพระเจ้านั้นดีอยู่แล้ว พระองค์เป็นพระเจ้าแห่งสันติสุข พระองค์ทำให้พระเยซูพ้นจากความตาย เพราะได้สละเลือดของพระองค์เพื่อพันธสัญญาอันถาวร

สิ่งที่พระเยซูทำนั้น เพื่อสอนให้สาวกของพระองค์ถวายเครื่องบูชาต่อพระเจ้าเสมอ เครื่องบูชา นั้นคือคำสรรเสริญที่ออกมาจากปากที่ยกย่องพระองค์และอย่าลืมทำความดีแบ่งปันสิ่งของให้กับคนอื่น เพราะการทำอย่างนี้เป็น การถวายเครื่องบูชาต่อพระเจ้าจริงๆ เพื่อที่เราจะได้ไปสู่เมืองที่กำลังจะมาถึง ซึ่งเป็นอาณาจักรแห่งพระเจ้า นั่นคือสวรรค์อันเป็นนิรันดร์ (Bible League International, 2561 : 1906-1908)

การกำเนิดของมนุษย์

ปฐมกาลหรือจุดเริ่มต้นของทุกสิ่งทุกอย่าง ในพระคัมภีร์เดิมได้กล่าวถึงพระเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นในวันที่ 6 ในพระคริสตธรรมคัมภีร์อธิบายไว้ว่า หนึ่งวันของพระเจ้าเท่ากับหลายพันปีในโลกมนุษย์ (สดุดี 90 : 9-37) พระองค์สร้างมนุษย์ตามรูปแบบของพระองค์ มีลักษณะเหมือนพระองค์ พระองค์ต้องการมีสายสัมพันธ์ส่วนตัว พระองค์ทรงสร้างเป็นเพศชายและเพศหญิง ทรงให้ควบคุมโลกและปกครองสัตว์ป่าทุกตัว รวมทั้งสิ่งมีชีวิตทุกอย่างที่เคลื่อนไหวบนแผ่นดินโลก

พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์จากการปั้นผู้ชายขึ้นจากผงดินบนพื้น พระองค์ปล่อยลมหายใจเข้าไปในจมูก เป็นลมหายใจแห่งชีวิตและชายนั้นก็มีชีวิตขึ้นมา พระองค์ทรงสร้างสวนแห่งหนึ่งขึ้นในเอเดนทางทิศตะวันออก แล้วให้ชายผู้นั้นไปอยู่เพื่อดูแลเอาใจใส่สวนเอเดน ต่อมา พระองค์ได้สร้างผู้ช่วยคนหนึ่ง

เหมือนกับขายนั่น โดยเอากระดูกซี่โครงซี่หนึ่งของขายนั่นออกมาสร้างเป็นหญิงคนหนึ่ง แล้วเอานางไปอยู่กับขายนั่น

ชายและหญิงได้ทำสัตยสัญญาที่ไว้กับพระยะโฮวาห์ จึงทำให้พระองค์สาปแช่งหญิงว่า “เราจะทำให้เจ้าต้องทำงานอย่างหนัก เจ้าจะต้องตั้งท้องบ่อยๆ เจ้าจะต้องลำบากตอนมีท้อง และจะคลอดลูกด้วยความเจ็บปวด เจ้าจะอยากควบคุมสามีแต่สามีจะครอบงำเจ้า” พระองค์ก็สาปแช่งชายผู้คนนั้นว่า “เพราะเจ้าฟังเสียงเมียเจ้าและทำสัตยสัญญาต่อเรา เราจะสาปแช่งผืนดิน เจ้าจะได้กินจากผืนดินนั้นก็ต่อเมื่อเจ้าทำงานอย่างหนักทุกวันตลอดชั่วชีวิตของเจ้า ผืนดินจะเกิดหนามและวัชพืชให้กับเจ้า เจ้าจะต้องลำบากอาบเหงื่อเพื่อจะมีอาหารกิน จนกว่าเจ้าจะตายกลับไปสู่ดิน เพราะเจ้าถูกสร้างมาจากดิน” (ปฐมกาล 3 : 5-6)

ชายคนนั้นคือ อาดัม อาดัมได้ตั้งชื่อให้หญิงคนนั้นว่า เอวา ซึ่งจะเป็นแม่คนแรกของทุกคนที่จะมาเกิด พระเจ้าสร้างโลกที่มหัศจรรย์เพื่อให้มนุษย์ดูแลและใช้มันอย่างมีความสุข แต่อาดัมกับเอวาไม่เชื่อฟังพระเจ้า ความตายจึงเข้ามาในโลก ความบาปทำลายของชีวิตที่พระเจ้าให้ แล้วมนุษย์ก็ทะเลาะกันเอง และทะเลาะกับพระเจ้าด้วย (เปาโลอีเฟซีส 2: 19) พระยะโฮวาห์จึงได้ขับไล่อาดัมให้ออกจากสวนเอเดน ให้ไปใช้ชีวิตในพื้นดินที่พระองค์ทรงสร้างไว้ ไม่นานนักอาดัมได้มีเพศสัมพันธ์กับเอวา แล้วนางก็ตั้งท้องและคลอดลูกเกิดเป็นครอบครัวแรกของโลกขึ้น พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ให้เหมือนกับพระองค์ ในวันที่สร้างอาดัมและเอวาขึ้น พระองค์ทรงอวยพรพวกเขาและเรียกพวกเขาว่า มนุษย์ (ปฐมกาล 3 : 7)

ชาวคริสต์จึงเชื่อว่า การที่มนุษย์ต้องเข้าพบกับภรรยาและการตาย เนื่องมาจากบาปที่อาดัมและเอวาที่ไม่ยอมเชื่อฟังพระเจ้า จึงเป็นเหตุให้บาปของอาดัมและเอวาได้ตกทอดมาสู่ลูกหลานรุ่นต่อๆ มา ดังคำว่า “พวกเจ้าต้องไม่กินผลไม้จากต้นที่อยู่กลางสวนนั้น เพราะว่าถ้าเจ้าได้แตะต้องมัน ไม่อย่างนั้นเจ้าจะตาย” (ปฐมกาล 3 : 4) เรื่องนี้ทำให้ชาวคริสต์รับรู้ได้ว่า พระเจ้ากำลังทดสอบและทำให้มนุษย์เห็นว่ามนุษย์เป็นสัตว์โดยแท้ เพราะมนุษย์และสัตว์ที่มีลมหายใจเดียวกันต้องเผชิญกับความตายที่เหมือนกัน ทุกสิ่งทุกอย่างนั้นไม่เที่ยง ทั้งคู่ก็ต้องกลับไปเป็นดินเหมือนเดิม (ปัญญาจารย์ 4 : 1051)

ชาวคริสต์เชื่อมั่นว่า มนุษย์ทั้งโลกสืบเชื้อสายมาจากมนุษย์คู่เดียว คืออาดัมและเอวา พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาด้วยวิญญานบริสุทธิ์และสมบูรณ์ พวกเขามีอารมณ์ความรู้สึก ความรัก สติปัญญา ความยุติธรรม พระองค์ทรงประทับความรู้ให้ตั้งแต่แรกเกิด กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีความรักดีต่อพระองค์ รักในพระองค์ พระองค์ย่อมประทานความรู้ให้ ความรู้อย่างต้องเกิดจากประสบการณ์ของตน เช่น อาศัยการศึกษาเล่าเรียน อาศัยผัสสะการดู การอ่าน การสัมผัสและการฟัง แต่ได้ปฏิเสธทฤษฎีวิวัฒนาการอย่างถึงที่สุด เพราะพระเจ้าทรงสร้างมนุษย์มาอย่างสมบูรณ์แบบไว้แล้ว (บุญมี แท่นแก้ว, 2548 : 50)

เป้าหมายสูงสุดของศาสนาคริสต์

การเข้าสู่อาณาจักรของพระเจ้าหรือสวรรค์ คือเป้าหมายอันสูงสุดของคริสต์ ตามพระคัมภีร์เดิมเชื่อกันว่า การนำประชากรที่พระเจ้าเลือกสรรนำออกจากอียิปต์ เพื่อมาสู่อาณาจักรที่อุดมสมบูรณ์กว่า และเพื่อสร้างอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ ถือว่าเป็นการเข้าสู่อาณาจักรของพระเจ้าแล้ว

แต่ในพระคัมภีร์ใหม่มีความเชื่อว่า อาณาจักรของพระเจ้าเป็นอาณาจักรแห่งจิตใจ ใครก็ตามที่มีจิตใจบริสุทธิ์สะอาดก็เป็นบุตรของพระเจ้าได้ทั้งนั้น สามารถเป็นสมาชิกแห่งอาณาจักรของพระองค์ได้ เมื่อครั้งที่พระเยซูคริสต์ถูกจับและถูกไต่สวนหน้าศาล พระองค์ตอบเขาว่า “อาณาจักรของเราไม่ใช่ในโลกนี้” (บุญมี แท่นแก้ว, 2548 : 52)

การได้เข้าไปอยู่กับพระคริสต์บนสวรรค์ ถือว่าเป็นการรับเกียรติพร้อมกับพระองค์ เมื่อตัวตนเก่าตายไปแล้ว ชีวิตใหม่ที่ได้รับนั้นจะถูกซ่อนอยู่กับพระคริสต์ผู้นั่งอยู่ทางขวามือของพระเจ้า การที่จะเข้าสู่อาณาจักรพระเจ้าได้นั้น มนุษย์ต้องฆ่าความชั่วร้ายทุกอย่างที่มีอยู่ในตัวออกไป การมีบาปทางเพศ ความไม่บริสุทธิ์ ราคะตัณหา ความผิดใจในเรื่องชั่วๆ การมกมากในกาม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เท่ากับการกราบไหว้รูปเคารพ มันจะนำมาซึ่งความโกรธของพระเจ้า

มนุษย์ต้องกำจัดสิ่งเหล่านี้ให้หมดไปจากชีวิต คือ ความโกรธ ความบ้าคลั่ง ความพยาบาท การใส่ร้ายป้ายสีและการพูดลามก ให้สวมใส่คนใหม่ที่พระเจ้ายกกำลังสร้างขึ้นมาให้เป็นเหมือนกับพระผู้สร้างมากขึ้นเรื่อยๆ จนกว่าจะรู้จักกับพระเจ้าเต็มที่ การเป็นคนใหม่เช่นนี้สำคัญว่าจะเป็นคนยิวหรือกรีก จะเข้าพิธีขลิบหรือไม่เข้าขลิบ จะเป็นพวกไฟร์หรือคนไม่มีอารยธรรม จะเป็นทาสหรือเป็นไท แต่ที่สำคัญยิ่งกว่าทุกสิ่งก็คือมนุษย์ทุกคนจะมีพระคริสต์และพระคริสต์นั้นเองอยู่ในตัวทุกคน (โคโลสี 3 : 1861)

ผู้ที่ก่อสร้างขึ้นบนรากฐานของหลักความเชื่ออันศักดิ์สิทธิ์ที่สุด และอธิษฐานด้วยความช่วยเหลือจากพระวิญญาณบริสุทธิ์ รักษาเนื้อรักษาตัวให้คงอยู่ในความรักของพระเจ้าในระหว่างที่รอพระเยซูคริสต์องค์เจ้าชีวิต พระองค์จะเมตตากรุณาให้ผู้นั้นมีชีวิตกับพระเจ้าตลอดไป พระองค์คือพระเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้นเป็นพระผู้ช่วยให้รอด มนุษย์ต้องสรรเสริญพระองค์เพื่อความสุขในสวรรค์และโลกแห่งใหม่ (ยูดา 1 : 1936-1937)

พระเจ้าจะทรงสร้างสวรรค์และโลกใหม่ เพราะสวรรค์และโลกแห่งแรกหายไปแล้ว ไม่มีทะเลอีกต่อไป มีแต่เมืองศักดิ์สิทธิ์ซึ่งก็คือเมืองเยรูซาเล็มแห่งใหม่ (นครฝ่ายจิตวิญญาณที่คนของพระเจ้าอาศัยอยู่) กำลังลงจากสวรรค์และมาจากพระเจ้า มีเสียงอันดังจากบัลลังก์ร้องออกมาว่า “บ้านของพระเจ้ามาอยู่กับมนุษย์แล้ว พวกมนุษย์จะเป็นของพระองค์ พระเจ้าจะเช็ดน้ำตาทุกหยดของมนุษย์ แล้วมนุษย์จะไม่มีวันตาย ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีการร้องไห้หรือความเจ็บปวดอีกต่อไป เพราะสิ่งเก่าๆ ที่เคยเป็นมาได้ผ่านพ้นไปแล้ว” (โคโลสี 3 : 1962)

สรุป ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่พัฒนาสืบเนื่องมาจากศาสนายิว นับถือพระเยซูว่าพระเจ้าเพียงองค์เดียวเหมือนกัน มีความเคารพนับถือต่อคัมภีร์ของยิว ที่เรียกกันทั่วไปว่า พันธสัญญาเดิม หรือ ไบเบิลเดิม ศาสนาคริสต์ได้เขียนเป็นคัมภีร์เฉพาะตนอีกเล่มหนึ่ง เรียกว่า พันธสัญญาใหม่ หรือ ไบเบิลใหม่

คัมภีร์เดิมเขียนเป็นภาษาฮีบรูมีอายุราว 1,000 ปีก่อนคริสตศักราช ส่วนคัมภีร์ใหม่เขียนหลังจากพระเยซูคริสต์ได้สิ้นพระชนม์แล้วประมาณ 100 ปี มีผู้เขียนอย่างน้อย 8 คน ในพระคัมภีร์มีหลักคำสอนที่ได้รับการสืบทอดโดยศิษย์ของพระเยซูคริสต์ เป็นคำสอนที่เน้นธรรมจรรยามากกว่า พิธีกรรม

ศาสนาคริสต์ มีหลักคำสอนสำคัญ คือ การศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างแท้จริง ถือว่าเป็นการเข้าถึงพระเจ้า ซึ่งความศรัทธาต้องมาพร้อมกับการกระทำถึงจะเป็นความศรัทธาที่สมบูรณ์ ชาวคริสต์เชื่อว่าพระเยซูคริสต์คือพระบุตรของพระเจ้า มีหน้าที่ล้างบาปให้มนุษย์และไถ่บาปทุกสิ่งในโลกไว้ เชื่อว่าพระเยซูคริสต์ยิ่งใหญ่กว่าโมเสส เพราะพระเยซูคริสต์ลงมาในฐานะเป็นบุตรของพระเจ้า ช่วยให้มนุษย์ชำระล้างตนเองจากสิ่งชั่วร้าย คือ ราคะ ตัณหา แล้วไล่ตามสิ่งที่ถูกต้อง คือ ความเชื่อ ความรักและสันติสุข เป็นสิ่งที่ทำให้พระเจ้ายอมรับและพระองค์จะมอบรางวัลให้ ได้แก่ การไปสู่อาณาจักรของพระองค์หรือสวรรค์อย่างปลอดภัยตลอดกาล

หลักความรักถือเป็นแก่นคำสอนสำคัญที่สุดของพระเยซูคริสต์ แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ ความรักต่อพระเจ้า ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ ถึงแม้ศาสนาคริสต์ได้แยกจากศาสนาเดิม แต่ก็ยังถือว่าบัญญัติสิบประการของโมเสสเป็นหลักปฏิบัติของชาวคริสต์เช่นกัน หลักคำสอนส่วนใหญ่เป็นคำสอนที่ได้รับการสืบทอดโดยศิษย์คนสำคัญของพระเยซู เช่น มัทธีว ลูคา ซึ่งคำสอนที่พระเยซูเน้นย้ำ ได้แก่ การเอาชนะความชั่วด้วยการทำดี การรักคนอื่นด้วยความจริงใจ การยึดมั่นต่อสิ่งที่ดี การให้เกียรติคนอื่นมากกว่าตัวเอง การหยุดกล่าวโทษกัน การให้ความยอมรับกันและกัน การมีความอดทนโดยไม่ทำตามใจตนเอง การให้อภัย ให้กำลังใจในการทำมาหากิจกับคนพินาศ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ศาสนาคริสต์ ไม่เชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม แต่เชื่อในกฎแห่งการตอบแทน คือ การทำดี การเชื่อในพระธรรมคัมภีร์ อันเป็นอำนาจและความจริงสูงสุดของพระเจ้า การเชื่อว่าพระบุตรของพระเจ้าเสด็จลงมายังโลกมนุษย์เป็นการไถ่บาปให้แก่มนุษย์ผู้หลงผิด ส่งผลให้บุคคลนั้นกลับคืนไปหาพระเจ้าในสวรรค์ อันเป็นอาณาจักรแห่งพระเจ้าเป็นการตอบแทน

ศาสนาคริสต์ เชื่อในบาป 2 ประการ ได้แก่ บาปกำเนิด ซึ่งเป็นบาปที่อาดัมกับเอวาได้ก่อไว้ในอดีตตกทอดมาสู่มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาบนโลกใบนี้ ทำให้มีความตายครอบงำ เป็นบาปที่เลี่ยงไม่ได้ บาปที่เกิดจากการประพฤติ เป็นบาปที่เกิดจากการทำผิดต่อพระบัญญัติของพระเจ้าหรือเกิดขึ้นจากภายในจิตใจและการกระทำ เช่น การคิดที่จะเป็นชู้กับสามีภรรยาผู้อื่น การกระทำชู้กับสามีภรรยาผู้อื่น ถือว่าเป็นบาปที่เกิดจากความประพฤติ ซึ่งบาปทั้งสองประการนี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการสารภาพและกลับใจใหม่เพื่อที่จะได้รับการอภัยโทษจากพระเจ้า

ศาสนาคริสต์ เชื่อว่าชีวิตของมนุษย์มีเพียงครั้งเดียว เมื่อตายไปจะไปสู่สวรรค์หรือนรกชั่วนิรันดร์ก็เพราะด้วยความรักต่อมนุษย์ของพระเจ้า พระองค์จึงส่งพระบุตรมาเพื่อช่วยมวลมนุษย์ ด้วยการพร่ำสอนให้มนุษย์เชื่อในพระเจ้า การมีความกตัญญูรู้คุณพระเจ้า การนมัสการพระเจ้าอย่างเคารพยำเกรง ซึ่งเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า เพื่อให้มนุษย์ทุกคนรอดพ้นจากนรก จะได้รับใช้พระเจ้าในสวรรค์ตลอดไป

ชาวคริสต์เชื่อมั่นว่า มนุษย์สืบเชื้อสายมาจากมนุษย์คู่เดียวกัน คือ อาดัมกับเอวา พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ด้วยวิญญานบริสุทธิ์และสมบูรณ์แล้ว ความรู้หรือประสบการณ์ต่างๆ เป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงประทานมาอย่างสมบูรณ์แบบแล้ว ไม่ใช่เกิดจากการวิวัฒนาการ

เป้าหมายสูงสุดของชาวคริสต์ คือ การเข้าสู่อาณาจักรของพระเจ้าหรือสวรรค์ ในส่วนอาณาจักรของพระเจ้านี้มี 2 ลักษณะ คือ อาณาจักรในโลกมนุษย์ คือ การหลุดพ้นจากการถูกกดขี่ข่มเหงแล้วพบกับ

ความอุดมสมบูรณ์และสันติสุขในโลกมนุษย์หรือศาสนจักรนั่นเอง ลักษณะต่อมา อาณาจักรแห่งจิตใจ คือ สวรรค์ซึ่งมีบัลลังก์ของพระเจ้าอยู่ มนุษย์จะได้รับชีวิตใหม่เป็นสุขชั่วนิรันดร์ในโลกหลังความตาย

4. คัมภีร์และหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม มุ่งเน้นให้มุสลิมมีความศรัทธา อุทิศตนต่อพระประสงค์ขอพระเจ้าผู้เป็นเจ้า พระองค์ทรงมอบโอวาทให้แก่ นบี มุฮัมมัด นำไปประกาศให้ประชาชนทราบ สาวกของท่านก็ได้รวบรวมจดบันทึก และท่องจำ ผ่านการตรวจทานทดสอบอยู่เสมอ อัลกุรอาน จึงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ไม่เคยถูกเปลี่ยนแปลง หรือแก้ไขเลย คัมภีร์อัลกุรอานและหลักคำสอนในคัมภีร์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คัมภีร์อัลกุรอาน

กุรอาน เป็นคัมภีร์หลักของศาสนาอิสลาม คัมภีร์นี้พระเจ้าผู้เป็นเจ้า (อัลลอฮ์) ได้ทรงประทานแด่ ศาสดา นบี มุฮัมมัด ซึ่งชาวมุสลิมถือว่า นบี มุฮัมมัด เป็นศาสดาพยากรณ์ (รอซูล) คนสุดท้าย คัมภีร์นี้ เขียนด้วยภาษาอาหรับ ถือเป็นคัมภีร์สูงสุดที่ได้ประทานมาเพื่อยกเลิกคัมภีร์เก่าๆ ที่ได้ถูกแก้ไขต่อเติม คัมภีร์นี้จะถูกประกาศใช้ต่อไปตราบนานถึงวันอาสานของโลก โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงและแก้ไข

ความมหัศจรรย์ของคัมภีร์กุรอานนั้น กล่าวกันว่าแม้จะมีโอองการกว่า 6000 โอองการ แต่ไม่มี โอองการที่ขัดแย้งกันเลย คัมภีร์กุรอานทันสมัยอยู่ตลอดเวลาและได้เปิดเผยความลึกลับต่างๆ ทั้งทาง ภูมิศาสตร์และทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งนักภูมิศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบในเวลาต่อมา คัมภีร์กุรอาน ได้ให้หลักวิชาการต่างๆ ทั้งทางการแพทย์และทางสังคมวิทยาด้วย (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2549 : 398)

บทบัญญัติของคัมภีร์กุรอาน ได้สอนถึงการปฏิบัติตัวเพื่อการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์และ พยากรณ์ล่วงหน้าได้อย่างถูกต้องทุกอย่าง และได้เปิดเผยความกระจ่างทางประวัติศาสตร์ ให้ความรู้ทาง เศรษฐกิจ ครอบครัว มรดก การสาธารณสุข ศาสนาและสังคมแล้วจะไม่มีคัมภีร์ใดๆ ที่จะบรรจุเรื่องราว เพียงพร้อมไปหมดดังเช่นที่ปรากฏในกุรอาน ทั้งๆ ที่เป็นคัมภีร์เก่าแก่จนถึง 1400 ปี ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยที่ มนุษย์ยังล้าหลังอยู่

ความมหัศจรรย์ของกุรอานถือได้ว่า เป็นคำสอนอันยิ่งใหญ่ที่อัลลอฮ์ ได้ทรงประทานให้แก่ นบี มุฮัมมัด เพื่อเป็นที่ยืนยันว่าคัมภีร์กุรอานเป็นบทบัญญัติของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าอย่างแท้จริง

คัมภีร์กุรอาน ในปัจจุบันยังอยู่ครบถ้วนสมบูรณ์ตามต้นฉบับเดิม ไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงใดๆ มีอรรถรสลึกซึ้งและมีความไพเราะ จนนักอักษรศาสตร์ภาษาอาหรับยอมจำนนต่อความมหัศจรรย์ใน อรรถรสของภาษา เพราะเชื่อกันว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถประพันธ์เนื้อหาในพระคัมภีร์ขึ้นเองได้ (การิม อับดุลละฮ์, ม.ป.ป. : 39-43)

นอกจากอัลกุรอานแล้ว ยังมีคัมภีร์รองลงมาที่ชาวมุสลิมใช้เป็นหลักปฏิบัติ คือ อัลอะดิษ เป็น โอวาทและจริยวัตรของ นบี มุฮัมมัด ซึ่งสาวกของท่านเป็นผู้รวบรวม มีเนื้อหาสรุปได้คือแสดงอุปนิสัยของ นบี มุฮัมมัด เพื่อเป็นแบบอย่างแก่มุสลิม แสดงจรรยาบรรณตามหน้าที่ต่อบุคคลผู้ใกล้ชิด เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ มิตรสหายและแสดงมารยาททางสังคม เช่น การกิน การร่วมประชุม การเข้ามัสยิด ให้มีความ

สำรวมตนเพื่อไม่ให้รับโทษทางศาสนา พัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้น เพื่อที่จะได้รับพรจากพระผู้เป็นเจ้า (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2560 : 140)

หลักคำสอนสำคัญของศาสนาอิสลาม

หลักคำสอนของอิสลาม แบ่งออกเป็นหลักใหญ่ๆ ได้ 2 ประการ คือ หลักศรัทธา (รูกนอีมาน) คือ บทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องศรัทธายึดมั่นและหลักปฏิบัติ (รูกนอิสลาม) คือ บทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม มีดังนี้

1. หลักศรัทธา (รูกนอีมาน)

การศรัทธาคือการเชื่อมั่นด้วยจิตใจและกล่าวออกมาเป็นคำพูด ในหลักการของอิสลามนั้น มุสลิมทุกคนมีหน้าที่หลักสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ 1) หน้าที่ต่อพระผู้เป็นเจ้าในฐานะบ่าวของพระองค์ และ 2) หน้าที่ต่อเพื่อนมนุษย์ คือ การประกอบกิจการงานที่ดี ในกูรอนกล่าวควบกันเสมอๆ ว่า “บรรดาผู้ศรัทธาและประกอบกาดี” (วิโรจน์ นาคชาตรี, 2558 : 70) ความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้ามีความสำคัญในการปฏิบัติงานต่อเพื่อนมนุษย์ คือ งานใดที่ไม่ได้วางรากฐานบนการศรัทธา งานนั้นจะเลื่อนลอย คือ ไม่รู้ว่าทำไปทำไม ทำไปเพื่ออะไร หลักศรัทธาในอิสลามแบ่งออกได้ 6 ประการ คือ

1.1 ศรัทธาต่ออัลลอฮ์

มุสลิม ต้องศรัทธาหรือเชื่อมั่นในสิ่งที่พ้นญาณวิสัยหรือสิ่งที่เร้นลับ ซึ่งอยู่นอกเหนือความนึกคิดของมนุษย์ที่จะรู้ได้ด้วยตนเอง เพราะพระองค์ทรงอยู่สูงเกินสภาวะทางรูปร่างหรือวัตถุ ซึ่งประสาทสัมผัสทั้ง 5 ของมนุษย์จะหยั่งถึงได้ แต่จะรู้ได้โดยผ่านทางนบีว่า อัลลอฮ์ เป็นผู้บัลลาล เป็นผู้สร้าง เป็นผู้มีอำนาจการบริหารให้เกิดทุกๆ สรรพสิ่ง ทรงรอบรู้ในทุกๆ เรื่องที่ว่าเป็นผู้บันดาลเป็นผู้สร้าง เพราะทรงสร้างสรรพสิ่งทั้งปวงตลอดทั่วพิภพและจักรวาลด้วยอำนาจพระองค์เอง พระองค์เป็นผู้สร้างท้องฟ้าและได้มหาสมุทรทั้งพื้นดินและพื้นน้ำ ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะมีถูกสร้างโดยพระองค์ ที่ว่าเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารทุกสรรพสิ่ง เพราะตลอดทั่วพิภพและจักรวาลที่มีอยู่ พระองค์เป็นผู้ควบคุมบริหาร พระองค์มีอำนาจยิ่งใหญ่ มีความรู้สูงเลิศ มีเดชานุภาพเหนือสิ่งใดทั้งสิ้น ไม่มีสิ่งใดจะเทียมเท่าหรือเสมอเหมือนพระองค์ พระองค์มีพระนามมากมาย แต่ที่เรียกกันทั่วๆ ไป คือ อัลลอฮ์

คุณลักษณะ (ซิฟัต) ของอัลลอฮ์ที่ตังามมี 100 ประการ คือพระองค์ทรงมีมาแต่ดั้งเดิม ทรงเป็นอยู่ตลอดกาล ไม่ทรงเป็นพ่อแม่ใครและไม่เป็นลูกใคร ไม่ทรงสลาย ทรงเป็นอิสระจากการทำลายและการตาย พระองค์ทรงซ่อนเร้นอยู่พ้นญาณวิสัยของมนุษย์ ทรงเป็นเอกะ (มีพระองค์เดียว) ทรงเห็น ทรงรอบรู้ ทรงปรีชาญาณ ทรงบันดาลบริหาร ทรงเมตตาปราณี ทรงนิรโทษ (อภัยโทษ) เป็นต้น

ผู้ใดไม่เชื่อในคุณลักษณะของอัลลอฮ์ คือการไม่เคารพ แต่ไปเคารพสิ่งที่อัลลอฮ์สร้างเพื่อรับใช้และอำนวยความสะดวกให้แก่มนุษย์ ยกย่องบุคคลอื่นด้วยคุณใดคุณหนึ่งของอัลลอฮ์ เช่น การยกย่องบุคคลว่ารู้อนาคต ซึ่งลักษณะการรอบรู้เป็นคุณลักษณะของอัลลอฮ์ การกระทำนั้นถือเป็นการทำชิริก (ตั้งภาคีเทียมเท่าพระองค์) การทำชิริกถือว่าเป็นบาปอันหนักมาก เป็นความผิดที่อัลลอฮ์ไม่ทรงอภัย (วิโรจน์ นาคชาตรี, 2558 : 75) โดยการทำชิริกมีอยู่ 4 ประเภท คือ

1. การเคารพบูชาสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ เช่น กราบไหว้ต้นไม้ ศาล ก้อนหิน ดวงตะวัน ดวงเดือน หลุมฝังศพ เทวดา นางฟ้า เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้วิเศษ ประเพณีเหล่านี้เท่ากับปฏิเสธการมีพระเจ้าโดยสิ้นเชิง ผู้ปฏิบัติเช่นนี้ ชื่อว่า **กาฟิร**

2. การตั้งภาคีเทียมเทียมพระองค์ เช่น การนับถือพระบิดา พระบุตร พระจิตหรือการถือว่ามิพระเจ้าองค์หนึ่งสร้างความดี อีกองค์หนึ่งสร้างความชั่ว ผู้ปฏิบัติเช่นนี้ ชื่อว่า **มุชริก**

3. การนับถือว่าคนบางคนเป็นพระเจ้า เช่น การนับถือคนบางคนอย่างมกมาย ไม่ว่าเขาจะถูกหรือผิดก็เชื่อทุกสิ่งทุกอย่าง เรียกว่า นับถือคนเป็นพระเจ้า

4. การทำตามอารมณ์ต่ำ ถือว่าเป็นการทำซิริก เพราะการศรัทธาในอัลลอฮ์นั้นจะต้องหยั่งลึกในจิตใจ ผู้ใดจะหันเห มีจิตใจคลอนแคลน ถือนั่นก็ได้ ถือนี้ด้วยก็ดี เหล่านี้เป็นการทำผิดพระบัญญัติของอัลลอฮ์ เพราะเท่ากับเอาอารมณ์ต่ำเป็นเกณฑ์

การทำซิริกในข้อที่ 1 คือ การเคารพบูชารูปปั้น ต้นไม้ เทวดา ก้อนหิน หลุมศพ ฯลฯ เป็นที่ห้ามเด็ดขาด เพราะเป็นการปฏิเสธอัลลอฮ์ มุสลิมจะกราบผู้ใด สิ่งใด รูปใดไม่ได้ อาทิ กราบศพไม่ได้ แม้แต่พ่อแม่ สามี ก็กราบไม่ได้หรือจะพูดจาถ่อมตนกับมนุษย์ก็ไม่ได้ เช่นคำว่า กราบ ขอบพระคุณ ก็พูดไม่ได้ เพราะเข้าข่ายการทำซิริกด้วยวาจา มุสลิมจะกราบได้เฉพาะ อัลลอฮ์ องค์เดียวเท่านั้น (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะซะฮฺ, 2525 : 19-28)

1.2 ศรัทธาต่อเทวทูต (มาลาอิกะฮ์) ของอัลลอฮ์

มุสลิมต้องศรัทธาต่อเทวทูตของอัลลอฮ์ เพราะอัลลอฮ์ทรงสร้างเทวทูตขึ้นจากรัศมีแสง เป็นรูปไม่มีเพศ ไม่กินอาหาร มีจำนวนมากมาย ไม่มีผู้ใดรู้จำนวนที่แท้จริงของเทวทูตนอกจากพระองค์เท่านั้น เทวทูตมีร่างที่ละเอียด จำแลงร่างตามบัญชาของอัลลอฮ์ ไม่มีมนุษย์คนใดจะสามารถเห็นเทวทูตในสภาพเดิมได้ นอกจากบรรดาศาสดาพยากรณ์ (ร่อซูล) เท่านั้นจะมองเห็นเทวทูตได้ก็ต่อเมื่อเทวทูตจำแลงเป็นรูปร่างต่างๆ เทวทูตได้รับบัญชาจากอัลลอฮ์ เทวทูตเป็นบ่าวของอัลลอฮ์ที่บำเพ็ญแต่ความดีอย่างเดียว ไม่กระทำความชั่วเลย เทวทูตมีหน้าที่ดูแลสวนสวรรค์ ต้อนรับผู้เข้าสวรรค์ ดูแลนรก เทวทูตอยู่ในที่ปลอดภัย ณ บัลลังก์ของอัลลอฮ์ ไม่มีผู้ใดรู้กิจของพวกเขาได้ เทวทูตมีหน้าที่ปฏิบัติภารกิจตามคำบัญชาของอัลลอฮ์ คือ

1. งานสำคัญของเทวทูต คือ การนำพระบัญชา (วะฮีย์) ของอัลลอฮ์มาประทานแก่บรรดาศาสดาพยากรณ์ (ร่อซูล)

2. สนับสนุนบรรดาผู้ศรัทธา คือ เทวทูตมีหน้าที่ปลอบใจบรรดาศาสนทูต นบีและคนดีอื่นๆ ในยามที่ผู้นั้นถูกทดลองด้วยความทุกข์ยาก

3. ไม่มีความคิดอิสระเหมือนมนุษย์ คือ เทวทูตจะปฏิบัติตามคำสั่งของอัลลอฮ์เท่านั้น มีหน้าที่บริหารกิจการต่างๆ ตามพระบัญชาอยู่เนืองนิตย์ มีหน้าที่ปลิดวิญญูณของผู้ศรัทธาและผู้ปฏิเสธ

4. มีหน้าที่ลงโทษผู้กระทำความชั่ว คือ นอกจากปลอบใจบรรดาผู้ศรัทธาแล้ว เทวทูตมีหน้าที่ลงโทษผู้กระทำความชั่วด้วย

5. ขอไถ่โทษและขอพรเพื่อนมนุษย์ คือ การขอไถ่โทษและขอพรของเทวทูตให้มนุษย์นั้นครอบคลุมทั้งผู้ปฏิเสธและผู้ศรัทธา เพราะความเมตตาของอัลลอฮ์นั้นครอบคลุมทุกแห่ง ซึ่งแสดงถึงความรักของอัลลอฮ์ที่ทรงมีต่อมนุษย์และเทวทูตทำตามบัญชาของพระองค์

6. เทวทูตมีหน้าที่ในการบันทึกอันมีเกียรติ เช่น บันทึกการกระทำต่างๆ ของมนุษย์ โดยไม่มีสิ่งใดตกหล่นหรือเล็ดลอดไปได้ คือ การงานของมนุษย์ทุกคนจะถูกบันทึกไว้โดยเทวทูต ความดีความชั่วแม้เพียงเล็กน้อยจากผลที่ได้กระทำไว้ มนุษย์จะได้เห็นในวันปรโลก (การิม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 31-33)

เทวทูตแต่ละท่านมีนามและหน้าที่แตกต่างกัน ดังนี้

ญิบริล มีหน้าที่สื่อโอองการระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับศาสนทูต

มีกาอิล มีหน้าที่ควบคุมระบบธรรมชาติ และปัจจัยยังชีพของมนุษย์

อิซรอเฟิล มีหน้าที่เป่าสัญญาณให้วิญญาณมนุษย์กลับคืนสู่ร่าง เพื่อฟื้นคืนชีพขึ้นในวันปรโลกเพื่อตัดสิน และเป่าสัญญาณดับสลายของโลกนี้

ริฎวาน มีหน้าที่ดูแลสวรรค์

มาลิก มีหน้าที่ดูแลนรก

รอเกิบ มีหน้าที่บันทึกความดีของมนุษย์

อะติต มีหน้าที่บันทึกความชั่วของมนุษย์

มุนกัร นะกิร มีหน้าที่สอบสวนความประพฤติดของมนุษย์ภายหลังจากที่ตายไปแล้ว

อิซรออีล มีหน้าที่เก็บชีวิตของมนุษย์ออกจากทรง (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : 53)

1.3 ศรัทธาต่อคัมภีร์ของอัลลอฮ์

ศาสนาอิสลามไม่ได้สอนให้ศรัทธาเฉพาะคัมภีร์อัลกุรอานเท่านั้น แต่สอนให้ศรัทธาเชื่อมั่นในคัมภีร์ที่แท้จริงต่างๆ ที่อัลลอฮ์ทรงประทานตอบบรรดาศาสนทูตของพระองค์และนบีคนก่อนๆ ด้วย มีคัมภีร์สำคัญ ดังนี้

1. คัมภีร์ที่ถูกประทานให้ นบีอิบรอฮีม (อับราฮัม)

2. **คัมภีร์เตารอต** (คัมภีร์พันธสัญญาเดิม) อัลลอฮ์ทรงประทานแก่ท่านนบีมูซา (ศาสดาโมเสส) เป็นภาษาฮีบรู เป็นหลักในการประพาดิตนและการศรัทธาที่ถูกต้องของประชากรในยุคนั้น คัมภีร์นี้ได้แจ้งข่าวดีว่าจะมีศาสดาที่สืบเชื้อสายมาจากอิสมาอีล (ชาวอาหรับ) กำเนิดขึ้นมา เพื่อชี้แจงข้อปฏิบัติที่ถูกต้องอันจะนำไปสู่ทางแห่งสันติสุข

3. **คัมภีร์ซะบูร** อัลลอฮ์ทรงประทานแก่ท่านนบีดาวูด (กษัตริย์ดาวิดแห่งอิสราเอล) เป็นภาษาฮีบรู เป็นคำตักเตือน คำขอพร คำสรรเสริญและสุภาชิตต่างๆ คัมภีร์นี้ไม่มีข้อบัญญัติเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติ เพราะท่านนบีดาวูดได้ถูกใช้ให้มาปฏิบัติตามคัมภีร์เตารอต

4. **คัมภีร์อินญิล** (คัมภีร์พันธสัญญาใหม่) อัลลอฮ์ทรงประทานแก่ นบี อีซา (เยซูคริสต์) เป็นภาษาฮีบรู มุสลิมถือว่าคัมภีร์ใหม่ของศาสนาคริสต์เป็นเล่มหนึ่งของอัลลอฮ์ ที่ได้ประทานให้แก่ นบี อีซา คัมภีร์นี้ได้ชี้ทางให้ไปสู่หนทางที่ถูกต้อง เรียกร้องมนุษย์ให้เชื่อว่า อัลลอฮ์ เป็นพระผู้เป็นเจ้าที่สร้างสรรพสิ่ง

ทั้งปวง คัมภีร์นี้ยังได้แจ้งว่าจะมีศาสดาอีกคนหนึ่งเกิดขึ้น ซึ่งเป็นศาสดาคนสุดท้ายก็คือ นบี มุฮัมมัดนั่นเอง (การิม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 34-35)

แต่สำหรับคัมภีร์อันญิลของศาสนาคริสต์ นักปราชญ์ทางศาสนาอิสลามมีความเห็นว่า ได้ถูกแก้ไข เพราะมีการตั้งความเสมอเทียบเทียมกับอัลลอฮ์ กล่าวคือ พระผู้เป็นเจ้าแบ่งวิญญาณบริสุทธิ์มาเกิดเป็นมนุษย์ คือ นบี อีซา เพื่อไถ่บาปให้ชาวโลกและเป็นพระบุตรของพระผู้เป็นเจ้า ที่เป็นเช่นนี้เพราะคัมภีร์อันญิลได้ถูกรวบรวมและบันทึกขึ้นหลังจาก นบี อีซา ได้สิ้นพระชนม์ไปนับ 100 ปี จึงไม่ใช่คัมภีร์ฉบับที่แท้จริงและไม่เป็นที่น่าเชื่อถือ (การิม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 38)

คัมภีร์เหล่านี้เป็นบทบัญญัติที่ได้ประทานมาจากอัลลอฮ์ทั้งสิ้น แต่เนื่องด้วยคัมภีร์เหล่านี้ได้ถูกแก้ไขหลังจากสิ้นศาสนทูต ฉะนั้น คัมภีร์เหล่านี้จึงไม่น่าเชื่อถือในรายละเอียดทั้งหมดได้ว่าเป็นบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า แต่ให้เชื่อเพียงหลักกว้างๆ ว่าคัมภีร์เหล่านี้เป็นบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้าเช่นเดียวกัน ในบรรดาคัมภีร์ทั้งหมด อัลกุรอานเป็นคัมภีร์ฉบับสุดท้ายที่ประมวลหลักการต่างๆ ไว้ครอบคลุมสมบูรณ์โดยไม่ได้มีการแต่งเติมแก้ไขหรือตัดแปลงแต่ประการใด นอกจากนี้ได้ยืนยันความถูกต้องของคัมภีร์ก่อนๆ ไว้ด้วย (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะซีส, 2525 : 31)

1.4 ศรัทธาต่อศาสนทูต (ร่อซูล) ของอัลลอฮ์

มุสลิมต้องเชื่อในศาสนทูตของอัลลอฮ์ ศาสนทูต หมายถึง ผู้แทนของอัลลอฮ์ คือ มนุษย์เพศชายที่ฉลาดและเป็นคนดีมีคุณธรรม ซึ่งอัลลอฮ์ได้ทรงแต่งตั้งให้ทำหน้าที่แนะนำสั่งสอนมนุษย์ ให้ประกอบแต่ความดี ละเว้นการชั่ว ศาสนทูตจะแจ้งให้มนุษย์รู้ถึงผลตอบแทนที่จะได้รับจากการทำความดี รวมทั้งผลสนองที่จะลงโทษแก่ผู้กระทำความชั่ว ศาสนทูตคนแรกมีนามว่า อาดัม คนสุดท้ายมีนามว่า **มุฮัมมัด**

ต้องเข้าใจก่อนว่า ศาสนาทูต คือ มนุษย์ที่ได้รับโองการจากอัลลอฮ์ให้นำบทบัญญัติมาเผยแผ่แก่ปวงมนุษย์ทั่วไป ส่วน นบี คือ มนุษย์ที่ได้รับโองการจากอัลลอฮ์มา เพื่อนำไปปฏิบัติเป็นการเฉพาะตัวเอง ไม่มีหน้าที่เผยแผ่ต่อบุคคลทั่วไป ทั้งนบีและศาสนทูตต่างได้รับโองการจากอัลลอฮ์เหมือนกัน ดังนั้น ศาสนทูตทุกคนจึงเป็นนบีนับด้วย แต่นบีบางคนอาจไม่ได้เป็นศาสนทูตก็ได้

รายชื่อของศาสนทูตที่ปรากฏอยู่ในอัลกุรอาน มีจำนวน 25 ท่าน ซึ่งมุสลิมทุกคนต้องเชื่อว่าเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ ได้แก่ นบี อาดัม นบี อีดริส นบี นูฮ์ (โนอาห์) นบี ฮูด นบี ซอลีห์ นบี อิบรอฮีม (อับราฮัม) นบี อิสมาอีล นบี ลูต นบี อิสฮัก (อิสอัค) นบี ยะกูบ (ยาโคบ) นบี ยูซุฟ (โยเซฟ) นบี อัยยูบ นบี ชุอัยบ์ นบี มูซา (โมเสส) นบี ฮารูน (อาโรน) นบี ซุลกิฟลี นบี ดาูด (ดาวิด) นบี สุลัยมาน (โซโลมอน) นบี อิลยาส นบี อัลยาซะอ์ นบี Yunus นบี ซะการียา นบี ยะฮ์ยา นบี อีซา (เยซู) และนบี มุฮัมมัด ซึ่งเป็นศาสนทูตคนสุดท้าย (การิม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 46)

1.5 ศรัทธาวันสุดท้ายหรือวันสิ้นโลกหรือวันปรโลก (กียามะฮ์)

มุสลิมต้องเชื่อว่า มนุษย์ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด แต่ชีวิตแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ 1) ชีวิตในโลกนี้ 2) ชีวิตในโลกกึ่งกลาง (บَرซัค) หลังจากที่ยาตายไปแล้ว และ 3) ชีวิตที่ถูกทำให้ฟื้นคืนชีพขึ้นอีกครั้งหนึ่งในวันสุดท้ายหรือวันสิ้นโลก เพื่อที่อัลลอฮ์จะทรงทำการตัดสินพิพากษาการกระทำทุกอย่างในโลกนี้ ถ้าผู้ใด

ศรัทธาและประกอบการดี ผู้นั้นก็จะได้เข้าสวนสวรรค์เป็นการตอบแทน ถ้าผู้ใดทำชั่วก็จะเริ่มถูกลงโทษ ตั้งแต่อยู่ในโลกก็กลงโทษและต้องถูกลงโทษในนรกในวันตัดสินด้วย

ซึ่งไม่มีใครรู้ว่าวันสุดท้ายจะเกิดขึ้นเมื่อใด แต่อัลลอฮ์ได้ทรงบอกลักษณะต่างๆ ของวันนั้น เช่น เป็นวันซึ่งเครื่องเป่าจะถูกเป่า วันซึ่งความเป็นจริงของพวกเขาจะอำนวยความสะดวกแก่ผู้สัตย์จริง วันซึ่งทรัพย์สินและลูกๆ จะไม่อำนวยความสะดวกใดๆ วันซึ่งท้องฟ้าจะแตก มนุษย์จะถูกให้ออกมาจากสุสานของเขา เหมือนพวกเขาเป็นตักแตนที่บินกระเจียว่อน เป็นวันที่มนุษย์จะยืนเบื้องหน้าพระผู้อภิบาลแห่งสากลโลก (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะซะฟุร, 2525 : 34-35)

1.6 ศรัทธาต่อกฎแห่งการกำหนดสภาวะจากอัลลอฮ์

ในอัลกุรอานไม่ได้กล่าวถึงกฎแห่งการกำหนดสภาวะว่าอยู่ในหลักการศรัทธา แต่มีคำบอกเล่าถึง โอิวาทของ นบี มุฮัมมัด อัลกุรอานได้กล่าวถึงเรื่องนี้บ้างพอๆ ดังคำว่า “แท้จริงทุกๆ สิ่งนั้นเราสร้างมันตาม ลัดส่วนและกิจการของเรา (ในการสร้าง) นั้นเพียง (บัญชา) ครึ่งเดียว คล้ายกับชั่วพริบตาเดียว” (อัลกุรอานแปล, 54 : 49-50) และคำว่า “พระองค์คือ ผู้ที่ทรงบังเกิดพวกเจ้าจากดิน แล้วได้ทรงกำหนดเวลา แห่งความตายไว้และกำหนดที่ถูกระบุไว้อีกกำหนดหนึ่งนั้น อยู่ที่พระองค์” (อัลกุรอานแปล, 6 : 2)

ดังนั้น มุสลิมต้องศรัทธาต่อกำหนดของอัลลอฮ์ คือ เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่มีการอุบัติขึ้นทั่ว จักรวาล การโคจรของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ โลกและดวงดาวต่างๆ การหมุนเวียนของฤดู การผันแปรของ ดินฟ้าอากาศจนเกิดพายุหรือหกภัยต่างๆ ตลอดจนการถือกำเนิดและการตายของมนุษย์หรือสัตว์ มี หน้าที่รูปร่างอย่างไร จะหมุนวนตาบอดเป็นใบหรือไม้ รวมไปถึงการทำดี ทำชั่ว ความมีความจน โชคดี โชคร้าย ความทุกข์ ความสุข ความโง่ ความฉลาด การทพละและการเจ็บป่วยใช้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ล้วน เป็นกำหนดหรือบันดาลของอัลลอฮ์ทั้งสิ้น (กาซิม อับดุลอะซะฟุร, ม.ป.ป. : 72-73)

2. หลักการปฏิบัติ (รูกนอิสลาม)

ศาสนาอิสลาม ได้กำหนดให้มนุษย์มีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่มีระบบศักดินา ไม่มีระบบสงฆ์ ไม่มีการมอบหน้าที่ให้คนหนึ่งผู้ใดเป็นผู้สืบศาสนา แต่มุสลิมทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องเรียนรู้ศาสนาของตน พร้อมทั้งจะเผยแผ่สู่ผู้อื่นและต้องปฏิบัติตามหลักข้อศาสนา มีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ เพื่อพระผู้เป็น เจ้าหรือความสันติสุขจากพระผู้เป็นเจ้าและเพื่อมนุษยชาติ ซึ่งมีหลักปฏิบัติอยู่ 5 ประการ ดังนี้

2.1 ต้องกล่าวปฏิญาณหรือยืนยันด้วยวาจา

การกล่าวคำปฏิญาณเป็นการแสดงออกถึงความเป็น **มุสลิม** เท่ากับว่าผู้กล่าวได้ให้คำสัตย์ว่าจะ ปฏิบัติตามพันธสัญญาต่างๆ ที่อัลลอฮ์ทรงใช้และคำสอนที่ นบี มุฮัมมัด ได้สั่งสอนจะไม่ออกนอกแนวทาง ดังกล่าวเด็ดขาด ดังคำว่า “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่าหากพวกท่านรักอัลลอฮ์ ก็จงปฏิบัติตามฉัน อัลลอฮ์ก็จะทรงรักพวกท่านและจะทรงอภัยให้แก่พวกท่านซึ่งโทษทั้งหลายของพวกท่านและอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรง อภัยโทษ ผู้ทรงเมตตาเสมอ” (อัลกุรอานแปล, 3 : 31)

คำปฏิญาณด้วยวาจา เรียกว่า **กัลีมะฮ์ชาฮาดะฮ์** โดยกล่าวว่า “อัสฮาดู อันลาอิลลาฮา อิลลัลลอฮู ว่าอัสฮาดู อันน้ามุฮัมมาด็ร ร่อซูลุลลอฮิ” แปลว่า ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า แท้จริงไม่มีพระเจ้าอื่นใด เว้น แต่อัลลอฮ์องค์เดียวและข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า แท้จริง นบี มุฮัมมัด เป็นร่อซูลของอัลลอฮ์

การกล่าวคำปฏิญาณตนนี้ จะต้องกล่าวเป็นภาษาอาหรับ ตามแต่ความสามารถที่จะพยายามกระทำได้ ข้อสำคัญที่สุดจะต้องเข้าใจความหมายของคำปฏิญาณที่กล่าวนี้ด้วย (การิม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 83-84)

2.2 การดำรงละหมาด (นมาซ)

มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติละหมาดวันละ 5 เวลา คือ เวลาเช้าก่อนตะวันขึ้น (ศุบห์) บ่าย (ซุฮร์) เย็น (อิคร์) ค่ำ (มัฆริบ) และกลางคืน (อิชาอ์) ผู้ใหญ่ต้องเริ่มฝึกให้ได้ละหมาดตั้งแต่อายุ 7 ขวบ เมื่อถึงอายุ 10 ขวบต้องละหมาดให้ครบเวลา การละหมาดเป็นการแสดงความเคารพภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า เป็นการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า เป็นการขอพรให้อยู่ในทางอันเที่ยงธรรมของพระองค์

การมอบตนเองยังพระประสงค์ของอัลลอฮ์ด้วยการละหมาดวันละ 5 เวลา ย่อมจะขัดเกลาจิตใจที่อยู่ในจิตใจให้สะอาดได้ ดังคำว่า “จงดำรงการละหมาด (เพราะ) แท้จริงการละหมาด นั้นจะยับยั้งการทำความชั่วและความชั่วและการรำลึกถึงอัลลอฮ์นั้นยิ่งใหญ่มากและอัลลอฮ์ทรงรอบรู้สิ่งที่คุณเจ้ากระทำ” (อัลกุรอานแปล, 29 : 45)

การละหมาดมีความสำคัญมาก เพราะเป็นการแสดงความเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ เป็นหลักสำคัญมากที่สุดของศาสนาอิสลาม เป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่มีต่อพระผู้เป็นเจ้า มุสลิมถือว่าการละเลยต่อการละหมาด ทำให้การดำเนินชีวิตแบบอิสลามไม่เกิดขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้มาร (ชัยฏอน) เข้าครอบงำ ทำให้มารมาบงการชีวิตทุกอย่างได้ การละหมาดเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะทำให้ผู้ยืนยันทอพระผู้เป็นเจ้าว่า ยังคงเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์และยังเป็นสิ่งแรกที่ประชาชาติของ นบี มุฮัมมัด จะถูกสอบสวนในวันสุดท้ายหรือวันปรโลกด้วย (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลเลาะห์, 2525 : 44-45)

2.3 การบริจาคบังค์บ (ซะกาต)

การบริจาคตานในศาสนาอิสลามมี 2 ประเภท คือ ทานอาสา (เคาะตะเกาะฮ์) ทานบังค์บ (ซะกาต) **ทานอาสา** หมายถึง การบริจาคตัญญีตามใจสมัคร รวมถึงช่วยคนประสบปัญหาทั่วบ้าน ทั่วเมือง กิจการทหารผ่านศึก ฯลฯ **ทานบังค์บ (ซะกาต)** หมายถึง การที่มุสลิมจะต้องบริจาคตัญญีสินที่ได้จากการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น เงินตรา ทองคำ ทรัพย์สิน สิ่งเพาะปลูก ปศุสัตว์ สินค้าค้างปี ฯลฯ

เมื่อครบรอบปีตามอัตราที่ศาสนากำหนดไว้ เช่น พืชผลที่มีสินค้าคงเหลือ มีเงินสดหรือบัญชีที่แสดงทรัพย์สินอันแท้จริงเลยกำหนดที่อนุโลมได้ ต้องจ่ายซะกาต $2\frac{1}{2}\%$ ชาวนาที่ทำนาด้วยน้ำฝนจ่าย 10% ทำนาด้วยเครื่องทุ่นแรงจ่าย 5% ปศุสัตว์ เช่น ม้า วัว 30 ตัว ต้องจากลูกวัวอายุ 1 ปี 1 ตัว และทุกๆ 40 ตัวต่อมาให้จ่ายลูกวัวอายุ 2 ปี 1 ตัว ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังมีซะกาตที่ต้องจ่ายในเดือนรอมฎอนก่อนประชาชนออกไปละหมาดอีกด้วย ไม่ว่าเด็กเล็กหรือผู้ใหญ่ ไม่ว่าผู้นั้นจะถือศีลอดหรือไม่ก็ตาม ไม่มีข้อยกเว้น โดยหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้จ่ายแทนสมาชิกทุกคนที่เป็นมุสลิม (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลเลาะห์, 2525 : 46)

ผู้บริจาคซะกาต ต้องมีอาหารและเครื่องนุ่งห่มเหลือเพียงพอสำหรับตนเอง และต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ (1) เป็นมุสลิม (2) เป็นผู้ที่มีอิสระ ไม่เป็นทาส (3) มีชีวิตอยู่จนถึงดวงอาทิตย์ตกของวันสุดท้าย

ในเดือนรอมฎอน หากตายก่อนดวงอาทิตย์ตกของวันสุดท้ายของเดือนนั้นไม่ต้องบริจาคน้ำดื่มที่คลอด้วย
ดวงอาทิตย์ตกของวันสุดท้ายเดือนรอมฎอนไม่ต้องเสียชะกาต

ผู้มีสิทธิรับชะกาต มีเพียงกลุ่มบุคคล 8 ประเภทเท่านั้น คือ (1) คนยากหรืออนาถา (พะกัร) (2) คนขัดสนยากจน (3) ผู้ที่เข้าศรัทธาในอิสลาม เพื่อเป็นการสนับสนุนให้กำลังใจหรือเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่
หมู่คณะของเขาให้เลื่อมใสในอิสลาม (4) ผู้มีหนี้สินเพราะการใช้จ่ายในทางกุศล (ไม่ใช่หนี้สินเพราะประพฤ
ติมิชอบ) (5) ผู้เดินทางไกลรอนแรมมาจากต่างถิ่น ไม่สามารถเดินทางกลับบ้านเมืองของตนได้ (6) ผู้พลีเพื่อ
อัลลอฮ์ (ฟิยะฮ์บิลลิลละฮ์) เป็นการบริจาคน้ำดื่มเฉพาะแก่ผู้ทำสงครามเพื่อศาสนาอิสลาม แต่บางท่านก็ให้
ความหมายที่กว้างกว่าความหมายนี้ เป็นต้นว่า ให้ครูสอนศาสนาแก่เด็กๆ มุสลิมหรือการสนับสนุนจัด
หน่วยบริการทางการแพทย์เพื่อรักษามุสลิม (7) เจ้าหน้าที่กองกลางที่ทำงานในการเก็บ จัดการ จ่ายชะ
กาต และ (8) ในการไถ่ทาสหรือเชลย

ผู้ที่ไม่ได้รับสิทธิรับชะกาต ประกอบด้วยบุคคล 4 จำพวก คือ (1) ผู้มีทรัพย์สินหรือรายได้พอแก่การ
ดำรงชีพแล้ว (2) ผู้ซึ่งได้รับการเลี้ยงดูอยู่แล้ว ไม่ต้องรับผิดชอบการครองชีพ (3) เครือญาติของท่านนบี
มุฮัมมัด และ (4) ผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม

ส่วนผู้ที่บริจาคน้ำดื่มให้บุคคลที่ไม่มีสิทธิรับชะกาต 4 จำพวกนี้ ถือว่าเป็นการบริจาคน้ำดื่มที่ไม่
มีผล (การิม อัลดุลละฮ์, ม.บ.ป. : 288-291)

2.4 การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน

การถือศีลอด คือ การละเว้นจากการกิน การดื่ม การฟุดจาเหลวไหล การคิดในเรื่องอกุศล การ
ประพฤติก้าวร้าว ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ส่วนการกลืนน้ำลายไม่ทำให้เสียศีลอด เพราะน้ำลายไม่ใช่อาหาร การ
กลืนน้ำลายพรวดเพื่อนั้น นอกจากจะเป็นการไม่ระมัดระวังในคุณสมบัติของมุสลิมที่ดีแล้ว ยังทำให้เสีย
สุขภาพอีกด้วย อิสลามมีวิธีการและจัดระเบียบในการถือศีลอดแบบใหม่ต่างจากศาสนายิวและคริสต์
วัตถุประสงค์ในการถือศีลอดก็เพื่อขัดเกลาล้างใจให้ผ่องแผ้ว มีคุณธรรมและสำรวมตน (มุณีเราะฮ์ บินตุ อั
ดุลอะซะฮ์, 2525 : 48)

รอมฎอน คือ เดือนที่ 9 ตามปฏิทินของศาสนาอิสลาม โดยผู้ที่จำเป็นต้องถือศีลอดมีกฎเกณฑ์ 5
ประการ คือ (1) ต้องเป็นมุสลิม (2) มีอายุครบกำหนดตามบทบัญญัติ (3) มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ไม่เป็น
คนวิกลจริต (4) มีร่างกายแข็งแรง สามารถถือศีลอดได้ตลอดทั้งวัน และ (5) ถ้าเป็นหญิงต้องไม่มี
ประจำเดือน หรือมีเลือดออกมาจากการคลอดบุตรในขณะนั้น ซึ่งถูกห้ามไม่ให้ถือศีลอด แต่ต้องชดใช้ตาม
วันที่ขาดไปในภายหลัง

ข้อปฏิบัติในการถือศีลอด คือ ต้องตั้งเจตนา (เนียต) ในการถือศีลอดทุกๆ คืน ระหว่างดวงอาทิตย์
ตกจนถึงแสงอรุณขึ้น และต้องอดกลั้นต่อบรรดาการกระทำต่างๆ ซึ่งเป็นข้อห้ามที่จะทำให้เสียศีลอด โดย
ข้อห้ามขณะถือศีลอด คือ (1) ห้ามรับประทานอาหารหรือดื่ม รวมทั้งการสูบบุหรี่ด้วยโดยเจตนา (2) ร่วมประเวณี
หรือทำให้น้ำอสุจิออกมาโดยเจตนา (3) ทำให้อาเจียนโดยเจตนา (4) เสียสติ เป็นลม เสียจริต หรือ
ปราศจากความรู้สึกผิดชอบ (5) เอาสิ่งใดเข้าไปจนลึกเกินบริเวณภายนอกในอวัยวะที่เป็นรู เช่น ปาก จมูก

ทวารหนักเบาโดยเจตนา (6) มีประจำเดือนหรือเลือดหลังการคลอดบุตร และ (7) หลุดพ้นจากศาสนาอิสลาม (มรุตต์) (การ์ม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 294)

2.5 การบำเพ็ญฮัจญ์

การประกอบพิธีฮัจญ์ คือการเดินทางไปนครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นศูนย์กลางของมุสลิมทั่วโลก เพื่อปฏิบัติศาสนกิจอีกประการหนึ่ง การประกอบพิธีฮัจญ์นี้เป็นข้อกำหนดสำหรับผู้ที่มีความสามารถที่จะไปทำฮัจญ์ได้เท่านั้น ไม่ได้บังคับแก่มุสลิมทุกคน ความสามารถในที่นี้ คือเพียบพร้อมด้วยการเงิน การคมนาคม สุขภาพแข็งแรงและศึกษาให้ถูกต้องในการปฏิบัติตนเมื่อเข้าสู่พิธีฮัจญ์ (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลเมาะฟุร, 2525 : 50)

3. การหลุดพ้นจากอิสลาม

การฝ่าฝืนบทบัญญัติของศาสนาอิสลามอยู่เนืองๆ ทำให้การศรัทธา (อีมาน) เสื่อมคลายลดถอยลงไปเรื่อยๆ ถือว่าเป็นการประทุษร้าย เพราะทำให้ตนตกอยู่ภายใต้อำนาจไฟต่ำ ทำให้หลุดพ้นจากอิสลาม ซึ่งผู้ที่หลุดพ้นจากอิสลาม เรียกว่า มรุตต์ การหลุดพ้นจากศาสนาอิสลามเกิดได้ 3 ทาง ดังนี้

ทางกาย ได้แก่ (1) กราบไหว้รูปปั้น ด้วยอาทิตย์ ดวงดาว หรือสิ่งอื่นๆ โดยถือเป็นสิ่งสักการะตลอดจนกราบมนุษย์ เช่น พ่อ แม่ หรือญาติผู้ใหญ่ก็ได้เช่นกัน (2) มีความประพฤติน่าชิงชังหมิ่นต่อคัมภีร์กุรอานและหะดีษ (หนึ่งสัปดาห์รวมโอวาทของท่านนบี มุฮัมมัด) รวมถึงหนังสือศาสนาหรือพระนามที่ควรเคารพ และการเอาสิ่งพิมพ์เหล่านี้ไปทิ้งที่สิ่งปฏิกูล เป็นต้น (3) ร่วมปฏิบัติพิธีสักการะบูชาของศาสนาอื่น เช่น ไปเข้าร่วมในงานอุปสมบท และ (4) ร่วมมือในการสอนคำกล่าวปฏิญาณแก่ผู้ประสงค์จะขอรับนับถือศาสนาอิสลาม

ทางวาจา ได้แก่ (1) พุดดูหมิ่นบทบัญญัติของศาสนา เช่น พุดว่าละหมาดก็ไม่เห็นได้อะไร (2) พุดบิดเบือนบทบัญญัติของศาสนา เช่น พุดว่าไม่ต้องเป็นโรคชกาตก็ได้หรือพุดว่ากินเหล้าไม่บาป (3) พุดดูหมิ่นอัลลอฮ์หรือรอซูลหรือมาลาอิกะฮ์ เช่น พุดว่าอัลลอฮ์ไม่มีดีธรรม เพราะทำให้ได้รับแต่ความลำบากขึ้นทุกวัน และ (4) ประณามมุสลิมว่าไม่ใช่มุสลิม

ทางใจ ได้แก่ (1) สงสัยในคุณลักษณะของอัลลอฮ์ เช่น มีองค์เดียวหรือหลายองค์ มีจริงหรือไม่ (2) สงสัยเกี่ยวกับตัวของศาสนทูต เช่น สงสัยว่าคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัดจะโกหกหรือจริง สงสัยว่าท่านนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตจริงหรือไม่ และ (3) สงสัยเกี่ยวกับสวรรค์นรกหรือวันสุดท้ายหรือวันปรโลกว่าเป็นจริงหรือไม่

การหลุดพ้นจากศาสนาอิสลามจากพฤติกรรมทั้ง 3 ทางนี้ ยกเว้นแก่บุคคล 4 ประเภท คือ (1) เด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะตามศาสนบัญญัติ (2) คนวิกลจริต จิตฟั่นเฟือน (3) คนเมาที่ไม่เจตนาเสพสิ่งมีเมา และ (4) ผู้ที่ถูกบังคับให้กระทำ

สำหรับผู้ที่ถูกพ้นจากศาสนาอิสลามไปแล้ว จำเป็นต้องรีบปฏิบัติตนเพื่อกลับเข้าสู่ศาสนาโดยทันที ด้วยการปฏิบัติ ดังนี้ (1) กล่าวคำปฏิญาณของตน (2) เลิกการกระทำที่เป็นต้นเหตุให้หลุดพ้น (3) กล่าวคำขออภัยโทษต่อพระผู้เป็นเจ้า แสดงความเสียใจในการกระทำนั้น (4) ตั้งใจมั่นว่าจะไม่กระทำอีก

และ (5) ขดใช้การกระทำต่างๆ ที่ศาสนาบังคับ ซึ่งได้ละเลยไประหว่างนี้ (การิม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 79-82)

4. โองการของศาสนาอิสลาม

เป็นโองการที่พระเจ้าได้มอบหมายผ่านทูต **ญิบรออีล** มอบให้กับท่านนบีมุฮัมมัด ณ ถ้ำอิรอฮ์ ดังนี้

- 1) อย่าตั้งสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นภาคีกับพระองค์ (ยกย่องสิ่งอื่นเท่าเทียมกับอัลลอฮ์)
- 2) จงทำดีต่อผู้บังเกิดเกล้าทั้งพ่อและแม่
- 3) จงอย่าฆ่าลูกด้วยความกลัวยากจน เนื่องจากอัลลอฮ์ได้ให้ปัจจัยยังชีพไว้แล้ว
- 4) จงอย่าเข้าใกล้บรรดาสิ่งชั่วช้าลามก (อนาจาร) ทั้งในที่เปิดเผย (สมสู่โสเภณี) และที่ปกปิด (ลักลอบชู้สาว)
- 5) จงอย่าฆ่าชีวิตที่อัลลอฮ์ได้ทรงห้ามไว้ เช่น การฆาตกรรม เว้นไว้แต่เพื่อดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม เช่น ศาลสั่งประหาร พระองค์ได้ทรงสั่งพวกเจ้าโดยนัยนี้เพื่อพวกเจ้าจะได้ใช้ปัญญา (อัลกุรอาน แปล, 6 : 150)
- 6) จงอย่าเข้าใกล้ทรัพย์สินของเด็กกำพร้า เว้นแต่จะปรับปรุงให้ดีขึ้น จนกว่าเขาจะบรรลุนิติภาวะ
- 7) จงตวงและชั่งให้เต็มตามความยุติธรรม
- 8) จงพูดอย่างยุติธรรม (อัลกุรอานแปล, 6 : 151-153)

5. หลักจริยธรรม

อิสลามได้วางรูปแบบสำหรับการดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วยหลักแห่งคุณค่าในตัวเองที่มุ่งขัดเกลาจิตใจกับความประพฤติทางสังคมสูงสุด เรียกว่า จริยธรรม ดังนี้

1) **การทำความดี** อิสลามสอนให้มนุษย์เป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ใจ ตั้งใจกระทำความดีและทำความดีเป็นนิสัย แล้วแผ่ความดีไปยังผู้อื่นด้วย ทศนะของอิสลามคือผู้ที่ทำประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันถือว่าเป็นคนดี (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลเมะฆะฟุร, 2525 : 64) ดังคำว่า “จะมีการตอบแทนความดีอันใดเล่า นอกจากความดี” (อัลกุรอานแปล, 55 : 60) หรือคำว่า “แท้จริงความดีทั้งหลายย่อมลบล้างความชั่วทั้งหลายนั้นคือข้อเตือนสำหรับบรรดาผู้ที่รำลึก” (อัลกุรอานแปล, 11 : 114)

2) **ความมีสัจจะ** สัจจะหรือความจริงใจนั้น ได้รวมเอาความจริง แท้ ตรง หรือไม่คดโกงต่อสิ่งต่างๆ จริงต่อหน้าที่ที่รับผิดชอบคือไว้วางใจได้ จริงต่อคำพูดคือรักษาคำพูดรักษาสัญญา จริงต่อบุคคลคือซื่อตรงซื่อสัตย์ จริงต่อความดีคือตั้งใจทำดี สนับสนุนคนดี สุจริตยุติธรรมเที่ยงธรรม ไม่ทรยศผู้อื่น ไม่ยกย่องคนชั่ว (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลเมะฆะฟุร, 2525 : 66) ดังคำว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเป็นผู้ที่ดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม จงเป็นพยานเพื่ออัลลอฮ์ และแม้ว่าจะเป็นอันตรายแก่ตัวของพวกเจ้าเองหรือผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและญาติที่ใกล้ชิดก็ตาม หากเขาจะเป็นคนมั่งมีหรือคนยากจน อัลลอฮ์ก็สมควรยิ่งกว่าเขาทั้งสอง ดังนั้น จงอย่าปฏิบัติตามความใคร่ใฝ่ต่ำในการที่พวกเจ้าจะมีความยุติธรรมและหากพวกเจ้าบิดเบือนหรือผินหลังให้แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างถ่องแท้ในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำกัน” (อัลกุรอานแปล, 4 : 135)

3) การให้อภัย อิสลามสอนให้มีการอภัยแก่ความไม่รู้ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความผิด ความชั่วของผู้อื่น ให้ศัตรู การเคียดแค้นพยายาบท ชิงชัง การอาฆาตจองเวร ดังคำว่า “คำพูดที่ดีและการให้อภัยนั้น ดียิ่งกว่าทานที่มีการก่อความเดือดร้อนติดตามทวนนั้น” (อัลกุรอานแปล, 2 : 263)

4) จรรยามารยาท คือความประพฤติด้วยกิริยาสุภาพเรียบร้อย อิสลามได้สอนเกี่ยวกับเรื่องจรรยามารยาทไว้ทุกด้าน เช่น มารยาทในการกิน การดื่ม การพูดจา ทักทาย การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น ด้วยดี ความละเอียดอ่อนต่อความรู้สึกของผู้อื่น ถ่อมตน สุภาพอ่อนน้อม ไม่โอ้อวด ไม่หมิ่นประมาทผู้อื่น (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะซะฟูร, 2525 : 72)

5) ความเมตตากรุณา เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับมุสลิม อิสลามส่งเสริมให้มีความรัก เมตตา เอ็นดู ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข มีน้ำใจกรุณา มีความเข้าใจและละเอียดอ่อนต่อความรู้สึกของผู้อื่น เช่น พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง ผองเพื่อน และบุคคลที่ได้รับความทุกข์ยาก ดังคำว่า “บริจาคทรัพย์ ทั่วๆ ที่มีความรักในทรัพย์นั้น แก่บรรดาญาติที่สนิทและบรรดาเด็กกำพร้า และแก่บรรดาผู้ยากจน และผู้ที่อยู่ในการเดินทาง และบรรดาผู้ที่มาขอและบริจาคในกรไถ่ทาส” (อัลกุรอานแปล, 2 : 177)

6) ความรักและความเป็นพี่น้องกัน อิสลามส่งเสริมให้มุสลิมมีความสามัคคีกัน ให้รักผู้อื่นเหมือนรักตนเอง ถนอมน้ำใจคนที่เรารัก ตอบสนองน้ำใจกันและกัน มีความเข้าใจกันและกัน และมีความเสียสละเพื่อคนที่เรารัก เพื่อที่จะได้รับความรักที่เราได้มอบให้ผู้อื่นเหมือนรักตนเองแล้วโลกก็จะเกิดความสันติสุข เพราะจะมีการเอื้อเฟื้อเกิดขึ้น (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะซะฟูร, 2525 : 87)

7) การควบคุมตนเอง อิสลามส่งเสริมการควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบแห่งความดี ช่มใจ จากกิเลสฝ่ายต่ำ ต่อความโกรธ ไม่ให้คิดทำร้ายหรือข่มเหงผู้อื่นและการทำชู้ด้วย ดังคำว่า “บรรดาผู้ที่บริจาคทั้งในยามสุขสบาย และในยามเดือดร้อนและบรรดาผู้ข่มโทษและบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ และอัลลอฮ์นั้นทรงรักผู้กระทำความดีทั้งหลาย” (อัลกุรอานแปล, 3 : 134)

8) ความรับผิดชอบ เป็นคุณธรรมประการสำคัญ เป็นสิ่งที่จะทำให้สังคมมีระเบียบวินัย ไม่ยุ่งเหยิง ความรักผิดชอบและหน้าที่เป็นของคู่กัน อิสลามสอนว่าทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ และจะต้องถูกไต่สวนในงานที่ตนรับผิดชอบทุกอย่าง เช่น ในฐานะที่เป็นลูก ภรรยาสามี พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้บริหาร ประเทศและในฐานะชาวอัลลอฮ์ด้วย

9) การดำเนินชีวิตสายกลาง อิสลามสอนให้รู้จักพอดีต่อการปฏิบัติภาระกิจประจำวัน การใช้เวลา การใช้จ่ายเงิน การแต่งกาย การกิน ฯลฯ เพราะความไม่รู้จักพอดีจะทำให้เกิดโทษ

10) การศึกษา อิสลามเน้นเกี่ยวกับการศึกษามาก การแสวงหาความรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิม ความรู้เป็นสิ่งที่ช่วยให้ประกอบภารดีและปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้น ความรู้จะทำให้มุสลิมทุกคนดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับทางโลกและทางธรรม นักปราชญ์ทางศาสนาบางท่านมองว่า การศึกษาในมหาวิทยาลัยไม่ได้ทำให้การศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าลดลง แต่เกิดจากการที่พ่อแม่ไม่ได้ปลูกฝังความศรัทธา ไม่ได้สอนให้ลูกมีศาสนาไว้อย่างเหนียวแน่นและการไม่ได้ปลูกฝังอุดมการณ์ของอิสลาม จึงทำให้สิ่งแวดล้อมภายนอกชักจูงลูกออกนอกทางได้

11) **ความอดทน** เป็นคุณธรรมประการสำคัญที่อิสลามได้วางรากฐานให้แก่มุสลิมทุกคน ความอดทนเป็นคุณธรรมที่กระตุ้นให้เกิดความพากเพียร พยายามเพื่อความสำเร็จโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค อิสลามสอนว่าการที่มนุษย์ได้รับความทุกข์ยากนั้น เนื่องมาจากมนุษย์ชั่วได้สร้างไว้ เมื่อการลงโทษมีขึ้นผู้ศรัทธาก็ได้รับผลกระทบด้วยหรือได้รับการทดสอบจากอัลลอฮ์

วิธีที่จะผ่านอุปสรรคต่างๆ ในชีวิตได้จะต้องอาศัยความอดทน แข่งขันกันในความอดทน ตักเตือนกันในความอดทนต่อความทุกข์ทางใจ ความอดทนเป็นภาระที่หนักมาก ผู้ที่จะทำได้คือผู้ที่ศรัทธาอย่างมั่นคงต่ออัลลอฮ์เท่านั้น (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลเราะฮฺมาน, 2525 : 91-96)

6. หลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

อิสลามมีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์กระทำความดีต่อกัน รองจากการเคารพภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า จึงได้ส่งเสริมเรื่องมนุษยสัมพันธ์และการปฏิบัติตนต่อบุคคลต่างๆ ไว้ ดังนี้

1) **หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อพ่อแม่** อิสลามสอนให้ลูกปฏิบัติดีต่อพ่อแม่ สนองตอบด้วยความอ่อนโยน ถนอมน้ำใจ พุดจาไพเราะ เชื่อฟังและปฏิบัติตามในสิ่งที่ดีและในสิ่งที่ไม่ขัดต่อบัญญัติของอัลลอฮ์

2) **หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อญาติพี่น้อง** อิสลามถือว่ามุสลิมทุกคนเป็นพี่น้องกัน และยิ่งในระหว่างเครือญาติยิ่งต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดยิ่งขึ้น ให้เคารพ นับถือ เมตตาและการทำความดีตอบ

3) **หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อสามีภรรยา** สามีมีหน้าที่ปกครอง คุ้มครอง เลี้ยงดูภรรยา และสมาชิกในครอบครัว ให้ได้รับความปลอดภัย ให้อยู่ดีมีสุข ให้ภรรยารับผิดชอบเงินทางตามความเหมาะสม ต้องรักใคร่ ประจบถ้อยคำ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน แนะนำชักชวนกันทำความดี อย่าให้ลูกเมียเห็นห่างตนไปจากอัลลอฮ์หรือลุ่มหลงภรรยาจนลืมอัลลอฮ์

ส่วนภรรยามีหน้าที่รับผิดชอบจัดบ้านเรือนสามี อบรมสั่งสอนลูก รักษาเกียรติ ทรัพย์สินและความลับของสามี ไม่ยินยอมให้ผู้ที่สามีไม่พอใจเข้าบ้าน และไม่ออกจากบ้านโดยที่สามีไม่ยินยอม ยกเว้นว่าคำสั่งสามีเป็นเรื่องขัดหลักการศาสนา

4) **หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อลูก** อิสลามได้ยกย่องความสำคัญของผู้เป็นพ่อแม่ไว้ในฐานะสูงยากที่จะมีผู้ใดได้รับเกียรติเสมอ ดังนั้น พ่อแม่จึงต้องอบรมเลี้ยงดูลูกด้วยการสอนด้วยการปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง สิ่งที่พ่อแม่ควรกระทำ คือ (1) ให้สิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต (2) ให้ความรักความอบอุ่นใจ (3) ให้แบบอย่างในการดำเนินชีวิต (4) ให้ลูกเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น (5) กระตุ้นให้ประพฤติในสิ่งที่เหมาะสม (6) ตักเตือนอบรมเมื่อประพฤติดี (7) ให้โอกาสลูกเป็นตัวของตัวเอง (8) ให้ลูกใช้สิทธิและหน้าที่ (9) สอนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลเราะฮฺมาน, 2525 : 100-120)

5) **หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อเพื่อนบ้านและการคบเพื่อน** อิสลามได้กำหนดให้มุสลิมมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันในสังคม เพราะสังคมจะสงบสุขเป็นปึกแผ่นได้ต้องอาศัยสิ่งเชื่อมต่อกันระหว่างครอบครัวต่อครอบครัว ดังคำว่า “จงทำดีต่อผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและต่อผู้เป็นญาติที่ใกล้ชิด และเด็กกำพร้าและผู้ขัดสนและเพื่อนบ้านใกล้เคียงและเพื่อนที่ห่างไกลและเพื่อนเคียงข้าง” (อัลกุรอานแปล, 4 : 36)

6) **หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อครูและศิษย์** อิสลามสอนว่ามนุษย์มี 2 จำพวก คือผู้รู้และผู้ศึกษา ผู้รู้ คือครูที่จะต้องปฏิบัติต่อศิษย์ คือต้องเป็นที่เคารพ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ให้เข้าไปปฏิบัติตามได้ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเอาใจใส่ ให้ศิลาปวิทยา แนะนำให้ทำความดี และมีอุปนิสัยเป็นที่ไว้วางใจแก่ศิษย์ ผู้ศึกษา คือศิษย์ที่จะต้องปฏิบัติต่อครู คือผู้ศึกษาต้องรู้จักคิด ไตร่ตรอง ใช้สติปัญญาและมีเหตุผล ไม่เชื่อสิ่งที่ยังมลาย เพราะอิสลามสอนให้ใช้สติปัญญา ไม่เช่นนั้นจะถือว่าโง่ ไม่ต่างอะไรกับสัตว์ เมื่อไม่เข้าใจต้องถามข้อข้องใจให้เข้าใจและจะต้องมีการฝึกปฏิบัติ ที่สำคัญต้องมีศิลปะการฟัง คือ แสดงความตั้งใจตั้งใจ ฟัง จับเนื้อหาให้ถูกต้องว่าครูพูดอะไร ฟังด้วยความอดทนและไม่คิดโต้ตอบขณะที่ฟัง ฟังโดยไม่ขัดคอและฟังด้วยจิตว่างปราศจากอคติ

7) **หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อผู้ป่วยและคนตาย** หากได้ทราบข่าวว่าผู้ใดป่วย มุสลิมควรไปเยี่ยมเพราะเป็นมารยาทและหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ไปพูดจาปลอบโยนให้เบาใจ ไปขอพระให้ผู้ป่วยหายหรือเป็นกำลังใจให้ญาติครอบครัวผู้ป่วย หากได้ทราบข่าวว่าผู้ใดตาย มุสลิมควรไปเยี่ยมคนตาย ห้ามร้องไห้คร่ำครวญ ให้เปิดดูหน้าคนตายและจูบได้ ห้ามพูดว่าผู้ตายและให้ไปส่งศพ เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของมุสลิม (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะซะฮฺ, 2525 : 139-142)

8) **หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อผู้หญิง** แม่หม้ายและเด็กกำพร้า อิสลามยกย่องและให้สิทธิแก่ผู้หญิงอย่างเท่าเทียมกับผู้ชายในทุกด้าน ต้องให้การปกป้องคุ้มครองผู้หญิง ดังคำว่า “ผู้ใดกระทำในส่วนที่เป็นสิ่งดีงามทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ตาม ในฐานะที่เขาเป็นผู้ศรัทธาแล้วไซ้รชนเหล่านี้จะได้เข้าสวรรค์และพวกเขาจะไม่ถูกอธรรมแม้เท่าธุลีๆ ที่อยู่บนหลังมลิ็ดอินทผลัม” (อัลกุรอานแปล, 4 : 124)

แม่หม้าย ถือว่าเป็นผู้ขาดสามีในครัวเรือนและอาจจะมียูกเป็นภาระด้วย ถ้าขัดสนก็ต้องให้การช่วยเหลือจากชะกาต (ทานบังคับ) เพราะมุสลิมมีหน้าที่ช่วยเหลือ 1 ใน 8 จำพวกที่มีสิทธิรับชะกาตและแม่หม้ายที่ดีควรได้รับเลือกให้แต่งงานใหม่ ดังคำกล่าว “หากเขาหย่าพวกนาง บางทีพระเจ้าของเขาจะทรงเปลี่ยนแปลงให้แก่เขามีภรรยาที่ดีกว่าพวกนาง เป็นหญิงที่นอบน้อมถ่อมตน เป็นหญิงผู้ศรัทธา เป็นหญิงผู้รักดี เป็นหญิงผู้ซื่อสัตย์ เป็นหญิงผู้มั่นต่อการเคารพ เป็นหญิงผู้มั่นต่อการถือศีลอด เป็นหญิงที่เป็นหม้าย และที่เป็นหญิงสาว” (อัลกุรอานแปล, 66 : 5)

เด็กกำพร้า เป็นบุคคลที่ควรได้รับการเอาใจใส่จากสังคม เพราะขาดผู้ปกครองดูแลและไม่ได้รับความอบอุ่นเท่าที่ควร อิสลามถือว่าเด็กกำพร้าเป็นพี่น้องในสังคมที่ทุกคนจะต้องให้ความช่วยเหลือดังญาติ ห้ามกดขี่ ข่มเหงและทำทารุณ ที่สำคัญต้องให้การศึกษาอบรมสั่งสอน เมื่อเด็กกำพร้ามีอายุสมควรก็จัดการแต่งงานให้ตามความสมัครใจ ดังคำว่า “บรรดาเด็กกำพร้า และบรรดาผู้ที่ขัดสนมาร่วมอยู่ด้วยในการแบ่งมรดก ก็จงปันส่วนหนึ่งจากสิ่งนั้น ให้เป็นปัจจัยยังชีพแก่พวกเขาและจงกล่าวแก่พวกเขาอย่างดี” (อัลกุรอานแปล, 4 : 8)

9) **หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อคนใช้ ขอทาน คนตาบอด และสัตว์** อิสลามสอนให้ปฏิบัติต่อผู้น้อยด้วยความเมตตา ผู้น้อยนั้นรวมถึงคนใช้ คนขอทาน คนตาบอด คนทุพพลภาพอื่นๆ และสัตว์ รวมทั้งพืชด้วย ถึงแม้ว่าอิสลามจะไม่สนับสนุนการขอทาน แต่เนื่องจากความจำเป็นจริงๆ ผู้มีในอิสลาม

ต้องไม่ตระหนี่ ต้องให้ความช่วยเหลือ ซึ่งลักษณะของการให้ที่สำคัญ คือต้องให้หรือรับ ด้วยมือขวา ไม่โดยให้ หรือการให้ด้วยกิริยากระแทกกระทั้นไม่เต็มใจ

อิสลามห้ามทารุณและฆ่าสัตว์หรือเพื่อความสนุก แต่ฆ่าเพื่อป้องกันอันตราย ฆ่าเพื่อเป็นอาหารได้ เพราะมุสลิมทราบดีว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ อัลลอฮ์ ทรงสร้างเพื่อประโยชน์สุขของมนุษย์ (มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะซะฟุร, 2525 : 149)

7. แนวทางการดำเนินชีวิต

มุสลิมจะต้องดำเนินชีวิตตามบัญญัติทุกอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน ที่เป็นคำสอนของ นบี มุฮัมมัด จะเลือกปฏิบัติไม่ได้แม้จะเป็นประเทศหนาวหรือร้อนก็ตาม เพราะอิสลามเป็นศาสนาของมนุษยชาติ ข้อปฏิบัติต่อวิถีการดำเนินชีวิต มีดังนี้

1) **ความละอายต่อบาป** คือการละอายต่อการทำชั่ว หรือการหักห้ามใจจากเรื่องที่น่ารังเกียจ เป็นความละอายที่เกิดขึ้นในใจ อิสลามส่งเสริมให้มุสลิมมีความละอาย ถือว่าความละอายเป็นคุณธรรมประการสำคัญ

2) **ความสะอาด** เป็นหลักสำคัญที่อิสลามเน้นหนักมา แต่ เพราะถ้าไม่สะอาดถือว่าการศรัทธาและการเป็นมุสลิมยังไม่สมบูรณ์ ความสะอาดในความหมายของอิสลามประกอบด้วย ความสะอาดทางใจ คือ ปราศจากความคิดชั่วและการตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ด้วยวิธีการต่างๆ ส่วนความสะอาดทางกาย คือ การดูแลรักษาอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย ที่ปกอวัยวะ เครื่องนุ่งห่มและสิ่งแวดล้อมรอบบ้านหรือในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ให้ปราศจากเชื้อโรค ไม่ปล่อยให้หมักหมมเหม็น สกปรก รกรุงรัง

3) **การบริโภคอาหาร** อิสลามมีความหมาย 2 ประการ คือเพื่อสุขภาพเป็นสำคัญ เพื่อสำนึกในความกรุณาของพระผู้เป็นเจ้า ผู้ทรงประทานเครื่องยังชีพให้

มุสลิมห้ามการบริโภคอาหารที่ให้โทษต่อร่างกาย เป็นอันตราย ห้ามกินเนื้อหมู (มุสลิมถือว่าเป็นสัตว์สกปรก กินสิ่งปฏิกูลและเป็นคำสั่งห้ามของพระผู้เป็นเจ้า) ห้ามกินเลือดที่ไหลออกมาจากตัวสัตว์ ห้ามกินสัตว์ที่ตายเอง สัตว์ที่เชือดด้วยนามอื่นนอกจากอัลลอฮ์ (เวลาเชือดไม่กล่าวพระนามอัลลอฮ์หรือกล่าวพระนามอัลลอฮ์ แต่มีนามอื่นร่วมด้วย) สัตว์ที่ถูกบีบคอให้ตาย สัตว์ที่ตายเนื่องจากตกลงมาจากที่สูง สัตว์ที่ชนกันตาย สัตว์ที่มีรอยสัตว์อื่นกินตาย (เว้นแต่สัตว์นั้นได้ถูกเชือดทันทีก่อนตาย) สัตว์ที่ถูกฆ่าเพื่อบูชายัญหรือใช้เซ่นไหว้และสัตว์ที่ดุร้ายที่มีเขี้ยวทุกชนิด

มุสลิมห้ามเสพสิ่งมีนเมา เช่น สุราและเครื่องดื่มคล้ายสุราทุกชนิด ผิ่น เฮอร์อีน กัญชา รวมไปถึงยาที่กระตุ้นให้เกิดอาการประสาทหลอนมีความคิดผิดไปจากปกติ มุสลิมห้ามค้าขายสิ่งที่ห้ามบริโภคด้วยเช่นกัน คือ ห้ามกินหมูก็ห้ามขายหมู ห้ามดื่มสุราก็ห้ามขายสุราด้วย

4) **การแต่งกาย** มุสลิมไม่ว่าหญิงหรือชายต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด เรียบร้อย และรัดกุม ปกปิดสิ่งพึงสงวนที่ต้องปิด กล่าวคือ ชายจะต้องปกปิดให้มิดชิดตั้งแต่สะดือถึงหัวเข่า หญิงจะต้องแต่งกายให้มิดชิด ไม่เปิดเผยร่างกายส่วนใดให้วนตาชาย นอกจากมือเท้าและใบหน้า ไม่ควรใส่น้ำหอมเมื่อออกจากบ้าน

5) **การประกอบอาชีพ** การมีอาชีพเป็นเกียรติยศอันสูงส่งในทัศนะของอิสลาม เป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นคนมีความรับผิดชอบ

6) **การเผยแผ่ศาสนา** อิสลามถือว่าเป็นวัฒนธรรมใหม่และอารยธรรมใหม่ เป็นศาสนาของมนุษยชาติ ไม่ใช่ของชนเผ่าใดเผ่าหนึ่ง และต้องการให้สังคมเป็นที่สงบสุข จึงจำเป็นต้องเผยแผ่หลักการที่ดีสู่ประชาชน การเผยแผ่ศาสนาคือการสื่อสารสัจธรรมให้ถึงจิตใจผู้ฟัง แม้แต่ในยามสงครามก็ให้มีฝ่ายอบรม และฝ่ายเผยแผ่ศาสนาด้วย

7) **การต่อสู้ในทางของอัลลอฮ์** อิสลามสอนให้ดิ้นรนต่อสู้ด้วยชีวิตและทรัพย์สินเพื่อให้ได้ความสันติความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรือง ตั้งแต่การต่อสู้ภายในใจตนเอง ไม่ตามอารมณ์ฝ่ายต่ำต่อสู้เพื่อดำรงศาสนาจากศัตรูทั้งที่เห็นตัวและไม่เห็นตัว อดทนต่อความลำบาก ความเหน็ดเหนื่อย ไม่ย่อท้อต่อความทุกข์ยากใดๆ กล่าวคือ การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อดำรงศาสนา เช่น เป็นผู้เผยแผ่และจัดอบรมด้านศาสนา เป็นผู้สอน สนับสนุน ช่วยเหลือกลุ่มที่ต่อสู้ขับไล่ผู้กดขี่ในเรื่องศาสนาหรือศัตรูให้พ้นจากแผ่นดินตน เป็นต้น

8) **การเลือกคู่ครองและการแต่งงาน** อิสลามอนุมัติให้ชายมีภรรยาได้ตั้งแต่ 1 ถึง 4 คน ในกรณีพิเศษ เพื่อแก้ปัญหาสังคม เช่น ในยามสงครามที่มีหญิงมากกว่าชายหรือในกรณีที่ภรรยาเจ็บป่วยไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของภรรยา ไม่สามารถให้บุตรสืบสกุลได้ แต่สามีต้องให้ความยุติธรรมในทุกๆ เรื่อง ถ้าให้ความยุติธรรมไม่ได้ อัลลอฮ์ ทรงสั่งให้มีภรรยาได้เพียงคนเดียว สามารถแต่งงานกับคนโสด หม้าย ทาส ทาสีหรือเชลยก็ได้ แต่ผู้นั้นจะต้องศรัทธาในอิสลาม ห้ามล่วงประเวณีเด็ดขาด

9) **การฆ่า** อิสลามห้ามการฆ่า การฆ่าบริสุทธิ์เป็นบาปหนัก รวมทั้งการฆ่าตนเองด้วย เพราะการกำหนดชีวิตเป็นพระกำหนดของอัลลอฮ์ ไม่ใช่หน้าที่ของมนุษย์ จะอ้างว่าฆ่าเพราะเป็นคนเลวหรือเป็นกาфир (ผู้ไม่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์) ไม่ได้ เพราะอัลลอฮ์อาจทรงเปิดหัวใจให้เขาสำนึกและศรัทธาในพระองค์ก็ได้ ซึ่งไม่มีใครรู้นอกจากพระองค์ ยกเว้นในการต่อสู้ในทางของอัลลอฮ์

10) **การขอพร** มุสลิมจะต้องมีความระมัดระวังตัวไม่ประมาท ต้องขอความคุ้มครองจากอัลลอฮ์ให้ปลอดภัยในทุกๆ ด้าน ตั้งแต่ขอให้พ้นจากมารร้าย ขอให้ความรู้ ขอให้เจริญรุ่งเรือง ขอให้พ้นทุกข์ ขอให้เป็นผู้ร่าเริง ขอให้อดทน ขอให้พ้นจากไฟนรก ขอให้พระองค์ทรงรับภาระงาน ขอเพื่อความดีในโลกนี้และปรโลก ขอให้ได้มีลูกที่ดี ให้พ้นจากการกดขี่ ฯลฯ การขอต่างๆ นี้เพื่อตนเอง เพื่อพ่อแม่และผู้ศรัทธาทั้งหลาย การขอพรเหล่านี้ให้ขอต่ออัลลอฮ์องค์เดียวเท่านั้น (มุณีเราะฮฺ บินตุ अबดุลอะอะฟูร์, 2525 : 151-201)

ความดี ความชั่วและการชดใช้บาป

การทำความดี คือ การกระทำความดีที่มีความบริสุทธิ์ทางใจ ตั้งใจที่จะกระทำความดีแม้ยังผู้อื่นมนุษย์ที่ดีคือผู้ทำประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เรียกว่า การทำความดี เป็นการกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ส่งผลให้เกิดความสุขและความดีจะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของอิสลาม นั่นก็หมายความว่า การที่ได้ไปอยู่ในดินแดนพระเจ้า (สวรรค์นิรันดร์) (มุณีเราะฮฺ บินตุ अबดุลอะอะฟูร์, 2525 : 64)

ส่วนการทำความชั่วหรือบาป แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ บาปที่เกี่ยวกับตัวเอง บาปที่เกี่ยวกับการล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น กล่าวคือ การทำชั่วชนิดเกี่ยวกับตัวเองคือการลืมหืมตา ซึ่งจะส่งผลให้ไม่บรรลุเป้าหมาย เกิดความทุกข์ ต้องรีบกลับใจและชดใช้การกระทำที่ได้ละเลยไประหว่างนี้และตั้งใจมั่นว่าจะไม่กระทำอีก เพราะความชั่วหรือบาปนี้เกิดจากซาตานหลอกให้คนออกนอกเส้นทางที่อัลลอฮ์วางไว้ (มุสลิมไทยโพสต์, ม.ป.ป. : 10 สิงหาคม 2566)

บาปจากการล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นหรือความประพฤติชั่วกับผู้อื่นนั้น หากได้เคยล่วงเกินสิทธิเขาแล้ว ต้องขอภัยจากเขาในทันที ห้ามปล่อยให้ค้างไว้จนตายจากกันไป พยายามรีบเร่งทำความดีไว้ให้มากที่สุด การชดใช้หนี้ของการทำความชั่วระหว่างบุคคลต่อบุคคล โดยผู้ที่เคยฉ้อโกง เคยฆ่า เคยนิทนาทร้าย เคยข่มเหง เคยล่วงละเมิดสิทธิหรือให้ความไม่เป็นธรรมต่อเขา จะต้องชดใช้พฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้ที่เคยทำกับเขา

วิธีการชดใช้บาปของผู้ที่ได้ล่วงละเมิดเขา จะต้องเอาความดีของตนไปชำระหนี้ยกให้อีกฝ่ายหนึ่ง หากตนมีผลแห่งความดีไม่เพียงพอ ก็จะต้องรับเอาบาปต่างๆ ของอีกฝ่ายหนึ่งมารวมไว้เป็นของตน ผู้ที่มีแต่ความชั่ว ไม่เหลือความดีไว้เป็นของตัวเองเลยนั้น ก็จะต้องถูกพิพากษาให้ลงนรกอย่างแน่นอน (การริบฮัฎฎะฮ์, ม.ป.ป. : 64-65)

สวรรค์และนรก

ศาสนาอิสลาม สอนให้มุสลิมทุกคนต้องเชื่อในสวรรค์และนรกมีอยู่จริง ซึ่งพระอัลลอฮ์ได้แจ้งไว้ในอัลกุรอานมากมายหลายตอน ผู้ที่ปฏิเสธเรื่องสวรรค์และนรกจะถือว่าเป็นผู้ไม่ศรัทธา (กาฟิร)

สวรรค์ คือ สถานที่ซึ่งอัลลอฮ์ทรงจัดเตรียมไว้เพื่อตอบแทนบุคคล ผู้ประพฤติแต่ความดีปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระองค์ ในสวรรค์มีแต่สิ่งที่ดีงามเป็นสุข เป็นแดนแห่งความบรมสุขโดยแท้ ชนิดที่ไม่เคยเห็น ไม่เคยคิด ไม่เคยได้ยินและสติปัญญาของมนุษย์จะขาดไปถึง

นรก คือ สถานที่ซึ่งอัลลอฮ์ทรงจัดเตรียมไว้สำหรับลงโทษ ผู้ที่ฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของพระองค์ ในนรกมีสิ่งทรมานและสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวต่างๆ เป็นแดนแห่งความทุกข์ทรมาน ชนิดที่เราไม่เคยเห็น ไม่เคยคิด และปัญญาของเราคาดไม่ถึง

สำหรับผู้ที่ทำแต่ความดี โดยได้รับการพิพากษาให้เข้าสวรรค์ เขาก็จะได้อยู่ในสถานที่อันเป็นบรมสุขนั้นตลอดไปไม่มีเวลาสิ้นสุด

ส่วนผู้ที่ไม่ยอมศรัทธา (กาฟิร) ซึ่งได้รับการพิพากษาให้ลงนรก เขาก็จะต้องทนทุกข์ทรมานอย่างน่าสะพรึงกลัว อยู่ในนรกตลอดกาล อย่างไม่มีเวลาสิ้นสุดเช่นกัน

สำหรับผู้เป็นศรัทธาชน ยอมรับบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า แต่เขาได้ทำความชั่วมากกว่าความดี จนถูกพิพากษาให้ลงนรก หากพระผู้เป็นเจ้าประทานอภัยให้เขา เขาก็จะได้เข้าสู่สวรรค์ได้รับความผาสุกสำราญตลอดไป หากเขาไม่ได้รับการอภัยโทษ เขาก็จะต้องทนทุกข์ทรมานจนสาสมกับความผิดของเขา หลังจากที่ได้รับโทษแล้วก็จะได้เข้าสู่สรวงสวรรค์อันเป็นบรมสุขต่อไปตลอดกาล

ในส่วนความทุกข์ความสุขในนรกและสวรรค์นั้น จะได้รับแตกต่างกันตามความดีความชั่วของตน หากเป็นคนที่มีความดีมาก ก็จะได้รับความสุขมากเหนือคนอื่นๆ เช่นเดียวกันหากมีความชั่วช้ำมากกว่าคนอื่น ก็จะต้องได้รับการทรมานทุกข์ทรมานมากกว่าเช่นกัน (การิม อับดุลละฮ์, ม.ป.ป. : 68-69)

การกำเนิดของมนุษย์

การกำเนิดมนุษย์ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานอยู่ 4 ลักษณะ คือ 1) อัลลอฮ์ทรงสร้างมนุษย์จากดิน คือ อาดัม 2) อัลลอฮ์ทรงสร้างมนุษย์จากอวัยวะชิ้นหนึ่งของ นบี อาดัม มนุษย์ผู้นี้ คือ ฮาวว 3) อัลลอฮ์ทรงสร้างมนุษย์โดยการเป่าวิญญาณเข้าไปในครรภ์ของมารดา คือ นบี อีซา 4) อัลลอฮ์ทรงสร้างมนุษย์โดยผ่านกระบวนการทางธรรมชาติ คือ มวลมนุษยชาติ ยกเว้นอาดัม ฮาวว และ อีซา (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2543 : 73)

มนุษย์คนแรกในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติตามความเชื่อของอิสลามคือ อาดัม ซึ่งเป็นมนุษย์ที่อัลลอฮ์ทรงสร้างมาจากดิน ดังคำว่า “ผู้ทรงทำให้ทุกสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างมันให้ดีงามและพระองค์ทรงเริ่มการสร้างมนุษย์จากดิน” (อัลกุรอานแปล 23 : 7) และคำว่า “และจงรำลึกเมื่อพระเจ้าของเจ้าตรัสแก่มะลาอิกะฮ์ว่า แท้จริงข้าเป็นผู้สร้างมนุษย์จากดินแห่ง จากดินดำเป็นตม” (อัลกุรอานแปล, 15 : 28) เมื่อพระองค์ทรงสร้างร่างกายของอาดัมเสร็จแล้ว ก็ทรงเป่าวิญญาณเข้าไปในร่างกายของอาดัม มุสลิมจึงถือว่าอาดัมเป็นมนุษย์คนแรก

มนุษย์ถูกสร้างขึ้นมากเพื่อให้เป็นตัวแทน (เคาะลีฟะฮ์) ของพระองค์บนพื้นแผ่นดิน เป็นตัวแทนที่จะเชิญชวนมนุษย์ให้ปฏิบัติตามระบบความยุติธรรม (ซาริอะฮ์) ของพระองค์ ซึ่งนักวิชาการอิสลามมีทัศนะที่ต่างออกไป บางกลุ่มมีทัศนะว่า อาดัม เท่านั้นที่เป็นระบบความยุติธรรมของอัลลอฮ์ บางกลุ่มมีทัศนะว่า บรรดาศาสดาพยากรณ์เท่านั้นที่เป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ อย่างไรก็ตาม นักคิดมุสลิมส่วนใหญ่มีทัศนะไปในทางเดียวกันว่า มนุษย์ทุกคนคือตัวแทนของอัลลอฮ์บนพื้นแผ่นดิน

มุสลิมเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาด้วยภาวะที่บริสุทธิ์ ไม่มีมลทินใดๆ หากเด็กที่เกิดจากกรรมมารดายังไม่ปฏิบัติความชั่ว เด็กเหล่านั้นจะไม่บาป กล่าวคือ อิสลามถือว่าการปฏิบัติความชั่วในขณะที่ตนเองขาดสติจะไม่ถือว่าเป็นบาป ดังนั้น หากเด็กที่เกิดจากกรรมมารดาได้ปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดี อิสลามก็ยังถือว่าเด็กคนนั้นมีบาปเพราะยังไม่บรรลุนิติภาวะ

วิวัฒนาการของการกำเนิดมนุษย์หรือทารกในครรภ์ ได้มีบันทึกไว้ว่า “แน่นอนเราได้สร้างมนุษย์มาจากธาตุแห่งดิน แล้วเราทำให้เขาเป็นเชื้ออสุจิ อยู่ในที่พักอันมั่นคง (คือมดลูก) แล้วเราได้ทำให้เชื้ออสุจิกลายเป็นก้อนเลือดแล้วเราได้ทำให้ก้อนเลือดกลายเป็นก้อนเนื้อแล้วเราได้ทำให้ก้อนเนื้อกลายเป็นกระดูก แล้วเราหุ้มกระดูกนั้นด้วยเนื้อ แล้วเราได้เป่าวิญญาณให้เขากลายเป็นอีกรูปร่างหนึ่ง ดังนั้นอัลลอฮ์ทรงจำเรื่อยิ่ง ผู้ทรงเลิศแห่งปวงผู้สร้าง” (อัลกุรอานแปล, 23 : 12-14)

อิสลาม ถือว่ามนุษย์ประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ รวมเป็นหนึ่งและไม่แยกออกจากกัน อิสลามได้ปฏิเสธแนวคิดที่เชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วยร่างกายและองค์ประกอบทางเคมี และปฏิเสธแนวคิดที่มองมนุษย์ในแง่ของจิตวิญญาณเพียงอย่างเดียว จากทัศนะของนักวิชาการศาสนาอิสลามชื่อ ซัยยิด มุฮัมมัด อัล อัดตาซ (Syed Muhammad Al Attas, 1979 : 25) มองว่า มนุษย์ประกอบด้วยส่วนที่เป็นจิตและ

ส่วนที่เป็นร่างกาย จิตของมนุษย์นั้นมียู่ 2 ประเภท คือ จิตแห่งเหตุผลและจิตแห่งเดรัจฉาน หากมนุษย์ถูกครอบงำด้วยจิตแห่งเดรัจฉาน เขาก็จะปฏิบัติในสิ่งที่ชั่วร้ายเยี่ยงเดรัจฉานหรือเลวยิ่งกว่านั้น มนุษย์ซึ่งอัลลอฮ์ทรงประทานสติปัญญาให้รู้จักคิดและไตร่ตรอง หากเขายังคงปฏิบัติเยี่ยงเดรัจฉานแล้ว เขาเหล่านั้นย่อมจะเลวยิ่งกว่าเดรัจฉาน ดังคำว่า “เจ้าจะคิดว่า ส่วนใหญ่ของพวกเขาจะได้ยินหรือใช้สติปัญญา พวกเขามีใช้อื่นใดดอก นอกจากเป็นเช่นคฤศตร์ ยิ่งไปกว่านั้น พวกเขายังจะหลงทางเสียอีก” (อัลกุรอาน แปล, 25 : 44)

ตรงกันข้ามหากมนุษย์บรรลुซึ่งจิตแห่งเหตุผล พวกเขาก็จะปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงามและสิ่งที่จะทำให้บรรลุซึ่งจิตแห่งเหตุผลได้ คือ ศาสนา (อัลดีน) สิ่งที่จะทำให้มนุษย์สยบต่ออัลลอฮ์ คือ อัลอิสลาม เมื่อมนุษย์ปฏิบัติตามทั้งสองอย่างแล้ว พวกเขาจะบรรลุซึ่งระดับสูงสุดของการเป็นมนุษย์

โดยองค์ประกอบของร่างกายมนุษย์ด้านกายและจิตใจตามทัศนะอิสลามแยกออกได้ ดังนี้

1. **หัวใจ** ในร่างกายของมนุษย์จะมีอวัยวะชิ้นหนึ่ง ที่มีความสัมพันธ์กับสติปัญญาของมนุษย์นั่นคือหัวใจ ใจมีอยู่สองประเภท คือ 1) ใจที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นหัวใจที่มองเห็นด้วยตาและสัมผัสด้วยมือได้ 2) ใจที่เป็นนามธรรม ซึ่งแฝงเร้นอยู่ในร่างกายของมนุษย์ มีความสำคัญต่อการกำหนด เป็นนายที่คอยควบคุมพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ การที่มนุษย์ไม่สามารถแยกแยะสิ่งดีและชั่วได้ สืบเนื่องจากหัวใจนั่นเอง ดังคำว่า “แท้จริงการมองของนบีตานั้นมิได้บอกดอก แต่หัวใจที่อยู่ในทรวงอกต่างหากที่บอด” (อัลกุรอาน แปล, 22 : 46)

2. **วิญญาณ** เป็นเรื่องที่ลึกลับเหนือความสามารถของมนุษย์ที่จะรับรู้ได้อย่างถ่องแท้ วิญญาณเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์โดยอัลลอฮ์ทรงประทานให้กับมนุษย์ วิญญาณมีความแตกต่างกับจิต วิญญาณบริสุทธิ์มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอัลลอฮ์ แต่การที่มนุษย์ปฏิบัติในสิ่งที่ดีและไม่ดีเป็นผลมาจากจิต เพราะวิญญาณเป็นของบริสุทธิ์ เนื่องจากอัลลอฮ์ทรงไม่เข้าไปในเรือนร่างของมนุษย์ เพื่อที่จะให้ได้มีชีวิตขึ้นมาเท่านั้น

3. **จิต** ตามคัมภีร์อัลกุรอานได้แบ่งจิตออกเป็นระดับ 3 ระดับ คือ 1) จิตระดับต่ำที่สุด เป็นจิตเดรัจฉาน ผู้ถูกจิตประเภทนี้ครอบงำจะปฏิบัติในสิ่งที่ต่ำทรามเยี่ยงเดรัจฉาน ทำให้หลงผิดและหลงลืมถึงพันธะสัญญาที่ได้ให้ไว้ในวันที่อัลลอฮ์ทรงสร้างมนุษย์ มีความโลภ เห็นแก่ตัว 2) จิตระดับกลาง เป็นจิตที่ทำให้มนุษย์รู้สึกและสำนึกถึงการกระทำของตนเอง ต่อสู้กับตัณหาและกิเลสที่ต่ำทรามของตน ซึ่งถือเป็นจิตที่สูงส่งของมนุษย์ และ 3) จิตสมบูรณ์ เป็นจิตที่สมบูรณ์และได้รับการคุ้มครองจากอัลลอฮ์ เป็นจิตที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้บรรลุซึ่งวิญญาณที่บริสุทธิ์ เป็นภาวะจิตที่ชักชวนให้ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม จิตประเภทนี้คือวิญญาณบริสุทธิ์ที่อัลลอฮ์ทรงเป่าเข้าไปในร่างกายของมนุษย์ หากมนุษย์บรรลุถึงจิตระดับนี้แล้ว ก็จะกลับไปยังอัลลอฮ์ด้วยความเปรมปรีดี

4. **สติปัญญาและเหตุผล** สติปัญญาของมนุษย์จะมีความผูกพันกับสัญชาตญาณของมนุษย์ เพราะบางครั้งมนุษย์สามารถที่จะเข้าใจอะไรบางอย่างได้โดยไม่ต้องใช้เหตุผล ส่วนเหตุผลนั้นจะอยู่ในระดับที่สูงกว่าสติปัญญา อย่างไรก็ตาม มนุษย์จะไม่บรรลุซึ่งเหตุผล หากปราศจากความช่วยเหลือของสติปัญญา (อิบราเฮ็ม ณรงครักษาเขต, 2543 : 73-85)

เป้าหมายสูงสุดของศาสนาอิสลาม

การได้รับความสุขสบายในสรวงสวรรค์ คือ เป้าหมายอันสูงสุดของอิสลาม เป็นสถานที่ซึ่งอัลลอฮ์ทรงจัดเตรียมไว้ เพื่อตอบแทนบุคคลผู้ประพฤติแต่ความดีปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระองค์ ในสวรรค์มีแต่สิ่งที่ดีเยี่ยมเป็นสุข เป็นแดนแห่งความบรมสุขโดยแท้ ชนิดที่ไม่เคยเห็น ไม่เคยคิด ไม่เคยได้ยิน สติปัญญาของมนุษย์ไม่สามารถคาดถึงได้ สรวงสวรรค์แห่งนี้เป็นสถานที่อันบรมสุขตลอดกาลชั่วนิรันดร์

สำหรับผู้ที่เข้าไปสู่สรวงสวรรค์ได้ เมื่อครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ ต้องเป็นศรัทธาชน คือยอมรับบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า กล่าวคือ ต้องมีความศรัทธาอันแรงกล้าต่ออัลลอฮ์ ต่อบรรดาเทวทูตของอัลลอฮ์ ต่อบรรดาคัมภีร์ของอัลลอฮ์ ต่อบรรดาศาสนทูตของอัลลอฮ์ ต่อวันสุดท้ายของโลกและต่อกำหนดของอัลลอฮ์ทั้งทางดีและทางร้าย

ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของอัลลอฮ์อย่างเคร่งครัด ได้แก่ ข้อปฏิบัติ 5 ประการ คือ 1) ต้องกล่าวปฏิญาณตนเป็นภาษาอาหรับเท่านั้นว่า “อัสฮาดู อันลาอิลลาฮะ อิลลัลลอฮู ว่าฮะฮาดู อันน้ามุฮัมมัด ร่อซูลุลลอฮิ” 2) ต้องกระทำการละหมาดทุกวัน วันละ 5 เวลา 3) ต้องบริจาคซะกาต 4) ต้องถือศีลอดทุกวันตลอดเดือนรอมฎอน และ 5) ชะนะอีฮ์มีชีวิตอยู่ ครึ่งหนึ่งต้องเดินทางไปทำพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะ (การิม อับดุลละฮ์, ม.ป.ป. : 83)

เมื่อมนุษย์ได้ตายไปแล้ว วิญญาณของมนุษย์จะต้องอยู่ในโลกกึ่งกลาง (บรีซ) ทุกคน ไม่ว่าศพคนนั้นจะถูกฝังไว้ในสุสาน (กุโบร์) หรือถูกเผาจนเป็นเถ้าถ่านแล้วก็ตาม วิญญาณจะกลับคืนสู่ร่างอีกครั้ง ด้วยเดชานุภาพของอัลลอฮ์ วิญญาณนั้นกำลังอยู่ในโลกกึ่งกลางระหว่างโลกปัจจุบัน (ดunya) ที่พ้นไปแล้ว กับโลกหน้า (อาคิเราะฮ์) ที่ยังไม่ถึง

การอยู่ในโลกกึ่งกลางนั้น เพื่อรอทวงโทษ (นาลาฮิ) สองท่านมาสอบสวนพฤติกรรมของผู้ตาย ถ้าผู้ตายเป็นคนดีปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้าโดยเคร่งครัด ก็จะตอบคำถามของเทวทูตได้อย่างง่ายดายโดยไม่หวั่นไหวเลย คำถามที่ผู้ตายจะตอบได้ จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการศรัทธาและบทบัญญัติต่างๆ ของอิสลาม เช่น ใครเป็นพระผู้เป็นเจ้า ใครเป็นศาสดา นับถือศาสนาอะไร ถ้ามเกี่ยวกับข้อบังคับและข้อห้ามต่างๆ ของอิสลามผู้ตอบคำถามได้ ก็จะได้รับความสุขสบายดุจอยู่ในสรวงสวรรค์ เพื่อรอการพิพากษาในวันสุดท้ายหรือวันสิ้นโลก (การิม อับดุลละฮ์, ม.ป.ป. : 71)

สรุป ศาสนาอิสลามปฏิบัติตามบทบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นหลักปฏิบัติของศาสนา กรูอานเป็นคัมภีร์ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานให้กับท่านนบีมุฮัมมัดใช้ประกาศให้มนุษย์ปฏิบัติตาม กรูอาน มีโองการ 6000 โองการ ซึ่งไม่เคยถูกต่อเติมหรือเปลี่ยนแปลงเลย นอกจากคัมภีร์อัลกุรอานแล้ว ยังมีคัมภีร์ที่เกี่ยวกับหลักจริยบรรณ เป็นโอวาทและจริยวัตรของท่านศาสดาที่ได้เป็นแบบอย่างกับมุสลิมได้ปฏิบัติตาม เรียกว่า อัลฮะดีษ

ในอัลกุรอานได้มีหลักคำสอนสำคัญของอิสลามมากมาย ซึ่งแบ่งออกเป็นหลักใหญ่ๆ สองประการ คือ หลักศรัทธา เป็นบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนต้องยึดมั่น ได้แก่ การศรัทธาต่ออัลลอฮ์ การศรัทธาต่อเทวทูตของอัลลอฮ์ การศรัทธาต่อคัมภีร์ที่อัลลอฮ์ประทานให้กับบรรดาศาสนทูตทุกท่าน การศรัทธาต่อ

บรรดาศาสนทูตของอัลลอฮ์ทุกท่าน ศรัทธาในวันสุดท้าย วันสิ้นโลก วันพิพากษาและศรัทธาต่อกฎแห่งการกำหนดสภาวะจากอัลลอฮ์

หลักปฏิบัติเป็นบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตาม ได้แก่ ต้องกล่าวปฏิญาณหรือกล่าวคำสัตย์ว่าจะปฏิบัติตามพันธสัญญาที่อัลลอฮ์ทรงให้และคำสอนของ นบี มุฮัมมัด ต้องดำรงละหมาดวันละ 5 เวลา ต้องบริจาคซะกาต ต้องถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ต้องบำเพ็ญฮัจญ์อย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต ซึ่งข้อนี้ไม่ได้บังคับ แล้วแต่ความสามารถของแต่ละคน

หากฝ่าฝืนบทบัญญัติของอิสลาม ซึ่งประกอบด้วย ทางกาย ได้แก่ การกราบไหว้บูชารูปปั้นหรือสิ่งอื่นๆ โดยถือเป็นสิ่งสักการะ ตลอดจนกราบมนุษย์ เช่น พ่อ แม่หรือใครก็ตาม ผู้นั้นต้องหลุดพ้นจากอิสลาม ทางวาจา ได้แก่ การพูดหมิ่นบทบัญญัติ พูดบิดเบือนบทบัญญัติ พูดหมิ่นอัลลอฮ์ ประณามมุสลิมว่าไม่ใช่มุสลิม ผู้นั้นต้องหลุดจากอิสลาม ทางใจ ได้แก่ การสงสัยในคุณลักษณะของอัลลอฮ์ สงสัยในตัวท่านนบี มุฮัมมัด สงสัยเกี่ยวกับสวรรค์นรกหรือวันสิ้นโลก ผู้นั้นต้องหลุดจากอิสลาม ยกเว้นเพียงเด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ คนบ้า คนเมาหรือผู้ถูกบังคับให้กระทำ

ศาสนาอิสลาม ได้วางรูปแบบด้านจริยธรรม เพื่อให้มุสลิมใช้ในการดำเนินชีวิต สร้างความดีต่อตนเองและผู้อื่น ได้แก่ (1) การทำความดี เช่น การทำประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน (2) ความมีสัจจะ เช่น ไม่คิดโกงต่อสิ่งต่างๆ หรือรักษาคำสัญญา (3) การให้อภัย เช่น อภัยต่อศัตรู หรือการอภัยต่อการอาฆาตจองเวร (4) จรรยาบรรณ เช่น การถ่อมตน สุภาพอ่อนน้อม (5) ความเมตตากรุณา เช่น เอ็นดูหรือปรารณาจะให้อื่นเป็นสุข (6) ความรักและความเป็นพี่น้องกัน เช่น การรักผู้อื่นเหมือนรักตนเอง (7) การควบคุมตนเอง เช่น การไม่คิดทำร้ายหรือข่มเหงผู้อื่น (8) ความรับผิดชอบ เช่น รับผิดชอบต่อหน้าที่ (9) การดำเนินชีวิตสายกลาง เช่น การใช้จ่ายเงินอย่างพอใช้ (10) การศึกษา เช่น เรียนรู้ควบคุมทั้งทางโลกและทางธรรม (11) ความอดทน เช่น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

ศาสนาอิสลาม ส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์และการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น ได้แก่ (1) หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อพ่อแม่ เช่น เชื่อฟังและปฏิบัติตาม แต่ต้องไม่ขัดต่อบัญญัติของอัลลอฮ์ (2) หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อญาติพี่น้อง (3) หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อสามีหรือภรรยา เช่น รักใคร่ ประองดอง ค้ำครอง เลี้ยงดู (4) หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อลูก เช่น ให้ความรักความอบอุ่นใจ (5) หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อเพื่อนบ้านและการคบเพื่อน (6) หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อครูและศิษย์ เช่น ครูให้ความรู้ ศิษย์ตั้งใจฟังครู (7) หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อผู้ป่วยและคนตาย เช่น ควรไปเยี่ยม ให้กำลังใจ หากตายก็ควรไปส่งศพ (8) หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อผู้หญิง แม่หม้าย เด็กกำพร้า เช่น ให้การคุ้มครองผู้หญิง ให้ความอุปการะแม่หม้ายและช่วยเหลือเด็กกำพร้าตั้งญาติ (9) หน้าที่ในการปฏิบัติตนต่อคนไข้ ขอดาน คนตาบอดและสัตว์ เช่น ปฏิบัติต่อคนเหล่านี้ด้วยความเมตตา ส่วนสัตว์ห้ามทารุณหรือฆ่าเล่นๆ เพื่อความสนุก แต่ฆ่าเพื่อป้องกันอันตรายหรือฆ่าเพื่อเป็นอาหารได้

ศาสนาอิสลาม วางรากฐานซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมุสลิมไว้ คือ มีความละอายต่อบาป มีความสะอาด มีข้ออนุญาตและข้อห้ามในการบริโภคอาหาร เช่น ห้ามกินหมู และเสพสิ่งมีนเมา แต่ให้กินสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ แต่งกายปกปิดสิ่งพึงสงวน ต้องประกอบอาชีพ ต้องเผยแผ่ศาสนา ต้อง

ต่อสู้ในทางของอัลลอฮ์ เช่น การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อศาสนา ต้องเลือกคู่ครองและแต่งงาน เช่น อิสลามมีภรรยาได้ 1 ถึง 4 คน เพื่อแก้ปัญหาสังคม ผู้นั้นต้องเข้าศรัทธาในอิสลาม ห้ามฆ่าตนเองและผู้อื่น ยกเว้นในการต่อสู้ในทางของอัลลอฮ์และต้องขอพรขอความคุ้มครองจากอัลลอฮ์

ศาสนาอิสลามให้เชื่อเรื่องความดี ความชั่ว และการชดใช้บาป กล่าวคือ มุสลิมต้องทำความดีเพื่อประโยชน์ต่อตนและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การทำดีย่อมส่งผลให้เกิดสุข เรียกว่า การทำดี ส่วนความชั่วคือ บาปมีสองอย่าง ได้แก่ บาปเกี่ยวกับตัวเอง เช่น การลี้ละหมาด บาปเกี่ยวกับผู้อื่น เช่น ฉ้อโกง ฆ่า นินทา ช่มเหิงเคยล่วงละเมิดสิทธิผู้อื่นหรือไม่ให้ความเป็นธรรมผู้อื่น เรียกว่า การทำชั่ว

ผู้ประพฤติกุศลหรือปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า จะได้รับการพิพากษาในวันสุดท้ายให้เข้าไปอยู่ในสวรรค์ อันเป็นสถานที่ซึ่งอัลลอฮ์ได้ทรงจัดเตรียมไว้เพื่อตอบแทนผู้ทำความดี

ส่วนผู้ประพฤติชั่วหรือไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า จะได้รับการพิพากษาในวันสุดท้ายให้ลงนรก อันเป็นสถานที่ทุกข์ทรมาน นรกจะคงอยู่ตลอดกาล

อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ยอมรับบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า แต่ได้พลาดพรั้งกระทำความชั่วมากกว่าความดี จะถูกพิพากษาให้ลงนรก รอวันพระองค์ประทานอภัยให้ เมื่อพระองค์อภัยให้ก็จะได้เข้าสู่สวรรค์ได้รับความผาสุกตลอดไป หากไม่ได้รับการอภัย ก็ต้องทนทุกข์ทรมานจนสมกับความผิดที่ได้ทำไว้ หลังจากความผิดบาปหมดแล้ว ก็จะเข้าสู่สวนสวรรค์ตลอดไป

อิสลามบัญญัติไว้ว่า มนุษย์ทุกคนถูกสร้างขึ้นมาโดยพระผู้เป็นเจ้า พระองค์ได้สร้างทารกจากธาตุแท้ของดิน แล้วทำให้เป็นเชื้อสุญญัตในมดลูก แล้วพระองค์ได้ทำให้สุญญัตเป็นก้อนเลือด ต่อมาพระองค์ได้ทำให้ก้อนเลือด กลายเป็นก้อนเนื้อ ก้อนเนื้อกลายเป็นกระดูก ทำให้กระดูกถูกหุ้มด้วยเนื้อ แล้วพระองค์ได้เป่าวิญญาณให้ทารกในครรภ์ ดังนั้นมนุษย์จึงประกอบด้วยร่างกายและจิตใจรวมเป็นหนึ่ง ไม่อาจแยกจากกันได้ มนุษย์ทุกคนจึงเป็นตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้าบนพื้นแผ่นดิน

อย่างไรก็ตาม วิญญาณเป็นสิ่งบริสุทธิ์โดยอัลลอฮ์ทรงประทานให้กับทารก เป็นเพียงเพื่อที่จะให้ ได้มีชีวิตขึ้นมาเท่านั้น แต่ทารกเมื่อโตขึ้นได้ปฏิบัติในสิ่งที่ดีและไม่ดีเป็นผลมาจากจิต จิตมี 3 ระดับ คือ จิตระดับต่ำที่สุด เป็นจิตเดรัจฉานครอบงำ จิตระดับกลาง เป็นจิตที่สูงส่งของมนุษย์และจิตสมบูรณ์ เป็นจิตที่ได้รับการคุ้มครองจากอัลลอฮ์

ศาสนาอิสลามมีเป้าหมายสูงสุด คือ การได้รับความผาสุกในสวนสวรรค์ บุคคลที่จะเข้าสู่สวรรค์ได้ ต้องเป็นศรัทธาชน คือ ยอมรับบทบัญญัติของอัลลอฮ์ ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของอัลลอฮ์อย่างเคร่งครัด เมื่อตายไปวิญญาณจะอยู่ในโลกกึ่งกลาง เพื่อรอทบทวนสอบสวน ผู้ตอบคำถามทบทวนได้ก็จะได้รับความสุขสบายอยู่ในสวรรค์ เพื่อรอการพิพากษาในวันสุดท้าย หลังจากพิพากษาแล้วก็จะไปอยู่บนสวรรค์ อันเป็นสถานที่ที่องค์อัลลอฮ์ทรงจัดเตรียมไว้แล้ว เป็นสุขตลอดกาลชั่วนิรันดร์

5. สรุปท้ายบท

จากการเปรียบเทียบคัมภีร์และหลักคำสอนของทั้ง 4 ศาสนา พบว่ามีหลายประเด็นที่แตกต่างและเหมือนกัน ดังนี้

ประเด็นเรื่องคัมภีร์ ศาสนาพุทธเป็นศาสนาเดียวที่ได้รับหลักคำสอนมาจากพระศาสดา ซึ่งไม่ใช่คำสอนที่ส่งผ่านทางพระเจ้าหรือสิ่งลึกลับที่สัมผัสไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ในระยะแรกอาศัยการจดจำคำสอนด้วยการท่องถ้อยคำสืบทอดกันมา รวมทั้งได้มีการจารึกคำสอนลงในใบลานเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกราว พ.ศ.433 เรียกว่า **พระไตรปิฎก**

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ใช้คัมภีร์พระเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ฤาษีได้สดับมาด้วยปัญญา รับคำสอนมาจากพระผู้เป็นเจ้า ได้แก่ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวทและอถรรพเวท เรียกว่า **ศรุต** และมีคัมภีร์อื่นๆ เป็นคัมภีร์ที่พราหมณ์แต่งขึ้นเองโดยการคิดค้นขึ้นมาจากสติปัญญา เรียกว่า **สมฤติ**

ศาสนาอิสลาม ใช้คัมภีร์อัลกุรอาน เป็นคัมภีร์ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานให้กับพระศาสดา เพื่อประกาศให้นมนุษย์ปฏิบัติตาม และยังมีคัมภีร์ที่เกี่ยวกับหลักจริยาบรรณ เป็นโอวาทและจริยวัตรของพระศาสดา เรียกว่า **อัลฮะดีษ**

ศาสนาคริสต์ เป็นศาสนาที่พัฒนาสืบเนื่องมาจากศาสนาฮีบรู นับถือพระเยซูว่าพระเจ้าเพียงองค์เดียวเหมือนกัน มีความเคารพนับถือต่อคัมภีร์ของศาสนาฮีบรูด้วย คือ พันธสัญญาเดิม โดยได้เขียนเป็นคัมภีร์เฉพาะตนขึ้นอีกเล่มหนึ่ง เรียกว่า พันธสัญญาใหม่ หรือ ไบเบิลใหม่

ประเด็นเรื่องกรรม บุญบาป นรกสวรรค์และการเวียนว่ายตายเกิด

ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมเหมือนกัน กล่าวคือ ทำดีย่อมได้ผลที่ดี ทำชั่วย่อมได้ผลที่ชั่ว ทุกคนย่อมเป็นเจ้าของของกรรม จะเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น ดังคำกล่าวที่ว่า “สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม” กรรมคือการกระทำด้วยกายวาจาและใจ แต่กรรมอาจให้ผลต่างกัน เพราะมีความสลับซับซ้อนคืออาจให้ผลตามกาล อาจให้ผลทันทีหรือเบา ซึ่งเป็นไปตามวาระและแรงของผลกรรม กรรมต่างๆ จะให้ผลให้ผลได้ด้วยการให้ผลจนหมดแล้ว

บุญและบาป เกิดจากการกระทำที่เรียกว่า กรรม บุญจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ล้วนแล้วต้องได้รับผลของกรรมนั้น กรรมดีหรือกรรมชั่ว ย่อมส่งผลให้ไปเกิดในสวรรค์หรือนรก ผู้ทำกรรมดีย่อมไปเกิดในสวรรค์ ได้รับความสุขอันเกษมสวรรค์ ส่วนผู้ทำกรรมชั่วย่อมไปเกิดในนรก เสวยความทุกข์ตามสภาพของกรรมที่ได้ทำไว้ เมื่อมาเกิดในโลก อาจจะเป็นสัตว์เดรัจฉานหรือมนุษย์ก็ได้ แต่ถ้าเป็นมนุษย์ก็เกิดในวรรณะต่ำ เช่น วรรณะศุทรและจันทรล แล้วแต่ผลของกรรมที่เคยได้ทำไว้แต่ปางก่อน พราหมณ์-ฮินดู เรียกว่า **พรหมลิขิต**

ศาสนาคริสต์ มีทัศนะต่อประเด็นนี้ คือ ไม่เชื่อเรื่องของกรรมและการให้ผลของกรรม แต่เชื่อในกฎแห่งการตอบแทน กล่าวคือ การทำดี การเชื่อในพระธรรมคัมภีร์ เป็นอำนาจและความจริงสูงสุดของพระเจ้า เชื่อว่าพระบุตรของพระเจ้าเสด็จลงมายังโลกมนุษย์ เป็นการไถ่บาปให้แก่มนุษย์ผู้หลงผิด ส่งผลให้บุคคลนั้นกลับคืนไปหาพระเจ้าในสวรรค์ อันเป็นอาณาจักรแห่งพระเจ้าเป็นการตอบแทน

เชื่อในบาป 2 ประการ ได้แก่ **บาปกำเนิด** ซึ่งเป็นบาปที่อาดัมกับเอวาได้ก่อไว้ในอดีตคือความตายตกทอดมาสู่มนุษย์ทุกคนในปัจจุบัน และ **บาปที่เกิดจากการประพฤติ** เป็นบาปที่เกิดจากการทำผิดต่อพระบัญญัติของพระเจ้าหรือเกิดขึ้นจากภายในจิตใจและการกระทำ บาปทั้งสองประเภทนี้แก้ไขได้ด้วยการสารภาพและกลับใจใหม่ เพื่อที่จะได้รับการอภัยโทษจากพระเจ้า

เชื่อว่าชีวิตของมนุษย์มีเพียงครั้งเดียว เมื่อตายไปจะไปสู่สวรรค์หรือนรก พระเจ้าจึงส่งพระบุตรมา เพื่อช่วยมวลมนุษย์ ด้วยการพร้าสอนให้มนุษย์เชื่อในพระเจ้า การมีความกตัญญูรู้คุณพระเจ้า การนมัสการพระเจ้าอย่างเคารพยำเกรง ซึ่งเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า เพื่อให้มนุษย์ทุกคนรอดพ้นจากนรกและจะได้รับใช้พระเจ้าในสวรรค์ตลอดไป

เชื่อว่ามนุษย์สืบเชื้อสายมาจากมนุษย์คู่เดียว คือ อาดัม กับ เอวา พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ด้วยวิญญานบริสุทธิ์และสมบูรณ์แล้ว ความรู้หรือประสบการณ์ต่างๆ เป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงประทานมาอย่างสมบูรณ์แบบแล้ว ไม่ใช่เกิดจากการวิวัฒนาการ

ศาสนาอิสลาม มีทัศนะต่อประเด็นนี้ คือ เชื่อในการทำความดี ความชั่วและการชดใช้บาป กล่าวคือ การทำดีย่อมส่งผลให้เกิดสุข ส่วนความชั่วคือบาปมีสองอย่าง ได้แก่ บาปเกี่ยวกับตัวเอง และบาปเกี่ยวกับผู้อื่น ผู้ประพฤติความดี หรือปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า จะได้รับการพิพากษาในวันสุดท้ายให้เข้าไปอยู่ในสวรรค์ ส่วนผู้ประพฤติชั่ว หรือไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า จะได้รับการพิพากษาในวันสุดท้ายให้ลงนรก อันเป็นสถานที่ทรมาน นรกจะแห้งแล้ง อยู่ในนรกตลอดกาล

สำหรับผู้ยอมรับบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า แต่ได้พลาดพร้ากระทำความชั่วมากกว่าความดี จะถูกพิพากษาให้ลงนรก รอวันพระองค์ประทานอภัยให้ เมื่อพระองค์อภัยให้ก็จะได้เข้าสู่สวรรค์ได้รับความผาสุกตลอดไป หากไม่ได้รับการอภัย ก็ต้องทนทุกข์ทรมานจนสมกับความผิดที่ได้ทำไว้ หลังจากความผิดบาปหมดแล้ว ก็เข้าสู่สรวงสวรรค์ตลอดไป

มนุษย์ทุกคนถูกสร้างขึ้นโดยพระผู้เป็นเจ้า พระองค์ได้สร้างทารกจากราตุแท้ของดิน แล้วทำให้เป็นเชื้ออสุจิอยู่ในมดลูก มนุษย์จึงประกอบด้วยร่างกายและจิตใจรวมเป็นหนึ่ง ไม่อาจแยกจากกันได้ มนุษย์ทุกคนจึงเป็นตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้าบนพื้นแผ่นดิน

วิญญานเป็นสิ่งบริสุทธิ์โดยอัลลอฮ์ทรงประทานให้กับทารก เป็นเพียงเพื่อที่จะให้ได้มีชีวิตขึ้นมาเท่านั้น แต่ทารกเมื่อโตขึ้นได้ปฏิบัติในสิ่งที่ดีและไม่ดีเป็นผลมาจากจิตมี 3 ระดับ คือ จิตระดับต่ำที่สุดเป็นจิตเร่ร่อนจนครอบงำ จิตระดับกลางเป็นจิตที่สูงส่งของมนุษย์และจิตสมบูรณ์เป็นจิตที่ได้รับการคุ้มครองจาก อัลลอฮ์

ประเด็นเรื่องเป้าหมายสูงสุด

ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ ความสุขแท้จริงอันเป็นความสงบอย่างยิ่ง ได้แก่ การหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เพราะการดับแห่งกิเลส ไม่มีการเกิดใหม่ในภพใดๆ อีกต่อไป ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า **นิพพาน** ส่วนในทางพราหมณ์-ฮินดู เรียกว่า **โมกษะ**

ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ การได้รับความผาสุกในสรวงสวรรค์ เป็นสุขตลอดกาลชั่วนิรันดร์หรือศาสนาคริสต์ เรียกว่า **อาณาจักรของพระเจ้า**

บทที่ 4

เปรียบเทียบสาวกและนิกาย

ศาสนาทุกศาสนาย่อมมีสาวกเพื่อประกาศพระศาสนา เพราะสาวกคือผู้เจริญรอยตามพระศาสดา ถือว่าเป็นศิษย์ผู้ที่คอยช่วยเหลือกิจการงานพระศาสนาของพระศาสดา เหล่าสาวกของศาสนามีความสำคัญอย่างมากในศาสนานั้นๆ เพราะถือว่าเป็นผู้ช่วยแบ่งเบาภาระและช่วยจดจำคำสั่งสอนของพระศาสดา แล้วไปเผยแผ่แก่อนุชนคนรุ่นหลังให้ได้รู้ตามหลักความจริงของศาสนานั้นๆ จึงควรศึกษาถึงสาวกของแต่ละศาสนาว่ามีความสำคัญอย่างไรบ้าง ส่วนนิกายของศาสนา ก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างมาก เนื่องจากว่า หลังจากพระศาสดาของศาสนานั้นๆ ได้สิ้นไป ไม่มีผู้เป็นศูนย์รวมจิตใจเหมือนเดิม ทำให้เหล่าสาวกมีแนวความคิดที่ต่างออกไปจากเดิม ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีแนวความคิดและความเชื่อที่แตกต่างกัน จึงทำให้แต่ละศาสนาได้แตกนิกายออกไป ดังนั้น ในบทที่ 4 นี้ จะเปรียบเทียบเรื่องสาวกและนิกายของทั้ง 4 ศาสนา ว่ามีความเป็นมาและความสำคัญอย่างไรบ้าง ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. สาวกและนิกายของพระพุทธศาสนา

ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเหล่าสาวกเป็นลำดับแรก ท่านเปรียบเทียบว่าเสมือนท่อนไม้สองอันที่ตั้งพิงกันอยู่ หากนำอันใดอันหนึ่งออก ไม้อีกท่อนหนึ่งก็ไม่อาจตั้งอยู่ได้ต้องล้มไปด้วย ส่วนนิกายต่างๆ ก็เหมือนกัน ถึงแม้จะแตกแยกออกจากกัน แต่แก่นของพระธรรมคำสอนก็ยังมิได้อยู่เหมือนกันในทุกนิกาย โดยพระพุทธศาสนามีสาวกและนิกายสำคัญ ดังต่อไปนี้

พุทธสาวก

สาวกของพระพุทธศาสนา เรียกว่า พุทธบริษัท หรือหมู่แห่งพุทธศาสนิกชนหรือชุมชนชาวพุทธ 4 จำพวก ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 119) พุทธบริษัททั้ง 4 นี้ คือผู้สืบทอดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พุทธสาวกเป็นกลุ่มผู้ร่วมกันนับถือ ร่วมกันศึกษา รักษาสืบทอดพระพุทธศาสนาไว้ให้มั่นคงสืบไป คือ

1. **ภิกษุบริษัท** เป็นชื่อเรียกบุรุษที่บรรพชาอุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนา ภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ ภิกษุต้องถือสิกขาบท 227 ข้อ อนึ่ง นับรวมการบรรพชาเป็นสามเณรในภิกษุบริษัทด้วย โดยเรียกรวมกันว่าภิกษุ-สามเณร คือเด็กชายที่บวชในพระพุทธศาสนาที่อายุยังไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์ เรียกว่า สามเณร สามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ สามเณรราหุล สามเณรต้องถือสิกขาบท 10 ข้อ

2. **ภิกษุณีบริษัท** เป็นชื่อเรียกสตรีที่บรรพชาอุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนา ภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ พระนางปชาบดีโคตรมี ซึ่งเป็นพระกนิษฐภคินีของพระพุทธเจ้า ภิกษุณีต้องถือ

สิกขาบท 311 ข้อ สตรีที่จะอุปสมบทเป็นภิกษุณีต้องบรรพชาเป็นสามเณรก่อนอายุ 18 ปี แล้วพึงขอศึกษา สมมุติต่อภิกษุณีสงฆ์เพื่อกำหนดให้รักษาสิกขาบท 6 ประการถ้วน 2 ปี

3. **อุบาสกบริษัท** อุบาสก แปลว่า บุรุษผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย คือ ฆราวาสชายที่มีศรัทธาใน พระพุทธศาสนา โดยมีนายพาณีสองคนชื่อ ตปุสสะและภัลลิกะ ผู้ได้ถวายสัตตุงหรือข้าวตุ อันเป็น เสบียงเดินทางแด่พระพุทธเจ้าที่ไต่ต้นไม้มืดหรือราชายตนะ เป็นปฐมอุบาสกผู้ถึงสรณะ 2 (พระพุทธองค์ กับพระธรรมเป็นสรณะ) ส่วนบุรุษผู้เป็นปฐมอุบาสกเข้าถึงสรณะครบทั้ง 3 (พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ เป็นสรณะ) คือ บิดาของพระยสสะ

4. **อุบาสิกาบริษัท** อุบาสิกา แปลว่า สตรีผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย คือ คฤหัสถ์หญิงที่มีศรัทธาใน พระพุทธศาสนา โดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ อุบาสิกาคนแรกคือมารดาพระยสสะและอดีต ภรรยาของพระยสสะ (พระยสสะได้บวชละทิ้งทางโลกไม่หันกลับเข้าสู่การครองเรือนอีก จึงจัดได้ว่าเป็นอดีต ภรรยา) (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2560 : 94)

อุบาสกและอุบาสิกา จะต้องมียุทธมประจำใจประกอบด้วย 5 ประการ คือ

- 1) มีศรัทธา ศรัทธาในที่นี้คือศรัทธาที่เกิดจากการได้ศึกษาพระพุทธคุณจนมีความเข้าใจ แล้ว แม้จะเป็นการเข้าใจในระดับเบื้องต้น ก็ถือว่าไม่ได้เป็นความเชื่อแบบงมงาย
- 2) มีศีล ได้แก่ ศีล 5 ข้อ และศีลที่เป็นการประพฤติพรหมจรรย์ เรียกว่า ศีล 8
- 3) ไม่ถือมงคลดินขาว คือเชื่อกรรมไม่เชื่อมงคล ไม่ถือฤกษ์ยามว่าเป็นเวลาดี ฤกษ์ดี ยาม ดี เป็นต้น
- 4) ไม่แสวงหาเขตบุญภายนอกพระพุทธศาสนา คือไม่ไปชวนช่วยทำบุญกับนักบวชนอก ศาสนา โดยเฉพาะนักบวชมิชฌาติกูฏฐิ หรือนักบวชลัทธิไสยศาสตร์ เป็นต้น
- 5) สนับสนุนพระพุทธศาสนา คือให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ได้แก่ การถวายทรัพย์เพื่อ ใช้ในการก่อสร้างศาสนสถาน เป็นเจ้าภาพงานบวช เป็นผู้จัดการงานบุญต่างๆ เป็นต้น (Dhammakaya Open University, 2010 : 224-225)

หน้าที่ของพุทธสาวกแยกออกได้เป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่หนึ่ง คือ ภิกษุและภิกษุณีมีหน้าที่ศึกษา ศึกษาในที่นี้หมายถึง ทั้งเล่าเรียนและปฏิบัติฝึกหัด ตน เล่าเรียนให้รู้ให้เข้าใจและฝึกหัดปฏิบัติให้ทำได้ทำเป็น ทั้งเล่าเรียนและปฏิบัติจึงเป็นศึกษา เพื่อให้ เจริญพัฒนาขึ้นไปในศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกว่า **ไตรสิกขา** เมื่อศึกษาให้รู้จริงแล้ว ก็ต้องทำหน้าที่ของ พระภิกษุ คือการบอกเล่ากล่าวสอนให้ธรรมแก่ประชาชน เรียกว่า **ธรรมทาน** เป็นการช่วยน้อมนำจิตใจ ของประชาชนให้เกิดความเลื่อมใส เพิ่มพูนศรัทธาในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เรียกได้ว่าเป็นการ ประกาศพระศาสนา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565 : 43)

ส่วนที่สอง คือ อุบาสกและอุบาสิกา มีหน้าที่ให้การสนับสนุนปัจจัย 4 คือ การบำรุงด้วยจีวร เครื่องนุ่งห่ม อาหารบิณฑบาต เสนาสนะที่อยู่อาศัยและเภสัชบริขารรักษาโรค แก่ภิกษุและสามเณร และให้การสนับสนุนงานพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่า ช่วยให้การคุ้มครองปกป้องพระพุทธศาสนา ช่วยให้การสนับสนุนกลุ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนา (Dhammakaya Open University, 2010 : 225)

นิยายของพระพุทธศาสนา

ในสมัยที่ยังไม่แตกเป็นนิกายหรือลัทธิต่างๆ พระพุทธศาสนามีชื่อเรียกว่า **พุทธธรรม** หรือ พรหมจรรย์หรือธรรมวินัย ต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วประมาณร้อยปีเศษหรือพุทธศตวรรษที่ 2 ได้มีภิกษุกลุ่มหนึ่งเรียกตนเองว่า **วัชชีบุตร** หรือพวกภิกษุวัชชีบุตรในเมืองเวสาลี ได้แก้ไขวินัยชื่อว่าวัตุ 10 ประการ เป็นต้นว่า พระสงฆ์สามารถเก็บเกลือไว้ในเขาสัตว์เพื่อเอาไว้ฉันได้ ขบฉันหลังตะวันตกเที่ยงไปแล้ว 2 นิ้วได้ ฉันเหล้าอ่อนๆ ได้ รับเงินทองได้ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2560 : 14)

ด้วยเหตุดังกล่าว การถือพระวินัยจึงได้แตกแยกออกเป็น 2 ลัทธิ ลัทธิฝ่ายพระยสะเถระได้ชื่อว่า **เถรวาท** เพราะถือพระวินัยตามมติการสังคายนาครั้งที่ 1 ส่วนลัทธิฝ่ายพระสงฆ์วัชชีบุตรได้ชื่อว่า **อากิริยวาท** เพราะถือตามลัทธิอาจารย์แก้ไขในชั้นหลัง เมื่อถือพระวินัยแตกต่างกันเป็น 2 พวก พระเถระทั้งหลายฝ่ายเถรวาทจึงทำหุติสังคายนา มีมติว่าถึงแม้พระพุทธองค์ได้ประทานอนุญาตก็ดี ก็ไม่ควรจะแก้ไขพระวินัยให้ผิดแปลกไปจากที่พระองค์ได้ทรงบัญญัติไว้ จึงลงมติว่าไม่เห็นชอบในวินัยวัตุ 10 ประการ

หลังจากการสังคายนาครั้งที่ 2 ที่เมืองเวสาลี เป็นผลกระทบให้เกิดรอยร้าวในวงการคณะสงฆ์ ขยายวงกว้างขึ้น พระภิกษุสงฆ์ต่างก็ขาดทวิญญูสามัญญตา (คิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน) และศีลสามัญญตา (ปฏิบัติตามวินัยอย่างเดียวกัน) ทำให้เกิดมีนิกายต่างๆ ขึ้นมากมาย พระสงฆ์ฝ่ายถือตามพระธรรมวินัยของเถรวาทได้ชื่อว่า **สเถรวาท** เป็นเถรวาทดั้งเดิม ส่วนพระสงฆ์ฝ่ายถือตามลัทธิอากิริยวาท (ภิกษุวัชชีบุตร และพวกอื่นที่ไม่ได้ถือตามลัทธิเถรวาท) ได้ชื่อว่า **มหาสังฆิกะ**⁵ (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2516 : 20-21) ซึ่งในปัจจุบันมีนิกายสำคัญ ดังนี้

1. นิกายเถรวาท

เถรวาท แปลว่า วาทะของพระเถระ หมายถึง พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม พยายามรักษาพระธรรมวินัยตามแบบอย่างทีพระเถระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า เช่น พระมหากัสสปะ พระอุบาลี และพระอานนท์ ได้ทำสังคายนา คือรวบรวมร้อยกรองและจัดระเบียบไว้ ในสมัยที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ประมาณ 3 เดือน ตามหลักของนิกายนี้คือพยายามไม่เปลี่ยนแปลงแก้ไข มีข้อห้ามไม่ให้เพิกถอนบทบัญญัติไว้ มีสถานที่ตั้งอยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย บางครั้งถูกเรียกว่า **ทักษิณนิกาย** แปลว่า นิกายฝ่ายใต้ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2534 : 308) ภายหลังจากมีนิกายมหายานเกิดขึ้นแล้ว ประมาณพุทธศตวรรษที่ 6-7 เถรวาทได้เสื่อมหายจากพื้นแผ่นดินใหญ่ของชมพูทวีปไปรุ่งเรืองที่เกาะลังกา กลายเป็นนิกายประจำของประชาชน ตลอดจนพระราชแห่งประเทศศรีลังกา จากนั้นจึงได้แพร่หลายเข้าสู่อาณาจักรต่างๆ ในแหลมอินโดจีน อาทิ ประเทศไทย ลาว กัมพูชา เมียนมาร์ ช่วงนั้นมหายานได้เรียกนิกายเถรวาทว่า **หินยาน** แปลว่า ยานน้อย ยานเลว คือมุ่งเอาแต่ตัวรอด นำสัตว์ให้ข้ามวัฏสงสารไม่ได้มากเหมือนมหายาน ส่วนมหายานคือยานใหญ่ มุ่งช่วยเหลือสัตว์ให้พ้นทุกข์ก่อน เถรวาทจึงถูกเรียกว่าหินยานมาโดยตลอด จนถึง

⁵ นิกายมหาสังฆิกะ มีเค้าเดิมมาจากแนวคิดของพระปราณะ ผู้นำในการปฏิเสศการทำสังคายนาครั้งแรก ว่าเป็มนิติที่ผิดเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธองค์ได้เคยแสดงโอวาทอนุญาตให้สงฆ์ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้

พ.ศ. 2493 ชาวพุทธของลังกาได้ประชุมพิจารณาเลิกใช้คำว่า **หินยาน** ให้เรียกว่า **เถรวาท** ตามเดิม (วคิน อินทสระ, 2541 : 12)

2. นิกายมหายาน

นิกายมหายาน แปลว่า ยานใหญ่ ได้วิวัฒนาการมาจากนิกายมหาสังฆิกะ ที่เริ่มก่อตัวเป็นเค้าตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 1 หรือหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 100 ปี แต่ยังไม่โจ่งแจ้งมากนัก มีการทำสังคายนาครั้งที่ 2 การทำสังคายนาครั้งนั้นเพื่อแก้ไขความประพฤติทางวินัยบางข้อรวม 10 ประการ มีภิกษุคณะใหญ่ที่เรียกว่า **มหาสังฆิกะ** (ผู้เนื่องในสงฆ์คณะใหญ่) ได้แยกความคิดเห็นและคณะออกไปเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งในภายหลังได้กลายเป็นมหายาน มีสถานที่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือของอินเดีย บางครั้งเรียกว่า **อุตตรนิกาย** แปลว่า **นิกายฝ่ายเหนือ** (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2534 : 308-309) นิกายมหายานได้ค่อยๆ พักตัวเองจากการเลือกเฟ้นผสมผสานกับบรรดาปรัชญาในนิกายต่างๆ แล้วจึงได้ปรากฏรูปร่างขึ้นชัดเจนราวพุทธศตวรรษที่ 6 มีพระอัสวโฆส ชาวเมืองสาเกต ได้ประกาศลัทธินิกายมหายาน แต่พระสูตรของมหายานยังไม่มีอิทธิพลเท่าไรนัก จนถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 7 มหายานเกิดคนสำคัญขึ้นคนหนึ่งคือ **ท่านนาคารชุน** แห่งอินเดียใต้ ได้ประกาศปรัชญาศูนยัตวาขึ้นมา ทำให้มหายานมีฐานะโดดเด่น ชั้มนิคมนิกายอื่นๆ ลึ้นไปประชาชนหันมาเลื่อมใสในลัทธิใหม่นี้มากขึ้น ทรงอิทธิพลทางภาคใต้ของอินเดียและภาคตะวันออก นิกายนี้มีปรัชญาละม้ายไปข้างพราหมณ์สรวาสตวาทิน รุ่งโรจน์อยู่ทางเหนือของอินเดีย มีแคว้นคันธาระกาศิระเป็นจุดศูนย์กลาง (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2541 : 27-29) มหายานเข้าเผยแผ่ในประเทศต่างๆ อาทิ ประเทศจีนราวต้นพุทธศตวรรษที่ 6 ในทิเบตช่วงพุทธศตวรรษที่ 9 ในเวียดนาม ในเกาหลีและในประเทศญี่ปุ่นช่วงพุทธศตวรรษที่ 10

3. นิกายวัชรยาน

เดิมทีนิกายนี้ชื่อว่า **พุทธตันตระ** หรือ **ตันตรียาน** มีความเชื่อว่าแนวทางของตนถือกำเนิดขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาลโดยคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า กล่าวกันว่า พระองค์ทรงสั่งสอนเกี่ยวกับทางลี้ลับหรือทางลัดที่เป็นธรรมละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งพระองค์ไม่ทรงเปิดเผยทั่วไปแก่สาธารณชน แต่จะทรงแสดงให้ฟังเฉพาะคนที่สติปัญญาเฉลียวฉลาดเท่านั้น คำสอนที่อ้างนี้เรียกว่า **รหัสยาน** แปลว่า ลี้ลับ นิกายพุทธตันตระน่าจะแยกออกมาอีกต่างหากจากสำนักโยคจารของนิกายมหายาน มีอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8 เป็นช่วงที่ศาสนาฮินดูกำลังเฟื่องฟูอย่างมาก คณาจารย์โยคจารเห็นว่า ลำพังพระธรรมแท้จริงยากที่จะทำให้ชาวบ้านเข้าถึงได้ จึงคิดแก้ไขให้เหมือนฮินดู คือไปยกย่องเรื่องเวทมนต์ อาคมขลัง พิธีเสกเป่า ลงเลขยันต์ต่างๆ พระสงฆ์ทำหน้าที่เหมือนพราหมณ์ทุกอย่าง จนในที่สุดก็เกิดเป็นนิกาย **พุทธตันตระ** ขึ้น เพราะการปะปนผสมปนประหว้างสำนักโยคจารกับฮินดูนั่นเอง

นิกายพุทธตันตระ มีวิธีสอนแตกต่างจากมหายานอย่างชัดเจน เพราะบุคคลที่เรียนต้องได้รับการสอนจากครูโดยตรง เป็นคัมภีร์ที่เขียนไว้ด้วยภาษาที่ลึกลับ เข้าใจยาก คลุมเครือ โดยอ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าองค์อื่นสอนไว้ในอดีตกาลอันไกลโพ้น

แม้ว่านิกายตันตระเกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8 ก็จริง แต่เพิ่งจะมีการเผยแผ่คำสอนอย่างจริงจังหลังจากพุทธศตวรรษที่ 10 นี้เอง นิกายนี้ได้ก่อให้เกิดเวทมนต์คาถาต่างๆ ขึ้นมากมาย ทำให้พระพุทธรูปมีมนต์ เทพเจ้าองค์ใหม่เกิดขึ้นทั้งในตำราและนอกตำรามากมาย

นิกายพุทธตันตระ ได้รับการจัดระบบใหม่ขึ้นมาราว พ.ศ.1293 มีชื่อเรียกว่า **วัชรยาน** ต่อมาได้แตกสาขาออกเป็น 2 พวกใหญ่ คือ **พวกความจारी** พวกนี้ประพฤติเลื่อนลอยไม่รักษาพรหมจรรย์ มีความเชื่อว่าพระพุทธรูปมีพระกายที่ 4 เรียกว่า **วัชรสัตว์** คือ พระพุทธรูปนรีนรกำลังสวมกอดนางตาราผู้เป็นมเหสีในท่าร่วมสังวาส พระในลัทธินี้ต้องทำพิธีเสกเมถุนกับหญิงอยู่เรื่อยๆ เพื่อแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูปเจ้าและพระมเหสี ส่วนอีกพวกหนึ่ง คือ **พวกทักษิณจारी** พวกนี้ยังประพฤติธรรมวินัยอยู่ นิกายวัชรยานส่วนใหญ่อยู่ในทิเบต ภูฏานและเนปาล (Dhammakaya Open University, 2007 : 96-99)

สรุป ศาสนาพุทธมีพุทธสาวก คือ หมู่แห่งพุทธบริษัททั้ง 4 จำพวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา แบ่งหน้าที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ภิกษุ ภิกษุณี มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนและฝึกหัดปฏิบัติตามหลักคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้า เพื่อให้เจริญพัฒนาขึ้นไปในศีล สมาธิและปัญญา เมื่อศึกษาให้รู้จริงแล้ว ก็ต้องบอกกล่าวสอนให้ธรรมแก่ประชาชน เรียกว่า ธรรมทาน ส่วนอุบาสก อุบาสิกา มีหน้าที่ให้การสนับสนุนปัจจัย 4 แก่ภิกษุและช่วยในการสนับสนุนงานพระพุทธศาสนา

การแตกนิกายของพระพุทธศาสนา เนื่องมาจากเหล่าสาวกคิดเห็นต่างกันหรือมุ่งเอาแนวคิดตนเป็นใหญ่และการไม่ปฏิบัติตามวินัยหรือข้อบังคับเดียวกัน จึงทำให้เกิดมีนิกายต่างๆ ขึ้น มีนิกายสำคัญ 3 นิกาย คือ 1) **นิกายเถรวาท** เป็นนิกายที่ยึดหลักคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าแบบดั้งเดิม พยายามรักษาพระธรรมวินัยตามแบบอย่างทีพระอรหันตสาวกของพระพุทธรูปเจ้าที่ได้ทำสังคายนาไว้ 2) **นิกายมหายาน** เป็นนิกายที่ต้องการแก้ไขวินัยและปรับปรุงคำสอนตามยุคสมัยต่างๆ และ 3) **นิกายวัชรยาน** เป็นนิกายที่ผสมผสานกับความเชื่อของฮินดู มีคำสอนเกี่ยวกับทางอาคมและเสกเป่า จนก่อให้เกิดเวทมนต์คาถาต่างๆ มากมาย

2. สาวกและนิกายของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

สาวกของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ไม่มีสาวกที่เป็นรูปธรรม มีเพียงผู้สืบทอด เรียกว่า **พราหมณ์** ชาวฮินดูนับถือและรับรองนักบวชพราหมณ์ว่าเป็นผู้แทนของทวยเทพ ซึ่งเปรียบเสมือนศีรชะที่เป็นบ่อเกิดความคิดสติปัญญา เป็นผู้ปกป้องแห่งการศึกษาที่ศักดิ์สิทธิ์สืบทอดผ่านทางสายเลือด

พราหมณ์ เป็นผู้ผูกขาดการประกอบพิธีและทำหน้าที่สั่งสอนศิลปวิทยา ผู้ไม่ใช่พราหมณ์จะสั่งสอนคนอื่นไม่ได้ การสอนคือเป็นครูอาจารย์ การสั่งเวยคือหน้าที่ทำพิธี การรับทักษิณาคือของทำบุญให้ผู้ตาย ทั้ง 3 ประการนี้ เป็นหน้าที่ของพราหมณ์โดยตรง เด็กในวรรณะพราหมณ์ก่อนรับการศึกษาจะถูกนักบวชพราหมณ์เสกมนต์ลงที่ตัว แล้วเอาด้ายศักดิ์สิทธิ์คล้องคอเอวไว้ให้ เมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงจะเริ่มการศึกษาได้ การศึกษาต้องเริ่มจากบทเรียนเบื้องต้น เรียกว่า **คัมภีร์อาร์ณยกะ** คือบทเรียนเกี่ยวกับป่า แล้วศึกษาท่องบ่นคัมภีร์พระเวทให้ขึ้นใจ และศึกษาคัมภีร์พราหมณะ ซึ่งเป็นตำราอธิบายพิเศษ เป็น

เกร็ดความรู้เกี่ยวกับกฎที่ต้องทำในการพิธีกรรม เป็นการศึกษาตามลำดับขั้นตอนตามนิกายต่างๆ ของศาสนา (แสง มนวิฑูร, 2506 : 37)

กล่าวได้ว่า นักบวชพราหมณ์เป็นผู้สืบทอดศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งมีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน ตามยุคตามสมัย นักบวชพราหมณ์คนสำคัญที่มีชื่อเสียงในยุคที่ไม่ห่างไกลนัก ได้แก่ **คังกรাজারย** มีอายุช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 ท่านออกบวชเป็นสันยาสีตั้งแต่วัยเด็ก ได้ศึกษาคัมภีร์ทางศาสนาจนแตกฉาน ออกเดินทางไปยังทิศต่างๆ เพื่อประกาศหลักคำสอนของศาสนา (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : 124)

นิกายของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีนิกายอยู่มากมายด้วยกัน ซึ่งแต่ละนิกายมีความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างกันไป ตามกลุ่ม ตามท้องถิ่นและเมืองนั้นๆ ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะนิกายที่สำคัญที่มีผู้นับถือจำนวนมาก ซึ่งมีอยู่ 3 นิกายหลัก ดังนี้

1. นิกายไวษณะ หรือ ไวษณพ

นิกายนี้ นับถือพระวิษณุหรือนารายณ์เป็นเทพสูงสุด ส่วนเทพองค์อื่นๆ เป็นอันดับรอง การเคารพบูชาพระวิษณุมีแนวทางปฏิบัติที่โน้มเอียงไปตามลัทธิภักดี (การเสียสละ) มากกว่าการเข้าฌาน ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติของนิกายไศวะ โดยทั่วไปในนิกายไวษณะมีเป้าหมายเพื่อสร้างอุดมสมบูรณ์ให้กับชีวิต ไม่มีการใช้ชีวิตสัตรีบูชาแด่พระนารายณ์ มีความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิตในแนวทางที่ดี นิกายนี้มีความเห็นตรงกันข้ามกับลัทธิที่สอนเรื่องการบำเพ็ญตบะเพื่อความหลุดพ้น (ชาตรี ชุมเสน, 2553 : 66-67)

นิกายนี้เชื่อใน อวตาร ของพระนารายณ์ เพื่อช่วยมนุษย์โลกในคราวทุกข์เข็ญ นิกายนี้มีความเคารพบูชาพระราม พระกฤษณะ หนุมานและพระพิรุณ โดยอ้างว่าเป็นอวตารปางที่ 5 ของพระนารายณ์ นิกายนี้ไม่เน้นพิธีกรรม เรียกตนเองว่าสัทวันตะ-เคารพบูชาเทพเจ้าต่างๆ นิยมชมชอบในการสร้างเทวรูปไว้บูชาแบบพหุเทวนิยม

นิกายไวษณะจะมีรอยเจิมหน้าผากเป็น 3 จุด เป็นเครื่องหมายแสดงความเคารพพระวิษณุ นิกายนี้มีอิทธิพลมากที่สุดใภาคเหนือของอินเดียและบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันตกของนครมุมไบ (Dhammakaya Open University, 2007 : 87)

2. นิกายไศวะ

นิกายนี้ถือพระศิวะเป็นใหญ่และยังนับถือพระนารายณ์ พระพรหมและเทพองค์อื่นๆ ด้วย (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2560 : 190) โดยทั่วไปจะนับถือพระชายาของพระศิวะด้วย คือพระนางอุมาเทวี พร้อมทั้งโอรสทั้งสองคือพระพิฆเนศกับพระชันธุกุมาร

นิกายนี้ถือว่า พระศิวะเป็นผู้สร้างโลก เป็นแก่นแท้ของจักรวาล การนับถือของนิกายนี้มี 2 ลักษณะ คือ

1) นับถือและบูชา **ลึงคะ** หรือ **คิวลิงค์** คือ เครื่องหมายเพศบุรุษ เป็นเครื่องแทนพระศิวะในฐานะเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง

2) นัปลือและบุชา โคนันธิ ซึ่งเป็นพาหนะของพระศิวะ เป็นผู้ให้น้ำนมและเนื้อแก่นมนุษย์ เปรียบเหมือนเป็นมารดาของคนอินเดีย เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู ชาวฮินดูนิยมนีจะไม่ทำร้าย ทุบตี ต่ำว่าวัวทั้งหลาย เพราะเป็นเทพเจ้าด้วย (ชาตรี ชุมเสน, 2553 : 66)

นิกายไศวะ จะนิยมใช้มูลเถาสีขาวหรือสีเทาเขียนเป็นเส้นนอนตรงซ้อนกัน 3 เส้นที่หน้าผาก นิกายนี้ปฏิบัติตนตามแบบ **อรรถกถาญาณุโยค** คือการทรมานตน (Dhammakaya Open University, 2007 : 88)

3. นิกายศักติ

นิกายศักติ ถือว่าพระแม่อาทิสักติหรือพระแม่ปราศักติเป็นใหญ่ องค์เทพีทั้งปวงเป็นปางของพระแม่อาทิสักติหรือพระแม่ปราศักตินั่นเอง นัปลือพระพรหม พระนารายณ์ พระศิวะ ตลอดทั้งองค์เทพอื่นๆ ด้วย (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2560 : 190)

คำว่า **ศักติ** แปลว่า อำนาจหรือสมรรถนะหรือพลัง หมายถึง พลังที่จะนำความสำเร็จดังที่ประสงค์ มาให้ผู้นับถือศักติ เพราะเชื่อว่าทุกสิ่งในโลกล้วนมีของคู่กัน เช่น มีร้อนต้องมีหนาว มีมืดต้องมีสว่าง มีสุขต้องมีทุกข์ ดังนั้น เมื่อมีเทพฝ่ายชายก็ต้องมีเทพฝ่ายหญิงเป็นของคู่กัน เทพฝ่ายชายจะเก่งกล้าสามารถ และสูงส่งเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับพลังของเทพองค์นั้นสนับสนุนด้วย

การที่จะอ่อนน้อมเทพเจ้าฝ่ายชายให้มาช่วยเหลือดังความปรารถนาของตนนั้นสำเร็จได้ยาก เพราะโดยทั่วไปผู้ชายมักจะใจแข็งมากกว่าผู้หญิง ซึ่งควรเข้าทางพลังของเทพองค์นั้นๆ จะดีกว่าและง่ายกว่า เรียกได้ว่ามีความหวังมากกว่า จึงเป็นเหตุให้เกิดนิกายศักติขึ้นมา แต่ผู้นับถือนิกายนี้ก็ไม่จำเป็นต้องนับถือพลังของเทพทุกองค์พร้อมกันไป จะนับถือพลังของเทพองค์ใดก็ได้ตามที่ตนนับถือ แต่ชาวนิกายนี้ส่วนใหญ่จะนับถือพระนางอุมายิ่งกว่าเทพองค์อื่นๆ เพราะพระนางเป็นพลังของพระศิวะ เทพเจ้าที่คนเกรงกลัว

การบูชาของนิกายศักติ ก็มีความแปลกกว่าการบูชานิกายอื่นๆ เช่น ตัดคอแพะบูชาเจ้าแม่กาลี หรือการประกอบพิธีกรรมด้วยปัญจการหรือของ 5 ประการ คือ มัทยะ (น้ำเมา) มางสะ (เนื้อสัตว์) มัตสยะ (เนื้อปลา) มุทระ (แสดงท่ายั่ววยว) และเมถุน (เสพเมถุน) ทั้งนี้ก็เพราะเชื่อกันว่าเจ้าแม่กาลีทรงโปรดปรานการบูชาด้วยเนื้อและการเสพเมถุน ดังนั้น การประกอบกิจดังกล่าวจึงทำให้พระนางพอพระทัย อีกจุดประสงค์หนึ่งก็เพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในกาม โดยสนองความต้องการให้เต็มทีก็จะมาถึงจุดเบื่อหน่าย (Dhammakaya Open University, 2007 : 89)

เทพีของนิกายศักติมี 2 ลักษณะ คือ เป็นเทพีให้ความรัก ความเมตตา ความอบอุ่น ความอุดมสมบูรณ์และความสุขสงบต่างๆ ส่วนอีกลักษณะหนึ่งเป็นเทพีแห่งการลงโทษ มีความดุร้ายและน่ากลัวทั้งรูปร่างและหน้าตา ชาวนิกายนี้จะนิยมบูชาด้วยผลไม้สดและชีวิต (ชาตรี ชุมเสน, 2553 : 66)

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีลัทธิที่แยกจากทั้ง 3 นิกายนี้อีกมากมาย แต่ละนิกายมีเทวดาสำหรับบูชาสักการะ มีพระปรมาจารย์ผู้กำเนิดนิกาย ซึ่งทุกนิกายต่างถือว่าปรมาตมนี้เป็นพระเจ้าสูงสุด กล่าวคือ ไม่ว่าจะมีนิกายมากมายเพียงใดก็ตาม ล้วนเป็นครอบครัวเดียวกันทั้งสิ้น

สรุป ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีนักบวชพราหมณ์เป็นผู้สืบทอดศาสนา ถือพราหมณ์ว่าเป็นผู้แทนของทวยเทพ มีหน้าที่สั่งสอนศิลปวิทยา มีหน้าที่ทำพิธีกรรม มีหน้าที่รับของทำบุญให้ผู้ตาย ผู้จะเป็นนักบวชพราหมณ์ได้ต้องอยู่ในวรรณะพราหมณ์ ได้ผ่านการศึกษาในเบื้องต้น เบื้องปลายในคัมภีร์พระเวท

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีนิกายมากมาย ซึ่งในแต่ละนิกายจะมีความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างกันไป แต่นิกายที่มีผู้นับถือเป็นจำนวนมากมี 3 นิกาย คือ 1) **นิกายไวษณะ** ยอมรับนับถือพระนารายณ์เป็นเทพสูงสุด นับถือเทพองค์อื่นๆ เป็นอันดับรอง นิกายนี้ไม่ใช้ชีวิตสัตว์ในการบูชาัญแก่พระนารายณ์ เชื่อว่าพระนารายณ์เป็นอวตารลงมาเพื่อช่วยมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์เข็ญ 2) **นิกายไศวะ** นับถือพระศิวะเป็นใหญ่และยังนับถือพระนารายณ์ พระพรหม รวมถึงเทพองค์อื่นๆ ด้วย นิกายนี้เชื่อว่าพระศิวะเป็นผู้สร้างโลก เป็นแก่นแท้ของจักรวาล นิยมบูชาศิวลึงค์และโคทั้งหลาย 3) **นิกายศักติ** นับถือพระแม่อาทิสักติ ส่วนเทพทั้งหลายเป็นปางของพระแม่ และยังนับถือพระพรหม พระนารายณ์ พระศิวะ ตลอดทั้งเทพองค์อื่นๆ ด้วย นิยมบูชาพระแม่ เพราะเชื่อว่าการอ่อนน้อมเทพฝ่ายชายให้มาช่วยนั้นสำเร็จได้ยาก จึงหันมาบูชาพระแม่เสียแทน เนื่องจากมีความหวังมากกว่า โดยคิดว่าเทพฝ่ายชายยอมยอมรับฟังและทำตามพระแม่เสีย นิกายนี้นิยมบูชาด้วยเลือดและเนื้อ

นอกจากนี้ ยังมีลัทธิที่แยกออกจาก 3 นิกายนี้อีกทอดหนึ่งอีกมากมาย แต่ทุกนิกายของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ต่างก็ถือว่าพรหมนั้นหรือปรมาตมนี้เป็นพระเจ้าสูงสุด ถึงแม้ว่าจะมีนิกายแยกออกไปมากเพียงใด แต่ก็ถือว่าเป็นครอบครัวเดียวกันทั้งสิ้น

3. สาวกและนิกายของศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์ มีวิธีการเผยแผ่ด้วยคริสตจักรที่พระเจ้าให้กับประชาชน โดยให้เหล่าสาวกเข้าไปสอนและช่วยเหลือผู้คนในสถานที่ต่างๆ ทั่วทั้งโลกเป็นนิจนิรันดร์ ศาสนาในลักษณะทางตรง ทำให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างรวดเร็วและเข้มแข็งมาก แต่เมื่อวันเวลาผ่านไปการปฏิบัติก็หย่อนลง แล้วเกิดเป็นความขัดแย้งกันภายใน จึงได้มีการแตกนิกายออกไป ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

สาวกของศาสนาคริสต์

ในยุคแรก สมัยที่พระเยซูยังมีพระชนม์ชีพอยู่ มีอัครสาวกจำนวน 12 คน ได้แก่ ซีโมนหรือคนที่พระเยซูเรียกว่า เปโตร หรือที่รู้จักกันในนาม นักบุญเปโตร อันดรูว์ น้องชายของซีโมน ยากอบ ลูกชายของเศเบดี ยอห์น ฟิลิป บาร์โธโลมิว มัทธีว โธมัส ยากอบ ลูกชายของ อัลเฟอัส ซีโมน ผู้มีใจจดจ่อกับพระเจ้า ยูดาส ลูกของยากอบ และยูดาส อิสคาริโอท (Bible League International, 2561 : 1636)

ศิษย์ทั้ง 12 คน ได้เป็นผู้ช่วยพระเยซูคริสต์ประกาศคำสอนเรื่องอาณาจักรของพระเจ้า เรียกว่า **นักบุญ** คำว่านักบุญในพระคัมภีร์เดิม หมายถึง บุคคลที่พระเจ้าทรงเลือกสรรที่จะประทานความศักดิ์สิทธิ์ให้ ส่วนในพระคัมภีร์ใหม่ หมายถึง ชาวคริสต์ทุกคน เพราะเชื่อว่าพระเยซูคริสต์ได้ช่วยให้มนุษย์กลายเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์แล้ว (อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, 2535 : 18/08/2566) นักบุญคนสำคัญ ได้แก่

1. นักบุญเปโตร

ได้รับการแต่งตั้งจากพระเยซูคริสต์เองให้เป็นหัวหน้ามาก่อน ท่านจึงเป็นประมุขสูงสุดคนแรกของศาสนาคริสต์ มีฐานะเป็นเสมือนสมเด็จพระสันตะปาปา ได้ไปเทศนาเผยแผ่ธรรมถึงกรุงโรมและได้เลือกกรุงโรมเป็นศูนย์กลางดำเนินงานต่างๆ แต่การเผยแผ่ศาสนาในระยะแรกได้รับการต่อต้านจากเจ้าหน้าที่แห่งโรมัน ท้ายที่สุดก็ถูกจับกุมและถูกประหารชีวิต (दनय โขโยธา, 2539 : 174)

2. นักบุญเปาโล

เดิมท่านมีชื่อว่า **ซอล** เป็นชาวยิวที่อาศัยอยู่ในโรมัน เป็นคณะกรรมการศาสนายิวต่อต้านการเผยแผ่คำสอนของพระเยซูและเหล่าสาวก ท่านได้ทำการกวาดล้างและขัดขวางสาวกของพระเยซู แต่ต่อมาเมื่อพิจารณาหลักคำสอนของพระเยซูจึงเกิดความประทับใจ เกิดความศรัทธาต่อพระเจ้าของคริสต์ ทำให้เปลี่ยนใจมายอมรับนับถือพระเยซู ได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า **ปอล** หรือ **เปาโล** หลังจากนั้น นักบุญเปาโลได้ออกเดินทางเผยแผ่คำสอนของพระเยซูในดินแดนต่างๆ ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก สามารถสร้างโบสถ์แห่งแรกเพื่อใช้สอนธรรมะที่เมืองอันติโอเคในซีเรีย ท่านได้ประกาศแยกตัวออกจากศาสนายิว ตั้งชื่อศาสนาใหม่ว่า **คริสต์** หรือ **คริสต์** ศาสนาใหม่นี้ได้แพร่หลายเป็นที่ยอมรับนับถือในอาณาจักรโรมัน นักบุญเปาโลได้ปลงชีวิตตนเอง เพราะองค์ทหารบกจะจับท่านไปลงโทษด้วยวิธีการผูกเข้ากับเสาแล้วเอาน้ำมันยางราดตัว (Dhammakaya Open University, 2007 : 332)

ส่วนสาวกยุคหลัง เกิดขึ้นในสมัยที่พระเยซูคริสต์ได้สิ้นพระชนม์แล้ว ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 1 ได้กำเนิดศาสนาจักรขึ้น มีคณะกรรมการบริหารทางศาสนจักรเพื่อแต่งตั้งนักบวชที่มีความสามารถ ให้มีหน้าที่เป็นผู้สอนคัมภีร์ มีหน้าที่ดูแลรักษาศาสนสถาน มีหน้าที่เป็นผู้นำพาชาวคริสต์ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เรียกว่า บาทหลวง หรือ หลวงพ่อ หรือ บาทพิต ซึ่งอาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามนิกายนั้นๆ บาทหลวง คือนักบวชที่ผ่านการรับศีลบวช โดยมิขึ้นตบต้องบวชเป็นพันธบริกรก่อน ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการประกอบพิธีกรรม เมื่อผ่านการฝึกฝนในลำดับต่อมาแล้วจึงจะรับศีลบวชขึ้นบาทหลวงได้ มีหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมโปรยศีลศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ตามที่กฎหมายศาสนจักรอนุญาต (วิกิพีเดีย, 2566 : 18/08/2566)

นิกายของศาสนาคริสต์

ราวช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 4 และ 5 เนื่องจากการแข่งขันกันด้านการเมืองและวัฒนธรรมของโรมัน จึงทำให้กระทบต่อวงการศาสนา อาณาจักรโรมันตะวันตกได้เริ่มสลายตัวลง ส่วนอาณาจักรโรมันตะวันออกได้เข้มแข็งและเป็นอิสระในทุกด้าน มีการแยกอำนาจการปกครองของพระสันตะปาปา สาเหตุสำคัญคือความขัดแย้งกันเอง ในที่สุดก็ได้แตกแยกออกเป็น 2 นิกายใหญ่ครั้งแรก คือ **นิกายคาทอลิก** (นิกายเดิม) และ **นิกายออร์ทอดอกซ์** ในเวลาต่อมาไม่นานก็ได้มีการแตกแยกออกเป็นนิกายต่างๆ ซึ่งนิกายสำคัญของศาสนาคริสต์มี 3 นิกาย มีดังต่อไปนี้

1. นิกายคาทอลิก หรือ โรมันคาทอลิก

ชื่อของนิกายมาจากการถือเอากรุงโรมเป็นศูนย์กลางของศาสนา ซึ่งเป็นที่พำนักของพระสันตะปาปา คำว่า **คาทอลิก** แปลว่า **สากล** ซึ่งหมายถึงเป็นศาสนาของคนทั้งโลก เป็นนิกายที่สำคัญและมี

อิทธิพลมากที่สุดของศาสนาคริสต์ ชาวคาทอลิกเชื่อว่าตนเป็นผู้สืบทอดคำสอนและประเพณีอื่นๆ ของศาสนามาแต่เริ่มแรก พยายามปกป้องหลักธรรมคำสอนและประเพณีแต่ดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด มีพระสันตะปาปาเป็นประมุขสูงสุดของคริสตศาสนจักร ซึ่งก็อยู่ที่นครรัฐวาติกัน เป็นรัฐอิสระตั้งอยู่ใจกลางกรุงโรม ประเทศอิตาลี ชาวคาทอลิกจะยกย่องนักบุญทั้งหลาย รวมทั้งมารีย์และโยเซฟ นิกายคาทอลิกมีการตั้งสมณศักดิ์เพื่อแบ่งหน่วยงานเป็นกระทรวงเหมือนรัฐทั่วไป ปฏิบัติหน้าที่เฉพาะในกิจการเกี่ยวกับคริสตศาสนานิกายคาทอลิกทั่วโลก เช่น กระทรวงเผยแผ่ กระทรวงอบรมนักบวช กระทรวงคำสอน ฯลฯ โดยมีลำดับสมณศักดิ์ ดังนี้

- 1) สมเด็จพระสันตะปาปา คือ ประมุขสูงสุดของนิกายคาทอลิก
- 2) พระสังฆราช คือ ประมุขของชาวคริสต์ในระดับท้องถิ่น
- 3) อัครสังฆราช คือ ประมุขผู้ปกครองมณฑลขนาดใหญ่
- 4) พระคาร์ดินัล คือ พระสังฆราชที่ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ให้สูงขึ้น มีสิทธิ์เลือกตั้งสมเด็จพระสันตะปาปาใหม่ได้เมื่ององค์เดิมสิ้นพระชนม์
- 5) บาทหลวง คือ ผู้นำทางศาสนาในชุมชนต่างๆ คัดเลือกจากผู้มีประสงค์จะบวชที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 23 ปี
- 6) ภราดาและแม่ชี คือ นักบวชชายและหญิง มีหน้าที่รับใช้ศาสนา เช่น ให้บริการทางศาสนาและการสาธารณสุข โดยปกติจะครองความเป็นโสดตลอดชีวิต

มีการประกอบพิธีศีลศักดิ์สิทธิ์ 7 ประการ คือ ศีลล้างบาป ศีลกำลัง ศีลมหาสนิท ศีลแก้บาป ศีลเจิมคนไข้ ศีลบวชและศีลสมรส (दन्य षोडश, 2539 : 179)

2 นิกายออร์ทอดอกซ์

นิกายออร์ทอดอกซ์ เป็นนิกายที่แยกตัวจากนิกายโรมันคาทอลิกด้วยเหตุผลทางการเมือง มีศาสนจักรตั้งอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล มีสันตะปาปาเป็นสังฆราชแห่งคอนสแตนติโนเปิลเป็นประมุข แต่ละประเทศมีประมุขเรียกว่า เพทริอาร์ค และนับถือนับบุญเปาโล ถือว่ากลุ่มตนที่เป็นกรีกมีอารยธรรมและวิชาการสูงส่งกว่าชาวโรมัน จึงเรียกนิกายของตนว่า ออร์ทอดอกซ์ ซึ่งหมายถึง ความเชื่อทางสติปัญญาที่ถูกต้องหรือความเชื่อที่มีพื้นฐานทางปรัชญา มีหลักเหตุผลไม่มंगาย (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2522 : 82)

ออร์ทอดอกซ์ มีหลักคำสอนไม่ได้แตกต่างจากนิกายโรมันคาทอลิก แต่มีความแตกต่างในเรื่องรูปแบบของพิธีกรรม ภาษา การจัดระเบียบการปกครองสงฆ์เปลี่ยนแปลงไป คือนักบวชชั้นผู้น้อยสามารถสมรสได้ (ชาตรี ชุมเสน, 2553 : 109)

3. นิกายโปรเตสแตนต์

คำว่า **โปรเตสแตนต์** หมายถึง ผู้คัดค้านหรือผู้ทำการประท้วง เป็นชื่อเรียกรวมของนิกายต่างๆ ที่ไม่ใช่ฝ่ายคาทอลิกและฝ่ายออร์ทอดอกซ์ บุคคลที่แยกตัวออกไปจากทั้งสองนิกายนี้ จึงมีนามว่า ผู้นับถือนิกายโปรเตสแตนต์

ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 6 ได้มีผู้ประกาศแยกตัวออกไปเป็นนิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งเป็นบาทหลวงชาวเยอรมันชื่อ **มาร์ติน ลูเธอร์** เป็นผู้นำ เพราะไม่เห็นด้วยกับอำนาจของสมเด็จพระสันตะปาปาที่

ครอบคลุมศาสนจักรมากเกินไป ไม่พอใจในหลักธรรมและการปฏิบัติศาสนกิจที่ผิดแนวทางของนิกายคาทอลิก โดยเฉพาะการคัดค้านสมเด็จพระสันตะปาปา ที่ยินยอมให้ประชาชนไถ่บาปด้วยการใช้เงินทำบุญได้หรือเรียกว่าการซื้อใบไถ่บาป ซึ่งฝ่ายโปรเตสแตนต์เห็นว่าวิธีการเช่นนี้ เป็นการสนับสนุนให้ประชาชนทำบาปมากขึ้น จึงประกาศแยกตัวออกมาตั้งนิกายใหม่เมื่อปี พ.ศ.2060 (ค.ศ. 1517 : 1518) (คณฺย ไซโยธา, 2539 : 180-181)

นิกายโปรเตสแตนต์ ไม่สอนให้เชื่อว่าพระเจ้ามีอำนาจในการอภัยบาป แต่การอภัยบาปสามารถทำได้เองโดยสารภาพต่อพระเจ้าเป็นหมู่คณะ ไม่ยกย่องนักบุญ ไม่ประดิษฐานรูปเคารพใดๆ เพราะถือว่าเป็นเรื่องนอกคัมภีร์ ใช้สัญลักษณ์เป็นไม้กางเขนที่ไม่มีรูปพระเยซูถูกตรึงอยู่ ประกอบพิธีสวดศักดิ์สิทธิ์เพียง 2 ศีลเท่านั้น คือ ศีลล้างบาปและศีลมหาสนิท

ผู้นับถือนิกายโปรเตสแตนต์ไม่นิยมถือบวชเหมือนบาทหลวงในฝ่ายคาทอลิก แต่การเผยแผ่ศาสนาเป็นไปอย่างเข้มแข็งมาก โดยเฉพาะการบริหารด้านสังคมสงเคราะห์ นิกายโปรเตสแตนต์ยังแยกเป็นนิกายย่อยอีกหลายนิกาย อาทิ นิกายเอปิสโกปัล นิกายคาทอลิกฝรั่งเศส นิกายแควกเกอร์ นิกายดีอิสม์ นิกายมอร์มอน นิกายคริสเตียนไซแอนส์ นิกายยูไนเต็ดเรียน นิกายพยานพระยะโฮวห์ เป็นต้น (Dhammakaya Open University, 2007 : 337)

สรุป สภาของศาสนาคริสต์แบ่งออกเป็น 2 ยุค คือ ยุคแรก ในสมัยที่พระเยซูยังมีพระชนม์ชีพอยู่ และสาวกคนสำคัญ ได้แก่ นักบุญเปโตร ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากพระเยซูให้เป็นหัวหน้าผู้เผยแผ่หลักคำสอนของพระองค์ มีฐานะเป็นเสมือนสมเด็จพระสันตะปาปา ก่อนจะถูกจับกุมและประหารชีวิต ต่อมายุคหลัง ในสมัยที่พระเยซูได้สิ้นพระชนม์แล้ว ได้ถือกำเนิดศาสนจักรและได้เป็นศาสนาคริสต์เต็มตัว โดยการนำของนักบุญเปาโล มีการจัดระเบียบศาสนาใหม่คือการแต่งตั้งผู้นำสูงสุดแห่งศาสนจักร เรียกว่า **สมเด็จพระสันตะปาปา** เพื่อเป็นผู้นำของศาสนาคริสต์ ซึ่งประกอบด้วย สมเด็จพระสันตะปาปาเป็นประมุข พระสังฆราชเป็นประมุขท้องถิ่น บาทหลวง เป็นผู้ช่วยศาสนาในชุมชน มีหน้าที่เผยแผ่ศาสนา ก่อนจะมีการขัดแย้งกันและแตกนิกายต่างๆ ออกไป

เนื่องจากความขัดแย้งจากการในของคณะผู้ปกครองสงฆ์ ทำให้เกิดการแยกออกเป็นนิกายต่างๆ ทำให้ศาสนาคริสต์มีรูปแบบการปฏิบัติที่ต่างกันออกไปตามนิกายของตน มีนิกายสำคัญ คือ 1) **นิกายโรมันคาทอลิก** เป็นนิกายที่มีศาสนิกชนและอิทธิพลมากที่สุด ถือว่านิกายของตนเป็นผู้สืบทอดคำสอนและประเพณีต่างๆ ของศาสนามาแต่สมัยที่พระเยซูคริสต์ยังมีพระชนม์อยู่ พยายามปกป้องหลักธรรมคำสอนและประเพณีดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด โดยมีพระสันตะปาปาแห่งนครรัฐวาติกันเป็นประมุข 2) **นิกายออร์ทอดอกซ์** นิกายนี้แยกตัวจากคาทอลิกด้วยเหตุผลทางการเมือง ถือว่ากลุ่มตนเป็นมรดกธรรมและวิชาการสูงกว่ากลุ่มคาทอลิกแห่งโรมัน นับถือนักบุญเปาโล แต่มีหลักคำสอนไม่แตกต่างจากคาทอลิก ต่างกันเพียงรูปแบบของพิธีกรรม ภาษาและรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์เท่านั้น โดยมีพระสันตะปาปาแห่งคอนสแตนติโนเปิลเป็นประมุข 3) **นิกายโปรเตสแตนต์** นิกายนี้เป็นชื่อเรียกรวมของกลุ่มต่างๆ ที่ไม่เห็นด้วยกับคาทอลิกและออร์ทอดอกซ์ คัดค้านสมเด็จพระสันตะปาปา ไม่ยกย่องนักบุญ ไม่ประดิษฐานรูปเคารพใดๆ เพราะขัดต่อหลักคำสอนในคัมภีร์ มีผู้นำจิตวิญญาณคือ **มาร์ติน ลูเธอร์** เหตุที่ไม่เห็นด้วยเพราะไม่พอใจในแนวทางการปฏิบัติของคาทอลิก ที่มีการไถ่บาปด้วยการซื้อใบไถ่บาป

4. สาวกและนิกายของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่ได้มอบหมายให้ชาวมุสลิมทุกคนทำหน้าที่เป็นสาวกเพื่อเผยแผ่ศาสนา มีนิกายที่แยกออกไปอีกหลายนิกาย ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

สาวกของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม ไม่มีพระหรือนักบวชเพื่อทำหน้าที่เป็นหัวหน้าในการประกอบพิธีกรรมและเผยแผ่ศาสนาเป็นการเฉพาะ ซึ่งบางคนเข้าใจว่า **อิหม่าม** คือนักบวชผู้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าในการประกาศศาสนา แต่ความจริงแล้ว อิหม่ามเป็นเพียงผู้นำในการละหมาดเท่านั้น ไม่ใช่พระที่ทำหน้าที่เป็นกลางระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับมนุษย์แต่อย่างใด

ความจริงแล้วสาวกของอิสลาม คือ มุสลิมทุกคน ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่สืบทอดศาสนาอิสลามอย่างแท้จริง ด้วยการปฏิบัติตนตามหลักการทางศาสนา ด้วยการศึกษาและเรียนรู้หลักคำสั่งสอนของศาสนาให้รู้แจ้งเห็นจริง ทำหน้าที่เผยแผ่ตามกำลังความรู้ของตน ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัดได้กล่าวไว้ว่า “ผู้รู้คือทายาทของศาสนา” (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : 69)

นิกายของศาสนาอิสลาม

นิกายของอิสลามเกิดขึ้นหลังจาก นบี มุฮัมมัด ได้สิ้นชีพไปแล้ว ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องด้วยเรื่องการสืบทอดผู้ปกครองอาณาจักรอิสลาม เคาะลีฟะฮ์ ต่อจาก นบี มุฮัมมัด จึงทำให้เกิดความขัดแย้งภายในอิสลามด้วยตนเอง ดังนั้น จึงเกิดการแตกแยกออกเป็นนิกายมากมาย แต่นิกายสำคัญ 4 นิกาย ดังนี้

1. นิกายซุนนี หรือ ซุนนะฮ์

ซุนนี แปลว่า มรรคาหรือจารีต นิกายนี้เคร่งครัดปฏิบัติตามคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษ (คัมภีร์ที่บันทึกโอวาทและจริยวัตรของ นบี มุฮัมมัด) ถือว่าผู้สืบทอดการปกครองอาณาจักรอิสลามต่อจาก นบี มุฮัมมัด เพียง 4 คนเท่านั้น เพราะทั้ง 4 ท่านเป็นหญิงและชาย นบี มุฮัมมัด คือ

1) **อะบูบักร์** หรืออาบูบาคร์ พอลา นบี มุฮัมมัด (ดำรงตำแหน่ง 2 ปี) ได้ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ.1177

2) **โอมาร์** หรือ อุมร์ พอลา นบี มุฮัมมัด (ดำรงตำแหน่ง 10 ปี) ซึ่งเป็นผู้ยกกองทัพไปตีซีเรีย เปอร์เซียและอียิปต์ได้สำเร็จ แต่ได้รับความผิอันร้ายแรงคือการเผาหอสมุดใหญ่ที่เมืองอาเล็กซานเดรีย ทำลายหลังสือกรีกและอียิปต์ ที่ชาวโลกถือว่าเป็นมหาสมบัติล้ำค่า ถูกสังหารในปี พ.ศ.1187

3) **โอษมาน** ลูกชายของอะบูบักร์ ได้รับเลือกให้เป็นผู้ปกครองอาณาจักรอิสลาม คนที่ 3 ท่านได้ดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาอิสลาม โดยนำกองทัพบุสลิมไปปราบปรามอาณาจักรคาบูล ฆาชะนีนินแดนบริเวณบอลข่านและเฮราต

4) **อาลี** บุตรเขยของ นบี มุฮัมมัด ได้ขึ้นเป็นผู้ปกครองอาณาจักรอิสลามคนที่ 4 ซึ่งได้ทำศึกภายในกับ **มูอาเวีย** ซึ่งเป็นญาติของโอรมาน เกิดเรื่องแตกแยกจนเป็นเหตุให้เกิดนิกายใหม่ขึ้น เรียกว่า **นิกายชีอะฮ์** เวลาต่อมาไม่นานอาลีถูกฆาตกรรมในปี พ.ศ.1204 (Dhammakaya Open University, 2007 : 432)

2. นิกายชีอะฮ์ หรือ ชิอะฮ์

ชีอะฮ์ แปลว่า พรรคพวก หมายถึง พรรคพวกของท่านอาลีนั่นเอง แยกตัวออกมาจากซุนนีเพราะปัญหาทางการเมืองและปัญหาความขัดแย้งในหมู่ผู้นำชาวมุสลิม นิกายนี้ถือว่าท่านอาลีเท่านั้นเป็นผู้ที่ถูกต้อง (มุสลิมไทยโพสต์, ม.ป.ป. : 17/08/2566) นิกายนี้ใช้หมวกสีแดงเป็นสัญลักษณ์ ได้แตกแยกออกมาจากนิกายซุนนี มีทัศนะว่าควรมีผู้สืบทอดให้มีผู้ปกครองอาณาจักรอิสลามต่อ และเชื้อสายของท่านอาลีควรจะได้รับแต่งตั้ง เพราะเชื่อว่าสาวกผู้สืบทอดจากอาลีย่อมเป็นผู้ได้รับคำสอนจากท่านอาลีโดยตรง จึงควรให้มีการสืบทอดการปกครองอาณาจักรอิสลามต่อไป เมื่อสิ้นท่านอาลีแล้วก็ได้หาผู้สมควรผู้ปกครองคนใหม่และให้ชื่อว่า **อิหม่าม**

ชีอะฮ์ เรียกผู้สืบทอดจาก นบี มุฮัมมัด ว่า **อิหม่าม** ต้องมีคุณสมบัติ คือ 1) ผู้หมดมลทินจากบาป 2) เป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า และ 3) เป็นผู้แปลถ้อยคำของพระผู้เป็นเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน

เหล่าสาวกของนิกายชีอะฮ์ นับถืออิหม่ามว่าถูกต้องมีจำนวน 12 คน คือ 1) อาลี (บุตรชายของนบี มุฮัมมัด) 2) หะซัน (บุตรคนโตของอาลี) 3) หุซัยน์ (บุตรคนรองของอาลี) 4) อาลี ชัยนุลอาบิตีน (บุตรของหุซัยน์) 5) มุฮัมมัด อัลบาคิร (บุตรของอาลี ชัยนุลอาบิตีน) 6) ญะอ์ฟร อัสศอดิก (บุตรของมุฮัมมัด อัลบาคิร) 7) มุซา อัลกาซิม (บุตรของญะอ์ฟร อัสศอดิก) 8) อาลี อัคริฏอ (บุตรของมุซา อัลกาซิม) 9) มุฮัมมัด อัดตะกี (บุตรของอาลี อัคริฏอ) 10) อาลี อันนะกี (บุตรของมุฮัมมัด อัดตะกี) 11) หะซัน อัลอัสกะรี (บุตรของอาลี อันนะกี) และ 12) มุฮัมมัด (บุตรของหะซัน อัลอัสกะรี) (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2553 : 413)

เหตุที่ไม่มีอิหม่ามท่านที่ 13 เนื่องจากการ อิหม่าม มุฮัมมัด ได้สูญหายไปในช่วงปี พ.ศ.1421 ชาวมุสลิมนิกายชีอะฮ์เชื่อว่า ท่านยังมีชีวิตอยู่แต่หลบซ่อนไม่ยอมปรากฏตัว นิกายนี้รอคอยเวลาแห่งการกลับมาของอิหม่ามมุฮัมมัด (องค์ที่ 12) เพราะเชื่อว่าท่านอยู่ในฐานะของ **อัลมะฮ์ดี** หมายถึง ผู้ถูกนำโดยพระเจ้าหรือผู้นำทางอันชอบในอนาคต มีลักษณะเดียวกันกับพระเมสสิยาห์ของยิวหรือพระศรีอารยเมตไตรของศาสนาพุทธ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : 72)

3. นิกายคอวาริจญ์ หรือ อฆวาริช

นิกายนี้คัดค้านไม่ยอมรับฐานะของอาลีบุตรชายของท่านนบีมุฮัมมัด ให้เป็นผู้ปกครองอาณาจักรอิสลามและได้แยกตัวออกเป็นอิสระแล้วทำสงครามกับอาลี อาลีเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ถูกลอบสังหารถึงแก่ความตาย หะซันบุตรของอาลีจึงต้องยอมอ่อนข้อให้และได้กำจัดหุซัยน์บุตรชายคนเล็กของอาลีอีกด้วย

นิกายคอวาริจญ์ ถือว่า ผู้นำโลกมุสลิมจะต้องมาจากการเลือกตั้ง พวกตนเท่านั้นคือมุสลิมที่แท้จริง นอกจากพวกตนนั้นไม่ใช่ ทารกที่เกิดจากบิดามารดามุสลิมจะยังเป็นมุสลิมไม่ได้จนกว่าจะโตพอที่จะรับหลักการของอิสลามได้ด้วยตัวเองโดยตรง การปฏิบัติตนให้เป็นปฎิบัติต่อพระผู้เป็นเจ้านั้นบาปอย่างหนัก จะถือว่าคนที่เป็นมุสลิมที่ทำเลวที่สุด จะไม่ใช่มุสลิมอีก (Dhammakaya Open University, 2007 : 434-435)

4. นิกายวาฮ์ฮาบี

นิกายนี้เกิดเมื่อประมาณราว พ.ศ.2238 ผู้ก่อตั้งชื่อ โมฮัมมัด อิบนิ อับดุล วาฮ์ฮับ นิกายนี้นับถืออัลลอฮ์อย่างเคร่งครัด ไม่นับถือ นบี โมฮัมมัด รวมไปถึงศาสนายาการณ์ท่านอื่นๆ ด้วย เพราะถือว่าการกระทำเช่นนั้นเท่ากับเป็นการตั้งภาคีเทียบเทียมพระองค์ เสมือนได้หันกลับมานับถือรูปเคารพ ซึ่งเป็นการทำผิดบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอานอย่างโจ่งแจ้ง นอกจากนี้ ยังห้ามการแต่งกายด้วยเพชรพลอย ผ้าแพรไหม และสิ่งฟุ่มเฟือยอื่นๆ ปฏิเสธมัสยิดหรือสุเหร่าที่สร้างหอคอยสูงใหญ่ข้างบน โดยอ้างว่าไม่มีบัญญัติไว้ในคัมภีร์ อีกทั้งยังเป็นปฏิปักษ์และต่อต้านวิทยาการสมัยใหม่ของโลกตะวันตกอีกด้วย ซึ่งความมุ่งหมายประการสำคัญสุดในการตั้งนิกายนี้ ได้แก่ การรักษา การตั้งมั่นและคงไว้ซึ่งคัมภีร์อัลกุรอาน จึงนับถือและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด (दनय़ ไซยโยธา, 2539 : 198)

สรุป ศาสนาอิสลาม ถือว่ามุสลิมทุกคนเป็นสาวก ไม่มีนักบวชเพื่อแบ่งแยกแนวทางปฏิบัติ แม้แต่อิหม่ามหรือผู้นำทางศาสนาก็เป็นเพียงผู้นำทางศาสนกิจด้านพิธีกรรมเท่านั้น มุสลิมทุกคนเป็นผู้มีหน้าที่สืบทอดและเผยแผ่ศาสนาอย่างแท้จริง ด้วยการศึกษาและเรียนรู้คำสอนให้รู้แจ้งเห็นจริง แล้วจึงทำหน้าที่เผยแผ่ตามกำลังแห่งตน

ศาสนาอิสลาม มีหลายนิกายแต่นิกายสำคัญอยู่ 4 นิกาย คือ 1) นิกายซุนนี เคร่งครัดปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัลฮะดีษ ยอมรับผู้นำอาณัติกรอิสลาม 4 คนแรกเท่านั้น ซึ่งทั้ง 4 ท่านเป็นผู้ใกล้ชิดนบี โมฮัมมัด 2) นิกายชีอะฮ์ เป็นนิกายที่แยกตัวออกจากซุนนี เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งภายในผู้นำศาสนา ศรัทธาและปฏิบัติเหมือนกันกับซุนนี แต่ยอมรับคำสอนของท่านอาลีด้วย ยอมรับการสืบทอดการปกครองอิสลามทางเชื้อสายของท่านอารีย์ เชื่อว่าอิหม่ามองค์ที่ 12 เป็นอัลมะฮ์ดี (ผู้ถูกนำโดยพระเจ้า) หรือเมสสิยาห์ด้วย 3) นิกายค่อวาริจญ์ เป็นนิกายที่คัดค้านฐานะของอาลีให้เป็นผู้ปกครองอาณาจักรอิสลาม ถือผู้นำมุสลิมที่มาจากคัดเลือกตั้ง ถือพวกตนหัวรุนแรงว่าเป็นมุสลิมที่แท้จริง และ 4) นิกายวาฮ์ฮาบี ตั้งขึ้นเพื่ออ้ารังไว้ซึ่งอัลกุรอานอย่างเคร่งครัด นับถืออัลลอฮ์อย่างเคร่งครัด ไม่นับถือ นบี โมฮัมมัด และศาสนทูตคนอื่น เพราะถือว่าการตั้งภาคีเทียบเทียม เป็นการนับถือรูปเคารพ ซึ่งเป็นการทำผิดบทบัญญัติอย่างโจ่งแจ้งและเป็นปฏิปักษ์ต่อวิทยาการสมัยใหม่

5. สรุปท้ายบท

จากการศึกษาในหัวข้อสาวกและนิกายของทั้ง 4 ศาสนา พบว่ามีหลายประเด็นที่แตกต่างและเหมือนกัน ดังนี้

ประเด็นที่เกี่ยวกับสาวก ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาที่มีสาวกอย่างเป็นรูปธรรม มีการแบ่งหน้าที่จัดการงานพระศาสนาอย่างชัดเจน เช่น ภิกษุในพระพุทธศาสนาที่มีหน้าที่พัฒนาตน คือการศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามหลักคำสอนให้รู้แจ้งตามคำสอนของพระพุทธเจ้านำความรู้แจ้งจากการปฏิบัติไปกล่าวสอนให้ประชาชนได้ศึกษาและปฏิบัติตาม ส่วนคริสต์ศาสนาก็มีลักษณะที่เหมือนกัน เช่น บาทหลวงเองก็มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสอนของพระเยซูคริสต์ เป็นผู้นำหลักคำสอนของพระเยซูคริสต์ไปประกาศต่อชาวประชาเช่นเดียวกัน ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ไม่เรียกว่าสาวก

แต่เรียกว่าผู้สืบทอดศาสนา ได้แก่ นักบวชพราหมณ์ มีหน้าที่ 3 ประการ คือ สั่งสอนศิลปวิทยา ทำพิธีกรรมและรับทักษิณาทานหรือรับของทำบุญให้ผู้ตาย แต่ศาสนาอิสลามจะมีลักษณะที่แตกต่างจากศาสนาทั้ง 3 กล่าวคือ ศาสนาอิสลามถือว่ามุสลิมทุกคนคือสาวกของศาสนา มุสลิมทุกคนมีหน้าที่สืบทอดและเผยแผ่ศาสนาตามกำลังของตนเท่าที่จะทำได้

ประเด็นที่เกี่ยวกับนิกาย การแตกแยกนิกายของทั้ง 4 ศาสนา มีลักษณะเหมือนกัน กล่าวคือ เกิดจากปัจจัยด้านความคิดเห็นที่ต่างกัน ด้านการปฏิบัติที่ย่อนยาน เป็นเหตุนำไปสู่การแยกออกเป็นนิกายต่างๆ ตามผู้นำแนวความคิด ตามความเชื่อของตน ถึงแม้จะแยกออกเป็นนิกายต่างๆ แต่ทุกนิกายยังคงยึดเอาหลักคำสอนที่เป็นเนื้อแท้ไว้เหมือนเดิม และยังคงนับถือพระศาสดาของตนเหมือนเดิม ต่างเพียงความเชื่อบางประการและมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไปตามนิกายของตน

บทที่ 5

เปรียบเทียบพิธีกรรม

ศาสนาทุกศาสนาในโลก มีพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการให้ศาสนิกของตนใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมร่วมกัน พิธีกรรมกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี และกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชน ก่อให้เกิดความรักใคร่ ประองตอง มีความสามัคคี เกิดผลสำเร็จร่วมกันในหมู่ชน ช่วยสร้างความเจริญรุ่งเรืองและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามระเบียบแบบแผนที่ช่วยเสริมสร้างคุณค่าในตัวบุคคลด้านความประพฤติ กล่าวคือ พิธีกรรมช่วยสร้างพื้นฐานทางวินัย หมายถึง เป็นเครื่องขัดเกลาฝึกฝนพัฒนาบุคคลทางวินัยเป็นขั้นพื้นฐาน คือด้านความมีวินัย ด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อย ด้านความพร้อมเพรียง และด้านกิจวัตรจาวัตรเรียบร้อยสืบ ถือเป็นบันไดขั้นแรกให้เกิดศรัทธาหนุนนำไปสู่ขั้นที่สูงขึ้นไป คือด้านจิตใจ นอกจากนี้ พิธีกรรมยังสร้างคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อศาสนาด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความหมายของพิธีกรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า พิธี หมายถึง งานที่จัดขึ้นตามลัทธิหรือความเชื่อถือตามขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อความขลังหรือความเป็นสิริมงคล เป็นต้น เช่น พิธีพระราชทานปริญญาบัตร พิธีมงคลสมรส พิธีประสาทปริญญาบัตร แบบอย่าง ธรรมเนียม ส่วนคำว่า **กรรม** หมายถึง การกระทำ เมื่อรวมกันแล้วเป็นคำว่า **พิธีกรรม** หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 835)

1. พิธีกรรมของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีพิธีกรรมหรือศาสนพิธี อยู่ 4 ประเภทด้วยกัน ดังนี้

1. **กุศลพิธี** เป็นพิธีที่เนื่องด้วยการอบรมเพื่อความดีงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะตัวบุคคลหรือการสร้างกุศลให้แก่ตนเอง เพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น การบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ-สามเณร การสมาทานศีล 5 ศีล 8 และการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

2. **บุญพิธี** คือการทำบุญอันเป็นประเพณีในครอบครัว ในสังคมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของสังคม บุญพิธีมี 2 ประเภท คือ งานมงคลและงานอวมงคล

1) **งานมงคล** คือการทำบุญเพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์และความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองญาติพี่น้อง ครอบครัวหรือบุคคลอื่นที่มีความปรารถนาดีต่อกันและสร้างความเป็นสิริมงคลแก่สถานที่ เช่น ทำบุญในวันขึ้นปีใหม่ ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญวันเกิด ทำบุญเนื่องในงานมงคลสมรส

2) **งานอวมงคล** คือการทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษหรือบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้ว เช่น งานบำเพ็ญกุศลศพ งานบำเพ็ญกุศลครบรอบวันตายของผู้วายชนม์ 7 วัน 50 วัน หรือ 100 วัน

โดยบุญพิธีที่สมบูรณ์แบบควรมีการเตรียมการและการปฏิบัติงานตาม 4 ขั้นตอน ดังนี้ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2556 : 16-29) คือ

1) เตรียมสถานที่ ควรคำนึงถึงความเหมาะสมของสถานที่ งานที่จะจัดเป็นงานมงคลหรืองานอวมงคล สถานที่นั้นมีหลักการพิจารณา ดังนี้

- (1) ความเหมาะสมของสถานที่ในการจัดพิธี
- (2) มีความกว้างขวางเพียงพอกับการรองรับผู้ร่วมพิธี
- (3) สะอาด สะดวก ปลอดภัย
- (4) ไม่มีเสียงรบกวน

2) เตรียมอุปกรณ์ การเตรียมอุปกรณ์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งควรมีท่านผู้มีความรู้ในศาสนพิธีต่างๆ ในการช่วยชี้ทางและแนะนำให้ถูกต้อง

3) เตรียมบุคลากร เพื่อให้ถึงความพร้อมของผู้จัดงานพิธีต่างๆ เพื่อความสะดวกในการประสานงาน อันเป็นการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละส่วนของผู้ปฏิบัติงาน เช่น ผู้ทำหน้าที่นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ ศาสนพิธีกรผู้ดำเนินการพิธีทางศาสนาและผู้ที่ให้การต้อนรับดูแลผู้ร่วมงาน

4) เตรียมกำหนดการ คือการเขียนกำหนดการเป็นเอกสารเพื่อบอกลักษณะของงาน เป็นต้นว่า งานอะไร ใครเป็นประธาน สถานที่ วัน เวลาในการจัดงาน ลำดับขั้นตอนของงาน การแต่งกาย เพื่อให้ผู้เข้าร่วมในพิธี มีความเข้าใจตรงกันและทราบขั้นตอนของพิธี

3. **ทานพิธี** คือพิธีถวายทานต่างๆ การถวายทานมี 2 ประเภท คือ (1) การให้หรือการถวายเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเจตนาและไม่หวังผลตอบแทน ปาฏิบุคลิกทาน (2) การให้หรือการถวายโดยผู้ให้หรือผู้ถวายมีความตั้งใจให้หรือถวายให้เป็นสาธารณะ ไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นการถวายอุทิศให้แก่กลางสงฆ์จริงๆ เรียกว่า สังฆทาน

สิ่งที่สมควรถวายแด่พระสงฆ์เป็นทานพิธีตามพระวินัยบัญญัติ ได้แก่ (1) เครื่องนุ่งห่ม เช่น จีวร สบง อังสะ ผ้าเช็ดตัว (2) บิณฑบาต เช่น ภัตตาหาร น้ำดื่ม น้ำปานะ (3) เสนาสนะ เช่น กุฏิ ศาลาบำเพ็ญกุศล และ (4) คิลานเภสัช เช่น ยาแก้ไอ ยาแก้ไขหวัด ยาแก้ท้องเสีย

ทานพิธียังประกอบด้วย การถวายที่สำคัญ คือ การถวายผ้ากฐินทาน (การถวายทานที่มีกาลเวลา) การถวายผ้าป่า (ผ้าบังสุกุลจีวร) เป็นต้น

4. **ปณิณกพิธี** คือพิธีเบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับมารยาทและวิธีปฏิบัติศาสนพิธี เช่น การประเคนของแด่พระภิกษุสงฆ์ การกรวดน้ำ-รับพร และการกราบไหว้ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2558 : 66)

โดยพิธีกรรมหรือศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาทั้ง 4 ประเภทนี้ จะใช้เป็นหลักปฏิบัติร่วมกันเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งศาสนพิธีถือว่าเป็นแบบแผนที่ชาวพุทธจะได้ปฏิบัติไปตลอดชีวิตโดยการเข้าวัดทำบุญและปฏิบัติศาสนกิจตามวันสำคัญต่างๆ ดังนี้ คือ

1) **วันธรรมสวนะ** วันอุโบสถ หรือวันพระ คือวันประชุมของพุทธศาสนิกชนเพื่อจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาประจำสัปดาห์ เป็นต้นว่า ตักบาตรพระ ถวายสังฆทาน รับศีล 5 ฟังพระธรรม เทศนา สวดมนต์ เจริญจิตภาวนา การรักษาศีลอุโบสถ (ศีล 8) ซึ่งใน 1 เดือนกำหนดไว้ 4 วัน คือ วันขึ้น 8 ค่ำ วันขึ้น 15 ค่ำ วันแรม 8 ค่ำ และวันแรม 15 ค่ำ ถ้าหากเดือนใดเป็นเดือนขาดถือเอาวันแรม 14 ค่ำ

2) **วันวิสาขบูชา** คือวันคล้ายวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา 3 เหตุการณ์ด้วยกัน คือ การประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า โดยทั้ง 3 เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นตรงกันในวันเพ็ญแห่งเดือนวิสาขะ (แต่ต่างปีกัน) จะมีการจัดกิจกรรมเหมือนกันกับวันธรรมสวนะ มีการเวียนเทียนเพื่อรำลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ถ้าปีใดเป็นปีอธิกมาส (มีเดือน 8 สองหน) ก็เลื่อนไปในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7

3) **วันมาฆบูชา** คือวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ท่ามกลางที่ประชุมมหาสังฆสันนิบาตครั้งใหญ่ เกิดขึ้นในพรรษาแรกในวันเพ็ญกลางเดือนมาฆะ จะมีการจัดกิจกรรมเหมือนกันกับวันธรรมสวนะ มีการเวียนเทียนเพื่อรำลึกถึงคุณของพระธรรม ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ถ้าปีใดเป็นปีอธิกมาส (มีเดือน 8 สองหน) ก็เลื่อนไปในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4

4) **วันอาสาฬหบูชา** คือวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมธรรมเทศนา เรียกว่า อัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นคำสอนเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง หรือหลักมัชฌิมาปฏิปทา (มรรคมีองค์ 8) เพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ จะมีการจัดกิจกรรมเหมือนกันกับวันธรรมสวนะ มีการเวียนเทียนเพื่อรำลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ถ้าปีใดเป็นปีอธิกมาส (มีเดือน 8 สองหน) ก็เลื่อนไปในเดือน 8 หลังแทน

5) **วันเข้าพรรษา** คือวันที่พระสงฆ์จะพักหรืออธิษฐานอยู่ในอาวาสตลอด 3 เดือน ในฤดูฝน จะไปค้างแรมคืนที่อื่นไม่ได้ นอกจากมีเหตุจำเป็นตามพระวินัยบัญญัติไว้เท่านั้น ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 และสิ้นสุดออกพรรษาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ในระยะเวลา 3 เดือนนี้ เรียกว่า เทศกาลเข้าพรรษา ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษานี้ ชาวพุทธส่วนมากจะถือโอกาสบำเพ็ญกุศลเป็นพิเศษ มีการถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายจุดปัจจัยไทยธรรมแก่พระภิกษุ-สามเณรได้ใช้สอย ชาวพุทธบางคนก็ถือโอกาสรักษาศีล 5 การตั้งจิตอธิษฐานจะละทิ้งความชั่วสร้างแต่ความดี งดเว้นการดื่มน้ำเมาตลอด 3 เดือน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2560 : 119-124)

สรุป พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามี 4 ประเภท คือ 1) กุศลพิธี เป็นพิธีเกี่ยวกับการอบรมเพื่อความดีงามเฉพาะตัวบุคคล หรือก็คือการสร้างกุศลให้แก่ตนเอง เช่น การบวช การรักษาศีล 5 และศีล 8 2) บุญพิธี เป็นพิธีเกี่ยวกับการทำบุญในครอบครัวและสังคม เช่น งานมงคล คือการทำบุญเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ฟั่น้อง ครอบครัว และบุคคลอื่นๆ เช่น ทำบุญวันเกิดและงานอวมงคล คือการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายหรือบรรพบุรุษ เช่น พิธีบำเพ็ญกุศลศพ 3) ทานพิธี เป็นพิธีถวายทานต่างๆ เช่น การให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือการให้แก่สาธารณะไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง และ 4) ปกิณกพิธี เป็นพิธีทั่วไปเกี่ยวกับมารยาทและวิธีการปฏิบัติพิธีกรรม เช่น การกราบไหว้ การแต่งตัวเข้าวัด ฯลฯ

โดยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาจะให้เป็นหลักปฏิบัติร่วมกันเนื่องในวันสำคัญต่างๆ อาทิ ปฏิบัติร่วมกันในวันธรรมสวนะหรือวันพระ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษาหรือวันอื่นๆ ตามประเพณีท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้นในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

4. พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ต้องปฏิบัติตามกฎประเพณีในโอกาสต่างๆ ที่กำหนดไว้สำหรับวรรณะเฉพาะตน วรรณะของบุคคลถูกหนดตามกำเนิดตามชาติตระกูลตามศาสนาบัญญัติ ชนชาติอื่นๆ ถ้าไม่มีชาติตระกูลตามวรรณะ แม้นับถือฮินดูและประพฤติดนอย่างฮินดูก็เป็นฮินดูไม่ได้ ซึ่งศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีพิธีกรรมสำคัญที่แบ่งออกได้ 4 หมวด ดังนี้

1. ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับวรรณะ

1) การแต่งงาน เป็นหลักสำคัญในวรรณะว่าด้วยการแต่งงาน ใครจะเป็นสามีภรรยา กับคนนอกวรรณะไม่ได้เป็นอันขาด ถึงแม้ในชั้นวรรณะเดียวกันก็ยังถือว่าเกี่ยวถ้าโคตรต่ำแต่งงานกับโคตรสูง เช่น พราหมณ์ต้องแต่งงานกับพราหมณ์ กษัตริย์ต้องแต่งงานกับกษัตริย์ จะแต่งงานข้ามวรรณะไม่ได้ ถ้าฝ่าฝืนจะถูกประณามหรือตัดขาดจากโคตรจากวรรณะ ถ้าสมสู่ผิดชั้นกัน คือ สูงได้กับต่ำ ถ้ามีลูกเกิดมาลูกคนนั้นถือว่าเป็นจัญทาล เป็นที่รังเกียจมาก (แสง มนวิฑูร, 2506 : 33)

2) อาหารการกิน บุคคลในวรรณะต่ำปรุงอาหารให้บุคคลในวรรณะสูงกินไม่ได้ บุคคลต่างวรรณะกันกินร่วมกันไม่ได้

3) อาชีพ มีอาชีพจัดแบ่งไว้สำหรับบุคคลในวรรณะต่างๆ แตกต่างกันว่าบุคคลเกิดในวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์และศูทร ต้องประกอบอาชีพใด ใครอยู่ในวรรณะใดต้องประกอบอาชีพอย่างนั้น

4) เเคสสถานที่อยู่ ตามกฎดั้งเดิม ห้ามไปตั้งถิ่นฐานนอกประเทศอินเดียและห้ามโดยสารไปทางทะเล แต่ปัจจุบันไม่ค่อยถือกันแล้ว (เดนิย ไชโยธธา, 2539 : 42)

2. ข้อปฏิบัติสังสการ หรือพิธีประจำบ้าน

เป็นข้อปฏิบัติและพิธีกรรมในคนชั้นวรรณะทวิชาติ คือ วรรณะพราหมณ์ กษัตริย์และแพศย์ จะต้องกระทำ ในการประกอบพิธีต้องอาศัยพราหมณ์นักบวชเป็นผู้ทำสังสการ 12 ประการ ดังนี้

- 1) ครรภาฐาน พิธีตั้งครรรภ์ถัดจากวันแต่งงาน
- 2) ปุงสวัน พิธีเมื่อเข้าใจว่า เติบโตในครรภ์จะเป็นเพศชาย
- 3) สีมันโตนนัยน์ พิธีแยกผมหญิงในระยะเมื่อตั้งครรภ์แล้ว 4,6 หรือ 8 เดือน
- 4) ชาตกรรม พิธีคลอดบุตร
- 5) นามกรรม พิธีตั้งชื่อเด็กในวันที่ 12 หรือ 14 ถัดจากวันคลอด
- 6) นิษกรรมณะ พิธีนำเด็กออกไปดูดวงอาทิตย์อุทัย เมื่อเด็กมีอายุได้ 4 เดือน
- 7) อันนปราศน์ พิธีป้อนข้าวในเดือนที่ 5 และเดือนที่ 6
- 8) จูทากรรม พิธีโกนผมให้เหลือไว้แต่จุก ทำในปีที่สาม

9) เกศานตะ พิธีตัดผม ถ้าเป็นวรรณะพราหมณ์ต้องตัดเมื่ออายุครบ 16 ปี ถ้าเป็นวรรณะกษัตริย์ต้องตัดเมื่ออายุครบ 22 ปี ถ้าเป็นวรรณะแพศย์ต้องตัดเมื่ออายุครบ 24 ปี

10) อุปนยนะ พิธีเข้าอาศรมหรือเริ่มการศึกษา

11) สมวารตนะ พิธีกลับบ้าน เมื่อเสร็จการศึกษาจากสำนักครู

12) วิวาหะ พิธีแต่งงาน

พิธีเหล่านี้ห้ามเพศหญิงห้ามทำพิธีอุปนยนะหรือเข้าอาศรม นอกนั้นทำได้ แต่ห้ามสวดคัมภีร์พระเวทและพิธีเหล่านี้ในปัจจุบันฮินดูนิยมปฏิบัติกันเพียง 4 พิธี คือ นามกรรม อันนปราศน์ อุปนยนะและวิวาหะ

3. พิธีศราทธ

เป็นพิธีกิจแห่งผู้มีศรัทธา เป็นการสำคัญในฮินดู คือสังเวยบรรพบุรุษทางฝ่ายบิดาผู้ล่วงลับไปแล้ว ด้วยก้อนข้าวสุก พิธีสังเวยกระทำในวันที่หนึ่งก่อนวันเผาศพและตลอดเวลาไว้ทุกข์ ความประสงค์ในการทำศราทธเพื่อให้วิญญาณผู้ตายจะเข้าสู่ร่างหยาบ ที่เรียกว่า สลิลสรีระ พ้นจากความเป็นเปรต ผู้ทำศราทธถ้าเป็นลูกชาย อาจช่วยให้พ้นขุมนรก

นอกจากนี้ยังเกี่ยวกับการมงคล ทำเพื่อหวังประโยชน์เป็นพิเศษ เช่น ขอบุตร ทำในคราวรีนเริง ทำเพื่อเลี้ยงพราหมณ์ ทำเพื่อชำระล้างบาป ทำในมงคลคราวตั้งครรรภ์ เกิด ตั้งจุก ทำเพื่ออัญเชิญเทวดา ทำเพื่อความสวัสดิในคราวเดินทางไกล ทำเพื่อบำเพ็ญความสุขสบายและเป็นสิริแก่ทรัพย์สมบัติ

4. พิธีบูชาเทวดา

ข้อปฏิบัตินี้มีแตกต่างกันตามชั้นวรรณะ วรรณะคัมภีร์มีพิธีแปลกไป สำหรับวรรณะสูงมีพิธี ดังนี้

1) สวดมนต์ภาวนา สนานน่าย ชักกระพิน และสังเวยเทวดาทุกวันอย่างเคร่งครัด

2) พิธีสมโภช ถือศีลและวันทุกคืนสัทธิ

3) ไปนมัสการบำเพ็ญกุศลในเทวาลัย เพื่อแสดงความเคารพเทพเจ้าที่ตนนับถือ

ชาวฮินดูถึงแม้จะไม่เชื่อในเรื่อง 3 ประการ คือ คัมภีร์พระเวทเป็นของทิพย์ศักดิ์สิทธิ์ พราหมณ์เป็นนักบวชผู้แทนจากพระเป็นเจ้าและการกำหนดชนชาติเป็นชั้นวรรณะเป็นหลักพระเป็นเจ้าประทานมา แต่ถ้าปฏิบัติตามกฎปฏิบัติตามประเพณีของฮินดูที่กำหนดไว้ คือ มีพิธีประจำบ้าน อาศัยพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธี โดยมีการอ่านประกาศและสาธยายข้อความในคัมภีร์พระเวท ก็ถือว่าเป็นฮินดูแท้ๆในตัวเองไม่มีใครทักท้วง เพราะข้อสำคัญอยู่ที่ตนจะต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับในขนบธรรมเนียม (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2507 : 163-168)

สรุป ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีกำหนดไว้อย่างชัดเจนตามวรรณะของตน วรรณะของชนถูกกำหนดไว้ในศาสนาบัญญัติ วรรณะถือกำเนิดตามชาติตระกูล แต่ละวรรณะมีข้อปฏิบัติที่แตกต่างกัน โดยมีพิธีกรรมที่สำคัญ 4 อย่าง คือ 1) พิธีกรรมเกี่ยวกับข้อปฏิบัติในวรรณะ ได้แก่ (1) การแต่งงาน เป็นหลักสำคัญของศาสนา คือจะแต่งงานกับต่างวรรณะไม่ได้เด็ดขาด แม้แต่วรรณะเดียวกันแต่ต่างโคตรก็ยังเป็นเรื่องที่ลำบาก ถ้าสมสู่ผิดชั้นวรรณะกัน ลูกที่เกิดมาจะถือว่าเป็นจัญทาล ซึ่งเป็นที่น่ารังเกียจของวรรณะต่างๆ (2) อาหารการกิน คือ วรรณะต่างกันกินร่วมกันไม่ได้ (3) อาชีพ คือ มีการจัดแบ่งไว้แตกต่างกัน ใคร

อยู่วาระใดต้องประกอบอาชีพของวาระนั้นๆ (4) เคหสถานที่อยู่ ห้ามไปตั้งถิ่นฐานนอกประเทศ แต่ปัจจุบันไม่ถือกันแล้ว 2) พิธีกรรมประจำบ้าน เป็นข้อปฏิบัติสำหรับวาระพราหมณ์ กษัตริย์และแพศย์ จะต้องกระทำ โดยอาศัยนักบวชพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธี ปัจจุบันจะกระทำเพียง 4 พิธี คือ (1) นามกรรม พิธีตั้งชื่อเด็ก (2) อันนปราศน์ พิธีป้อนข้าว (3) อุปนยนะ พิธีเข้าอาศรม หรือเริ่มการศึกษา และ (4) วิวาหะ พิธีแต่งงาน 3) พิธีศราทธ คือ พิธีสังเวยบรรพบุรุษทางฝ่ายบิดาผู้ล่วงลับไปแล้วด้วยก้อนข้าวสุก กระทำขึ้นในวันหนึ่งที่หนึ่งก่อนวันเผาศพ เพื่อให้วิญญาณผู้ตายรอดพ้นจากความเป็นเปรตและพิธีกรรมนี้ยังเกี่ยวกับการมงคลด้วย เช่น ทำเพื่อเลี้ยงนักบวชพราหมณ์ ทำเพื่อชำระล้างบาป ทำเพื่อบำเพ็ญความสุขสบาย ฯลฯ และ 4) พิธีบูชาเทวดา ข้อปฏิบัตินี้แตกต่างกันตามวาระ สำหรับวาระสูงมีพิธี 3 อย่าง คือ (1) การสังเวยเทวดาทุกวันอย่างเคร่งครัด (2) ถือนีล และ (3) ไปนมัสการบำเพ็ญกุศลในเทวาลัยเพื่อแสดงความเคารพเทพเจ้าที่ตนนับถือ ส่วนวาระต่ำมีพิธีที่แปลกไปบ้างตามท้องถิ่นและนิกาย

3. พิธีกรรมของศาสนาคริสต์

พิธีกรรมของศาสนาคริสต์มีศูนย์กลางอยู่ที่พระเยซูคริสต์ ชาวคริสต์ร่วมเป็นหนึ่งเดียวกันในพิธีกรรม เพื่อได้แสดงออกถึงความศรัทธาที่มีอยู่ภายใน โดยอาศัยสัญลักษณ์ภายนอก พิธีกรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับชีวิต เพราะเป็นการสร้างสัมพันธ์กับพระเจ้า การแสดงออกถึงความศรัทธาภักดี ตลอดจนความรู้สึกรักใคร่ของตนที่มีต่อพระเจ้า รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนพี่น้องมนุษย์ด้วยกัน โดยมีพิธีกรรมสำคัญ 7 อย่าง เรียกว่า ศีล 7 (Seven Sacraments) ดังนี้

1. **พิธีศีลล้างบาป หรือพิธีจุ่มน้ำ** (Baptism) (โปรเตสแตนต์ เรียกว่า ศีลจุ่ม) ผู้นับถือศาสนาคริสต์ทุกคนต้องผ่านพิธีนี้เสียก่อน จึงจะเป็นชาวคริสต์โดยสมบูรณ์ ถือเป็นผู้บริสุทธิ์ตามแบบอย่างที่พระเยซูคริสต์เคยได้รับการปฏิบัติจากนักบุญยอห์นที่แม่น้ำจอร์แดน โดยพิธีการรับพิธีจุ่มน้ำ ที่ริมแม่น้ำจอร์แดน การรับศีลล้างบาปทำได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ไม่ต้องรับอีกตลอดชีวิต

พิธีกรรมนี้มีต้นกำเนิดจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาในบาปติดตัวมา เพราะมนุษย์สืบเชื้อสายมาจากต้นกำเนิดบรรพบุรุษ คือ อาดัม และ เอวา ที่ได้ทำบาปไว้ เพราะการขัดขืนคำสั่งพระเจ้า พิธีศีลล้างบาป ปกติพระเจ้าจะทำให้กับเด็กที่มีอายุระหว่าง 12-14 ปี โดยการอุ้มเด็กจุ่มในอ่างน้ำมนต์ทั้งตัว แต่บางกรณีจุ่มเฉพาะศีรษะหรือให้น้ำรดที่หน้าผากตามพิธีกรรมของแต่ละนิกาย ในนิกายออร์ทอดอกซ์จะทำกับเด็กทุกคน ไม่จำกัดอายุโดยการเจิมด้วยน้ำมันมะกอกที่หน้าผาก หลังหรือเจิมที่หน้าผากเป็นรูปไม้กางเขน แล้วนำเด็กไปประกอบพิธีที่หน้าโบสถ์อีกครั้งหนึ่ง

2. **พิธีศีลกำลังหรือพิธีรับพระจิต** (Confirmation) เป็นพิธีต่อจากพิธีล้างบาป เพื่อเป็นการย้ำหรือแสดงความมั่นคงของจิตใจที่มีต่อศาสนา เป็นการยืนยันว่าจะนับถือพระเจ้าอย่างแท้จริง โดยบาทหลวงจะเป็นผู้ทำพิธีเจิม ทาน้ำมันลงบนแก้ม ตัวเด็กเป็นรูปไม้กางเขน ต่อจากนั้นจะให้เด็กกินขนมปังเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าผู้นั้นได้รับความรอดในนามพระบิดา พระบุตรและพระจิต นั่นก็คือพระจิตของพระเจ้าได้เข้าไปในจิตของผู้เข้าพิธีนี้แล้ว (ศรีคำ บัวโรย, 2544 : 167-168)

3. **พิธีศีลมหาสนิทหรือพิธีบูชาขอบพระคุณ** (Holy Communion) (โปรเตสแตนต์ เรียกว่า มิสซาหรือพิธีนมัสการพระเจ้า (Holy Mass)) พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่พระเยซูคริสต์ได้ยึดเอาแนวทางธรรมเนียมประเพณีของชาวยิวที่จัดทำพิธีบูชา เพื่อขอบพระคุณพระเยซูฮวาม้าเป็นหลักปฏิบัติ แต่พระเยซูได้ปรับแต่งและประยุกต์ให้ตรงกับพระประสงค์ของพระองค์ ในการมอบพระองค์ให้เป็นอาหารเลี้ยงวิญญาณของมนุษย์ในแนวทางของพระองค์เอง พิธีกรรมนี้ในพระคัมภีร์ใหม่ได้เล่าถึงการกระทำของพระเยซูในขณะที่รับประทานอาหารค่ำครั้งสุดท้ายของพระองค์ คือการหยิบขนมปังและถ้วยเหล้าองุ่น แล้วทรงกล่าวคำขอบพระคุณพระเจ้าที่ทรงประทานให้ ด้วยเหตุนี้ บรรดาเหล่าสาวกจึงได้ยึดแนวทางที่พระเยซูกระทำ แล้วนำมาปฏิบัติและถูกถ่ายทอดมาสองพันปี ไปยังดินแดนต่างๆ ที่หลากหลายทั้งด้านภาษาและวัฒนธรรมให้เป็นแนวทางเดียวกัน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : 100-101)

พิธีศีลมหาสนิทเป็นพิธีกรรมที่ชาวคริสต์พากันไปทำพิธีในโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ เพื่อน้อมจิตระลึกถึงการสิ้นพระชนม์ของพระเยซูคริสต์บนไม้กางเขน ก่อนเข้าพิธีต้องมีการสวดมนต์ พระผู้ทำพิธีจะแจกขนมปังและเหล้าองุ่นมารับประทานร่วมกัน อันเป็นสัญลักษณ์ที่ได้รับเอาพระวรกายและพระโลหิตของพระเยซูเจ้าเข้าไปเป็นหนึ่งเดียวกับตน กลายเป็นประชากรของพระเจ้า มีความเชื่อมโยงกับชาวคริสต์คนอื่นๆ ด้วยสายสัมพันธ์แห่งความรักที่มีต่อกัน

ชาวคริสต์นิกายคาทอลิกเชื่อว่า พระเยซูคริสต์ประทับอยู่จริงในปัจจุบันในพิธีบูชาขอบพระคุณ พิธีนี้ปกติพระคาทอลิกกระทำทุกวัน โดยเฉพาะในวันอาทิตย์เป็นวันที่ระลึกถึงพระเยซูคริสต์กลับคืนพระชนม์ชีพ อาจมีพิธีหลายรอบเพื่อบริการสัตบุรุษ เพื่อการพึ่งพระวอนของพระเจ้า ฟังเทศน์ อธิษฐาน สรรเสริญพระเจ้าพร้อมกัน การรับแผ่นขนมปังทรงชีวิต อาหารฝ่ายจิต พิธีกรรมมีความเข้มข้นโดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญทางศาสนา คือ ในช่วงต้นเดือนพฤษภาคม โอกาสคริสต์สมภพช่วงประมาณมีนาคมหรือเดือนเมษายน ซึ่งเป็นเทศกาลสมโภช ปัสกา (Pasqua)

ปัสกา แต่เดิมเป็นการฉลองของชาวยิว โดยมีพิธีการกินขนมปังไร้เชื้อกับเนื้อแกะ ในภาษาฮีบรู แปลว่า การข้ามหรือการกระโดดผ่าน เพื่อระลึกที่พระเจ้าช่วยให้พวกเขารอดพ้นจากการเป็นทาสของชาวอียิปต์ แต่เทศกาลปัสกาของชาวคริสต์ เป็นการฉลองเหตุการณ์ที่พระเยซูทรงไถ่บาปของมนุษย์ ด้วยการยอมการรับทรมานจนสิ้นพระชนม์และการฟื้นคืนชีพ ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวมีเครื่องหมายผ่านจากความตายและกลับคืนชีพ เป็นสัญลักษณ์ของการข้ามผ่านจากความทุกข์สู่ความยินดี จากบาปและความตายสู่ชีวิตใหม่ เทศกาลนี้มีชื่อเรียกในภาษาอังกฤษว่า **อีสเตอร์** (Easter) (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2560 : 174)

4. **พิธีศีลสารภาพบาป** (Confession) เป็นความเชื่อที่ว่า บาปที่ผู้ใดก็ตามที่ทำลงไปแล้วจะถูกชำระล้างและได้รับการยกโทษให้จากพระเจ้า เป็นพิธีบอกความผิดหรือบาปของตนแก่บาทหลวง เพื่อพระหรือบาทหลวงจะได้อภัยโทษให้กับผู้ที่แสดงบาปของตนเอง (ศรีคำ บัวโรย, 2544, : 169)

5. **พิธีศีลเจิมครั้งสุดท้าย** (Extreme Unction) พิธีนี้ทำแก่ผู้ป่วยใกล้จะสิ้นชีวิต ถือเป็นพิธีชำระบาปครั้งสุดท้ายให้ผู้ป่วยได้ระลึกถึงพระเจ้า จะได้ไม่สับสนหนทางที่จะไปสู่อาณาจักรของพระเจ้า เพื่อให้บาปที่มีอยู่ไม่ติดตัวก่อนที่จะต้องเดินทางไปสู่สถานพิพากษา

แต่เดิมจะเป็นญาติพี่น้องของผู้ป่วยที่เจิมให้น้ำมันศักดิ์สิทธิ์ แต่หากผู้ป่วยมีอาการหนักจะเจิมโดยพระสังฆราชหรือบาทหลวง พิธีกรรมจะเริ่มด้วยการอ่านพระคัมภีร์ การเทศน์เพื่อเตือนใจ จากนั้นจึงทำการปรกมือเหนือศีรษะของผู้ป่วย ก่อนจะเสกน้ำมันแล้วนำมาเจิมที่หน้าผากและมือ เพื่อขอให้เขามีกำลังใจทางจิตวิญญาณและแน่วแน่ในความเชื่อแม้ทนทุกข์จากความเจ็บป่วย

6. **พิธีศีลบวช (Ordination)** เป็นพิธีกรรมในการรับผู้ที่ปวารณาตัวเข้าเป็นพระธรรมทูตของศาสนาจักรและรับใช้ประชากรของพระเจ้า ผู้ที่จะเข้ารับการบวชเป็นบาทหลวงได้ ต้องผ่านการรับศีลล้างบาปและศีลกำลังมาแล้ว มีคุณสมบัติในเรื่องการมีศีลธรรมอันดีพร้อม ทั้งเชื่อมั่นว่าตนเองได้รับการดูแลจากพระเจ้าให้มาเป็นพระธรรมทูตพิเศษของศาสนาจักร ซึ่งการบวชนั้นมีหลายขั้นตอนและหลายระดับแตกต่างกันไป

7. **พิธีศีลสมรสหรือพิธีแต่งงาน (Matrimony)** เป็นพิธีกรรมที่จะทำการผูกพันหญิงชายไว้ด้วยกัน การประกอบพิธีกรรมจะกระทำโดยบาทหลวง ดังนั้น การทำพิธีการสมรสจึงกลายเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา เมื่อสมรสกันไปแล้วการหย่าจะเป็นเรื่องต้องห้าม เหตุเพราะในคำสอนของศาสนาคริสต์การมีความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาเป็นความสัมพันธ์ตามกฎของพระเจ้า คริสตจักรที่คู่สมรสแต่ละคู่ตั้งขึ้นมาจึงเป็นสถาบันศักดิ์สิทธิ์ เป็นความสัมพันธ์ที่ยกเลิกไม่ได้ พิธีกรรมการแต่งงานจะทำการระหว่างพิธีศีลมหาสนิท บาทหลวงจะไปอยู่หน้าคู่บ่าวสาวและจะมีพยานเป็นชายหญิงอีกคู่หนึ่ง เมื่อบาทหลวงประกาศความเป็นคู่แต่งงานไปแล้ว จะมีการแลกแหวนที่มีการเสกแล้วให้ระหว่างกัน ความศักดิ์สิทธิ์ของการสมรสอยู่ที่คู่บ่าวสาวให้คำมั่นสัญญาด้วยตนเอง ว่าเขาทั้งสองจะเป็นเนื้อเดียวกัน ยกย่องให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งในยามทุกข์ ยามสุข เวลาเจ็บไข้หรือเวลาสบายดี ตลอดชีวิต การสมรสจึงต้องมีใจอิสระ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2560 : 172)

นิกายในศาสนาคริสต์ที่ประกอบพิธีกรรมศีลศักดิ์สิทธิ์ครบทั้ง 7 ศีล มีเพียงนิกาย **โรมันคาทอลิก** กับ **นิกายออร์ทอดอกซ์** เท่านั้น ส่วน นิกายโปรเตสแตนต์ จะประกอบพิธีศีลศักดิ์สิทธิ์เพียง 2 ศีล ได้แก่ ศีลล้างบาปและศีลมหาสนิทเท่านั้น เพราะนิกายโปรเตสแตนต์ไม่เชื่อว่าบาทหลวงมีอำนาจในการอภัยบาป การอภัยบาปสามารถทำได้เองโดยสารภาพต่อพระเจ้าเป็นหมู่คณะ ไม่ยกย่องนักบุญ ไม่ประดิษฐานรูปเคารพใดๆ เพราะถือว่าเป็นเรื่องนอกคัมภีร์ บนไม้กางเขนจะไม่มีรูปพระเยซูถูกตรึงอยู่บนกางเขน

สรุป ศาสนาคริสต์มีพิธีกรรมเพื่อได้แสดงออกถึงความศรัทธาที่มีอยู่ภายในและภายนอกต่อพระเจ้า พิธีกรรมมีความสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตของชาวคริสต์อย่างมาก เพราะเป็นการสร้างความสัมพันธ์และแสดงออกถึงภักดีต่อพระเจ้า สร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนพี่น้องหรือมนุษยด้วยกัน มีการประกอบพิธีกรรมหรือศีล 7 อย่าง คือ 1) พิธีศีลล้างบาปหรือศีลจุ่มน้ำ (นิกายโปรเตสแตนต์ เรียกว่า ศีลจุ่ม) ผู้นับถือคริสต์จะต้องผ่านพิธีนี้เสียก่อน จึงจะเป็นชาวคริสต์โดยสมบูรณ์ ซึ่งผู้ผ่านพิธีกรรมนี้ถือเป็นผู้บริสุทธิ์ตามแบบอย่างที่เราเคยรับรู้พิธีจุ่มน้ำ พิธีกรรมนี้รับได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ไม่ต้องรับอีกตลอดชีวิต 2) พิธีรับพระจิตหรือศีลกำลัง เป็นพิธีกรรมเพื่อแสดงความมั่นคงของจิตใจที่มีต่อศาสนา เพื่อยืนยันว่าจะนับถือพระเจ้าอย่างแท้จริง 3) พิธีศีลมหาสนิท (โรมันคาทอลิก เรียกว่า พิธีบูชาขอบพระคุณ โปรเตสแตนต์ เรียกว่า **มิสซา** หรือพิธีนมัสการพระเจ้า) เป็นพิธีกรรมที่พระเยซูมอบพระองค์ให้เป็นอาหารเลี้ยงวิญญาณ

ของมนุษย์ขณะรับประทานอาหารคำ พิธีกรรมนี้ส่วนมากจะมีทุกวันอาทิตย์ เพื่อน้อมจิตระลึกถึงการสิ้นพระชนม์ของพระเยซู ก่อนเข้าพิธีต้องสวดมนต์ บาทหลวงผู้ทำพิธีจะแจกขนมปังและเหล้าองุ่นมา รับประทานร่วมกัน แล้วกล่าวคำขอบพระคุณพระเจ้าที่ทรงประทานให้ 4) พิธีศีลสารภาพบาป เป็นพิธีบอกความผิดบาปของตนแก่บาทหลวง เพื่อที่พระเจ้าจะได้อภัยโทษให้ 5) พิธีศีลเจิมครั้งสุดท้าย เป็นพิธีชำระบาปครั้งสุดท้ายให้ผู้ป่วยได้ระลึกถึงพระเจ้า เพื่อจะได้ไม่ลืมหนทางไปสู่อาณาจักรของพระเจ้า เพื่อให้บาปที่มีอยู่ไม่ติดตัวไปก่อนถึงวันพิพากษา 6) พิธีศีลบวช เป็นพิธีกรรมสำหรับผู้ที่จะบวชเป็นภิกษุ ต้องผ่านการรับศีลล้างบาปและศีลกำลังมาแล้ว และ 7) พิธีศีลสมรส เป็นพิธีกรรมทำการผูกพันหญิงชายไว้ด้วยกัน โดยมีบาทหลวงเป็นผู้ทำพิธี ถือเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ของศาสนา เมื่อสมรสกันแล้ว การหย่าร้างจะเป็นเรื่องต้องห้าม เพราะถือว่าเป็นความสัมพันธ์ตามกฎหมายของพระเจ้า

อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมทั้ง 7 อย่าง มีเพียงนิกายโรมันคาทอลิกและนิกายออร์ทอดอกซ์เท่านั้นที่ประกอบพิธีครบทั้ง 7 อย่าง แต่นิกายโปรเตสแตนต์จะประกอบพิธีเพียง 2 อย่าง คือ ศีลล้างบาปและศีลมหาสนิทเท่านั้น

4. พิธีกรรมของศาสนาอิสลาม

พิธีกรรมสำคัญของศาสนาอิสลาม แบ่งออกได้ 6 ประเภท ดังนี้

1. พิธีแต่งงาน

การแต่งงาน (นิกะฮ์) เป็นการร่วมชีวิตกันระหว่างชายหญิง ซึ่งมุสลิมจะต้องกระทำให้ถูกต้องตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม การแต่งงานไม่ได้หมายถึงเพียงการอยู่ร่วมกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายหรือได้เสียกันเท่านั้น แต่จะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของอัลลอฮ์ 5 ประการ อย่างครบถ้วนจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้โดยเด็ดขาด ดังนี้

- 1) คู่สมรสฝ่ายชาย (เจ้าบ่าว)
- 2) คู่สมรสฝ่ายหญิง (เจ้าสาว)
- 3) ผู้ปกครองฝ่ายหญิง (วะลีย์)
- 4) ต้องมีพยานชาย 2 คน
- 5) ต้องมีคำเสนอ (อิญาบ) และคำสนอง (กอบูล)

คู่สมรสต้องเป็นชายแท้ หญิงแท้ ฝ่ายหญิงต้องมีตัวตนแน่นอน เป็นผู้ที่ศาสนาอนุญาตให้แต่งงานกันได้ กล่าวคือศาสนาห้ามแต่งงานกับแม่ ลูก พี่สาว น้าหรือญาติทางสายเลือดเดียวกัน ต้องไม่มีพันธะผูกพันใดๆ เช่น กำลังเป็นภรรยาของผู้อื่นและไม่อยู่ในเงื่อนไขใดๆ ได้แก่ หญิงที่สามีตายยังไม่พ้นกำหนด 4 เดือน หญิงกำลังมีครรภ์ ต้องคลอดเสียก่อน หญิงที่เพิ่งหย่ากับสามียังไม่พ้น 3 เดือน

นอกจากนี้ หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ใช่มุสลิม ฝ่ายที่เป็นมุสลิมจะต้องสอนให้อีกฝ่ายกล่าวคำปฏิญาณตัวเป็นมุสลิมและให้รู้หลักการศรัทธาก่อน หลังจากเข้ารับอิสลามแล้วเสร็จถึงจะแต่งงานกันได้ (การีม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 308)

ผู้ปกครองฝ่ายเจ้าสาวต้องเป็นผู้มีสิทธิอันชอบด้วยบทบัญญัติของศาสนา ซึ่งมีบิดา ปู่ ฟี หรือ น้องชายของบิดาเจ้าสาว ถ้าผู้ปกครองฝ่ายหญิงที่ไม่ใช่ปู่หรือบิดาของเจ้าสาว ต้องขอความยินยอมจาก เจ้าสาวเสียก่อน การขอความยินยอมต้องทำโดยแจ้งชัด ผู้ที่จะทำพิธีต้องได้รับการมอบอำนาจจากผู้ปกครองฝ่ายหญิงเสียก่อน และมีการมอบหมายอย่างชัดเจน การแต่งงานต้องมีพยานที่เป็นมุสลิมชาย 2 คน โดยได้ยินได้รู้เห็นการแต่งงาน ได้ยินคำเสนอและคำสนองในครั้งนี้อย่าง

คำเสนอและคำสนองในการแต่งงาน ต้องกล่าวจากปากผู้ปกครองฝ่ายหญิงกับเจ้าบ่าว เช่น ผู้ปกครองฝ่ายหญิง กล่าวว่า “ข้าพเจ้าทำการนิกะฮ์ท่านกับนางสาว...บุตรของ...ด้วยมะฮัรเป็นจำนวนทองหนัก 1 บาท” ให้เจ้าบ่าวรับสนองรับว่า “ข้าพเจ้ารับนิกะฮ์นี้ด้วยมะฮัรที่กล่าวนั้น” คำว่า มะฮัร หมายถึง สินสอดหรือทรัพย์สินที่ตกลงกันว่าจะมอบแก่ผู้จะเป็นเจ้าสาว ทรัพย์สินนี้เป็นของเจ้าสาวโดยตรง ไม่ใช่ของบิดา มารดาแต่ประการใด นอกจากจะยกให้ที่หลังตามความสมัครใจของเจ้าสาว (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : 73)

2. พิธีทาร์กแรกเกิด

เมื่อครบกำหนดคลอด พันปีที่ทาร์กหลุดพ้นจากครรภ์ของมารดา ผู้อยู่ในเหตุการณ์ควรต้อนรับ การออกมาสู่โลกของทารก ด้วยการกล่าวประโยคปฏิญาณ ต่อมาให้กล่าวอะซาน (กล่าวเรียกละหมาด) ใส่หูขวาและกล่าวอิกอมะฮ์ (เรียกละหมาดครั้งที่สอง) ใส่หูซ้าย โดยผู้ปกครองจะปฏิบัติ ดังนี้

- 1) ตั้งชื่อที่ดี เช่น อับดุลเราะห์มาน มฮัมมัด อะลี อีซา
- 2) อะกิเกาะฮ์ คือการเชือดสัตว์พลีทานแจกคนยากจน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : 74) อะกิเกาะฮ์จะมีขึ้นเนื่องในวาระที่มีบุตร ซึ่งมีสุนัตให้เชือดสัตว์ทำอะกิเกาะฮ์ให้ วันที่ 7 นับจากวันคลอด แต่จะเชือดหลังจากวันนั้นก็ได้ สัตว์ที่ใช้ทำอะกิเกาะฮ์ คือ แพะ แกะ วัว ควาย ถ้า เด็กที่คลอดออกมานั้นเป็นเพศชาย ควรทำอะกิเกาะฮ์ 2 ตัว ส่วนเพศหญิงควรทำอะกิเกาะฮ์ 1 ตัว โดยให้ บิดาหรือปู่เป็นคนเชือดให้ สำหรับเนื้อสัตว์อะกิเกาะฮ์จะแจกเป็นเนื้อหรือทำเป็นอาหารแจกแก่คนยากจน ก็ได้ (การิม อับดุลละฮ์, ม.ป.ป. : 323-324)

- 3) การทำพิธีตัดผมหรือโกนผมแก่เด็กที่เกิดใหม่ ถ้าบิดามารดาในฐานะบิดาจะต้องเชือดสัตว์ เป็นพลีเพื่อขอบคุณต่อพระผู้เป็นเจ้าที่ทรงประทานทารกมาให้ก่อน เมื่อเชือดสัตว์ทำอะกิเกาะฮ์แล้ว จึงทำ พิธีตัดหรือโกนผมเด็กได้ (กะมารุล ชุกรี, 2540 : 21)

3. พิธีสุนัต

การเข้าสุนัต เป็นการขลิบหนังปลายอวัยวะเพศชาย เป็นประเพณีของชาวมุสลิมที่สืบทอดมาจาก ชาวยิวและชาวคริสต์ ทำโดยการใช้นิ้วบีบหนังหุ้มปลายให้ยืดออกพอประมาณ จากนั้นใช้ของมีคมที่ พอหาได้ตามแต่ในยุคสมัยนั้นๆ ตัดผ่านผิวหนังหุ้มเฉพาะส่วนที่ยึดพันจากปลายขององคชาติอย่างรวดเร็ว และปล่อยให้เลือดหยุดไหลเอง (มุสลิมไทยโพสต์, ม.ป.ป. : 7/07/2566)

ผู้ที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม จะต้องทำสุนัตเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ ส่วนเด็กชายมุสลิมจะทำ สุนัตเมื่อแรกเกิดได้ 3 วัน หรือ 5-6 วัน หรือก่อนที่จะบรรลุนิติภาวะ เพื่อความสะอาดของร่างกาย เวลาที่จะประกอบพิธีทางศาสนา ในวันทำพิธีจะแต่งตัวให้เด็กอย่างสวยงาม แล้วให้เด็กกินขนมขวัญที่

ประกอบด้วย กะละแม ขนมะพร้าว ข้าวพอง ขนหมก ข้าวเหนียวหวาน แล้วเสียน้ำให้เด็ก หลังจากนั้นก็จะ
ชลีบปลายอวัยวะเพศด้วยมิดหอม ส่วนจะชลีบโดยหอมที่บ้านหรืออาจเป็นหอมจากโรงพยาบาล ก็
แล้วแต่ความยินยอมของครอบครัว (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2553 : 407)

4. พิธีศพ

ศาสนาอิสลามบัญญัติให้มุสลิมที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องทำต่อผู้ตาย 4 ประการ คือ

1) ต้องอาบน้ำให้ศพ คือถ้าผู้ตายเป็นชาย ผู้อาบให้ควรเป็นชาย ถ้าผู้ตายเป็นหญิง ผู้อาบ
ให้ควรเป็นหญิงและให้พี่น้องเป็นผู้อาบให้ ต้องอาบในที่มิดชิด จุดของหอม เช่น กำยาน ฐูปหอม ในขณะที่
อาบ

2) ต้องห่อศพให้ คือเมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วต้องห่อศพให้ผู้ตาย

3) ต้องละหมาดให้ผู้ตาย คือเมื่อนำศพไปวางยังที่จะทำพิธีละหมาด โดยเลือกญาติที่
ใกล้ชิดทางสายโลหิตทำหน้าที่เป็นอิมาม

4) ต้องนำศพไปฝังให้ คือเมื่อละหมาดให้ผู้ตายเสร็จแล้ว ให้รับนำไปฝังในที่อันอน ต้อง
จัดการฝังให้เรียบร้อยภายใน 24 ชั่วโมง

ข้อสำคัญคือ ห้ามการพบูชาที่หลุมฝังศพเด็ดขาด จะไม่มีการไว้อาลัย ซึ่งการฝังนั้นจะต้องขุดหลุม
ให้ลึกพอที่จะระงับกลิ่นที่จะมีภายหลังได้ สามารถป้องกันไม่ให้สัตว์ร้ายมาคุ้ยเขี่ยศพนั้น (การีม อับดุล
เลาะห์, ม.ป.ป. : 225-237)

5. พิธีทำกุรบาน

ในช่วงระยะเวลาวันอีดิลอัฎฮา (วันเฉลิมฉลองการเชือดสัตว์เพื่อพลีทาน) ของทุกๆ ปี จะมีการ
ปฏิบัติกิจกรรมที่สำคัญยิ่งและได้รับผลบุญตอบแทนจากการเชือดสัตว์เพื่อทำกุรบาน การทำแบบ
นี้ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยของ นบี อัมรุลอุมม์ ซึ่งอยู่ในฐานะที่จะทำได้ไม่ควรละเลยข้อปฏิบัตินี้ อย่าง
น้อยก็ควรทำสักครั้งหนึ่งในชั่วชีวิต ถึงแม้จะไม่มีเงินซื้อสัตว์ก็ตามแต่ก็ควรทำกันทุกคน เพราะผู้กระทำจะได้ผล
บุญอย่างยอดเยี่ยม

เวลาในการทำกุรบาน คือเริ่มเชือดได้ตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นของเช้าวันอีดิลอัฎฮา (อีดิล เป็นอาหรับ
มาจากคำว่า อีด แปลว่า รื่นเริง เฉลิมฉลอง และ อัฎฮา แปลว่า เชือดสัตว์พลีทาน) นบี มุฮัมมัด ได้กล่าวไว้
ว่า “วันอีดิลอัฎฮาไม่มีการรักใคร่ใดๆ ของมนุษย์ จะเป็นทีโปรดปรานรักใคร่ของอัลลอฮ์ ดียิ่งไปกว่าการ
เชือดทำกุรบาน” (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2553 : 408)

สัตว์ที่ใช้ทำกุรบาน คือ อูฐ วัว ควาย แพะ แกะ กบฏ อูฐต้องมีอายุ 5 ปีบริบูรณ์ ใช้ทำกุรบานได้ 7
ส่วน ดังนั้น จึงรวมกันทำ 7 คนต่ออูฐตัวเดียวก็ได้หรือจะทำคนเดียวก็ยังดี วัวและควายต้องมีอายุ 2 ปี
บริบูรณ์ ทำกุรบานได้ 7 ส่วน แพะต้องมีอายุ 2 ปีบริบูรณ์ ทำกุรบานได้ 1 ส่วน แกะและกบฏ ต้องมีอายุ 1
ปีบริบูรณ์หรือเปลี่ยนฟันแล้วทำกุรบานได้ 1 ส่วน

สัตว์จะทำกุรบาน ต้องอ้วนสมบูรณ์ปราศจากสิ่งตำหนิหรือโรค ควรมีลักษณะสวยงามสง่า สัตว์ที่
ห้ามทำกุรบานไม่ได้ ได้แก่ สัตว์ที่เป็นโรคหรือพิการหรือไม่สมบูรณ์ เช่น ตาบอด หูแหว่ง เขาหัก ไม่มี
ฟัน กระแจะกรน มีท้อง (วาริส มุสลิม, 2559 : 7/07/2566)

การแจกเนื้อสัตว์ที่ทำกุรบ้านั้น ให้แจกแก่คนยากจนและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ควรเก็บไว้กินเพียงเล็กน้อยเท่านั้น (การิม อับดุลเลาะห์, ม.ป.ป. : 322)

6. ประเพณีการแต่งกาย

อิสลามกำหนดไว้อย่างรัดกุม ไม่ให้เปิดเผยเน้นสัดส่วน ห้ามผู้ชายแต่งตัวเป็นหญิงและหญิงทำตัวเป็นชาย เพศชายต้องปกปิดร่างกายอย่างน้อยตั้งแต่สะดือจนถึงหัวเข่า ห้ามใส่ผ้าไหม ห้ามใส่ทองคำ เพศหญิงต้องปกปิดร่างกายทั้งหมดและคลุมศีรษะ เปิดเผยได้เฉพาะใบหน้าและมือทั้ง 2 ข้าง (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2560 : 141)

สรุป พิธีกรรมสำคัญของศาสนาอิสลามมี 6 ประเภท คือ 1) พิธีแต่งงาน เป็นพิธีกรรมที่ถูกบัญญัติในอัลกุรอาน มีข้อบังคับ มีกฎปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ชัดเจน ต้องปฏิบัติตามอย่างครบถ้วน เช่น คู่สมรสต้องเป็นชายแท้หญิงแท้ มีตัวตนที่แน่นอน เป็นบุคคลที่ศาสนาอนุญาตให้แต่งงานได้ หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ใช่มุสลิม จะต้องกล่าวคำปฏิญาณตัวเป็นมุสลิมก่อน จึงจะแต่งงานกันได้ 2) พิธีทารกแรกเกิด เป็นพิธีกรรมต้อนรับทารกที่หลุดพ้นจากครรภ์มารดาสู่โลก มีข้อปฏิบัติ ได้แก่ (1) ตั้งชื่อที่ดีให้ (2) การเชือดสัตว์พลีทานแจกคนยากจน ที่เรียกว่า อะดีเกาะฮ์ และ (3) การทำพิธีตัดผมเด็กที่เกิดใหม่ 3) พิธีสุนัต เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากยิว โดยการใช้ไม้หนึบคั้นหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศชายแล้วขลิบออก 4) พิธีศพ เป็นพิธีกรรมที่อิสลามบัญญัติให้มุสลิมที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องทำให้ผู้ตาย เช่น อาบน้ำให้ศพ ห่อศพ ละหมาดให้ผู้ตาย นำศพไปฝังให้ โดยให้เรียบร้อยภายใน 24 ชั่วโมง ที่สำคัญห้ามเคารพบูชาที่หลุมศพเด็ดขาด 5) พิธีทำกุรบ้าน เป็นพิธีกรรมการเชือดสัตว์เพื่อพลีทาน เนื่องในวงเฉลิมฉลองของทุกๆ ปี พิธีกรรมนี้สืบทอดปฏิบัติมาตั้งแต่สมัย นบี อิบรอฮีม ไม่บังคับให้มุสลิมทุกคนทำ แต่มุสลิมทุกคนควรทำ เนื่องจากว่า การทำกุรบานจะได้ผลบุญตอบแทนมากมายยอดเยี่ยม และ 6) ประเพณีการแต่งกาย อิสลามกำหนดไว้อย่างรัดกุม คือ ห้ามชายแต่งเป็นหญิง ต้องปกปิดร่างกายตั้งแต่สะดือจนถึงหัวเข่า ห้ามหญิงแต่งเป็นชาย ต้องปกปิดร่างกายทั้งหมดรวมถึงคลุมศีรษะ เปิดเผยได้เฉพาะใบหน้าและมือเท่านั้น ห้ามใส่ผ้าไหม ห้ามใส่ทองคำ

5. สรุปท้ายบท

จากการเปรียบเทียบในหัวข้อพิธีกรรม พบว่า ทั้ง 4 ศาสนา มีพิธีกรรมเป็นเครื่องมือเพื่อให้ศาสนิกชนร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ก่อให้เกิดความรักใคร่ ประองตอง สามัคคี เกิดผลสำเร็จร่วมกันในหมู่คณะ ช่วยสร้างความเจริญรุ่งเรืองและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตตามความในศาสนาที่ตนนับถือ แต่ละศาสนามีพิธีกรรมเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามระเบียบแบบแผน เป็นเครื่องช่วยเสริมสร้างคุณค่าในตัวบุคคลด้านความประพฤติทางกายและวาจา เช่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความพร้อมเพรียงและเป็นบันไดนำไปสู่ขั้นที่สูงขึ้น คือ ด้านจิตใจ

พิธีกรรมของศาสนาต่างๆ อาจแตกต่างกันไปตามกฎข้อบังคับของแต่ละนิกายในศาสนานั้นๆ กล่าวคือ พิธีกรรมของศาสนาอิสลามหรือพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นพิธีกรรมที่มีกฎที่บังคับชัดเจนเป็นรูปธรรมตามกฎหมายบัญญัติแห่งศาสนา เช่น พิธีแต่งงาน ศาสนาอิสลามมีบทบัญญัติว่า ต้องเป็นคู่

สมรสที่เป็นชายแท้ หญิงแท้ คู่สมรสต่างศาสนาต้องกล่าวคำปฏิญาณตัวเข้าเป็นมุสลิมก่อน ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีข้อบังคับว่า วรรณะที่ต่างกันจะแต่งงานกันไม่ได้โดยเด็ดขาด ศาสนาคริสต์บัญญัติว่า การแต่งงานเป็นความสัมพันธ์ตามกฎหมายของพระเจ้า จะหย่าร้างกันไม่ได้เด็ดขาด ส่วนศาสนาพุทธไม่มีข้อบังคับขึ้นกับความสมัครใจของบุคคล

อาจแตกต่างกันไปตามรูปแบบการศรัทธา เช่น พิธีที่ประกอบขึ้นตามศรัทธาเพื่อความดีงามเฉพาะตนในพระพุทธศาสนา ได้แก่ การบวช การรักษาศีลและการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีศีลบวชสำหรับผู้ปวารณาตัวเข้าเป็นบาทหลวงของศาสนาคริสต์ พิธีกรรมการเชือดสัตว์เพื่อพลีทานของอิสลาม ซึ่งไม่บังคับให้ทำขึ้น อยู่กับความพร้อมของแต่ละบุคคลหรือพิธีบวชพราหมณ์ของศาสนาฮินดู เป็นต้น

บทที่ 6

เปรียบเทียบศาสนสถานและสัญลักษณ์

ศาสนสถานเป็นสถาปัตยกรรมที่เกิดจากแรงศรัทธาของประชาชนผู้นับถือในศาสนา สร้างไว้เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีความสำคัญในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในแง่เป็นสิ่งแสดงถึงประวัติศาสตร์ บริบทความเชื่อของคนในช่วงเวลาของการสร้างศาสนสถานนั้นด้วย ส่วนสัญลักษณ์ก็มีเพื่อสื่อความหมายให้รับรู้ร่วมกันในสังคม เป็นสื่อความหมายที่แสดงความเป็นนัยหรือเงื่อนไขความคิดที่แฝงไว้ในรูปภาพ ใช้แสดงแทนภาษาพูดให้เป็นสื่อกลางที่จะถ่ายทอดข่าวสารแก่ผู้คน ซึ่งอาจจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจภาษา แต่ผู้ใช้จะเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ถ้าได้พบเห็นสัญลักษณ์ของศาสนาสื่อความหมายถึงอัตลักษณ์ที่เป็นสากล ให้ผู้ที่เห็นรู้ได้ว่าเป็นอะไร ดังนั้น ศาสนสถานและสัญลักษณ์จึงมีความสำคัญอย่างมากในศาสนานั้นๆ

ในบทที่ 6 จะได้ศึกษาเปรียบเทียบในหัวข้อเรื่องศาสนสถานและสัญลักษณ์ของทั้ง 4 ศาสนา ว่ามีลักษณะและความสำคัญอย่างไรบ้าง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ศาสนสถานและสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา

ศาสนสถานและสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา มีมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมอยู่ ศาสนสถานเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวกประทับและแสดงพระธรรมเทศนาแก่ประชาชน ส่วนสัญลักษณ์ที่เรียกว่า ธรรมจักร ก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการเริ่มประกาศพระสัทธรรมของพระองค์ หมายถึง วงล้อแห่งธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงหมุน คือ ธรรมะที่ทรงประกาศ ได้แก่ ความดีงามและความร่มเย็นเป็นสุข ดินแดนที่วงล้อแห่งธรรมนั้นหมุนไปถึงจะกลายเป็นดินแดนแห่งธรรม มีรายละเอียดดังนี้

ศาสนสถานของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีศาสนสถานอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ ศาสนสถานสำคัญและศาสนสถานทั่วไป ดังนี้

1. ศาสนสถานสำคัญ

สถานที่สำคัญลักษณะแรกนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระสูตรตันปิฎก ที่ฉนิกาย มหาวรรคว่า **สังเวชนียสถาน** เป็นสถานที่ที่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีจิตศรัทธาทั่วไปควรจะได้ดู ควรจะได้เห็น ควรจะเกิดสังเวช เมื่อจาริกไปสักการะยังเจดีย์สถานทั้ง 4 แห่งนี้ ถ้ามีจิตเลื่อมใสแล้วทำกาลกิริยาไป (ไม่หลงตายหรือระลึกถึงความดี) คนเหล่านั้นทั้งหมดหลังจากตายไปแล้วจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหามกุฏฯ, 2559 : 185) สังเวชนียสถาน 4 ตำบล ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ ได้แก่

1) **ลุมพินีวัน** (สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า) ในสมัยพุทธกาลลุมพินีวันเป็นสาธารณะ ตั้งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงเทวทหะ เมื่อพระนางสิริมหามายา ทรงมีพระครรภ์แก่ 10 เดือน ไกล

ถึงกำหนดคลอด ตามธรรมเนียมศาสนาพราหมณ์ในชมพูทวีป ฝ่ายหญิงจะต้องเดินทางไปคลอดบุตรที่บ้าน บิดามารดา คือ กรุงเทวทหะ แต่พอเดินทางมาถึงลุมพินีสถาน พระนางได้คลอดก่อนจะถึงบ้านเกิด ที่ใต้ต้นสาละ ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปัจจุบันอยู่ในตำบลลุมพินี ประเทศเนปาล สมัยก่อนอยู่ในเขตปกครองของประเทศอินเดีย แต่หลังสงครามแบ่งปันเขตแดน พ.ศ.2493 ลุมพินีวันจึงตกเป็นเขตของประเทศเนปาล

2) **พุทธคยา** (สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า) ปัจจุบันคือปริมณฑลพระศรีมหาโพธิ์ เมืองคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย เป็นสถานที่พระสมณโคดมได้ประทับนั่งที่ใต้โคนต้น ได้ทรงค้นพบอริยสัจ 4 อันเป็นหนทางแห่งความดับทุกข์โดยสิ้นเชิงหรือความหลุดพ้นจากวัฏสงสาร ที่เรียกว่า **ตรัสรู้** เป็นพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณหรือความเป็นพระพุทธเจ้า ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปัจจุบันต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นต้นที่ 4 ซึ่งเซอร์ อเล็กซานเดอร์ คันทิงแฮม นายทหารและนักโบราณคดีชาวอังกฤษได้นำต้นกล้าของต้นเดิมมาปลูกไว้ ณ สถานที่เดิมเมื่อปี พ.ศ.2423

3) **สารนาถ** (สถานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา) สังเวชนียสถานแห่งนี้เป็นป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แปลว่า เขตป่าอิสิปทานแก่สัตว์ ในเขตอุทยานมีสถูปสำคัญ เรียกว่า **ธัมเมกขสถูปเจดีย์** เป็นสถานที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา ชื่อว่าธรรมลักขणीปวัตตสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ ประกอบด้วยโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ในสมัยพุทธกาลชื่อว่าเมืองพาราณสี เคยเป็นเมืองหลวงของแคว้นกาสิ ปัจจุบันตั้งอยู่ในเมืองบานารัส (พาราณสี) รัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย

4) **สาละวันทยาน** (สถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน) คำว่า สาละวันทยานในพระไตรปิฎก เรียกว่า สาละวัน หมายถึง สถานที่ที่มีต้นสาละ ในสมัยพุทธกาลเป็นเมืองเอกหนึ่งในสองของแคว้นมัลละ อยู่ตรงข้ามฝั่งแม่น้ำคูกับเมืองปาฐะ ในสาละวันทยานมีสถูปใหญ่ เรียกว่า **มหาปรินิพพานสถูป** อันเป็นสถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ณ ที่ใกล้กันมีสถูปหนึ่ง เรียกว่า **มกุฏพันธเจดีย์** ซึ่งเป็นสถานที่จุดถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของพระพุทธเจ้า ปัจจุบันคือกุสินารา ตั้งอยู่ในอำเภอกุสินคร จังหวัดเทวรียา รัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย (วัดเทพศิรินทราวาส, 2559 : 34-105)

2. ศาสนสถานทั่วไป

สถานที่ลักษณะทั่วไปนี้ ประกอบด้วย 1) วัด อาวาสหรืออาราม เป็นที่อยู่ของพระภิกษุสามเณร และแม่ชีอยู่จำพรรษา ศึกษาพระธรรม ปฏิบัติธรรม เป็นสถานที่ซึ่งชาวพุทธใช้ประกอบศาสนกิจต่างๆ ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น การทำวัตรเช้า-เย็น การสวดพุทธมนต์ การฝึกสมาธิ การเวียนเทียน เป็นต้น 2) พุทธวิหารต่างๆ คืออาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ถือว่าเป็นสถานที่ประทับจำลองของพระพุทธเจ้า และ 3) โบราณสถานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ฯลฯ

สัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา

สัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนามีมากมายหลายอย่าง แต่แน่นอนอยู่แล้วเหลือ 2 ลักษณะ คือ สัญลักษณ์โดยตรงและสัญลักษณ์โดยอ้อม มีรายละเอียดดังนี้

1. สัญลักษณ์โดยตรง คือ พระพุทธรูป

ภาพที่ 1 พระพุทธรูปปางภูมิสัมพล

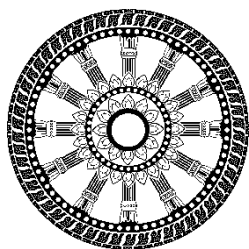
ที่มา: ห้องสมุดศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทราดิศ ดิศกุล, ม.ป.ป.

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในอิริยาบถต่างๆ ถือเป็นตัวแทนเพื่อให้ชาวพุทธได้ระลึกถึงพระคุณต่างๆ ของพระพุทธองค์ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ พระพุทธรูปจึงถือว่าเป็นสิ่งแทน คล้ายอนุสาวรีย์ ที่ทำให้ผู้พบเห็นน้อมจิตใจระลึกถึงพระพุทธองค์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ ยาดำรงราชานุภาพ, 2564 : 15) การนำอิฐ ปูน ดินทรายหรือโลหะ มาสร้างเป็นพระพุทธรูปไม่ได้ขัดกับ หลักคำสอนอย่างใดที่ใครหลายคนเข้าใจกัน เพราะพระพุทธรูปจัดเป็นพุทธเจดีย์ข้อ 1 ใน 4 ข้อ (สิ่งที่เตือนใจ ให้ระลึกถึง) ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เรียกว่า อุตเทสิกเจดีย์ หมายถึง เจดีย์ที่สร้างอุทิศ พระพุทธเจ้า ได้แก่ พระพุทธรูป นั่นเอง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2565 : 115) แต่ พระพุทธศาสนาก็มีการเตือนสติ สอนไม่ให้ไปยึดติดเพียงแค่การเคารพบูชาและขอพรพระพุทธรูปเพียง เท่านั้น แต่สอนให้ประพฤติปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธองค์ด้วย จึงจะถือว่าอยู่ใกล้พระพุทธองค์ เพราะ บุคคลที่ติดเพียงแค่วัตถุ ย่อมไม่ถือว่าอยู่ใกล้ชีวิตพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง

2. สัญลักษณ์โดยอ้อม แบ่งออกได้หลายประการ คือ

1) รอยพระพุทธบาท ในสมัยที่ยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป ได้มีการสร้างรอยเท้า (พระ บาท) ขึ้นเป็นสิ่งที่แทนพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นที่เคารพบูชาอย่างสูง พระบาทย่อมแทนทั้งองค์พระพุทธเจ้า และร่องรอยแห่งความดีที่พระพุทธเจ้าทรงประทับไว้ให้เป็นแบบอย่าง เหตุที่เป็นสัญลักษณ์เพราะเป็นสิ่งที่ ให้บุคคลน้อมระลึกถึงพระคุณต่างๆ ของพระพุทธเจ้า ซึ่งผู้สักการบูชาจะได้เจริญรอยตามอย่าง ที่เรียกว่า เจริญรอยตามพระยุคลบาท

2) ตราธรรมจักร

ภาพที่ 2 ตราธรรมจักร

ที่มา: www.google.com สืบค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2566

ธรรมจักร หมายถึง วงล้อคือพระธรรม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งวงล้อคือพระธรรมเทศนาสั่งสอนเมื่อใด เมื่อนั้นสันติก็เริ่มทอแสงขึ้นในโลก ในประเทศไทยนิยมใช้ตราธรรมจักรเป็นเครื่องหมายทางพระพุทธศาสนา มีการยกธงธรรมจักรขึ้นในวันสำคัญ เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชาและวันอาสาฬหบูชา

3) **ใบต้นโพธิ์** เหตุที่ใช้ใบโพธิ์เป็นสัญลักษณ์ เพราะใบโพธิ์เป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าทรงอาศัยร่มเงาในระหว่างเวลาที่ทรงบำเพ็ญเพียร และตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แท้จริงต้นไม้ชนิดนี้ชื่อว่า **อัสสัตถพฤกษ์** แต่เพื่อให้เป็นที่ระลึกถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จึงได้ชื่อว่าโพธิ์ แปลว่า **ตรัสรู้**

4) **ธงฉัพพัชณรังสี** เป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกาคิดขึ้น เริ่มใช้ธงนี้เมื่อปี พ.ศ.2493 สัญลักษณ์นี้จะพบได้ในประเทศต่างๆ ทั่วโลกที่นับถือพระพุทธศาสนา ธงฉัพพัชณรังสีจะติดหรือปักอยู่หน้าบ้านหรือในสถานที่ต่างๆ ทั่วไป แต่สำหรับชาวพุทธส่วนใหญ่ในประเทศไทยพอใจใช้ธงรูปธรรมจักรมากกว่า

ธงฉัพพัชณรังสี (รสีมี 6 สี) แสดงถึงความที่พุทธศาสนิกชนยกย่องพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ประทานความสว่างทั้ง 6 ทิศ ไม่ว่าจะเสด็จไปในที่ใดก็จะมีปัญญาค้นพบทางตา คือปัญญาของมหาชนให้สว่าง) ไม่ตกเป็นทาสของความหลงผิดต่างๆ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2534 : 302-306)

สรุป ศาสนสถานของพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ ชั้นแรกเรียกว่า **สังเวชนียสถาน** มีอ้างอิงในพระไตรปิฎกว่า เป็นสถานที่ให้เกิดความสังเวช ผู้มีจิตศรัทธาควรจะได้ดูได้เห็น หากได้พบเห็นแล้วถ้ามีจิตเลื่อมใสและระลึกถึงความดีที่ตนเองทำไว้ หลังจากตายไปแล้วจะเข้าโลกแห่งสวรรค์ ประกอบด้วย 1) สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า 2) สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า 3) สถานที่พระพุทธเจ้าเทศนาครั้งแรก และ 4) สถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ส่วนศาสนสถานชั้นรอง ได้แก่ 1) วัดหรืออาราม เป็นสถานที่พระภิกษุอยู่จำพรรษาและเป็นสถานที่ซึ่งชาวพุทธใช้ประกอบศาสนกิจต่างๆ ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า 2) พุทธวิหาร เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และ 3) โบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

สัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนามีมากมาย เมื่อย่นย่อลงแล้วมี 2 ลักษณะ คือ สัญลักษณ์โดยตรง ได้แก่ **พระพุทธรูป** เรียกว่า **อุเทสิกเจดีย์** หมายถึงเจดีย์ที่สร้างอุทิศพระพุทธเจ้า พระพุทธรูปสร้างขึ้นเพื่อให้ชาวพุทธได้ระลึกถึงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณและพระกรุณาคุณของพระพุทธเจ้า แต่ไม่ได้

สร้างมาเพื่อให้ชาวพุทธยึดติดเพียงแค่การบูชาขอพรอย่างที่หลายคนเข้าใจ ท่านสร้างเพื่อให้ผู้พบเห็นน้อมจิตใจระลึกถึงพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์เท่านั้น ผู้ปฏิบัติได้ย่อมเชื่อว่าผู้อยู่ใกล้พระพุทธองค์ ส่วนสัญลักษณ์โดยอ้อม ได้แก่ รอยพระพุทธบาท ตรารธรรมจักร (ชาวพุทธไทยนิยมใช้) ใบต้นโพธิ์และธงพัพพณรังสี (ชาวพุทธทั่วโลกใช้) ถือได้ว่าเป็นธงพระพุทธศาสนาสากล

2. ศาสนสถานและสัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาที่เน้นการประกอบพิธีกรรมเป็นหลัก ซึ่งแต่ละนิกายก็มีการสร้างสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่น ตามความเชื่อต่อเทพเจ้าที่ตนนับถือ ที่สำคัญศาสนสถานยังเป็นที่ประดิษฐานเทวรูปหรือเทพเจ้าที่ผู้สร้างศาสนสถานในท้องถิ่นนั้นนับถือ แต่ในนิกายใช้สัญลักษณ์ทางศาสนาเป็นอย่างเดียวกันหมด ซึ่งเป็นเครื่องบ่งบอกว่าเป็นชาวพราหมณ์-ฮินดู ดังนี้

ศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

โบสถ์พราหมณ์ คือศาสนสถานของพราหมณ์-ฮินดู โบสถ์พราหมณ์เรียกแตกต่างกันไปตามภาษาและภูมิภาค คือ ภาษาสันสกฤต ภาษาเนปาล ภาษาปัญจาบ ภาษาเบงกอลและภาษาฮินดี เรียกว่า มนเทียร์ ภาษากันนาดา เรียกว่า เทวสถาน ภาษาเตลูกู เรียกว่า เทวาลัย หรือ เทวสถาน ภาษาทมิฬ เรียกว่า โกยิล ภาษาบาห์ลี เรียกว่า ปูรา ในภาษาไทยได้นัยความหมายว่า เทวสถาน

โบสถ์พราหมณ์ ถือได้ว่าเป็นที่ประทับของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดู โบสถ์พราหมณ์สร้างขึ้นเพื่อนำมนุษย์กับเทพเจ้าเข้าหากัน ผ่านทางสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงแนวคิดและความเชื่อ สัญลักษณ์และโครงสร้างของโบสถ์พราหมณ์ มีรากฐานในความเชื่อแบบพระเวท ประกอบการใช้วงกลมและสี่เหลี่ยมจัตุรัส โบสถ์พราหมณ์แต่ละแห่งจะนำเอาองค์ประกอบทั้งปวงของจักรวาลวิทยาฮินดูเข้าด้วยกัน แสดงให้เห็นถึงสวรรค์ (พรหม) มนุษย์และโลกมนุษย์ (รวมทั้งแนวคิดของเวลาและชีวิตผ่านธรรมะ กามะ อรรถะ โมกษะและกรรมะ (George Michell, 1977 : 61-76)

โบสถ์พราหมณ์จะมีลักษณะรูปแบบที่หลากหลายตามความเชื่อและกรรมวิธีก่อสร้างที่แตกต่างกันไปตามภูมิภาค ชุมชน วัฒนธรรม ความเชื่อ ถิ่นที่และเทพเจ้าเฉพาะองค์ สามารถพบได้ในเอเชียใต้ โดยเฉพาะประเทศอินเดีย เนปาล ศรีลังกาและประเทศอื่นๆ ที่มีประวัติศาสตร์ของฮินดูหรือมีชาวฮินดูอาศัยอยู่เป็นชุมชน (Brad Olsen, 2004 : 119)

ซึ่งโบสถ์พราหมณ์ที่เก่าแก่ที่สุด คือ มินาฏจิโกยิล ตั้งอยู่บนฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำไวไก (Vaigai River) ในเมืองมตุไร รัฐทมิฬนาฑู ประเทศอินเดีย สร้างถวายพระแม่มีนากษี ซึ่งเป็นอวตารปางหนึ่งของพระปารวตีและถวายพระสุนทรเศวร อวตารปางหนึ่งของพระศิวะ สวามีของพระองค์ (Vijaya Ramaswamy, 2017 : 9-10) โบสถ์แห่งนี้เป็นจุดมุ่งหมายหลักในการแสวงบุญตามประเพณีลัทธิไศวะ ซึ่งถือพระศิวะเป็นใหญ่ แต่ก็มีสิ่งหลายสิ่งเกี่ยวข้องกับลัทธิไวษณพ ซึ่งถือพระวิษณุเป็นใหญ่ ทั้งนี้เพราะถือว่าพระวิษณุเป็นพระภราดาของพระมีนากษี ในโบสถ์ยังมีเทวรูปของเทพองค์อื่น (V.K. Subramanian, 2003 : 95-96) เช่น พระลักษมีชยาพระวิษณุ พระกฤษณะทรงชลุ่ย นางรุกมินีชยาพระกฤษณะ พระพรหม พระสรัสวดีชยา

พระพรหมและเทพตามคัมภีร์ปุราณะ พร้อมด้วยงานศิลปะเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมของพราหมณ์-ฮินดู (Diana L. Eck, 2013 : 279)

สัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

สัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เขียนโดยอักษรเทวนาครี อ่านว่า โอม ดังภาพด้านล่าง

ภาพที่ 3 ตัวโอมหรือสัญลักษณ์ตรีมูรติ

ที่มา: สมาคม Unicode สืบค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2566

คำว่า โอม เป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายในเชิงจิตวิญญาณ เป็นคำที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โอมเป็นเสียงบูชาและเป็นอักขระทางภาษาที่มีเครื่องหมายคล้ายเลข 3 เชื่อมด้วยรูปคล้ายงู ด้านบนเป็นถ้วยน้ำที่มีหยดน้ำอยู่ด้านบน โอมเป็นสัญลักษณ์ของเทพเจ้าสูงสุดทางศาสนา มีความหมายถึงเทพเจ้าสูงสุดหรือตรีมูรติ เสียงโอมมาจากเสียง อะ สรเสียงสุดท้ายของพระศิวะ อุ มาจากเสียงสุดท้ายของคำว่า วิษณุ และ มะ คือสรเสียงสุดท้ายของ พระพรหม รวมกันเข้าเป็นคำว่า โอม พระเจ้าทั้ง 3 องค์ก็คือ วัฏจักรชีวิตของโลกที่มีการสร้าง การรักษาและการทำลาย (ชวพงศ์ ชำนิประศาสน์, 2563 : 79)

สรุป ศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูคือโบสถ์พราหมณ์หรืออาจเรียกแตกต่างกันไปตามภาษาและภูมิภาค เช่น ประเทศไทยเรียกโบสถ์พราหมณ์ว่า เทวสถาน โบสถ์พราหมณ์คือสถานที่ประทับของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์ ตามความเชื่อของศาสนิกชน สร้างขึ้นเพื่อบูชาบูชาเทพเจ้าเข้าหากันผ่านทางสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงแนวคิดความเชื่อแบบพระเวท ศาสนสถานแต่ละแห่งมีรูปแบบที่หลากหลายตามความเชื่อ ตามภูมิภาคและเทพเจ้าที่ตนนับถือ ซึ่งโบสถ์พราหมณ์ที่เก่าแก่ที่สุด ได้แก่ มินาฏนิโกยิล ตั้งอยู่ที่รัฐทมิฬนาฑู ประเทศอินเดีย

ส่วนสัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เรียกว่า โอม เขียนด้วยอักษรเทวนาครี โอมเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายในเชิงจิตวิญญาณ เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เป็นสัญลักษณ์ของเทพเจ้าสูงสุดของพราหมณ์-ฮินดู มีความหมายถึงเทพเจ้าสูงสุด เรียกว่า **ตรีมูรติ** หมายถึง เทพเจ้าทั้ง 3 ได้แก่ พระพรหม พระศิวะหรือพระอิศวร พระวิษณุหรือพระนารายณ์ เทพเจ้าทั้ง 3 องค์นี้ถือว่าเป็นวัฏจักรชีวิตของโลกที่มีการสร้าง การรักษาและการทำลาย

3. ศาสนสถานและสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์

ศาสนสถานของศาสนาคริสต์ เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่เพื่อแสดงออกถึงความเคารพศรัทธา เพื่อเข้ามาสักการะ เพื่อพบปะของผู้ที่มีแรงศรัทธา เพื่อสวดมนต์ สรรเสริญต่อพระคริสต์และพระเจ้า อีกทั้งยังเป็นพื้นที่เพื่อการในสอนศาสนาด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ศาสนสถานของศาสนาคริสต์

ปูชนียสถานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระเยซูคริสต์ สถานที่ก่อกำเนิดของศาสนาและโบสถ์ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นสถานที่ประกาศเผยแผ่พระธรรม เป็นสถานที่จัดพิธีกรรมทางศาสนาของชาวคริสต์ มีอยู่หลายสถานที่ ดังนี้

1. **ปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับคริสต์ศาสนา** ได้แก่ 1) **ภูเขาซีนาย** คือสถานที่ที่พระเจ้าประทานพระบัญญัติ 10 ประการแก่โมเสส 2) **เยรูซาเล็ม** คือสถานที่ตั้งพระวิหารศักดิ์สิทธิ์ของชาวอิสราเอล ซึ่งชาวคริสต์ถือว่าเป็นนครศักดิ์สิทธิ์ 3) **เบธเลเฮม** คือเมืองศักดิ์สิทธิ์เป็นสถานที่ที่พระเยซูประสูติ 4) **นาซาเร็ธ** คือบ้านในวัยเด็กของพระเยซู เป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงเริ่มเผยแผ่ศาสนา ซึ่งปัจจุบันเป็นสถานที่แสวงบุญของชาวคริสต์ มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและคริสต์ศาสนา (Expedia Team, 2018 : 22/08/2566) และ 5) **เนินเขากัลวารีโอ หรือภูเขาเมกอก (Mount of Olives)** ใกล้กำแพงเขตเมืองเก่ากรุงเยรูซาเล็ม คือสถานที่ที่พระเยซูถูกตรึงบนไม้กางเขน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : 98)

2. **มหาวิหารศักดิ์สิทธิ์แห่งกรุงโรม** คือศาสนสถานของนิกายโรมันคาทอลิก ได้แก่ 1) **อัครมหาวิหารนักบุญยอห์น ลาเตรัน** เป็นมหาวิหารเอกในกรุงโรม เป็นอาสนวิหารประจำตำแหน่งมุขนายกแห่งกรุงโรม นับเป็นมหาวิหารที่เก่าแก่ที่สุด มีตำแหน่งสูงสุดในบรรดามหาวิหารเอกทั้งสี่แห่งกรุงโรม มีสถานะเป็นโบสถ์แม่ของโบสถ์ทั้งปวงในคริสตจักรโรมันคาทอลิก 2) **มหาวิหารนักบุญเปโตรหรือมหาวิหารวาติกัน** สร้างบนหลุมศพนักบุญเปโตร ผู้เป็นพระสันตะปาปาพระองค์แรก 3) **มหาวิหารซันตามาเรียมาโจเร** เป็นโบสถ์ที่ใหญ่ที่สุดในกรุงโรม สร้างขึ้นเพื่ออุทิศแด่พระนางมารีย์พรหมจารี และ 4) **มหาวิหารนักบุญเปาโลนอกกำแพง** สร้างบนหลุมศพนักบุญเปาโลอัครทูต (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2560 : 10/07/2566)

3. **โบสถ์หรือคริสตจักร** คือสถานศักดิ์สิทธิ์สำหรับประกอบพิธีกรรม เพื่อประโยชน์ของชาวคริสต์ การสร้างโบสถ์จะต้องได้รับอนุญาตจากบีชอปที่ปกครองเขตพื้นที่นั้นๆ อย่างเป็นทางการก่อน เมื่อสร้างโบสถ์เสร็จ จะต้องมีการเสกและให้ชื่อสำหรับโบสถ์นั้นๆ แต่เดิมในยุคเริ่มแรกชาวคริสต์ไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่บ้านเรือนของชาวคริสต์ด้วยกันเอง

ชาวคาทอลิกในไทยนิยมเรียกโบสถ์ว่า **วัด** มีรูปแบบสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่แบบยุโรป เพราะมิชชันนารีเป็นชาวยุโรป สำหรับนิกายโปรเตสแตนต์จะเรียกโบสถ์ว่า **คริสตจักร** มีลักษณะสถาปัตยกรรมการออกแบบให้เห็นความเรียบง่าย ไม่เน้นรูปเคารพหรือรูปปั้น มักจะมีไม้กางเขนเรียงๆ ประดับเพื่อแสดงถึงสถานที่ทางศาสนา

4. **วัดน้อย** เป็นสถานที่กำหนดไว้สำหรับประกอบพิธีกรรม เพื่อประโยชน์ของกลุ่มบุคคลใดกลุ่มบุคคลหนึ่งหรือบางคนเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อการอื่นนอกจากประกอบพิธีกรรม บีชอปแต่ละองค์สามารถมีวัด

น้อยเป็นของตนเองได้ แต่ถ้าจะให้วัดน้อยนี้เป็นประโยชน์สำหรับชาวคริสต์อื่นด้วย ก็ต้องได้รับอนุญาตจาก
บิชอปผู้ปกครองก่อน เช่น วัดน้อยในโรงพยาบาล

5. โบสถ์ประจำสถาบัน หรือวัดเล็ก เป็นโบสถ์ประจำโรงเรียน มหาวิทยาลัย โบสถ์ประจำบ้าน
นักบวชต่างๆ และอื่นๆ เป็นสถานที่ที่มีลักษณะย่อยลงมาอีก สำหรับประกอบพิธีกรรมเพื่อประโยชน์ของ
กลุ่มชาวคริสต์บางกลุ่ม ชาวคริสต์คนอื่นๆ สามารถเข้าร่วมพิธีกรรมในโบสถ์ประจำสถาบันได้ ถ้าผู้ดูแลของ
สถานนั้นยินยอม มีลักษณะใกล้เคียงกับวัดน้อย (กรมการศาสนา, ม.ป.ป. : 10/07/2566)

สัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์

สัญลักษณ์ที่ชาวคริสต์ทุกนิกายใช้เพื่อเป็นเครื่องหมายบ่งบอกถึงความเป็นคริสต์ศาสนิกชน
เรียกว่า **ไม้กางเขน** ดังภาพด้านล่าง

ไม้กางเขน เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ชาวคริสต์ถือว่าไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์
แห่งการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ สัญลักษณ์แห่งความรักของพระเจ้าที่พระองค์ทรงมีต่อมนุษยทุก
คน และทุกเชื้อชาติ ดังที่พระเยซูเคยตรัสไว้ว่า “คนที่ไม่ได้แบกไม้กางเขนของตนเองตามเรามา ก็เป็นศิษย์
ของเราไม่ได้” (ลูกา 14 : 27) คำว่า การแบกไม้กางเขน หมายถึง การแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อ
พระคริสต์อย่างต่อเนื่อง พร้อมกับการตายต่อตัวเองตลอดเวลาคือตัวเองต้องปฏิเสธ ต้องปล่อยวาง ต้องไม่
ยินยอมให้ตัวเองมาเป็นผู้มีอำนาจเหนือตัวเอง ไม่มีอำนาจครอบครองเหนือพฤติกรรมตัวเอง (อัครสังฆ
มณฑลกรุงเทพฯ, 2555 : 11/07/2566)

ถึงแม้ว่า **ไม้กางเขน** จะมีความหมายถึงความตาย ความอับอาย ความเจ็บปวด ความน่า
สยดสยอง แต่ความน่าสยดสยองที่พระเยซูได้รับหรือถูกตรึงบนไม้กางเขนที่ไม่ใช่ความผิดของพระองค์นั้น
ชาวคริสต์เชื่อว่า พระเยซูได้รับบาปแทนมนุษยทุกคน พระองค์ทรงปลดปล่อยทุกคนที่เชื่อในพระองค์ให้
เป็นอิสระจากการพิพากษาของพระเจ้าไปตลอดกาล การตายบนไม้กางเขนที่น่าสยดสยองจึงกลายเป็น
สัญลักษณ์แห่งความรักของพระเจ้าต่อมวลมนุษยทุกคน (มานาประจำวัน, ม.ป.ป. : 22/08/2566)

สรุป ศาสนาคริสต์มีศาสนสถานเกี่ยวกับตัวบุคคลและเกี่ยวกับส่วนรวม ประกอบด้วย

1) ปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับพระเยซู ได้แก่ (1) เบธเลเฮม สถานที่ประสูติของพระเยซู (2) นาซาเร็ธ สถานที่อาศัยในวัยเด็กและสถานที่เริ่มเผยแผ่หลักคำสอนของพระเยซู (3) เยรูซาเล็ม สถานที่ตั้งพระวิหารศักดิ์สิทธิ์ และ (4) ภูเขามะกอก สถานที่สิ้นพระชนม์ของพระเยซู

2) มหาวิหารศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 4 แห่งในกรุงโรมของนิกายโรมันคาทอลิก ได้แก่ (1) มหาวิหารนักบุญยอห์น ลาเตรัน (2) มหาวิหารนักบุญเปโตร (3) มหาวิหารซันตามาเรียมัจโจเร และ (4) มหาวิหารนักบุญเปาโลนอกกำแพง

3) โบสถ์ หรือคริสตจักร ในท้องที่ต่างๆ ซึ่งชาวคริสต์คาทอลิก เรียกว่า วัด ชาวคริสต์โปรเตสแตนต์ เรียกว่า คริสตจักร และ

4) วัดน้อย วัดเล็กหรือโบสถ์ประจำสถาบัน เช่น โบสถ์ประจำโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ฯลฯ

สัญลักษณ์อย่างเดียวกับที่ชาวคริสต์ทุกนิกายใช้เพื่อบ่งบอกถึงความเป็นศาสนาคริสต์ ได้แก่ ไม้กางเขน ไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์แห่งการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ สัญลักษณ์แห่งความรักและความเมตตาของพระเจ้าที่ทรงมีต่อมนุษย์ทุกคนทุกเชื้อชาติ แม้ว่าไม้กางเขนจะมีความหมายถึงความตาย ความอับอาย ความเจ็บปวด ความน่าสยดสยอง แต่ความน่าสยดสยองที่พระเยซูได้รับหรือถูกตรึงบนไม้กางเขนที่ไม่ใช่ความผิดของพระองค์นั้น ชาวคริสต์เชื่อว่า พระเยซูได้รับบาปแทนมนุษย์ทุกคน พระองค์ทรงปลดปล่อยทุกคนที่เชื่อในพระองค์ ให้เป็นอิสระจากการพิพากษาของพระเจ้าไปตลอดกาล การตายบนไม้กางเขนที่น่าสยดสยอง จึงกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความรักของพระเจ้าต่อมวลมนุษย์ทุกคน

4. ศาสนสถานและสัญลักษณ์ของศาสนาอิสลาม

ศาสนสถานของอิสลาม คือ สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การละหมาด การวิงวอน การปลุกตนเพื่อกลับใจอย่างสมบูรณ์ สันโดษ นอกจากนี้ ยังเป็นโรงเรียนสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสนา รวมทั้งเป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น ชุมนุมพบปะ เถลิงฉลอง ทำบุญเลี้ยง ทำพิธีแต่งงาน เป็นที่พักพิงของผู้แสวงบุญผู้ไร้ที่พำนัก ส่วนสัญลักษณ์ประจำศาสนาอิสลามนั้นไม่ปรากฏตามบทบัญญัติ มีเพียงเครื่องหมายที่บ่งบอกว่านี่คืออิสลามเท่านั้น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ศาสนสถานของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม มีศาสนสถานไว้สำหรับประกอบพิธีกรรมสำคัญต่างๆ เรียกว่า **มัสยิด** ซึ่งถือว่าเป็นจุดศูนย์กลางของมุสลิมในท้องที่ต่างๆ ในสมัย **นบี มุฮัมมัด** ยังมีชีวิตอยู่ มัสยิดถูกใช้เป็นที่ปฏิบัติทางศาสนาเป็นที่ประชุม เป็นที่ให้การศึกษา เป็นที่บริหารประเทศ เป็นที่แต่งงาน เป็นที่ตัดสินคดีความและเป็นที่ประกอบกิจสำคัญต่างๆ อีกมากมาย (นิสากร กล้านรงค์, ม.ป.ป. : 21/08/2566) ดังนั้น สถาบันมัสยิดจึงเป็นสถาบันบริหารทั้งด้านอาณาจักรและศาสนจักรพร้อมๆ กัน

มุสลิมทุกคนมีหน้าที่สำคัญคือต้องให้การดูแลรักษาทำนุบำรุงมัสยิดอย่างดีที่สุด เพราะถือว่ามัสยิดเป็นของอัลลอฮ์ เป็นสมบัติส่วนรวม ไม่ใช่ของผู้ใดคนหนึ่ง จะถือสิทธิ์ครอบครองไม่ได้ จะผูกขาดในปฏิบัติการต่างๆ เฉพาะตนหรือตระกูลไม่ได้ ที่สำคัญจะต้องไม่นำพิธีศาสนาอื่นๆ มาปฏิบัติในมัสยิดหรือมีการถวายเป็นสิ่งอื่นใดร่วมกับอัลลอฮ์ไม่ได้เด็ดขาด

มัสยิดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มี 3 แห่ง เป็นสถานที่ที่ นบี มุฮัมมัด ได้สั่งให้มุสลิมทุกคนทำนุบำรุงรักษาไว้ กำชับให้มุสลิมทุกคนพยายามเดินทางไปทำละหมาด ณ มัสยิดทั้ง 3 นี้ให้ได้ พร้อมทั้งกำชับว่า มุสลิมคนไหนได้เข้าละหมาดจะได้รับกุศลแตกต่างลดหลั่นกันตามลำดับ ดังนี้

1. **มัสยิดอัลฮะรอม** ตั้งอยู่ที่นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นที่ตั้งของอัลกะอ์บะฮ์ ซึ่งเป็นอาคารมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม ผนังทั้งสี่ด้านคลุมด้วยผ้ากำมะหยี่สีดำ ปักพระนามของอัลลอฮ์และใจความในอัลกุรอานเป็นภาษาอาหรับด้วยดีนทอง ทางด้านที่มีหินกาบะหรือหินดำจะเปิดผ้าไว้ให้ผู้มาประกอบพิธีฮัจญ์และอุมเราะฮ์ได้สัมผัสหินกาบะ **หินกาบะ** มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางราว 8 นิ้ว สูงราว 5 ฟุต มีลวดเงินรัดไว้ บนลานกว้างมีที่ยืนของ นบี อิบรอฮีม สถานที่แห่งนี้ในอดีตเคยเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมของศาสนาต่างๆ กระทั่งถึงยุค นบี มุฮัมมัด จึงได้ถูกทำลายรูปเคารพต่างๆ จนหมดสิ้นไป เหลือไว้เพียงหินกาบะ หากมุสลิมคนไหนได้เข้าละหมาดที่มัสยิดอัลฮะรอม จะได้รับกุศล 100,000 เท่า

2. **มัสยิดอันนะบะวี** (มัสยิดของท่านศาสดา) เป็นมัสยิดลำดับที่ 2 สร้างขึ้นโดย นบี มุฮัมมัด ณ มะดีนะฮ์ แคว้นฮิญาซ ประเทศซาอุดีอาระเบีย สร้างในปี พ.ศ.1165 หรือ ค.ศ.622 หลังจากท่านมาเมืองมะดีนะฮ์ เป็นมัสยิดที่ใหญ่เป็นอันดับ 2 เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาอิสลามอันดับ 2 (เป็นรองเพียงมัสยิดอัลฮะรอม) (Trofimov, Yaroslav, 2008 : 79) พื้นที่ในการสร้างมัสยิดแห่งนี้เป็นที่ดินของเด็กกำพร้าสองคนชื่อซะฮัล (Sahb) กับซุฮัยล์ (Suhayl) ซึ่งเป็นบริเวณที่มีต้นอินทผลัมกำลังจะตายและเคยเป็นที่ฝังศพมาก่อน เมื่อทั้งสองรูว่าท่านศาสดาหวังที่จะซื้อที่ดินเพื่อสร้างมัสยิด ทั้งคู่จึงไปหาท่านและให้ที่ดินนี้เป็นของขวัญ แต่ท่านศาสดาก็ได้จ่ายเงินซื้อที่ดินผืนนี้ เพราะทั้งคู่เป็นเด็กกำพร้า หากมุสลิมคนไหนได้เข้าละหมาดที่มัสยิดอันนะบะวีจะได้รับกุศล 1,000 เท่า

3. **มัสยิดอัลอักศอ** เรียกว่าอย่างถูกต้องว่า **ญามิอุลอักศอ** มีอีกชื่อว่า **มัสยิดกิบลี** หรือ **มูค็อลลาภิบลี** เป็นมัสยิดรวมหรือหอละหมาดในย่านเมืองเก่าของเยรูซาเล็ม ตั้งอยู่ใกล้กับสถานที่ทางประวัติศาสตร์และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ของศาสนายิวและศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะในบริเวณพระวิหารในกรุงเยรูซาเล็ม พื้นที่ทั้งหมดจึงมีความสำคัญทางภูมิศาสตร์สูง เป็นบริเวณที่เกิดความรุนแรงและควบคุมไม่ได้จากกรณีความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลกับปาเลสไตน์ (Cambridge University, 2020 : 355) หากมุสลิมคนไหนได้เข้าละหมาดที่มัสยิดอัลอักศอจะได้รับกุศล 500 เท่า (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : 69-70)

เครื่องหมายของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามไม่มีสัญลักษณ์ประจำศาสนา เพราะอิสลามเคารพบูชาเฉพาะอัลลอฮ์องค์เดียวเท่านั้น จึงไม่มีสัญลักษณ์ใดๆ ให้เคารพให้ยึดถือ แต่มีเครื่องหมายบางอย่างที่บ่งบอกว่าตนเป็นมุสลิม ดังนี้

1. เครื่องหมายรูปพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวและมีดาวอยู่ด้านข้าง

ภาพที่ 5 พระจันทร์ครึ่งเสี้ยวในศาสนาอิสลาม

ที่มา: Mumbai Socation สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2566

รูปดาวกับจันทร์เสี้ยวนี้ ปรากฏขึ้นเป็นที่ประจักษ์ในช่วงเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นตราประจำของอาณาจักรออตโตมัน (ปัจจุบันคือสาธารณรัฐตุรกี) ถูกออกแบบโดยชาวอังกฤษ เนื้อตรามีรูปจันทร์เสี้ยวซ้อนทับอยู่บนดวงอาทิตย์ที่แผ่รัศมีออกมา หมายถึง ความรุ่งเรืองของอาณาจักร ต่อมาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ชาวยุโรปได้ประดิษฐ์ขึ้นใช้ มีพื้นเป็นสีแดง ตรงกลางมีรูปดาวห้าแฉกกับจันทร์เสี้ยวสีขาว ซึ่งเป็นต้นแบบให้ประเทศมุสลิมใช้ประดับในธงของตนในเวลาต่อมา (วสมน สาณะเสน, 2561 : 21/08/2566)

2. เครื่องหมายอักษรวิจิตรเขียนว่า อัลลอฮ์ เป็นภาษาอาหรับ หมายถึง พระผู้เป็นเจ้า

ภาพที่ 6 อักษรวิจิตรเขียนว่าอัลลอฮ์
ที่มา: www.Google.com สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2566

3. เครื่องหมาย **ชะฮาดะฮ์** เป็นบทประกาศความเชื่อในศาสนาอิสลาม ถึงความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว และแสดงความยอมรับว่าท่านนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูต (ร่อซูล) ของพระผู้เป็นเจ้า

ภาพที่ 7 เครื่องหมายชะฮาดะฮ์

ที่มา: Hariadhi สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2566

อย่างไรก็ตาม ผู้คนส่วนใหญ่หรือแม้แต่มุสลิมบางคนยังเข้าใจว่าเครื่องหมาย 3 อย่างนี้เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาอิสลาม ซึ่งความจริงแล้วเป็นเพียงแค่เครื่องหมายให้รู้ว่าเป็นมุสลิมเท่านั้นเอง (วสมน สาณะเสน, 2561 : 21/08/2566)

สรุป ศาสนาอิสลามมีศาสนสถานเพื่อเป็นที่จัดกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา เป็นสถานที่ปลีกตนบำเพ็ญตะบะ เป็นโรงเรียนสอนศาสนาและศึกษาอัลกุรอาน เรียกว่า **มัสยิด** ถือเป็นจุดศูนย์กลางของมุสลิมในท้องถิ่นต่างๆ ถูกใช้เป็นที่ปฏิบัติทางศาสนาาร่วมกัน สถานบันมัสยิดจึงเป็นสถานบันที่สูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ของมุสลิม เป็นสมบัติส่วนรวมถือสิทธิ์ครอบครองไม่ได้ มัสยิดที่สำคัญของประวัติศาสตร์ของอิสลามมี 3 แห่ง ได้แก่ มัสยิดอัลอะรอม ตั้งอยู่ที่นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย มัสยิดอันนะบะวี ตั้งอยู่ณนครมะดีนะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียและมัสยิดอัลอักศอ ตั้งอยู่ที่เยรูซาเล็ม ประเทศอิสราเอล ทั้ง 3 แห่งนี้ นับเป็นมัสยิดสำคัญมาก ถ้าจับได้ว่า มุสลิมคนไหนได้เข้าละหมาดจะได้รับกุศลเป็นอย่างมาก

ศาสนาอิสลามไม่มีลักษณะประจำศาสนา มีเพียงเครื่องหมายที่บ่งบอกว่าเป็นมุสลิมเท่านั้น ประกอบด้วย 1) เครื่องหมายรูปพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวและมีดาวอยู่ด้านข้าง เดิมเครื่องหมายนี้ เป็นสัญลักษณ์ที่ถูกใช้โดยอาณาจักรออตโตมัน (ตุรเกียในปัจจุบัน) ต่อมาช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ชาวตุรเกียได้ประดิษฐ์ไว้ในธงประจำชาติ ซึ่งเป็นต้นแบบให้ประเทศมุสลิมใช้ประดับในธงของตนในเวลาต่อมา 2) เครื่องหมายอักษรวิจิตรเขียนเป็นภาษาอาหรับว่า อัลลอฮ์ และ 3) เครื่องหมายชะฮาดะฮ์ เป็นอักษรเขียนถึงความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว แสดงความยอมรับว่าท่านนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์

อย่างไรก็ตาม ไม่เชิงว่าจะไม่มีลักษณะเลยทีเดียว ซึ่งก็มีนักปราชญ์ทางศาสนาอิสลามได้ย้าว่าสัญลักษณ์ที่แท้จริงของศาสนาอิสลาม คือ การละหมาด

5. สรุปท้ายบท

จากการศึกษาในหัวข้อศาสนสถานและสัญลักษณ์ของศาสนาทั้ง 4 ศาสนา ในประเด็นเรื่องศาสนสถาน พบว่า ทุกศาสนามีศาสนสถานอยู่สองลักษณะ คือ ศาสนสถานชั้นแรกคือปูชนียสถานที่สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับประวัติความเป็นมาของพระศาสดาในศาสนานั้นๆ ซึ่งประกอบด้วยสถานที่ประสูติ สถานที่แสดงธรรม สถานที่สิ้นพระชนม์ หรือสถานที่สำคัญต่างๆ ของพระศาสดา ซึ่งปูชนียสถานที่เหล่านี้ ทุกศาสนาถือว่าเป็นศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์สูงสุด เป็นสถานที่รำลึกถึงคุณของพระศาสดาของศาสนา ส่วนศาสนสถานชั้นหลัง คือสถานที่ที่เหล่าสาวกคนสำคัญของศาสนาได้สร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา เช่น เป็นสถานที่ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาาร่วมกัน เป็นสถานที่เพื่อการศึกษาเล่าเรียน คัมภีร์ของศาสนา เป็นสถานที่แสดงออกถึงความศรัทธา ฯลฯ

ส่วนในประเด็นเรื่องสัญลักษณ์ พบว่า ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีสัญลักษณ์ประจำศาสนา ส่วนศาสนาอิสลามไม่มีสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม มีเพียงเครื่องหมายที่บ่งบอกว่าเป็นอิสลามเท่านั้น สัญลักษณ์และเครื่องหมายทางศาสนา มีขึ้นเพื่อสื่อความหมายให้รับรู้ร่วมกันในสังคม เป็นสื่อทางรูปภาพที่ใช้แสดงแทนภาษาพูดให้เป็นสื่อกลางการถ่ายทอดสารต่างๆ ทางศาสนาแก่ผู้คนที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์แห่งสากลของศาสนานั้นๆ

บทที่ 7

ศาสนากับสถานการณ์ในปัจจุบัน

สถานการณ์ในปัจจุบันเกี่ยวกับการนับถือศาสนาของประชากรโลกลดลงอย่างชัดเจน มีจำนวนผู้ไม่นับถือศาสนามากกว่า 1,200 ล้านคนทั่วโลก ซึ่งเป็นเรื่องวิกฤติทางศรัทธาที่นับวันจะลดน้อยถอยลงอย่างน่าตกใจ เนื่องจากวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาอธิบายหรือพิสูจน์ความสงสัยต่างๆ ได้ดีกว่าศาสนา เพราะในบางครั้งศาสนาไม่ได้ตอบโจทย์การแก้ไขปัญหาของชีวิตไปทุกๆ ด้านได้อย่างรวดเร็วตามความต้องการของมนุษย์ คำสอนบางประการก็อาจจะขัดกับทัศนคติส่วนตัวของบุคคล รวมทั้งเกิดจากการหมดศรัทธาต่อตัวผู้นำของศาสนาเองด้วย บางครั้งศาสนาได้ตีกรอบให้ชีวิตมากเกินไป จึงได้หันไปอาศัยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ เข้ามาช่วยให้การดำรงชีวิตสะดวกสบายกว่า ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของสิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคล การไม่นับถือศาสนาไม่ได้แปลว่าไม่มีคุณธรรมหรือผิดชอบชั่วดี แต่คือการใช้ชีวิตที่ไม่ต้องยึดโยงกับหลักศาสนา เพราะสามารถนำคำสอนของศาสนาต่างๆ มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้แบบไม่แบ่งแยก ถือว่าเราอยู่ในบริบทของสังคมด้วยการเคารพต่อหลักกฎหมาย ไม่สร้างปัญหา เคารพสิทธิเสรีภาพ มีความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกับคนอื่นก็เพียงพอแล้ว

อย่างไรก็ตาม ศาสนาก็ยังคงเป็นประโยชน์และสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะศาสนาช่วยควบคุมพฤติกรรมทางกายวาจาและใจ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจอย่างปฏิเสธไม่ได้ ศาสนาช่วยให้รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ ศาสนาช่วยให้มนุษย์ใช้ชีวิตด้วยสติปัญญาไม่ให้ใช้ชีวิตด้วยสัญชาตญาณเหมือนสัตว์หรือช่วยให้คนต่างจากสัตว์ ศาสนาช่วยบรรเทาความกลัวต่อธรรมชาติต่อการเจ็บป่วย ต่อการพลัดพรากหรือการตายได้ ดังนั้น ศาสนาจึงมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อจิตใจของมนุษย์อย่างไม่มีวันเสื่อมคลาย

ในบทที่ 7 จะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับมนุษย์และสังคม ศาสนากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศาสนากับประเพณีและวัฒนธรรมและศาสนากับวิทยาศาสตร์ โดยจะเปรียบเทียบผ่านความเชื่อในตัวบุคคลหรือศาสนิกชนของศาสนาต่างๆ ดังนี้

1. ศาสนากับมนุษย์และสังคม

ศาสนาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ทุกคนโดยตรง ทำให้สังคมมีความสุข เพราะทุกศาสนาล้วนมุ่งสอนให้คนเป็นคนดี ช่วยให้มนุษย์รู้ว่าสิ่งใดผิด สิ่งใดถูก เมื่อเกิดความดีแล้วสังคมก็ย่อมปราศจากความเดือดร้อน รวมทั้งยังเป็นแหล่งกำเนิดจริยธรรม ทำให้คนในสังคมประพฤติตามแนวทางที่ถูกต้อง โดยแยกความสำคัญออกได้ ดังนี้

คุณค่าของศาสนากับมนุษย์

ศาสนาให้คุณค่าต่อจิตใจของมนุษย์อันถือว่าสูงกว่าคุณค่าทางวัตถุ กล่าวคือ ศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ คือ เป็นที่พึ่งทางใจทำให้มนุษย์ไม่รู้สึกอ้างว้าง ช่วยกระตุ้น ช่วยสร้างกำลังใจ ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคีของหมู่คณะและมวลมนุษยชาติ เป็นบ่อเกิดแห่งการศึกษาทั้งในด้านความรู้ เป็นบ่อเกิดแห่งจริยธรรม ศีลธรรมและคุณธรรม เป็นบ่อเกิดแห่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามทั้งหลาย คำสอนของศาสนาเป็นเครื่องช่วยดับความเร่าร้อนทางจิตใจทำให้สงบเย็น เป็นดวงประทีปส่องโลกที่มีมืดมิดให้สว่าง เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ เพราะสัตว์ใช้ชีวิตด้วยสัญชาตญาณ (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2553 : 211)

ประโยชน์ของศาสนากับมนุษย์

การที่มนุษย์ได้นำหลักศาสนามาปฏิบัติในวิถีชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอแล้วนั้น ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างไม่มีจำกัดต่อบุคคลนั้นอย่างแน่นอน กล่าวคือ ศาสนาช่วยทำให้คนมีจิตใจสูงและประเสริฐกว่าสัตว์ ช่วยทำให้คนมีวินัยในตัวเองสูง ไม่คิดเจตนาเหตุเมื่อประสบอารมณ์น่าพอใจ ไม่เสียใจเกินไปเมื่อต้องเผชิญกับความทุกข์ใจ ช่วยทำให้คนในสังคมอยู่กันอย่างสงบสุข สงเสริมและสร้างสรรค์ผลงานอันมีคุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมแก่สังคม

ศาสนาสอนให้คนเป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลสตัณหา โดยใช้สติปัญญาเป็นเครื่องชี้นำทางที่ถูกต้อง ช่วยประสานรอยร้าวในสังคมมนุษย์ ทำให้สังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้านการทำ การพูดและการคิด ทำให้มนุษย์ปกครองตนเองได้ในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ ศาสนาสอนให้มนุษย์มีจิตใจสะอาดไม่กล้าทำลามกทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

ศาสนาทำให้มนุษย์ผู้ปฏิบัติตามพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน ช่วยให้มีมนุษย์ประสบความสุขของจิตใจเป็นชั้นๆ จนบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ศาสนาช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยให้มีหลักในการดำเนินชีวิต ให้ชีวิตมีความหมายและความหวัง ช่วยให้เกิดเสถียรภาพและความสงบสุขในสังคม (Dhammakaya Open University, 2007 : 16-18)

สรุป ศาสนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคมโดยตรง เพราะศาสนามุ่งขัดเกลาพฤติกรรมของมนุษย์ให้พัฒนาขึ้น เพื่อให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ ช่วยให้มีมนุษย์รู้ผิดชอบชั่วดี เมื่อมนุษย์เกิดความดีแล้วสังคมก็ปราศจากความเดือดร้อน เพราะฉะนั้นศาสนาจึงมุ่งพัฒนาคุณค่าของชีวิตเพื่อความเป็นประโยชน์ต่อสังคม คุณค่าของชีวิต คือ การดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วยจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม และประโยชน์ต่อสังคม คือ การดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วยการมีระเบียบวินัย รู้จักควบคุมจิตใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรักสามัคคีไม่แตกร้างในสังคม ซึ่งจะนำไปสู่ความมีเสถียรภาพและความสงบสุขในสังคมได้

2. ศาสนากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทุกศาสนาต่างก็ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คำสอนของศาสนาพยายามส่งเสริมให้มนุษย์รักษาธรรมชาติ พยายามควบคุมให้มนุษย์หลีกเลี่ยงต่อการทำลายธรรมชาติ เพราะต้นตอของปัญหาการทำลายธรรมชาติมาจากมนุษย์ ซึ่งการทำลายธรรมชาติเป็นตัวการหลักที่

นำไปสู่ภัยพิบัติทางธรรมชาติมากมายที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ ซึ่งมุมมองทางศาสนาต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

1) มุมมองของศาสนาพุทธ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าได้ทรงมุ่งแสวงหาสัจธรรมชีวิตหรือสัจธรรมในสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ เช่น ป่า ถ้ำ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร ฯลฯ ทรงได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา กล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้ให้ความสงบต่อพระองค์ อันเป็นปัจจัยประการหนึ่งนำไปสู่การตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐ ที่สำคัญคือสาระแห่งการตรัสรู้ของพระองค์ก็คือ **ธรรมะ** ธรรมะคืออะไร ?

ธรรมะ คือ ธรรมชาติ

ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ

ธรรมะ คือ หน้าที่ของคนที่จะต้องปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ

ธรรมชาติ คือ ผลพอกพูนที่เกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ของคนตามกฎของธรรมชาติ

พระพุทธศาสนามองว่า มนุษย์จะต้องเป็นไปตามหลักความเป็นจริงของ **ไตรลักษณ์** คือ ความเป็นจริงในเรื่องความเปลี่ยนแปลง อนิจจัง ความเป็นจริงแห่งภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ตลอดกาล ทุกขัง ความเป็นจริงแห่งการไม่มีตัวตนที่แท้จริง ซึ่งเวลาอีกต่อไปตามเหตุปัจจัย อนัตตา ที่ตั้งอยู่บนความถูกต้องของธรรมชาติก่อให้เกิดดุลยภาพที่เหมาะสมในการเกื้อกูลแก่กันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), 2535 : 13)

พระพุทธเจ้า ทรงเริ่มต้นการแสวงหาความจริงด้วยการมุ่งตรงสู่ป่า อาศัยความสงบจากบ้านนั้นในการพัฒนาจิต แม้กระทั่งการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ก็ขึ้นภายใต้ต้นไม้นี้ เพราะการอยู่ในป่าย่อมถือว่าเป็นวัตรที่ดีในการพัฒนาจิตใจตนเองตามหลักของอัสถังควัตร ป่าอันเป็นธรรมชาติที่พระองค์ได้ประทับจำพรรษาได้กลายเป็นอารามและมหาวิหารในเวลาต่อมา ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีความผูกพันกับธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงสอนให้พุทธศาสนิกชนมีความรักและรู้จักบุญคุณของธรรมชาติ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), 2535 : 18)

พระพุทธศาสนา มีความเกี่ยวพันกับธรรมชาติเป็นการเฉพาะ พระพุทธเจ้าก็ยังทรงอาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นที่พักอาศัย เพื่อการบำเพ็ญเพียร เพื่อการปฏิบัติกิจทางการพัฒนาจิตใจ และเพื่อการเผยแผ่พระศาสนา เห็นได้จากพระวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ว่า “ภิกษุพรากของเขียวซึ่งอยู่กับที่ให้หลุดจากที่ต้องอาบัติปาจิตตีย์” การพรากของเขียว เช่น การตัดต้นไม้ การตัดกิ่งไม้ การขุดรากต้นไม้ ฯลฯ เป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมศรัทธา และถือเป็นการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ห้ามเฆาะแก่มนุษย์ได้อาศัยด้วย (พระไพศาล วิสาโล, 2558 : 24/07/2566)

มนุษย์กับธรรมชาติจึงเป็นที่พึ่งพาอาศัยกันและกันในทัศนะของพระพุทธศาสนา มนุษย์มีหน้าที่ปฏิบัติกับสัตว์และพืชเสมือนว่าเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บและตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ดังนั้น จึงเกิดหลักธรรมประจำตัวมนุษย์อย่างหนึ่งขึ้นมา คือการมีเมตตากรุณาต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย

2) มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีเค้าเดิมมาจากธรรมชาติและปฏิกิริยาของธรรมชาติเป็นมูลเหตุ เนื่องด้วยในอดีต ความมืดในราตรีกาลเป็นอำนาจแปลกประหลาดได้กระทบต่อจิตใจของมนุษย์ ทำให้เกิดความกลัวหรือสิ่งที่น่ากลัวขึ้นเหนือจิตใจ ความกลัวจึงอยู่เหนือความสามารถที่จะต่อสู้ได้ ก็ยอมแสวงหาที่พึ่งอาศัยอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อระงับความกลัวนั้น เมื่อแสงอาทิตย์อุทัย บรรดาความกลัวก็ค่อยๆ ดับสูญหายไป ทำให้เกิดความอาทรรพ์และพากันถวายสดุดีต่อพระอาทิตย์ ในฐานะเป็นผู้สังหารความมืด (แสง มนวิฑูร, 2506 : 7-21)

สมัยอารยันเป็นสมัยธรรมชาติ คือการบวงสรวงบูชาธรรมชาติ เพราะเกิดจากการรู้จักสังเกตธรรมชาติว่า ถ้ามีฝน มีแดด มีดวงตะวัน เหล่าต้นไม้ก็สดใสร่าเริงและหันยอดหันดอกไปทางดวงตะวันเสมอ จึงเกิดความเชื่อและความนับถือผู้ให้แสงสว่างเรียกว่า **สุริยะ** ผู้ให้ฝนหรือน้ำเรียกว่า **วรุณะ** ผู้บันดาลในสิ่งทั้งมวลในโลกเรียกว่า **อินทรี** ผู้ที่ทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เรียกว่า **มฤตยู** หรือ **ยม**

สมัยพระเวท มีหลักคำสอนเพื่อดำเนินชีวิตกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรียกหลักธรรมนี้ว่า **อาร์ณยกะ** (บทเรียนในป่า) เป็นตำราคู่มือว่าด้วยลัทธิพิธีอันพราหมณ์พึงปฏิบัติ เพื่อดำเนินตนในการอยู่ป่า สละสมบัติส่วนตัวหมดแล้ว คือการอยู่ในป่าเป็นข้อปฏิบัติ เรียกว่า **วานปรัสถะ** (University of Toronto Archives, 1925 : 8)

เนื่องจากศาสนาที่นิยมตามธรรมชาติ ทำให้ผู้ต้องการบรรลุเป้าหมายสูงสุด ต้องปฏิบัติตนอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ในสมัยพุทธกาลเหล่าดาบส โยคีและฤาษีมากมาย ล้วนแต่แสวงหาวิธีการที่จะดับการเวียนว่ายตายเกิด เพื่อให้ดวงวิญญาณหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ด้วยการบรรลุถึงความเป็น **โมกษะ** ซึ่งการจะบรรลุโมกษะได้ต้องปฏิบัติตามหมวด **อาร์ณยกะ** คือการอยู่ในป่าเป็นข้อปฏิบัติดำเนินตน เรียกว่า **วานปรัสถะ** (วิมลศิริ ร่วมสุข, 2522 : 12) ธรรมชาตินี้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่สุดสำหรับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

มหาตมะ คานธี เคยกล่าวไว้ว่า “ธรรมชาตินั้นเพียงพอที่จะเลี้ยงดูทุกชีวิต แต่ไม่มีสิ่งใดเพียงพอที่จะสนองความละโมภของคนแม้เพียงคนเดียวได้” และ “มนุษย์จะต้องใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติหากไม่ต้องการเดินไปสู่หายนะภัย” (กรณ-เรืองอุไร กุศลาสัย, 2529 : 156) เพราะธรรมชาติให้คุณค่าต่อการดำเนินชีวิต ชาวฮินดูจึงมีความเคารพนับถือต่อธรรมชาติ เช่น การนับถือแม่น้ำ แม่น้ำนั้นได้ฝังลึกอยู่ในสายเลือดของบรรพบุรุษจนถึงยุคปัจจุบัน แม่น้ำคงคามีความสัมพันธ์ต่อทุกชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย สามารถกล่าวได้ว่า “แม่น้ำคงคาเปรียบเสมือนมารดาผู้บังเกิดเกล้าของชาวฮินดู” (พระครูไพศาล ศีลวัฒน์ (ฐานจาโร), 2558 : 55)

3) มุมมองของศาสนาคริสต์

พระเจ้าทรงสร้างสากลจักรวาลรวมทั้งโลกและสรรพสิ่งในโลก โลกจึงเป็นของศักดิ์สิทธิ์ พระเจ้าได้มอบหน้าที่ให้มนุษย์ปกป้องและดูแล หลังจากพระองค์ทรงสร้างโลกแล้ว พระองค์ทรงสร้างธรรมชาติที่ดีและมีระเบียบเรียบร้อย กล่าวคือ พระองค์ไม่ได้ทรงสร้างแบบให้แล้วเสร็จไป แต่ทรงสร้างอย่างบรรจง งดงามไว้ที่ใด ทรงตรวจสอบด้วยพระองค์เองในทุกรายละเอียด จนธรรมชาติได้ผ่านกระบวนการที่สมบูรณ์แบบหลังจากสร้างธรรมชาติเสร็จแล้ว ก็ทรงสร้างมนุษย์ขึ้นเพื่อให้มีความสัมพันธ์สนิทใกล้ชิดกับพระเจ้าและมี

ความสัมพันธ์กับสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างไว้ คือธรรมชาติและสัตว์ต่างๆ พระเจ้าทรงให้มนุษย์มีหน้าที่รับผิดชอบ ปกครองและดูแลรักษาธรรมชาติ (Becka A. Alper, 2022 : 20/07/2566)

พันธกิจอย่างหนึ่งของพระเยซูคริสต์ คือ ทรงสอนเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น เรื่องการปกป้องพิทักษ์รักษาสิ่งที่พระบิดาทรงสร้าง แม้จะเป็นสิ่งเล็กๆ แห่งการทรงสร้างก็ตาม เช่น นกในอากาศ ดอกไม้ในทุ่งนาหรือแม้แต่สิ่งเล็กน้อย เช่น ต้นหญ้า ก็ให้มนุษย์ดูแลรักษา เพราะพระเจ้ายังทรงห่วงหาอาทรและทรงห่วงใยมากมาย ยิ่งไปกว่านั้น พระเจ้าก็ทรงห่วงใยมนุษย์ที่พระองค์ทรงสร้าง คาดหวังให้มนุษย์นั้นจะรักษาดูแลปกป้องสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างด้วย (อัสฮาวูธ ภคตพิศุทธิ์, 2564 : 10-15)

การธำรงรักษาของพระเจ้าเป็นกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติ พระเจ้าได้ทรงสร้างจักรวาลรวมทั้งสรรพสิ่งต่างๆ ในแต่ละวินาที พระเจ้ายังคงทำหน้าที่สร้างจักรวาลรวมทั้งสรรพสิ่งต่างๆ ขึ้นมาใหม่ตลอดเวลา โดยพลังงาน ทุกอย่างที่เกิดออกมาจากธรรมชาติ ล้วนมาจากการสำแดงของพระเจ้าทั้งสิ้น พระเจ้าทรงกระทำให้การทำงานของวัตถุและจิตใจดำเนินไปพร้อมกัน ถ้าพระองค์ไม่ทรงพอพระทัยก็จะมีผู้ใดมีชีวิตอยู่ได้หรือกระทำการสิ่งใดได้ (เฮนรี แคลเรนซ์ ทีเชน, 2548 : 117-118)

พระเจ้าทรงมีความสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติที่พระเจ้าทรงสร้าง ทรงรักและห่วงหาอาทรต่อสรรพสิ่งต่างๆ ที่พระองค์ทรงสร้างไว้ด้วย ฉะนั้น มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีความสนิทสนมสัมพันธ์กับพระเจ้าและมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติที่พระองค์ทรงสร้างไว้ด้วย ที่สำคัญคือต้องมีหน้าที่ช่วยกันปกป้องดูแลรักษาธรรมชาติที่พระองค์ทรงห่วงหาอาทร (อัสฮาวูธ ภคตพิศุทธิ์, 2564 : 47)

4) มุมมองของศาสนาอิสลาม

มนุษย์มีหน้าที่บริหารจัดการโลกนี้ให้เป็นปศุศม พระประสงค์ของอัลลอฮ์ มนุษย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้จรรโลงสังคมสู่การพัฒนาและความเจริญ ถึงแม้มนุษย์จะมีสติปัญญา มีสามัญสำนึกในการทำ ความดี แต่บางครั้งมักถูกชักจูงด้วยอารมณ์และความต้องการที่ไม่มีวันสิ้นสุด เป็นเหตุให้มนุษย์ทำลาย สังคมและสิ่งแวดล้อมรอบข้างหรือแม้กระทั่งตนเอง ดังคำในอัลกุรอานว่า “หากว่าความจริงนั้นสอดคล้อง อารมณ์ใฝ่ต่ำของพวกเขาแล้ว ชื่นฟ้าทั้งหลาย และแผ่นดินและสิ่งที่อยู่ในนั้นต้องเสียหายอย่างแน่นอน” (อัลกุรอานแปล 23 : 71)

อิสลาม จึงได้วางกรอบซึ่งถือว่าเป็นกฎสากล เพื่อให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. การแสวงหาความรู้เป็นหน้าที่หลักของชาวมุสลิม ความรู้ที่ถูกต้องและสติปัญญาเป็นเครื่องมือ ที่ทำให้มนุษย์รู้จักใช้ชีวิตร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างถ้อยที่ยถ้อยอาศัย อ่อนน้อมถ่อม ตน ตลอดทั้งความพอเพียงที่อยู่บนพื้นฐานของหลักการสันติภาพอันแท้จริง
2. ห้ามรุกรานหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากร ทั้งสอง จำเป็นต้องได้รับการรักษาและอนุรักษ์ไว้ เพราะทั้งสองอย่างคือสิ่งที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าสร้างมา เพื่อให้มี ความปฏิสัมพันธ์กัน การมลายหายไปของโลกนี้ ยังมีสถานะที่เบากว่าบาปของการหลั่งเลือดชีวิตหนึ่งที บริสุทธิ อิสลามจึงประณามการกระทำที่นำไปสู่การทำลายในทุกรูปแบบ

3. ห้ามทั้งสิ่งปฏิกูลลงน้ำ ทั้งน้ำนิ่งและน้ำไหล การถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะในแหล่งน้ำ ถือเป็น การกระทำที่ถูกละเมิด

คำสอนของอิสลามได้กล่าวถึงการจัดระเบียบให้มนุษย์รู้จักการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับตนเอง สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยถือว่าเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันปกป้องอนุรักษ์ เพื่อพัฒนา ชีวิตที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ มีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับผู้ทรงสร้างสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารจัดการ ผู้จัด ระเบียบสากลจักรวาล คือ อัลลอฮ์ อิสลามเชื่อว่าผู้ที่สามารถทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ก็คือมนุษย์ นั่นเอง (มัสลัน มาหะมะ, ม.ป.ป. : 20/07/2566)

สรุป ศาสนาให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะการทำลายธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมส่งผลให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติมากมาย ซึ่งเป็นอันตรายต่อมนุษย์ พระพุทธศาสนามี ความสัมพันธ์กับธรรมชาติเป็นพิเศษ เพราะพระพุทธเจ้าตรัสธรรมได้ก็เพราะธรรมชาติ ธรรมชาติจึงได้ชื่อ ว่า ธรรมะ ธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่นเดียวกับกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง มีความ เปลี่ยนแปลง ทุกขัง ไม่อยู่ในสภาพเดิมและอนัตตา ไม่มีตัวตนถึงเวลาก็ดับสลายไป ตามเหตุปัจจัยของ ธรรมชาติ มนุษย์และธรรมชาติจึงเสมือนว่าเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บและตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้มนุษย์มีเมตตากรุณาต่อสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติทั้งหลาย

ธรรมชาติและปฏิกิริยาทางธรรมชาตินี้เอง เป็นมูลเหตุให้เกิดศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ก็เพราะความ มีดที่ไร้แสงสว่างเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น จึงเกิดความหวาดกลัวและเริ่มบวงสรวงบูชาธรรมชาติ อาทิ นับถือ ดวงอาทิตย์ว่าเป็นเทพผู้ให้แสงสว่าง เป็นต้น ธรรมชาติ คือ สิ่งทีหล่อเลี้ยงชาวฮินดู ฮินดูจึงเชื่อวามมนุษย์ ต้องใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ หากไม่ต้องการไปสู่หายนะภัย เพราะธรรมชาติได้ให้คุณค่าและ ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้น ชาวฮินดูจึงเคารพบูชาธรรมชาติ ดังคำกล่าวที่ว่า “แม่น้ำคงคา เปรียบเสมือนมารดาผู้บังเกิดเกล้าของชาวฮินดู”

ศาสนาอิสลามมองว่า มนุษย์มีหน้าที่บริหารจัดการโลกและธรรมชาติ เป็นภาระหน้าที่ที่มนุษย์ ต้องรับผิดชอบโดยการร่วมมือกันปกป้องอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้าง ซึ่งเป็นพระ ประสงค์ของอัลลอฮ์ เพื่อให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อิสลามได้วางกฎสากลไว้ ว่า มนุษย์ต้องมีความรู้และสติปัญญาที่จะใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ตั้งอยู่บน พื้นฐานของความพอเพียง ไม่รุกรานสร้างความเดือดร้อนให้ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ เพราะทั้งสองอย่าง คือ สิ่งทีพระผู้เป็นเจ้าสร้างมาเพื่อมีความปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แม้แต่การทิ้งสิ่งปฏิกูล หรือปล่อยอุจจาระและปัสสาวะลงน้ำก็ไม่ได้เด็ดขาด

ส่วนศาสนาคริสต์มีมุมมองว่า สรรพสิ่งในโลกเป็นของศักดิ์สิทธิ์เพราะพระเจ้าเป็นผู้ทรงสร้าง และ ได้มอบหน้าที่ให้มนุษย์รับผิดชอบปกป้องดูแลรักษา พระเยซูทรงสอนให้พิทักษ์รักษาสิ่งที่พระบิดาทรงสร้าง ไว้ แม้สิ่งเล็กๆ แห่งการทรงสร้างก็ตามต้องดูแลรักษา เพราะพระเจ้าทรงหวงแหนและทรงห่วงใยในสิ่งที่ พระองค์ทรงสร้าง กฎเกณฑ์ของธรรมชาติต่างๆ เป็นการดำรงรักษาของพระเจ้า ในแต่ละวินาทีพระองค์ ยังคงทำหน้าที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ตลอดเวลา ผลงานที่แสดงออกมาจากธรรมชาติล้วนมาจากการ

สำแดงของพระเจ้าทั้งสิ้น ดังนั้น มนุษย์จึงต้องมีความสนิทสนมสัมพันธ์ปกป้องดูแลรักษาสรรพสิ่งและธรรมชาติที่พระองค์ทรงสร้างไว้

3. ศาสนากับประเพณีและวัฒนธรรม

ศาสนา ถือเป็นรากฐานของความคิดสร้างสรรค์ในเชิงศิลปะ เป็นสิ่งช่วยให้มนุษย์คิดค้นเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้น่ารื่นรมย์และสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ คำสอนของศาสนาเป็นแก่นแห่งความรู้ เป็นตัวสร้างวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าให้กับสังคมต่างๆ ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ได้ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่ถูกต้องดีงามให้กับสังคมทั้งหลาย

คำว่า **วัฒนธรรม** มาจากคำศัพท์ 2 คำ คือ **วัฒนธรรม** หมายถึง ความเจริญงอกงามรุ่งเรือง คำว่า **ธรรม** หมายถึง การกระทำหรือข้อปฏิบัติ รวมเป็น **วัฒนธรรม** หมายความว่า ข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึงแบบแผนพฤติกรรมทั้งหมดของสังคมที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต ผ่านการเรียนรู้ คิดค้น ดัดแปลง เพื่อสนองต่อความต้องการและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ โดยมีวิวัฒนาการสืบทอดต่อกันมาอย่างมีแบบแผนเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงในสังคม

ศาสนา เป็นบ่อเกิดแห่งปัญญาทั้งหลาย ศาสนาเป็นเรื่องของภูมิปัญญา คือ องค์ความรู้ความสามารถและทักษะอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ พัฒนา ถ่ายทอดเพื่อใช้แก้ปัญหา พัฒนาวิถีชีวิตให้สมดุลกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2559 : 11-12) ศาสนามีความสำคัญต่อชาติและกลุ่มชนนั้นๆ ในด้านต่างๆ เช่น ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม วิจิตรศิลป์และสามัคคีธรรม ซึ่งบางชาติใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการเมืองและปกครอง ทำให้ผู้ขึ้นบถมีหลักการในการดำเนินชีวิตอย่างมีหลักเกณฑ์ (พระญาณวโรดม (สนตงฺกโร), 2538 : 3)

ความเชื่อทางศาสนามีอิทธิพลอย่างมาก ซึ่งได้เข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตดั้งเดิม กลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ของประชาชนในท้องถิ่นและสังคม เช่น โบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบเห็นในภูมิภาคต่างๆ (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2558 : 55) โบราณสถานและโบราณวัตถุส่วนใหญ่ในประเทศไทย ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทางศาสนาและอารยธรรมของอินเดีย จึงถือได้ว่าศาสนาในอินเดียเป็นต้นกำเนิดของประเพณีและวัฒนธรรมของไทย เห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้านศิลปกรรมที่เนื่องด้วยความเชื่อในศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในสมัยทวารวดีและสมัยศรีวิชัย หลักฐานเหล่านี้บ่งบอกถึงมรดกที่สืบทอดจากความเชื่อทางศาสนา อันนำมาสู่วัฒนธรรมที่ดีงามของไทย (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2562 : 17-19)

ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้เข้ามาสร้างค่านิยม เจตคติความคิดเห็น ความเชื่อถือ ความสงบเรียบร้อย แบบแผนในการดำรงชีวิตและความสามัคคีร่วมมือกัน การผสมผสานด้านความเชื่อทางศาสนาและวิถีชีวิตดั้งเดิมของท้องถิ่น จึงทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมเป็นแบบเดียวกัน ทำให้เข้ากับคนพวกอื่นในสังคมเดียวกันได้ ทำให้มนุษย์มีสภาวะที่แตกต่างจากสัตว์ สังคมไทยได้นำหลักปฏิบัติของ

พระพุทธศาสนา เช่น **เสขิยะ** หลักว่าด้วยจรรยามรรยาทอันดีงาม (อุทยานธรรม, ม.ป.ป. : 84) มาปรับใช้ในบริบทของสังคมไทย เรียกว่า **สมบัติของผู้ดี** ซึ่งถือว่าเป็นขนบธรรมเนียมปฏิบัติด้านกายจริยา วจีจริยา และมนโจริยา (เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, 2498 : คำนำ)

วัฒนธรรมประยุกต์จากคำสอนของพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

1) **วัฒนธรรมด้านร่างกายและชีวิต** เป็นแนวความคิดของความจำเป็นและความต้องการ เพื่อความสะดวกสบายในด้านความเป็นอยู่แบบพอเพียง ด้วยการไม่ทำร้ายใคร ไม่ขโมยใคร ไม่ใส่ร้ายใคร ทำตนให้มีความสุข มีความพอดี พอประมาณ เดินบนเส้นทางสายกลางของชีวิต

2) **วัฒนธรรมทางจิตใจ** ได้แก่ หลักเกี่ยวกับการเกิดและความสิ้นสุดของชีวิตมนุษย์ หลักเกี่ยวกับบุญบาปเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมและหลักเกี่ยวกับพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้นๆ (วิธาน สุชีวงศ์ และสนธิ์ บางยี่ขัน, 2543 : 28)

ส่วนศาสนาอิสลาม จะมีลักษณะที่แตกต่างจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ เพราะศาสนาอิสลามจะเข้าไปสร้างประเพณีใหม่ พร้อมค้ำยันทั้งประเพณีดั้งเดิมของสังคมนั้นๆ โดยไม่มีการรวมหรือผสมกับความเชื่อดั้งเดิม เช่น การยกเลิกการบูชารูปเคารพ ยกเลิกการสวดสรีริยผีสางหรือเทวดา การปราบปรามกลุ่มผู้คนที่ไม่เชื่อให้มาเข้ารับอิสลาม ด้วยเหตุนี้เอง ศาสนาอิสลามจึงมีอิทธิพลทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่

ในอดีตท่านนบีมุฮัมมัดได้ทำสงครามด้วยกองทัพอิสลาม ครอบครองความเป็นใหญ่ประเทศอาหรับ เหล่าสาวกได้เป็นเจ้านายครองประเทศต่างๆ เช่น อียิปต์ ปาเลสไตน์ ซีเรีย แอฟริกาเหนือและประเทศในทวีปยุโรป เช่น สเปน ฝรั่งเศส อิสลามได้เจริญแพร่หลายไปทั่ว จนได้รับการขนานนามว่าเป็นศาสนาโลก ประเทศเหล่านี้ได้ถูกอารยธรรมอาหรับกลืนกิน จนได้รับความเจริญรุ่งเรืองกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ ก็เพราะอิทธิพลของศาสนาอิสลาม (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2516 : 219-222)

อาจกล่าวได้ว่า ประเทศใดมีความนิยมชมชอบในศาสนาใด ศาสนานั้นย่อมมีอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่อประเทศนั้น ศาสนามีอิทธิพลต่อประเพณี ได้แก่

1) **จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม** ประเพณีที่มีศีลธรรมของศาสนาเข้ามาร่วมด้วยจึงเป็นกฎที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคมบังคับให้ปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นเรื่องของความถูกต้อง

2) **ขนบประเพณี** ระเบียบแบบแผนที่สังคมตั้งขึ้น กำหนดไว้ให้ปฏิบัติร่วมกันทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การไหว้ครู การศึกษาเล่าเรียน โดยมาคำสอนทางศาสนาเข้ามาร่วมด้วย

3) **ธรรมเนียมประเพณี** ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดา เช่น การรับประทานอาหาร การแต่งกายและธรรมเนียมประเพณีตามความเชื่อทางศาสนาและสังคมนั้นๆ ได้แก่ วันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา เป็นต้น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2559 : 16)

ศาสนาและชาติผสมผสานเข้าด้วยกันเป็นวัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็นอารยะ แสดงถึงความเป็นผู้เจริญ โดยแสดงออกทางกาย วาจาและใจ วัฒนธรรมจึงเปรียบได้ว่าเป็นชีวิตของชาติ หากชาติใดไม่มี

วัฒนธรรมของตนเองก็จะถูกเรียกว่า **เป็นชาติตาย** ศาสนาเป็นตัวช่วยให้มนุษย์มีมนุษยธรรม หมายถึง ความเป็นผู้มีจิตใจสูง มีความเมตตากรุณา มนุษยธรรมเป็นไปในทางจิตใจที่เจือปนทางศีลธรรม มนุษยธรรมก็คือการกระทำที่ให้พ้นจากสภาพป่าเถื่อน **อารยธรรม** คือความเจริญของสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งศีลธรรม กฎหมาย การปกครอง เศรษฐกิจ ศิลปะ ความเชื่อทางศาสนาที่เป็นระบบวัฒนธรรม แต่ทั้งมนุษยธรรมและอารยธรรมต่างก็รวมอยู่ในวัฒนธรรม (วิธาน สุชีวงศ์ และสนธิ บางยี่ขัน, 2543 : 27-32)

สรุป คำสอนของศาสนาถือเป็นแก่นแห่งปัญญาที่ทรงคุณค่าให้กับมนุษย์และสังคมต่างๆ ข้อปฏิบัติของศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งความดีงาม ความเชื่อต่อศาสนาส่งผลให้มนุษย์ยอมรับรูปแบบวิธีการปฏิบัติร่วมกันที่เรียกว่า **พิธีกรรม** ทำให้ศาสนามีอิทธิพลต่อเจตคติ ความคิดเห็น ความเชื่อถือ ค่านิยม แบบแผนในการดำรงชีวิตและความร่วมมือ หลักปฏิบัติ พิธีกรรม ความเชื่อทางศาสนาได้เข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้คนชุมชนต่างๆ จนกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมใหม่ ที่ผ่านทางวิถีชีวิตอย่างสมดุลกลมกลืนกับธรรมชาติ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ พัฒนา นำมาถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังต่อไป มา ศาสนาและวิถีชีวิตจึงผสมผสานเข้าด้วยกันเป็นอารยธรรม แสดงถึงความเจริญ ผ่านพฤติกรรมทางกายวาจาและใจ วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนชีวิตของชาติ ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยตามความเหมาะสม อันเป็นผลมาจากหลักปฏิบัติ พิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนานั้นเอง

4. ศาสนากับวิทยาศาสตร์

ตลอดหลายศตวรรษที่ผ่านมา วิทยาศาสตร์กับศาสนามีความขัดแย้งและความเป็นปรปักษ์ตอกัน นักคิดหลายคนแย้งว่า แนวคิดทั้งสองโดยเนื้อแท้แล้วขัดแย้งกันและแยกกันโดยสิ้นเชิง แต่ก็มี ความกลมกลืนและเหมือนกันบ้างในบางอย่าง **แต่ในศตวรรษที่ 21 นี้ วิทยาศาสตร์และศาสนามีรายละเอียดดังนี้**

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับวิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์เป็นเรื่องของการศึกษาค้นคว้าที่เด็ดขาดและวัตถุของการศึกษานั้น เป็นเรื่องของ สสารหรือวัตถุ ไม่เกี่ยวข้องกับจิตหรือวิญญาณแต่อย่างใด แต่เมื่อลองพิจารณาในเชิงลึกจะเห็นว่า ศาสนา ประเททอเทวนิยม มีความสัมพันธ์กันอย่างมากมาย โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา มีเค้าโครงวิธีการศึกษา เป็นลักษณะทางวิทยาศาสตร์อย่างยิ่ง

1) มุมมองของศาสนาพุทธ

ความเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ ได้รับการสนับสนุนโดยการวิจัยทาง ประสาทวิทยาศาสตร์ เกี่ยวกับผลกระทบของการทำสมาธิแบบชาวพุทธ ซึ่งเป็นแกนหลักของการฝึกเจริญ สติ วิทยาศาสตร์กับพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นดินแดนคู่ขนานกันและเป็นสิ่งที่เข้ากันได้ แต่การวิจัยทาง วิทยาศาสตร์ก็ก่อให้เกิดความกังวลด้านเหตุผลทางศาสนาอยู่หลายอย่าง คือมีข้อกังวลถึงการทดสอบด้าน วิทยาศาสตร์กับสัตว์ เพราะการไม่ฆ่าสิ่งมีชีวิต ขัดต่อข้อปฏิบัติของพระพุทธศาสนา ดังนั้น การวิจัยใน บางครั้งอาจก่อให้เกิดอันตรายหรือการตายของสัตว์ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงสำหรับชาวพุทธที่เคร่ง ศาสนา (Wellcome Global Monitor, 2018 : 84)

พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ ต่างก็มีศรัทธาชนิดนำสู่ปัญญาที่นับได้ว่าเหมือนกัน คือใช้ศรัทธาเป็นจุดเริ่มนำไปสู่การแสวงหาความรู้ที่จะเข้าถึงความจริง ได้แก่ ปัญญา ศรัทธาที่ว่านำไปสู่ปัญญานี้ก็คือ ความเชื่อมั่นในธรรมชาติหรือจักรวาลนี้ว่ามีกฎเกณฑ์แห่งธรรมดาที่สม่ำเสมอแน่นอน หมายถึง ความเชื่อในกฎธรรมดานั่นเอง พร้อมทั้งความเชื่อว่าการกฎธรรมดานั้น มนุษย์จะสามารถเข้าถึงได้ด้วยปัญญา

ความเชื่อหรือศรัทธานี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้มนุษย์แสวงหาความจริง แต่ตัวตัดสินที่จะต้องรู้และเข้าใจกฎธรรมชาติเพียงแค่ศรัทธายังไม่เพียงพอที่จะเข้าถึงจุดหมาย ศรัทธานั้นจึงต้องโยงส่งทอดต่อไปสู่ปัญญา ศรัทธาของพระพุทธศาสนากับศรัทธาของวิทยาศาสตร์จึงเหมือนกัน คือ ต่างก็มีศรัทธาที่เชื่อในกฎธรรมชาติและต่างก็มุ่งที่จะรู้ความจริงในกฎธรรมชาติด้วยวิธีการแห่งปัญญา

แต่ศรัทธาของพระพุทธศาสนาจะแยกจากศรัทธาของวิทยาศาสตร์หลังจากนี้ กล่าวคือ ศรัทธาของพระพุทธศาสนามีแง่ที่ต่างจากศรัทธาของวิทยาศาสตร์ คือ ศรัทธาของวิทยาศาสตร์มีจุดที่เป็นเป้าหมายเดียว ได้แก่ ธรรมชาติ แต่ศรัทธาของพระพุทธศาสนามีจุดที่เป็นเป้า 2 อย่าง ได้แก่ ธรรมชาติกับตัวมนุษย์ แม้จะมีจุดที่เป็นเป้าแยกเป็น 2 อย่าง แต่จุดเป้าหมายทั้งสองนั้นก็เชื่อมโยงถึงกัน ต่อเนื่องเป็นอันเดียว และจากความเชื่อมโยงระหว่างจุดเป้าหมายทั้งสอง คือ ธรรมชาติกับตัวมนุษย์นี้สามารถแยกศรัทธาของพระพุทธศาสนาเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1. ศรัทธาในธรรม แยกเป็น 2 ด้าน คือ

- 1) ศรัทธาเกี่ยวกับธรรมชาติทั่วไปภายนอก คือ ความเชื่อมั่นในความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยหรือเชื่อในกฎธรรมชาติ
- 2) ศรัทธาเกี่ยวกับธรรมชาติภายในตัวมนุษย์ คือ ความเชื่อมั่นในความดีงามสูงสุดหรือภาวะไรทุกข์ บรรลุถึงอิสรภาพของมนุษย์ที่เข้าถึงได้ทางกฎธรรมชาติหรือเชื่อในคุณค่าสูงสุด

2. ศรัทธาในตัวมนุษย์ ได้แก่ ความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ที่พัฒนาได้ คือ

- 1) ศักยภาพที่จะให้รู้เข้าใจเข้าถึงความจริงแห่งกฎธรรมชาติ
- 2) ศักยภาพที่จะให้เข้าถึงความดีงามสูงสุด บรรลุอิสรภาพ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556 : 101)

ถึงแม้วิทยาศาสตร์จะมีศรัทธาในกฎธรรมชาติ มุ่งที่จะรู้เข้าใจเข้าถึงความจริงของกฎธรรมชาติ แต่วิทยาศาสตร์ไม่ได้มองธรรมดานั้นครอบคลุมถึงความเป็นมนุษย์และคุณค่า ความจริงที่วิทยาศาสตร์มองจึงไม่ครบถ้วนไม่ทั่วตลอด การแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงขาดตอนไม่สามารถตีวงบรรจบครบรอบได้ จึงไม่สามารถมองเห็นสังจธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 94)

อย่างไรก็ตาม แท้ที่จริงแล้วศรัทธาของวิทยาศาสตร์ก็มีเค้าว่าจะแยกเป็น 2 อย่างตรงกับของพระพุทธศาสนาเหมือนกัน คือเชื่อในกฎธรรมชาติและเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ กล่าวคือ ศรัทธาของวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ความเชื่อมั่นว่าในธรรมดานี้มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ซึ่งสามารถเข้าถึงหรือรู้เข้าใจได้ด้วยปัญญาของมนุษย์ จะเห็นว่าศรัทธาของวิทยาศาสตร์นี้ ก็แยกได้เป็น 2 ตอน และมีจุดที่เป็นเป้า 2 จุดเช่นเดียวกัน คือช่วงแรกเชื่อในกฎธรรมชาติ ช่วงที่ 2 เชื่อในปัญญาของมนุษย์ที่สามารถรู้เข้าใจกฎธรรมดานั้นได้ คือเชื่อในศักยภาพของมนุษย์นั่นเอง

เพียงแต่ศรัทธาช่วงหลังนี้ วิทยาศาสตร์ไม่ได้ยกขึ้นมาเน้นให้เด่นชัด เป็นเพียงความเชื่อที่ซ่อนแฝงอยู่เท่านั้น ดังนั้น ในทางวิทยาศาสตร์นอกจากมีศรัทธาที่เชื่ออย่างนั้นแล้ว ก็ไม่ได้ก้าวต่อไปในศรัทธาข้อที่สองนี้ คือไม่ได้เอาใจใส่ในเรื่องกระบวนการพัฒนามนุษย์ว่ามีธรรมชาติอย่างไร จะพึงดำเนินการอย่างไร มุ่งแต่จะสนองศรัทธา ข้อแรกคือการทำที่รู้เข้าใจเข้าถึงหรือค้นให้พบกฎธรรมชาติอย่างเดียว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556 : 103)

2) มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

วิทยาศาสตร์และศาสนาฮินดูมีความเกี่ยวข้องและเข้ากันได้ ยืนยันว่ามีข้อมูลเชิงลึกทางโบราณมากมายที่ได้รับการสนับสนุนโดยวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การใช้มันในน้ำยาทำความสะอาด หรือการใช้ทองแดงในแก้วน้ำ ชาวฮินดูรู้วิธีนี้มานานับพันปีแล้วว่าสารเหล่านี้มีประโยชน์ต่อสุขภาพ แต่นักวิทยาศาสตร์เพิ่งยืนยันเมื่อไม่นานมานี้ว่า เป็นเพราะไขมันและทองแดงมีคุณสมบัติต้านจุลชีพ รวมทั้งพิธีกรรมบางอย่างในศาสนาฮินดู ก็ยังมีคำอธิบายที่ค่อนข้างเป็นวิทยาศาสตร์อยู่ด้วย

แต่ชาวฮินดูบางกลุ่มก็มีแนวคิดจว่า วิทยาศาสตร์และศาสนามีความแตกต่างกัน ทั้งสองเป็นอาณาจักรที่แยกจากกัน ศาสนาไม่ได้ควบคุมวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง วิทยาศาสตร์ควรเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะวิทยาศาสตร์ไม่เห็นด้วยกับคำสอนของศาสนาฮินดูในหลายๆ อย่าง กล่าวคือ ศาสนาคือเรื่องของศาสนา วิทยาศาสตร์คือเรื่องของวิทยาศาสตร์ ทั้งสองอย่างมีหน้าที่คนละอย่างกัน จึงไม่ควรมายุ่งเกี่ยวกัน (Wellcome Global Monitor , 2018 : 30/07/2566)

อย่างไรก็ตาม ประชาชนผู้นับถือและเคร่งครัดทางศาสนา แสดงความกังวลในเรื่องการวิจัยเทคโนโลยีชีวภาพบางประเภท เช่น การตัดต่อยีนเพื่อเปลี่ยนลักษณะทางพันธุกรรมของทารก และความพยายามในการโคลนนิ่งสัตว์ เช่น ชามูลีหมึกกล่าวว่าการโคลนนิ่งจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอำนาจของพระเจ้า พระเจ้าควรเป็นเพียงผู้เดียวเท่านั้นที่สร้างสิ่งมีชีวิต ส่วนชาวฮินดูและชาวพุทธมีความคิดเห็นคล้ายกันว่า การแก้ไขยีนและการโคลนนิ่งเป็นเรื่องที่น่ากังวลเพราะการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์เหล่านี้อาจรบกวนกรรมหรือการเกิดใหม่ได้

3) มุมมองของศาสนาคริสต์และอิสลาม

ศาสนาคริสต์และอิสลาม เป็นศาสนาฝ่ายเอกเทวนิยมคือนับถือพระเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้น ทั้ง 2 ศาสนานี้จัดได้ว่าเป็นกลุ่มของศาสนาอับราฮัม ได้พัฒนาหลักการหรือหลักคำสอนที่สืบเนื่องมาจากศาสนาเดิม ซึ่งศาสนาที่เป็นแหล่งกำเนิด ได้แก่ ศาสนายิว ซึ่งศาสนาทั้งสองมีความสัมพันธ์กับวิทยาศาสตร์ในลักษณะดังต่อไปนี้

ทั้งสองศาสนาต่างก็เชื่อว่าวิทยาศาสตร์มีบ่อเกิดมาจากแหล่งเดียวกัน คือ อุบัติขึ้นจากพระเจ้าเป็นเจ้า ศาสนาคริสต์ถือว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์กับความจริงมาจากต้นตอเดียวกัน คือ จากพระเจ้า กล่าวคือ อย่างแรกเป็นพระหัตถกิจของพระองค์ อย่างที่สองเป็นความจริงที่พระองค์ทรงเปิดเผยผ่านมนุษย์ทางพระคัมภีร์ ความจริงของทั้งสองประการนี้จึงมีความสัมพันธ์กัน เพียงแต่ว่าการเข้าไปสู่ความจริงของแต่ละอย่างนั้นไม่เหมือนกัน เพราะใช้คนละวิธีเพื่อเข้าไปสู่ความจริงและคนละด้าน (Pew Research Center, 2018 : 165) นักวิทยาศาสตร์พยายามค้นคว้าความจริงด้านธรรมชาติ อันเป็นหัตถกิจของพระเจ้า

เจ้าด้วยวิธีเฉพาะของตนเอง ฝ่ายคริสต์ศาสนาพบความจริงด้านจิตวิญญาณตามหลักการที่พระเจ้าทรงกำหนดไว้ผ่านพระวจนะของพระเจ้า ทั้งสองฝ่ายไม่ขัดแย้งกัน เว้นแต่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้นๆ เป็นเพียงข้อสันนิษฐานที่ยังไม่ใช่ความจริงสมบูรณ์และยังเปลี่ยนแปลงต่อไปเรื่อยๆ (สมาคมนักศึกษาครีสเตียนไทย (นคท.), ม.ป.ป. : 85)

ส่วนศาสนาอิสลามถือว่า วิทยาศาสตร์มักจะพยายามอธิบายสิ่งที่คล้ายกันกับอิสลาม เพราะคัมภีร์อัลกุรอานมีองค์ประกอบของวิทยาศาสตร์มากมาย วิทยาศาสตร์และอิสลามเข้ากันได้โดยรวม แต่การกระทำของนักวิทยาศาสตร์แต่ละคนอาจเป็นปัญหาได้ กล่าวคือ วิทยาศาสตร์และอิสลามไม่ได้ขัดแย้งกัน แต่มีมุมมองความคิดเห็นของมนุษย์ต่างหากที่ขัดแย้งกัน นักวิทยาศาสตร์มักไม่คำนึงถึงมุมมองของผู้ที่เคร่งศาสนาเมื่อทำการวิจัย จึงเป็นสิ่งที่รบกวนในเรื่องศาสนา กล่าวคือ การวิจัยบางอย่างใช้สารที่ไม่ฮาลาล เช่น กัญชา แอลกอฮอล์หรือสุกรหรือการใช้เทคโนโลยีการตั้งครรภ์บางอย่างไม่เป็นธรรมชาติ เช่น ทารกในหลอดทดลองหรือกระบวนการที่ใช้สารพันธุกรรมที่ไม่ได้นำมาใช้จากสามีภรรยา ที่เรียกว่า การโคลนนิ่ง วิทยาศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทดลอง การค้นคว้า การค้นหาลึกลับใหม่ๆ หรือการสำรวจความเป็นไปได้ต่างๆ แต่สิ่งต่างๆ เหล่านั้น อิสลามถือว่าเป็นสิ่งตายตัว เพราะอัลกุรอานได้อธิบายไว้หมดแล้ว (Wellcome Global Monitor, 2018 : 30/07/2566)

สรุป ศาสนากับวิทยาศาสตร์มีความสัมพันธ์กันอยู่หลายประการ ซึ่งเป็นไปตามทัศนะและหลักคำสอนของศาสนาที่แตกต่างกันไป ซึ่งมุมมองของพระพุทธศาสนามีทัศนะว่า วิทยาศาสตร์มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันในด้านของศรัทธาเหมือนกันกับพระพุทธศาสนา เพราะศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นให้มนุษย์แสวงหาความรู้และความจริง ทั้งพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ต่างก็มีศรัทธาในกฎของธรรมชาติกับตัวมนุษย์ แต่วิทยาศาสตร์เชื่อมั่นว่าในธรรมชาติมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ซึ่งสามารถเข้าถึงหรือรู้เข้าใจได้ด้วยปัญญาของมนุษย์ ซึ่งต่างจากพระพุทธศาสนาที่เชื่อในธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปภายนอก คือความเชื่อมั่นในความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยหรือเชื่อในกฎธรรมชาติ และเชื่อในธรรมชาติภายในตัวมนุษย์ คือความเชื่อมั่นในความดีงามสูงสุดหรือภาวะไรทุกข์ บรรลือถึงอิสรภาพของมนุษย์ที่เข้าถึงได้ตามกฎธรรมชาติหรือเชื่อในคุณค่าสูงสุด

ส่วนศาสนาคริสต์และอิสลามเชื่อว่า วิทยาศาสตร์มีบ่อเกิดมาจากพระเจ้า ความรู้และความจริงทางวิทยาศาสตร์กับมาจากพระหัตถกิจของพระเจ้า พระเจ้าทรงเปิดเผยแล้วผ่านทางพระคัมภีร์ ในพระคัมภีร์มีองค์ประกอบของวิทยาศาสตร์มากมาย เพียงแต่ว่าการเข้าไปสู่ความจริงของแต่ละอย่างของวิทยาศาสตร์และศาสนาไม่เหมือนกัน เพราะใช้คนละวิธีเพื่อเข้าไปสู่ความจริงและคนละด้าน ซึ่งวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทดลองและวิจัยค้นคว้าหาการค้นพบใหม่ๆ และยังเป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น ยังไม่ใช่ความจริงที่สมบูรณ์ แต่สิ่งที่วิทยาศาสตร์ตามหา ในพระคัมภีร์ได้อธิบายการค้นพบความจริงด้านจิตวิญญาณตามหลักการที่ทรงกำหนดไว้ ผ่านพระวจนะของพระเจ้าหมดแล้ว

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ก็ได้ยืนยันเช่นกันว่าสิ่งที่วิทยาศาสตร์ค้นพบในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ชาวฮินดูรู้มานานับพันปีแล้ว แต่วิทยาศาสตร์เพ่งยืนยันคุณสมบัติต่างๆ ที่ชาวฮินดูค้นพบ รวมทั้งการอธิบายทางวิทยาศาสตร์ค่อนข้างตรงกับพิธีกรรมบางอย่างทางศาสนาด้วย แต่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็มีมุมมองว่า

ศาสนาและวิทยาศาสตร์เป็นอาณาจักรที่แยกจากกัน คือ ศาสนาเป็นของเรื่องศาสนา วิทยาศาสตร์คือเรื่องวิทยาศาสตร์ มีหน้าที่คนละอย่างกันจึงไม่ควรมายุ่งเกี่ยวกับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับเทคโนโลยี

เทคโนโลยีเป็นมวลวิธีการที่บุคคลใช้ในระยะเวลาหนึ่ง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Fairchild Henry Pratt, 1977 : 317) เทคโนโลยีถือว่าเป็นวิธีการซึ่งสามารถนำมาใช้ในการสร้างเครื่องมือต่างๆ ที่เป็นวัตถุ เช่น สิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ชาติ โดยทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตที่เหมาะสมและสะดวกสบายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ เทคโนโลยีถือว่าเป็นวิธีการที่นำมาใช้ในการปรับปรุงสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น หลักการความร่วมมือกัน การรู้จักแบ่งงานกันทำตามความสามารถ รวมทั้งสร้างหลักการพัฒนาและการแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคมด้วย

เทคโนโลยีมักจะมาควบคู่กับคำว่าวิทยาศาสตร์อยู่เสมอ คำว่าวิทยาศาสตร์หมายถึงตัวความรู้ที่ได้มาจากวิธีการที่มีเหตุผล มีขั้นตอนที่สามารถนำไปพิสูจน์ทดลองได้ ฉะนั้น การประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อเป็นประโยชน์แก่มวลมนุษย์จึงเป็นเรื่องของเทคโนโลยี (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, ม.ป.ป. : 26)

เทคโนโลยีนั้นเข้ามามีบทบาทเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิต กล่าวคือ ชีวิตของมนุษย์ในสมัยปัจจุบันผูกพันอยู่กับเทคโนโลยี ถึงขั้นที่ว่าเทคโนโลยีเป็นที่พึ่งที่อาศัยก็ว่าได้ เพราะเทคโนโลยีทำให้เกิดความสะดวกสบาย และส่งผลให้เห็นความหวังแห่งความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีกมากมายในอนาคต แต่ปัญหาของการใช้เทคโนโลยีเกินจำเป็น อาจทำให้มนุษย์ที่เจริญด้วยเทคโนโลยีในอนาคต จะมีร่างกายวิวัฒนาการกลายรูปผิดแปลกไป แขนขามือเท้าจะเล็กและสั้นลง ศีรษะจะไม่ใหญ่โตขึ้นและจะลีบเรียว เพราะมีความจำเป็นต้องใช้น้อยลง ท้องจะพองโตขึ้นเพราะไม่ออกกำลังกายและใช้พลังงานในการบริโภคเสพความสุขสำราญมากยิ่งขึ้น (พระราชวรณี (ประยูร ปยุตโต) : 2526 : 20-21)

ผู้ที่เคร่งในศาสนาส่วนใหญ่มักจะมีแนวโน้มต่อต้านเทคโนโลยีใหม่ๆ ทั้งนี้เพราะผู้ที่สนใจศาสนามักเป็นพวกอนุรักษนิยม ส่วนเทคโนโลยีมักก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่สวนทางกับประเพณีหรือค่านิยมของศาสนา พวกเคร่งในศาสนาลักษณะนี้จะพบในกลุ่มประเทศอิสลาม เป็นกลุ่มที่มักต่อต้านอินเทอร์เน็ตหรือจานดาวเทียม เพราะว่าเทคโนโลยีเหล่านี้เป็นสื่อกลางที่นำเอาค่านิยมตะวันตกไปเผยแพร่ในประเทศของตน รวมทั้งทำให้เกิดความหลงใหลในเรื่องเซ็กส์ วัตถุนิยม ความรุนแรง และสิ่งที่บันเทิงใจ หรือสิ่งที่เป็นลามกยั่ววนให้เกิดความเสื่อม (พระไพศาล วิสาโล, ม.ป.ป. : 123)

ชาวพุทธส่วนใหญ่ก็มีลักษณะอนุรักษนิยมเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้เข้มข้น สุดโต่ง หรือแสดงเจตจำนงในทางขัดขวางหรือต่อต้านต่อเทคโนโลยีเหมือนชาวมุสลิม ในทางกลับกัน พระพุทธเจ้าได้เคยตรัสไว้แล้วว่าทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ชาวพุทธจึงมีวิธีการปรับใจยอมรับในความเป็นไปของทุกสิ่งไม่แว้นแม้กระทั่งเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล กลุ่มนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ได้อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่มาเป็นเครื่องมือเพื่อเผยแผ่คำสั่งสอนของศาสนา เห็นได้ทั้งวัดออนไลน์ การทำบุญผ่านคิวอาร์โค้ด การสวดมนต์

ไหว้พระผ่านไลฟ์โปรแกรม นำมาประยุกต์เป็นสื่อธรรมะหรือเทศนาธรรมผ่านไลฟ์สดไปทั่วโลก (ว. วชิรเมธี , 2561 : 27/07/2566)

ถึงแม้เทคโนโลยีจะเป็นเรื่องที่ตรงข้ามกับธรรมะ กล่าวคือเทคโนโลยีมุ่งจัดการกับสิ่งรอบตัว ขณะที่ธรรมะเน้นจัดการกับตัวเอง แต่มนุษย์ก็สามารถที่จะใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อกลางให้กับศาสนาได้ ในเชิงการสร้างคุณค่าและประโยชน์ให้กับสังคมและมวลมนุษยชาติได้ มนุษย์ได้สร้างเทคโนโลยีมา มนุษย์ก็ต้องนำพาเทคโนโลยีไม่ใช่ให้เทคโนโลยีนำพามนุษย์ ที่สำคัญคือต้องรู้จักความพอดีในการใช้ การเสพ การเล่น รู้คุณ รู้โทษ เป็นนายเหนือเทคโนโลยี (พระไพศาล วิสาโล, ม.ป.ป. : 52)

ความท้าทายของเทคโนโลยีที่เจริญขึ้นในทัศนะทางศาสนา แยกออกเป็นได้ทั้งข้อดีและข้อเสีย ดังนี้

ข้อดี การนำเอาวิทยาการด้านวิทยาศาสตร์มาใช้สร้างสรรค์เป็นเครื่องมือผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศ อินเทอร์เน็ต และเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อการสอน การเผยแผ่ และการสื่อสารหลักคำสอนไปยังศาสนิกและผู้สนใจศึกษาได้ง่ายขึ้น เนื่องจากโลกยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบทางอินเทอร์เน็ตเป็นปัจจัยสำคัญของการศึกษา ซึ่งมนุษย์ทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ จึงจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยเทคโนโลยีในการดำเนินกิจการด้านศาสนา เพื่อให้เชื่อมโยงกับโลกแห่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสนาจึงจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและเทคโนโลยี (พระภูแลกัญญ กิตติคุตโต (วิชัย), 2561 : 116)

ถึงแม้เทคโนโลยีสมัยใหม่จะไม่ช่วยอำนวยความสะดวกจากปัญหาด้านความทุกข์ต่างๆ และเอาชนะธรรมชาติได้โดยตรง พร้อมกับยังทำให้มนุษย์เจอปัญหาเรื่องอวิชชา คือความไม่รู้จริงหรือไม่เพียงพอตัวถึง และเรื่องตัณหา คือความอยากความปรารถนาอย่างเห็นแก่ตัว ที่ทำให้ไม่ทำพอดีตามที่รู้ แต่เทคโนโลยีสารสนเทศก็เป็นสื่อในการเสนอวิธีการเรียนรู้ปัญหาความทุกข์ทางจิตใจของมนุษย์ได้บางส่วน เช่น การเข้าถึงธรรมะได้ง่ายจากโลกโซเชียลมีเดียค้นหาพระธรรมคำสอนจากโลกอินเทอร์เน็ต การค้นหาวิธีแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยหลักธรรมจากเว็บไซต์ต่างๆ ฯลฯ (พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2526 : 30)

ศาสนา สามารถบูรณาการหลักธรรม โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศเสนอวิธีการที่เรียกว่า คำสั่งสอน เพื่อให้บุคคลดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมในสังคม ศาสนาได้ประยุกต์เอาความรู้มาใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ไว้ในระดับโลกียสุข (สุขทางโลก) (จันทงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, ม.ป.ป. : 27) เทคโนโลยีระดับโลกียตามหลักศาสนา ต้องเป็นไปในแนวทางของการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่แท้จริง ในลักษณะที่ไม่ก่อปัญหาภายในขอบเขตของหลักการ ดังนี้

1) **เทคโนโลยีที่รู้จักประมาณ** คือ การผลิต การพัฒนาและการบริโภคเทคโนโลยีที่มุ่งเพื่อคุณค่าแท้แก่ชีวิต เป็นไปเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต ไม่มุ่งสนองการแสวงหาคุณค่าเทียม เรียกว่าเทคโนโลยีที่รู้จักประมาณ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ควบคุมโลภะ

2) **เทคโนโลยีเพื่อทำประโยชน์** คือการตั้งเจตจำนงและความมุ่งหมายพร้อมทั้งวางแผนอย่างหนักแน่นมั่นคงที่จะส่งเสริมการผลิต การพัฒนา และการบริโภคเทคโนโลยีที่เป็นไปเพื่อการช่วยเหลือ

เกื้อกูล ทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์และเอื้ออำนวยประโยชน์แก่สังคม เรียกว่า เทคโนโลยีเพื่อทำประโยชน์ ซึ่งช่วยลดทอนผอนเบาและยับยั้งโทษ

3) เทคโนโลยีที่เสริมปัญญาและพัฒนามนุษย์ คือการหันมาเน้นการผลิต การพัฒนา และการบริโภค เทคโนโลยีที่มุ่งเพื่อเสริมปัญญาและพัฒนามนุษย์ โดยให้เป็นเครื่องมือเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ที่เป็นประโยชน์ ช่วยให้นมนุษย์ใช้เวลาไปในทางสร้างสรรค์ ให้มีการใช้เทคโนโลยีด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันต่อเหตุผล พร้อมทั้งคุณและโทษของมัน เพื่อให้เทคโนโลยีเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าของความเป็นมนุษย์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้ตัวเทคโนโลยีนั้นเองเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตปัญญาด้วย เรียกว่า เทคโนโลยีที่เสริมปัญญาและพัฒนามนุษย์ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ควบคุมโมหะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556 : 179-180)

ข้อเสีย อันตรายที่เกิดขึ้นจากจากเทคโนโลยีนั้นมีทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เฉพาะที่เป็นเหตุโดยตรงซึ่งสำคัญที่สุดก็คือ การผลาญทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้สิ่งแวดล้อมเน่าเสียเป็นพิษ เทคโนโลยีเจริญขึ้นเท่าใด ทรัพยากรก็จะถูกนำมาใช้มากมายในเวลาที่รวดเร็วมากขึ้นเท่านั้น เทคโนโลยีเจริญมากในประเทศใด ประเทศนั้นก็ยิ่งใช้ทรัพยากรสิ้นเปลืองมาก ทรัพยากรสำคัญๆ ที่ใช้ในทางเทคโนโลยีมักเป็นทรัพยากรประเภทที่สร้างทดแทนขึ้นใหม่ไม่ได้ ไม่มีเพิ่มขึ้น มีแต่จะหมดไปอย่างเดียว

ส่วนทรัพยากรด้านพลังงานบางอย่างอาจสร้างขึ้นได้ แต่ข้อบกพร่องติดขัดก็มีหลายอย่าง โดยเฉพาะแหล่งพลังงานบางอย่าง อาจให้ผลดีไม่คุ้มผลเสีย เช่น จะใช้พลังงานนิวเคลียร์แทนน้ำมันและแก๊สธรรมชาติ ก็เป็นการเสี่ยงอันตรายอย่างมาก ถ้าเกิดอุบัติเหตุภัยธรรมชาติหรือการก่อวินาศกรรมพลังงานที่ให้ประโยชน์ก็จะเปลี่ยนไปเป็นพลังงานให้โทษ กลายเป็นเครื่องทำลายล้างเผ่าพันธุ์มนุษย์

อันตรายสำคัญอีกอย่างหนึ่งของเทคโนโลยีซึ่งมองในแง่ปัจจุบันนั้นว่าร้ายแรงกว่าอย่างแรก เพราะเป็นอันตรายที่เกิดอยู่ตลอดเวลา ได้แก่ สภาวะสิ่งแวดล้อมเน่าเสีย เป็นพิษ คือ อากาศเสียบ้าง น้ำเสียบ้าง ดินเสียบ้าง ความร้อนผิดธรรมชาติบ้าง ซึ่งขึ้นภัยอันตรายที่มนุษย์ผู้แสวงหาความสุข ความสะดวกสบาย จากความเจริญทางเทคโนโลยี ก่อให้เกิดแก๊สธรรมชาติ คือโลกที่ตนอยู่อาศัยก่อนแล้ว อันตรายนั้นกลับย้อนเข้ามาหาตน เรียกได้ว่า เป็นอันตรายที่ก่อให้เกิดตัวเอง

ของเสียและสิ่งเป็นพิษเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นอันตรายแก่มนุษย์ทั้งสิ้น ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม อากาศที่เสียทำให้คนจำนวนไม่น้อยเป็นโรคปอดมีน วิงเวียนศีรษะบ้าง เป็นโรคมะเร็งบ้าง เป็นโรคเกี่ยวกับทางหายใจบ้าง น้ำที่เสียกลายเป็นน้ำเสื่อมคุณภาพบ้าง เป็นพิษไปบ้าง

ถึงแม้เทคโนโลยีจะก่อให้เกิดอันตรายได้มากมายก็ตาม แต่อันตรายนั้นก็ไม่ร้ายแรงหนักหนา ถ้ามมนุษย์ไม่ทำให้มันเป็นอันตรายเสียเอง เพราะเทคโนโลยีนั้นมนุษย์สร้างขึ้นเอง มนุษย์เป็นผู้ใช้และมนุษย์รู้อยู่แล้วว่าตนสร้างและใช้เทคโนโลยีนั้นเพื่อประโยชน์แก่ตน แต่ในทางปฏิบัติไม่เป็นเช่นนั้น มนุษย์ผู้แสวงหาผลประโยชน์พยายามแย่งชิงเอาเปรียบกัน จึงใช้เทคโนโลยีเพื่อยึดฉวยผลประโยชน์ โดยไม่คำนึงถึงผลเสียหายที่เกิดแก่คนอื่นหรือแก่ส่วนรวม ยิ่งไปกว่านั้นอีกก็คือใช้เทคโนโลยีสร้างเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับเบียดเบียนทำลายกัน มนุษย์เจริญขึ้นเท่าใด เครื่องมือฆ่าฟันทำลายกันก็เจริญขึ้นเท่านั้น

สมัยโบราณรู้จักแต่หินแต่ไม้ ก็แค่ใช้ไม้ตีกัน เอาหินทุ้มกันหรือฝนหินให้คมมาแทงกัน ต่อมารู้จักเหล็ก ก็เอาเหล็กมาทำดาบแทงฟันกัน ครั้นรู้จักดินประสิว ก็ทำปืนและลูกระเบิดยิงหรือขว้างสังหารกัน ถึงปัจจุบันรู้จักพลังงานปรมาณู ก็ผลิตลูกระเบิดปรมาณูขึ้นมา สำหรับทำลายกันให้ได้มากมายร้ายแรงยิ่งขึ้น เลยทำให้อยู่กันด้วยความหวาดระแวง เพิ่มความทุกข์ของมนุษย์ให้มากขึ้นอีกอย่างหนึ่ง นับว่าเป็นโทษที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิด (พระราชวรณีย์ (ประยูร ปยุตโต), 2526 : 22-27)

เทคโนโลยีแม้จะเป็นประโยชน์มาก แต่ก็มีโทษมาก มนุษย์ต้องรำลึกอยู่เสมอว่าเทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือ รู้เท่าทันทั้งด้านบวกและด้านลบ อย่ามัวหมกมุ่นกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี คุณและโทษต้องบริหารจัดการภายใต้กรอบประโยชน์สูงสุด เทคโนโลยีพึงทำหน้าที่ของสื่อและเครื่องมือที่จะเชื่อมทั้งตัวเทคโนโลยีเอง รวมถึงเชื่อมต่อหัวใจของคนทั้งโลกให้เป็นดังพี่น้องพึ่งพากลมเกลียว (ว. วชิรเมธี, 2561 : 75)

ในมุมมองของศาสนายุคดิจิทัลดิสรัปชัน (Digital Disruption) การวางใจท่ามกลางยุคโซเซียลมีเดีย ท่ามกลางความรวดเร็วของการประมวลผลด้วยเทคโนโลยี มีวิธีการ 3 ประการ คือ

ประการแรก ต้องรู้จักมีชีวิตรอดให้ได้โดยไม่ต้องออนไลน์ กล่าวคือ ไม่เช็กข้อมูล ไม่บริโภคข้อมูลข่าวสารผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเฟซบุ๊ก ไลน์ ทวิตเตอร์ ไลน์ มีเวลานั่งวรรณคดี ขำขันปลื้มใจด้วยวิธีนี้ก็จะเพิ่มพลังสติปัญญาสมาธิมากขึ้น เพราะข้อมูลออนไลน์ที่ถาโถม เป็นการจู่โจมสู่พื้นที่ชีวิตส่วนตัว เป็นข้อมูลที่ผลึกเข้ามาโดยที่เราไม่ได้เสาะแสวงหา ล่อลวงให้สนใจไหลออกไปกับเรื่องราวต่างๆ ทำให้เวลาไหลผ่านไปอย่างรวดเร็ว บางทีร่วมชั่วโมงหรือหลายชั่วโมงต่อวัน

ประการต่อมา เมื่อใช้เครื่องมือสื่อสารแล้ว ให้มุ่งความสนใจเฉพาะเรื่องที่เป็นประโยชน์ อย่าปล่อยผ่าน เวลาเปิดมือถือ นั่งอ่าน นั่งเช็ก นั่งดู กุศลินีเป็นเรื่อยๆ เป็น Passive Learner ไม่ใช่ Active Learner กล่าวคือ ใส่ใจเฉพาะเรื่องที่สนใจและเป็นประโยชน์ ถ้าเกิดเวลาออนไลน์ต่อครั้งต่อวันอย่าเสพติดมือถือ

ประการสุดท้าย เมื่อได้รับข้อมูลใดแล้ว ให้เกิดพองโตเพราะชอบใจ ชื่นชม หรือใจเกิดแพบพ้อเพราะความไม่พอใจ ไม่สบายใจ และไม่สบายใจ ก็ปล่อยวาง พยายามรักษาความเป็นกลางของหัวใจ ไม่ให้ใจสวิงหรือแกว่งไหว หมั่นชำเล็งดูใจตนเองบ่อยๆ

อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีก็เป็นตัวช่วยในการเผยแผ่ศาสนาให้กว้างขวาง แม้ไม่ลึกซึ้งเหมือนสมัยก่อนที่ผู้คนต้องเสาะแสวงหาจากครูอาจารย์ แต่ปัจจุบันธรรมะมีในหลากหลายรูปแบบทั้งเสียงภาพข้อความที่เข้าถึงในทุกช่องทางและตลอดเวลา แต่มนุษย์ต้องรักษาความเป็นกลาง ความเป็นปกติของใจไว้ให้ได้ เจริญสติให้เป็นในชีวิตประจำวันท่ามกลางกระแสดิจิทัล ใช้เทคโนโลยีแต่ไม่ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี ไม่ติดยึด เพลิดเพลิน หลงใหล รู้เท่าทันการทำงานของกิเลส ตัณหาและอุปาทาน หากมนุษย์เข้าใจและไม่ยึดติด มีความสามารถในการนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ก็เท่ากับเราได้อยู่เหนือเทคโนโลยีแล้ว (ดนัย จันทรเจ้าฉาย, 2561 : 27/07/2566)

แม้ว่าโลกสมัยปัจจุบันจะเจริญด้วยเทคโนโลยี มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสบายพร้อมแทบทุกประการ แต่เทคโนโลยีนั้นก็เป็นเพียงเครื่องประกอบของชีวิต มีขอบเขตจำกัดเพียงเป็นปัจจัยเครื่อง

อาศัย มีคุณและโทษขึ้นกับผู้ใช้อย่างไร ส่วนปัญหาเกี่ยวกับคนที่จะมีชีวิตอยู่กับเทคโนโลยี คือมนุษย์ต้องสร้างสรรค์และใช้เทคโนโลยีในทางที่เป็นคุณประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ ไม่ใช่สร้างหรือใช้เพื่อก่อปัญหาทำให้เกิดโทษมากยิ่งขึ้น คือสร้างคนผู้สามารถที่จะใช้เทคโนโลยีควบคุมธรรมชาติได้ ซึ่งในความหมายที่แท้จริงคือการให้อยู่ในสภาพที่ดีอันจะให้เกิดแต่คุณประโยชน์ ไม่ใช่แย่งชิงผลประโยชน์เอาไร้เดียงสาเปรียบธรรมชาติ (พระราชวรมูณี (ประยูร ปยุตโต), 2526 : 35-36)

สรุป เทคโนโลยีคือเครื่องมือต่างๆ ที่เป็นวัตถุ ซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้นักประดิษฐ์ดำรงชีวิตได้อย่างสะดวกสบาย เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ในปัจจุบัน แสดงถึงความหวังและความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ จนทำให้กลุ่มผู้เคร่งในศาสนาพยายามต่อต้านเทคโนโลยี เพราะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สวนทางกับประเพณีหรือค่านิยมทางศาสนา แต่ก็ต้องยอมรับว่าเทคโนโลยีสมัยใหม่สามารถเป็นเครื่องมือเพื่อการเผยแผ่ศาสนาได้เป็นอย่างดี หรือเป็นสื่อกลางให้กับศาสนาได้ในเชิงการสร้างคุณค่าและประโยชน์ให้กับสังคมได้ จากการเจริญขึ้นของเทคโนโลยีนั้น ในมุมมองของศาสนา สามารถชี้ให้เห็นประเด็นอยู่ 2 แนวทาง คือ

1) **ข้อดี** สามารถนำเทคโนโลยีมาสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือเพื่อการสอน การเผยแผ่ และการสื่อสารหลักธรรมไปยังศาสนิกและผู้สนใจศึกษาได้ง่ายขึ้น สามารถใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์สุขได้ในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาได้ ได้แก่ (1) เทคโนโลยีที่รู้จักประมาณ คือเป็นไปเพื่อสร้างคุณภาพชีวิต (2) เทคโนโลยีเพื่อทำประโยชน์ คือเป็นไปเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลทำประโยชน์แก่มนุษย์และเอื้ออำนวยแก่สังคม และ (3) เทคโนโลยีที่ส่งเสริมปัญญาและพัฒนาคน คือ เป็นไปเพื่อช่วยส่งเสริมคุณค่าของความเป็นมนุษย์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตปัญญา

2) **ข้อเสีย** เทคโนโลยีอาจสร้างอันตรายทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ การผลาญทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเหตุให้เกิดอุบัติเหตุภัยธรรมชาติหรือก่อวินาศกรรม กลายเป็นเครื่องทำลายล้างเผ่าพันธุ์มนุษย์ ส่วนทางอ้อม ได้แก่ สิ่งแวดล้อมเน่าเสียเป็นพิษ คือ อากาศเสีย น้ำเสีย ดินเสีย อากาศร้อนผิดธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นภัยร้ายแรงกว่าอย่างแรก เพราะเป็นอันตรายที่เกิดขึ้นตลอดเวลา

อย่างไรก็ตาม มนุษย์ต้องรำลึกอยู่เสมอว่าเทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือ ให้รู้เท่าทันด้านบวกด้านลบ แม้เทคโนโลยีจะเป็นประโยชน์มากมาย แต่ก็ก่อให้เกิดอันตรายได้มากเหมือนกัน อันตรายนั้นก็จะไม่ร้ายแรง ถ้ามนุษย์ไม่ทำให้มันเป็นอันตรายเสียเอง แต่ในทางปฏิบัติไม่เป็นเช่นนั้น เพราะมนุษย์พยายามแสวงหาผลประโยชน์แย่งชิงเอาไร้เดียงสาเปรียบกัน จึงใช้เทคโนโลยีเพื่อฉกฉวยผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงผลเสียหายที่เกิดแก่คนอื่นหรือส่วนรวม

ศาสนา จึงพยายามเป็นตัวช่วยให้นักประดิษฐ์เข้าใจและไม่ยึดติดในเทคโนโลยี ช่วยให้ผู้ใช้เทคโนโลยีรักษาความเป็นกลาง ใช้เทคโนโลยีโดยไม่ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี สร้างสรรค์และใช้เทคโนโลยีในทางที่เป็นคุณประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ อยู่ในสภาพที่ดีอันจะให้เกิดแต่คุณประโยชน์ ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เท่ากับว่าได้อยู่เหนือเทคโนโลยีแล้ว หากศาสนาทำหน้าที่นี้สำเร็จ ย่อมหมายถึงความดำรงอยู่ของศาสนาเองด้วย หมายถึงความสวัสดิของชาวโลกด้วย

3. ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับวิวัฒนาการ

คำว่า **วิวัฒนาการ** หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือคลี่คลายไปสู่ภาวะที่ดีขึ้น หรือเจริญขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป ทีละเล็กทีละน้อย ในช่วงระยะเวลาที่ยาวนาน ซึ่งแต่ละศาสนามีมุมมองที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับทฤษฎีวิวัฒนาการ ดังนี้

1) มุมมองของศาสนาพุทธ

พระพุทธศาสนาสอนว่า มนุษย์จะต้องเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ คือความเป็นจริงในเรื่องความเปลี่ยนแปลง (อนิจจัง) ความเป็นจริงแห่งภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ตลอดกาล (ทุกขัง) และความเป็นจริงแห่งการไม่มีตัวตนที่แท้จริง ถึงเวลาก็คับสลายไปตามเหตุปัจจัย (อนัตตา) (พระสรวุฑฒย์ ปญญาวุฑโฒ (วิจิตรปัญญา), 2557 : 25) ฉะนั้น คำว่า ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จึงเป็นหลักสากลที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบซึ่งมีอยู่แล้วในธรรมชาติ ซึ่งทฤษฎีวิวัฒนาการมีความเชื่อที่ใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนา

แต่พระพุทธศาสนาไม่คอยกล่าวถึงจักรวาล โลก ต้นกำเนิดของมนุษย์เท่าไรนัก และไม่สนใจว่ามนุษย์กลุ่มแรกในโลกเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เพราะพระพุทธศาสนามุ่งสอนเฉพาะเรื่องจริงที่มีประโยชน์เท่านั้น จึงไม่ได้สอนในทุกเรื่องที่น่าสนใจ ถึงแม้พระพุทธศาสนาสอนให้ศึกษาเรื่องมนุษย์เป็นลำดับแรกก็จริง แต่มนุษย์ในที่นี้คือร่างกายและจิตใจของตนเอง กล่าวคือ การให้ความสำคัญกับชีวิตตนเองทั้งด้านกายและด้านจิตใจ (สุเชวัน พลอยชุม, 2549 : 1-2)

พระพุทธศาสนา มีทัศนะที่ชัดเจนและทดสอบได้ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ คือมนุษย์และสัตว์มีชีวิตอื่นๆ ถูกสร้างขึ้นจากองค์ประกอบทางกายหรือรูป (ดิน น้ำ ลม ไฟ) และทางจิต (เวทนา สัญญา สังขาร จิตหรือวิญญาณ) รวมกันเข้าเป็นขั้น 5 ขั้นและจิตมีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติ แต่มีสิ่งหนึ่งที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกันก็คือ กรรม (พุทธธรรม, 2565 : 53) มนุษย์ที่ประกอบด้วยกายและจิตมีวิวัฒนาการไปตามกาลเวลา ซึ่งเป็นกระบวนการทางธรรมชาติ ที่สำคัญคือชาวพุทธไม่เชื่อว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นเหมือนกัแนวคิดของชาวคริสต์และชาวมุสลิม

2) มุมมองของศาสนาฮินดู

วิวัฒนาการไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับชาวฮินดู ศาสนาฮินดูมีองค์ประกอบของวิทยาศาสตร์ แนวคิดเรื่องวิวัฒนาการรวมอยู่ในคำสอนทางศาสนาฮินดู หลักการของฮินดูก็มีวิวัฒนาการเช่นกัน มนุษย์มีต้นกำเนิดมาจากเผ่าพันธุ์ที่แตกต่างกัน เป็นเหตุผลของความเชื่อในการกลับชาติมาเกิด เทพเจ้าบางองค์มีรูปแบบที่แตกต่างกันอย่างไร นี่คือเหตุผลที่สัตว์บางชนิดถูกมองว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ เพราะมันเป็นหนึ่งในรูปแบบที่เทพเจ้าองค์นี้ได้รับมา ชาวฮินดูส่วนใหญ่เชื่อว่ามนุษย์มาจากไพรเมต (primate) และเชื่อในทฤษฎีวิวัฒนาการตามกาลเวลา (Pew Research Center, 2014 : 85)

3) มุมมองของศาสนาคริสต์

มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ดำรงอยู่ในรูปแบบปัจจุบันเสมอ เพราะพระเจ้าได้สร้างพืชและสัตว์ชนิดพื้นฐานทั้งหมดขึ้นมา รวมทั้งมนุษย์ชายหญิงที่สมบูรณ์แบบ พวกเขาใช้อารมณ์ความรู้สึก ความรัก สติปัญญาและความยุติธรรม ทั้งพืชและสัตว์ทุกชนิดที่พระเจ้าสร้างไว้ ไม่ได้วิวัฒนาการไปเป็นชนิดใหม่ แต่

การผันแปรทำให้เกิดการขยายเป็นสายพันธุ์ต่างๆ อย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน ดังนั้น พืชและสัตว์สายพันธุ์หนึ่งจึงอาจแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดกับอีกสายพันธุ์หนึ่ง แต่ก็ยังเป็นชนิดเดียวกัน มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ถูกสร้างขึ้นโดยพระเจ้า แล้วพระองค์ก็แค่ดูแลให้มันค่อยๆ ผันแปรไปตามกระบวนการของมัน ด้วยการขึ้นจากพระเจ้า (พยานพระยะโฮวา, ม.ป.ป. : 245)

ศาสนาคริสต์ เชื่อการมีพระเจ้าองค์เดียว ยอมรับว่าการทรงสร้างของพระเจ้าเป็นเรื่องจริง การทรงสร้างในความรู้สึกทั่วไปขัดแย้งกับทฤษฎีวิวัฒนาการ ซึ่งได้ปฏิเสธความน่าจะเป็นของวิวัฒนาการ ยึดความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักในการโต้แย้ง ผู้ที่ต่อต้านทฤษฎีวิวัฒนาการหรือผู้เคร่งในศาสนา มักสนับสนุนความเชื่อของตัวเอง โดยอ้างถึงความบกพร่องของข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ รวมถึงกระบวนการวิเคราะห์ บ่อยครั้งเกี่ยวข้องกับจิตนาการอันเกินจริง นอกจากนี้ยังมองว่า วิถีทางวิทยาศาสตร์เป็นปรัชญาในเชิงธรรมชาติที่ได้ปฏิเสธทุกแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับผู้สร้างหรือพระเจ้า

ส่งผลให้กลุ่มผู้สนับสนุนทฤษฎีวิวัฒนาการ ได้เสนอแนวคิดของตนผ่านมุมมองที่เรียกว่า สิ่งที่ซับซ้อนถูกอธิบายได้ด้วยส่วนย่อยที่ไม่ซับซ้อน (reductionism) การปฏิเสธทฤษฎีวิวัฒนาการที่มีพื้นฐานบนการตีความ ไม่ใช่เนื้อแท้ของความเชื่อทางศาสนา ทำให้แนวคิดเรื่องการทรงสร้างและวิวัฒนาการนำไปสู่การโต้แย้งกับแบบไม่มีที่สิ้นสุด (อาร์ เจ เบอร์รี่ (R. J. Berry), 2011 : 2-3)

4) มุมมองของศาสนาอิสลาม

ทฤษฎีวิวัฒนาการกับความเชื่อทางศาสนาอิสลามมีความขัดแย้งกันเกี่ยวกับต้นกำเนิดของชีวิตมนุษย์ ซึ่งตามทฤษฎีตะวันตกกล่าวว่ามนุษย์มาจากลิง แต่มุสลิมเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสืบเชื้อสายมาจากอาดัมและเอวา มนุษย์เป็นสิ่งที่อัลลอฮ์สร้างขึ้น พระองค์ได้สร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบแล้วในรูปแบบปัจจุบัน ไม่ใช่จากลิงสู่มนุษย์

ทฤษฎีวิวัฒนาการถือเป็นเรื่องไร้สาระสำหรับอิสลาม เพราะวิวัฒนาการเป็นเพียงทฤษฎีที่ยังไม่ได้รับการพิสูจน์ให้ประจักษ์ได้ ไม่มีหลักฐานหรือเหตุผลเฉพาะเจาะจง มุสลิมเชื่อว่านปอาดัมคือมนุษย์คนแรกของโลก ก่อนที่นปอาดัมจะถูกสร้างขึ้น สิ่งมีชีวิตอื่นๆ ก็ถูกสร้างขึ้นด้วย ดังนั้น ทฤษฎีวิวัฒนาการของมนุษย์จึงขัดแย้งกับคำสอนในศาสนาอิสลาม

แต่ก็มีชาวมุสลิมจำนวนหนึ่งที่เปิดรับแนวคิดวิวัฒนาการ แม้ว่าแนวคิดนี้จะผิดไปจากคำสอนของอิสลามก็ตาม โดยเชื่อว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ วิวัฒนาการไปตามกาลเวลาและมนุษย์สืบเชื้อสายมาจากไพรเมต (primate) ผ่านกระบวนการวิวัฒนาการ (Pew Research Center, 2012 : 124)

สรุป พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์เชื่อในกฎแห่งไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง มีความเปลี่ยนแปลงทุกขัง ไม่คงอยู่ในสภาพเดิม และ อนัตตา ถึงเวลาก็ดับสลายไป เพราะพระพุทธศาสนามองเห็นความจริงที่ว่า ทุกอย่างในโลกนี้ล้วนมาจากการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามกฎแห่งธรรมชาติ ทฤษฎีวิวัฒนาการก็มีความคล้ายกันกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาในข้อนี้เหมือนกัน แต่เรื่องการเปลี่ยนแปลงของจักรวาลหรือโลกหรือต้นกำเนิดของมนุษย์นั้น พระพุทธศาสนาไม่ค่อยกล่าวถึง เพราะมุ่งสอนเฉพาะเรื่องจริงที่มีประโยชน์เท่านั้น มุ่งสอนให้ศึกษาเรื่องมนุษย์มากกว่า มนุษย์ในที่นี้ก็คือกายและจิตของตนเอง กายและจิตมี

วิวัฒนาการไปตามกาลเวลา ซึ่งเป็นกระบวนการทางธรรมชาติ สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกันก็คือ กรรม
นั่นเอง

ทฤษฎีวิวัฒนาการในมุมมองของพระพุทธศาสนา ก็มีความสอดคล้องกับแนวคิดของศาสนา
พราหมณ์-ฮินดูเหมือนกัน เพราะวิวัฒนาการก็รวมอยู่ในคัมภีร์พระเวท คือเชื่อในการเปลี่ยนแปลง เชื่อใน
กฎแห่งธรรมชาติและเชื่อในกฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นผลจากความเชื่อในเรื่องการกลับชาติมาเกิด

ศาสนาคริสต์ได้ปฏิเสธความน่าจะเป็นของวิวัฒนาการ เพราะมนุษย์และสิ่งมีชีวิตดำรงอยู่ใน
รูปแบบปัจจุบันเสมอ ซึ่งพระเจ้าได้สร้างทุกอย่างที่สมบูรณ์แบบแล้ว การผันแปรทำให้เกิดการขยายเป็น
สายพันธุ์ต่างๆ อย่างที่เห็นได้ในปัจจุบัน พระเจ้าได้ขึ้นำกระบวนการผันแปรพืชและสัตว์สายพันธุ์หนึ่งอาจ
แตกต่างกันกับอีกสายพันธุ์หนึ่ง แต่ทุกสายพันธุ์ต่างก็เป็นชนิดเดียวกัน ไม่ใช่การวิวัฒนาการ

ศาสนาอิสลามก็มีทัศนะที่สอดคล้องกับศาสนาคริสต์ ได้ปฏิเสธทฤษฎีวิวัฒนาการ เพราะมนุษย์
เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นตามพระประสงค์อัลลอฮ์ การวิวัฒนาการเป็นเรื่องที่ไร้เหตุผลไม่มีหลักฐาน และไม่ได้
รับการพิสูจน์ให้ประจักษ์ได้ แต่คำสอนในพระคัมภีร์สามารถพิสูจน์ได้

5. สรุปท้ายบท

จากการศึกษาในหัวข้อศาสนากับสถานการณ์ในปัจจุบัน พบว่า ในปัจจุบันประชากรโลกมีการนับ
ถือศาสนาลดลง ซึ่งเป็นเรื่องวิกฤติทางศรัทธา เนื่องจากวิทยาการได้เข้ามาอธิบายความสงสัยได้ดีกว่า
ศาสนา บางครั้งศาสนาไม่ได้ตอบโจทย์ปัญหาของชีวิตเป็นทุกๆ ด้านได้ตามความต้องการของมนุษย์ บางครั้ง
ศาสนาได้ตีกรอบให้ชีวิตมากเกินไป จึงได้เห็นไปว่าคัมภีร์ศาสนา เทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ เข้า
มาช่วยให้การดำรงชีวิตสะดวกและสบายกว่า การใช้ชีวิตที่ไม่ต้องยึดโยงกับหลักศาสนา สามารถนำคำสอน
ของศาสนาต่างๆ มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ศาสนาก็เป็นประโยชน์และสำคัญต่อมนุษย์ เพราะศาสนาช่วยควบคุมกายวาจาและ
ใจ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจอย่างปฏิเสธไม่ได้ ศาสนาช่วยให้รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิดสิ่งไหนควรทำ
สิ่งไหนไม่ควรทำ ศาสนาช่วยให้คนต่างจากสัตว์ ศาสนาช่วยบรรเทาความกลัวต่อธรรมชาติ ต่อการเจ็บป่วย
และการตายได้ ดังนั้น ศาสนาจึงมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อจิตใจของมนุษย์ อย่างไม่มีวันเสื่อม
คลาย

ซึ่งศาสนากับสถานการณ์ในปัจจุบันสามารถแยกประเด็นย่อยออกได้ 4 ประเด็น คือ

ประเด็นที่ 1 ศาสนากับมนุษย์และสังคม

ศาสนามุ่งขัดเกลาพฤติกรรมของมนุษย์ให้พัฒนาขึ้น เพื่อให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ ช่วยให้มีมนุษย์รู้ผิด
ชอบชั่วดี เมื่อมนุษย์เกิดความคิดแล้ว สังคมก็ปราศจากความเดือดร้อน ฉะนั้น ศาสนาจึงมุ่งพัฒนาคุณค่า
ของชีวิตเพื่อความเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ประเด็นที่ 2 ศาสนากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ศาสนาให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะการทำลายธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมส่งผลให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติมากมาย ซึ่งเป็นอันตรายต่อมนุษย์ ศาสนามองว่ามนุษย์และ

ธรรมชาติเสมือนว่าเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บและตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ดังนั้น จึงควรมีเมตตากรุณาต่อสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติทั้งหลาย ศาสนาสอนให้มนุษย์ใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ เพราะธรรมชาติได้ให้คุณค่าและประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ศาสนาสอนให้มนุษย์เรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง ไม่รุกรานสร้างความเดือดร้อนให้ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องมีความสนิสนม สัมพันธ์ ปกป้องดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประเด็นที่ 3 ศาสนากับประเพณีและวัฒนธรรม

ศาสนาถือเป็นแก่นแห่งปัญญาที่ทรงคุณค่ากับมนุษย์ ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งความดีงาม ความเชื่อต่อศาสนาส่งผลให้มนุษย์ยอมรับรูปแบบวิถีการปฏิบัติร่วมกัน ศาสนามีอิทธิพลต่อเจตคติ ความคิดเห็น ความเชื่อถือ ค่านิยม แบบแผนในการดำรงชีวิตและความร่วมมือ ศาสนาได้ผสมผสานกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้คนชุมชนต่างๆ จนกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมใหม่ ผ่านทางวิถีชีวิตที่สมดุลกลมกลืนกับธรรมชาติ ผ่านกระบวนการเรียนรู้พัฒนา นำมาถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังต่อไป มา ศาสนาและวิถีชีวิตจึงผสมผสานเข้าด้วยกันเป็นอารยะ แสดงถึงความเจริญกลายเป็นวัฒนธรรม วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนชีวิตของชาติที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยตามความเหมาะสม อันเป็นผลมาจากหลักปฏิบัติ พิธีกรรม และความเชื่อทางศาสนา

ประเด็นที่ 4 ศาสนากับวิทยาศาสตร์

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับวิทยาศาสตร์

ศาสนากับวิทยาศาสตร์ มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันในด้านของศรัทธาเหมือนกัน เพราะศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นให้มนุษย์แสวงหาความรู้และความจริง ทั้งศาสนาและวิทยาศาสตร์ต่างก็ศรัทธาในกฎของธรรมชาติกับตัวมนุษย์เหมือนกัน วิทยาศาสตร์เชื่อมั่นว่าในธรรมชาตินี้มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ซึ่งสามารถเข้าถึงหรือรู้เข้าใจได้ด้วยปัญญาของมนุษย์ ส่วนศาสนาเชื่อในความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยหรือเชื่อในกฎธรรมชาติ เชื่อมั่นในความดีงามสูงสุดหรือภาวะไร้อุทกข์ บรรลุถึงอิสรภาพของมนุษย์ที่เข้าถึงได้ตามกฎธรรมชาติหรือเชื่อในคุณค่าสูงสุด

เพียงแต่การเข้าไปสู่ความจริงของแต่ละอย่างทั้งของวิทยาศาสตร์และศาสนาไม่เหมือนกัน เพราะใช้คนละวิธีเพื่อเข้าไปสู่ความจริงและคนละด้าน ซึ่งวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทดลองและวิจัยค้นคว้าหาการค้นพบใหม่ๆ ส่วนศาสนาค้นพบความจริงด้านจิตวิญญาณ แต่ศาสนาและวิทยาศาสตร์เป็นอาณาจักรที่แยกจากกัน จึงไม่อาจจะเข้ากันได้ในบางเรื่อง

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับเทคโนโลยี

ศาสนาชี้ให้เห็นข้อดีและข้อเสียของเทคโนโลยี 2 ประการ คือ

1. ข้อดี เทคโนโลยีที่สามารถใช้อย่างสร้างสรรค์ คือเป็นประโยชน์สุขได้ในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหา ได้แก่ 1) เทคโนโลยีที่รู้จักประมาณ คือเป็นไปเพื่อสร้างคุณภาพชีวิต 2) เทคโนโลยีที่ทำประโยชน์ คือเป็นไปเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูล ทำประโยชน์แก่มนุษย์และเอื้ออำนวยแก่สังคม และ 3) เทคโนโลยีที่

ส่งเสริมปัญญาและพัฒนามนุษย์ คือเป็นไปเพื่อช่วยส่งเสริมคุณค่าของความเป็นมนุษย์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตและปัญญา

2. **ข้อเสีย** เทคโนโลยีอาจสร้างอันตรายทั้งทางตรงและทางอ้อมได้ ทางตรง ได้แก่ การผลาญทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเหตุให้เกิดอุบัติเหตุภัยธรรมชาติหรือก่อวินาศกรรม กลายเป็นเครื่องทำลายล้างเผ่าพันธุ์มนุษย์ ส่วนทางอ้อม ได้แก่ สิ่งแวดล้อมเน่าเสียเป็นพิษ คือ อากาศเสีย น้ำเสีย ดินเสีย อากาศร้อนผิดธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นภัยร้ายแรงกว่าอย่างแรก เพราะเป็นอันตรายที่เกิดอยู่ตลอดเวลา ศาสนาจึงพยายามเป็นตัวช่วยให้มนุษย์เข้าใจและไม่ยึดติดในเทคโนโลยี ช่วยให้ผู้ใช้เทคโนโลยีรักษาความเป็นกลาง ใช้เทคโนโลยีโดยไม่ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี สร้างสรรค์และใช้เทคโนโลยีในทางที่เป็นคุณประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ อยู่ในสภาพที่ดีอันจะให้เกิดแต่คุณประโยชน์ ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เท่ากับว่าได้อยู่เหนือเทคโนโลยีแล้ว

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับวิวัฒนาการ

พระพุทธศาสนาสอนกฎแห่งไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง มีความเปลี่ยนแปลง ทุกขัง ไม่คงอยู่ในสภาพเดิม อนัตตา ถึงเวลาก็ตบสลายไป ซึ่งทฤษฎีวิวัฒนาการก็มีความคล้ายกันกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาในข้อนี้ กายและจิตมีวิวัฒนาการไปตามกาลเวลา ซึ่งเป็นกระบวนการทางธรรมชาติ สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกันก็คือกรรม นั่นเอง ทฤษฎีวิวัฒนาการก็มีความสอดคล้องกับแนวคิดของศาสนา พราหมณ์-ฮินดูเหมือนกัน เพราะวิวัฒนาการก็รวมอยู่ในคำสอนของฮินดูคือ เชื่อในการเปลี่ยนแปลง เชื่อในกฎแห่งธรรมชาติและเชื่อในกฎแห่งกรรม เป็นผลจากความเชื่อในเรื่องการกลับชาติมาเกิด

แต่ก็มีศาสนาที่ปฏิเสธทฤษฎีวิวัฒนาการ คือศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม ซึ่งได้ปฏิเสธความน่าจะเป็นของวิวัฒนาการ เพราะเชื่อว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตดำรงอยู่ในรูปแบบปัจจุบันเสมอ สรรพสิ่งในโลกล้วนสมบูรณ์แบบอยู่แล้ว การผันแปรทำให้เกิดการขยี้ยเป็นสายพันธุ์ต่างๆ อย่างที่เห็นได้ในปัจจุบัน เป็นเพียงกระบวนการผันแปรพืชและสัตว์สายพันธุ์หนึ่ง อาจแตกต่างกันกับอีกสายพันธุ์หนึ่ง แต่ทุกสายพันธุ์ต่างก็เป็นชนิดเดียวกันไม่ใช่การวิวัฒนาการ เพราะการวิวัฒนาการเป็นเรื่องที่ไร้เหตุผลไม่มีหลักฐาน และไม่ได้รับการพิสูจน์ให้ประจักษ์ได้

บรรณานุกรม

ก. หนังสือปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัย. (2559). พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
วิทยาลัย.

มหาเถรสมาคม. (2549). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
กรุงเทพมหานคร: มหาเถรสมาคม.

Bible League International. (2561). พระคริสตธรรมคัมภีร์. ม.ป.ท.: ศูนย์พระคัมภีร์นานาชาติ.

ข. หนังสือภาษาไทย

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). ความรู้ศาสนาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ชุมชน
สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

_____. (2556). คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธีเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์
การเกษตรแห่งประเทศไทย.

_____. (2558). พิธีกรรมและประเพณี. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2560). ศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (2558). ประวัติศาสตร์ชาติไทย. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

_____. (2530). ตำนานมูลศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา.
กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

กรุณา กุศลาสัย. (2537). พบถิ่นอินเดีย. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

กะมารูล ชุกริ. (2540). กรุบันกับอะกีเกาะฮ์. กรุงเทพมหานคร: ส. วงศ์เสงี่ยม.

การิม อับดุลเลาะห์. (ม.ป.ป.). คู่มือมุสลิมเบื้องต้น ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือ มานพ
วงศ์เสงี่ยม.

คานธี และ โมหันทาส การามจันทร์ แปลโดย กรุณาเรืองอุไร กุศลาสัย. (2529). อัตชีวประวัติหรือ
ข้าพเจ้าทดลองความจริง. กรุงเทพมหานคร: อาศรมวัฒนธรรมไทยการตะ.

โครงการพระไตรปิฎกศึกษา. (2562). หนังสือเรียนพระไตรปิฎกศึกษาชั้นโท. ปทุมธานี: สำนักเผยแผ่วัด
พระธรรมกาย.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (ม.ป.ป.). การพัฒนาเทคโนโลยีกับแนวคิดทางพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จิรัสสา คชาชีวะ. (2540). พระพิฆเนศวร. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

เจ้าพระยา, พระเสด็จสุเรนทราธิบดี. (2498). สมบัติของผู้ดี. พระนคร: โรงพิมพ์ ศุภสภา.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2522). ศาสนาคริสต์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ธรรมศาสตร์.

ชัยวัฒน์ อุตพัฒน, และ ทวี ผลสมภพ. (2550). หลักระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชาติรี ชุมเสน. (2553). ศาสนาเปรียบเทียบ. อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

เข้ม บุนนาค. (2493). ประวัติศาสนา. พระนคร: สำนักพิมพ์จำลองศิลป์.

ดนัย ไชยโยธา. (2538). ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

_____. (2539). นานาศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2535). ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

_____. (2536). ปรัชญาตะวันออก. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

_____. (2553). การศึกษาเปรียบเทียบศาสนาและการศึกษาประเด็นสำคัญ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2542). วัฒนธรรมและศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บุญมี แท่นแก้ว. (2548). ปรัชญาศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ไบเบิ้ลลีคานานาชาติ. (2560). พระลักษณะของพระเจ้าเป็นอย่างไร. ม.ป.ท.: ศูนย์พระคัมภีร์นานาชาติ.

ประยงค์ แสงบูรณ. (2547). ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

พงษ์ศักดิ์ ลัมทองวิรัตน์. (2530). บทเพลงศรัทธาแห่งอ็อกสเบิร์ก. กรุงเทพมหานคร: มิซซันลูเธอรัน.

พระญาณวโรดม (ประยูร สุนตงกูโร). (2538). ศาสนาต่าง ๆ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระทูล ขิปปปัญโญ. (2548). กาลามสูตร. อุดรธานี: วัดป่าบ้านค้อ.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2534). ตายแล้วไปไหน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) และคณะ. (2556). คลังธรรม เล่ม 2. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2556). คลังธรรม เล่ม 3. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2539). ธรรมสารทิปนี. กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม.

_____. (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ (คำวัด ที่ชาวพุทธควรรู้). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). **พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2522). **พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทในเครือ วอง ออโตโมบิล และห้างทองพุทธเจริญสุข.
- _____. (2555). **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- _____. (2555). **ปฏิจจนุปบาท (กรรมเกิด กรรมอาศัย กรรมเป็นไป ที่นี้)**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน โดยนพพร บุญยประสิทธิ์.
- _____. (2556). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.
- _____. (2557). **บุญ กรรม นรก สวรรค์ เลือกกันได้ทุกคน**. กรุงเทพมหานคร: แอคทีฟพรินท์.
- พระนันทปัญญอาจารย์ แปลโดย สิริ เพ็ชรไชย. (2546). **พระคัมภีร์จุฬหคันทวงศ์ ประวัติย่อคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย.
- พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). (2559). **คู่มือคนดี**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระพุทธโฆสเถระ แปลโดย สมเด็จพระพนังจารย์ (อาจ. อาสภมหาเถร). (2554). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส.
- พระมหาจรัญ อุตตมธมโม. (2556). **มหัศจรรย์บุญนิมิต**. เวียน ว้าย ตาย เกิด. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สัมปชัญญะ.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ. (2562). **พาราณสีเมืองบำเพ็ญบารมีของพระพุทธองค์**. กรุงเทพฯ: ปริณูดการพิมพ์.
- พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. (2547). **มงคลชีวิต ฉบับทางก้าวหน้า**. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการการศึกษาศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา.
- พระยาอนุমানราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ). (2532). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2526). **เทคโนโลยีกับศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: อนุสรณ์ 30 ปี วชิระสัมพันธ์.
- พุทธธรรม. (2565). **ปรัชญาเพื่อชีวิต "ศิลปะแห่งความเป็นมนุษย์"**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เพชรพินิจ.
- พันธุ์ศรี ป. หลงสมบุญ. (2546). **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองการพิมพ์.
- พั่น ดอกบัว. (2563). **ปวงปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ศยาม.

มุณีเราะฮ์ บินตุ อับดุลอะซะฟุร. (2525). **อิสลาม ธรรมนูญแห่งชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: ชมรมมุสลิมสวน
พลูและสมาคมผู้นับถืออะฮ์ล-อิสลาม.

มูฮัมหมัด เนสะและ. (2563). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. ยะลา: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554**. กรุงเทพมหานคร : ศิริ
วัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด.

วนิดา ขำเขียบ. (2543). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: พรวนการพิมพ์.

วรรณ วิไลรัตน์. (2524). **ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วศิน อินทสระ. (2540). **หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิ
ราชวิทยาลัย.

_____. (2541). **พุทธปรัชญามหายาน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

_____. (2545). **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ธรรมดา.

วัชร งามจิตรเจริญ. (2552). **พระพุทธศาสนาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วัดเทพศิรินทราวาส. (2559). **อุปสมบทหมู่เฉลิมพระเกียรติ ณ ดินแดนพุทธภูมิ ประเทศอินเดีย รุ่นที่
13**. กรุงเทพมหานคร: วัดเทพศิรินทราวาส.

วิธาน สุชีวกุปต์, และ สนธิ บางยี่ขัน. (2543). **ปรัชญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิมลศิริ ร่วมสุข. (2522). **ประวัติศาสตร์คติสันสกฤต ยุคพระเวท**. กรุงเทพมหานคร: สหสยามพัฒนา.

วิโรจน์ นาคชาตรี. (2542). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2561). **พุทธธรรม ฉบับเติม**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ
การศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).

_____. (2564). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: กองทุนพระองค์เจ้าวิมลฉัตร.

_____. (2565). **ธรรมนูญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. กรุงเทพมหานคร: โรงเรียน
ทอสี (พุทธปัญญา).

_____. (2565). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
สหธรรมิก.

_____. (2565). **เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต**. นครปฐม: มูลนิธิการศึกษาเพื่อ
สันติภาพ.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. (2528). **ไตรภูมิภูมิกถา**. กรุงเทพมหานคร: คณะทำงานรวมวรรณกรรม
อาเซียนของไทย.

สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต). (2557). **โลกสงบร่มเย็นได้ด้วยศีล**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานแม่
กองธรรมสนามหลวง.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, (2564). **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. กรุงเทพฯ :
วิชั่น พรีเมส.

สมัคร บุรวาต. (2516). **ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล**. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2534). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

_____. (2560). **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระไตรปิฎก
เพื่อประชาชน.

สุเชาว์ พลอยชุม. (2549). **พุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุนทร ณ รัชชี. (2521). **ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ**. กรุงเทพมหานคร: พิพิธวิทยา.

_____. (2545). **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

สุวรรณ สัจจาวิวรรธ และคณะ. (2522). **อารยธรรมตะวันออกและตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร: โอ
เดียนสโตร์.

เสฐียรโกเศศ. (2532). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

_____. (2507). **ลัทธิของเพื่อน ฉบับสมบูรณ์**. พระนคร: กวางหนา.

_____. (2516). **ลัทธิ-ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2541). **ปรัชญามหายาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2543). **แนวพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.

แสง มนวิฑูร. (2506). **คำบรรยายเรื่อง ศาสนาพราหมณ์**. พระนคร: คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โสวิทย์ บำรุงศักดิ์. (2563). **พุทธจริยศาสตร์ ร้อยเอ็ด**. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ร้อยเอ็ด.

อุทยานธรรม. (ม.ป.ป.). **พระไตรปิฎกชุดพิเศษ แก่นพระวินัยปิฎก**. ม.ป.ป.: มูลนิธิอุทยานธรรม.

เอ็นริ้ แคลเรนซ์ พีเชน. (2548). **ศาสนศาสตร์ร่วม**. กรุงเทพมหานคร: กนกบรรณสาร.

ค. งานวิจัย

กนกวลี สุริยะธรรม. (2541). **ร่องรอยหลักฐานการนับถือศาสนาพราหมณ์ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 16 ที่**
พบในบริเวณชุมชนโบราณเมืองศรีเทพ จ.เพชรบูรณ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ฐานิสรา ประธานราชภัฏนิกร. (2559). **สมมติสังขะในพุทธปรัชญา. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร**
ดุษฎีบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูบรรลิกขการ (บุญเสริม ชนะฤทธิ์). (2547). **พุทธจริยวัตร กับพระจริยวัตรของพระเยซูคริสต์ :**
การศึกษาเปรียบเทียบในมหาปริณิพพานสูตรกับพระวรสารลูกา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร

มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูไพศาลศีลวัฒน์ (ฐานจาโร). (2558). ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องน้ำในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาฮินดู. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหารุ่ง สุขมาโล (ละเอียด). (2556). ศึกษาเปรียบเทียบพระนิพพานในพระพุทธศาสนากับพรหมันในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสราวุฒย์ ปญญาวุฑโฒ (วิจิตรปัญญา). (2557). วิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพระพุทธศาสนา. **สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุขศรี สุขกาโม (สาลีลา). (2561). การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ตามแนวปรัชญาศาสนาพุทธเถรวาทกับปรัชญาศาสนาพราหมณ์-ฮินดู. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พีรัชชัย แสนทวีเดช. (2564). คริสต์ศาสนศาสตร์เรื่องบาปกรรมในบริบทไทย. **การศึกษาค้นคว้าวิจัย. วิทยาลัยพระคริสต์ธรรมแมคกิลวารี** : มหาวิทยาลัยพายัพ.

ไวภพ กฤษณสุวรรณ. (2561). ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับพระพุทธศาสนาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสริมสุข วิจรรย์สถิตย์. (2561). พัฒนาการของกำเนิดมนุษย์ในครรภ์เชิงเปรียบเทียบตรศนะทางพุทธศาสนาและสวดิศาสตร์. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อัษฎาฐ ภัคคิพิศุทธิ์. (2564). คริสต์ศาสนศาสตร์เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติในบริบทไทย. **การศึกษาค้นคว้าวิจัย วิทยาลัยพระคริสต์ธรรมแมคกิลวารี** : มหาวิทยาลัยพายัพ.

ง. บทความ

พระภูลาภาณ กิตติคุตโต (วิชัย). (2561). สื่อนำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน. **วารสารวิชาการสถานพัฒนาพระวิทยากร**, 1(2) : 116.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ). (2535). พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า. **นิตยสารเสขิยธรรม**, 2(9) : 18.

ศรีคำ บัวโรย. (2544). ศาสนาฮินดู/ศาสนาคริสต์. **วารสารช่อเสลา**, 167-169.

อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต. (2543). มนุษย์ในอิสลาม. **วารสารวิทยาลัยอิสลามศึกษา**, 1(1) : 13-85.

จ. หนังสือภาษาอังกฤษ

Al Attas Syed Muhammad. (1979). **Aims and Objectives of Islamic Education**. Great Britain: Hodder and Stoughton.

Cambridge University. (2020). **The Archaeology of the Holy Land: From the Destruction of Solomon's Temple to the Muslim Conquest**. Cambridge : Jodi Magness.

Dhammakaya Open University. (2007). **The fundamentals of different religions**. California USA: Dhammakaya Open University.

_____. (2007). **The history of Buddhism**. California USA: Dhammakaya Open University.

_____. (2010). **Fundamental knowledge of Buddhism**. California, USA: Dhammakaya Open University.

Lochtefeld, J. (2002). **Brahmin, The Illustrated Encyclopedia of Hinduism**. Rosen Publishing.

Michell, G. (1977). **The Hindu Temple: An Introduction to Its Meaning and Forms**. Chicago: University of Chicago Press.

Ramaswamy, V. (2017). **Historical Dictionary of the Tamils**. n.p.: Rowman & Littlefield Publishers.

S. Radhakrishnan. (1962). **Indian Philosophy**. London: George Allen & Urwin Ltd.

Sharma, C. (1964). **A Critical of Indian philosophy**. varanasi: motilal banarsidass.

Trofimov, Y. (2008). **The Siege of Mecca: The 1979 Uprising at Islam's Holiest Shrine**. New York: N.P.

University of Toronto Archives. (1925). **The Hindu Kama Shashtra Society**. Ontaio Canada: University of Toronto Press.

ฉ. Website

อัลกุรอานแปล. (ม.ป.ป.). เข้าถึงได้จาก <http://www.daasee.com>

Allahabad an official website of the District. (n.d.). Retrieved from

<https://web.archive.org/web/20140813071307/http://allahabad.nic.in/history.htm>

Alper, B. A. (2022). How Religion Intersects with Americans' Views on the Environment.

Retrieved from Pew Research Center:

<https://www.pewresearch.org/religion/2022/11/17/how-religion-intersects-with-americans-views-on-the-environment/>

- Ball, A. (2015). Islam Is the Fastest Growing Religion in the World. Retrieved from
Retrieved from Learning English: <https://learningenglish.voanews.com/a/islam-fastest-growing-religion/2733147.html>
- Boris23. (2566). Retrieved from wikimedia:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Christian_cross.svg
- EN.Wikipedia. (2023). Christianity by country. Retrieved from
https://en.wikipedia.org/wiki/Christianity_by_country
- Expedia Team. (2018). ประเทศอิสราเอล ดินแดนแห่งศรัทธากับที่เกี่ยวพัน. เข้าถึงได้จาก
https://www.expedia.co.th/stories/middle-east/bd03_april18/
- Gordon-Conwell Theological Seminary. (2023). Status of Global Christianity, 2023, in the Context of 1900–2050. Retrieved from <https://www.gordonconwell.edu/wp-content/uploads/sites/13/2023/01/Status-of-Global-Christianity-2023.pdf>
- Jo Starr, K. (2019). 5 facts about Buddhists around the world. Retrieved from Pew Research Center: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2019/04/05/5-facts-about-buddhists-around-the-world/>
- Jonathan, E., & Sahgal, N. (2021). Retrieved from Pew Research Center:
<https://www.pewresearch.org/short-reads/2021/06/29/key-findings-about-religion-in-india/>
- Pew Research Center. (2012). Islamic views on evolution. Retrieved from
<https://www.pewresearch.org/religion/2020/08/26/on-the-intersection-of-science-and-religion/#fn-36992-1>
- Pew Research Center. (2014). Hindu views on evolution. Retrieved from
<https://www.pewresearch.org/religion/2020/08/26/on-the-intersection-of-science-and-religion/>
- Pew Research Center. (2018). Christians worldwide vary in whether they see disagreement between science and their religion’s teachings. Retrieved from
<https://www.pewresearch.org/religion/2020/08/26/on-the-intersection-of-science-and-religion/>
- Pew Research Center. (2019). Religion and Living Arrangements Around the World. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/religion/2019/12/12/religion-and-living-arrangements-around-the-world/>

Wellcome Global Monitor. (2018). On the relationship between science and Islam.

Retrieved from <https://www.pewresearch.org/religion/2020/08/26/on-the-intersection-of-science-and-religion/>

กรมการปกครอง. (2564). เข้าถึงได้จาก ศูนย์ข้อมูลกลางทางด้านศาสนา: <https://e-service.dra.go.th/religion/buddhism>

กองบริหารการคลัง สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. (2556). งานส่งเสริมคุณธรรม กองบริหารการคลัง สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. เข้าถึงได้จาก <https://www.moj.go.th/view/66692#>

ขวพงศ์ ขำนิประศาสน์. (2564). คติสัญลักษณ์ สถาปัตยกรรม - สวรรค์. เข้าถึงได้จาก Khaosod Online: https://www.khaosod.co.th/newspaper/newspaper-inside-pages/news_6339244

दनัย จันทรเจ้าฉาย. (2561). เข้าถึงได้จาก <https://www.posttoday.com/lifestyle/548924>

ธีรวิศ บำเพ็ญบุญบารมี. (2550). ปรัชญาตะวันออก. เข้าถึงได้จาก

<https://www.gotoknow.org/posts/512721>

นินาสกร กล้าณรงค์. (ม.ป.ป.). มัสยิด : ศาสนสถานของชุมชนมุสลิม. เข้าถึงได้จาก

http://www2.huso.tsu.ac.th/puyu2020/featured_9.html

พยานพระยะโฮวา. (ม.ป.ป.). การสร้างโลก-ความจริงที่คุณอาจไม่เคยรู้. เข้าถึงได้จาก

<https://www.jw.org/th/>

พยานพระยะโฮวา. (ม.ป.ป.). เลียนแบบนิสัยของพระเยซู. เข้าถึงได้จาก <https://www.jw.org/th>

พระไพศาล วิสาโล. (ม.ป.ป.). เทคโนโลยีในทัศนะของพุทธศาสนา. เข้าถึงได้จาก visalo.org:

<https://www.visalo.org/column/Interview/chip10.htm>

พุทธรักษา. (2552). มุลินธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา. เข้าถึงได้จาก

<https://www.dhammadhome.com/webboard/topic/13817>

มัสลิน มาหะมะ. (ม.ป.ป.). อิสลามกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. เข้าถึงได้จาก Islammore The Islamic Foundation: <https://www.islammore.com/view/1005>

มุสลิมไทยโพสต์. (ม.ป.ป.). สาวกของศาสนาอิสลามคือใคร บุคคลหรือกลุ่มชนใด. เข้าถึงได้จาก

<https://islamhouse.muslimthaipost.com/article/19130>

ว. วชิรเมธี. (2561). เข้าถึงได้จาก <https://www.posttoday.com/lifestyle/548924>

วสมน สาณะเสน. (2561). เข้าถึงได้จาก The Cloud x สถาบันศิลปะอิสลามแห่งประเทศไทย:

<https://readthecloud.co/islam-star-crescent/>

วิกิพีเดีย. (2564). โลกอิสลาม. เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/>

สมาคมนักศึกษาคริสเตียนไทย (นคท.). (ม.ป.ป.). วิทยาศาสตร์กับพระเจ้า. เข้าถึงได้จาก

<https://www.followhissteps.com/articles/encouragingbooks/godandsciences/godandsciences1>

สมิทธิพล เนตรนิมิตร. (2558). พระพุทธเจ้าในตำนานและในประวัติศาสตร์. เข้าถึงได้จาก มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14298#>
สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2561). เข้าถึงได้จาก สสส สำนักงาน
สถิติแห่งชาติ: <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/04.aspx>
สำนักจุฬาราชมนตรี. (2564). เข้าถึงได้จาก ศูนย์ข้อมูลกลางทางศาสนา: [https://e-](https://e-service.dra.go.th/religion/islam)
[service.dra.go.th/religion/islam](https://e-service.dra.go.th/religion/islam)
อัครสังฆมณฑลกรุงเทพมหานคร. (2555). เข้าถึงได้จาก คำสอนคาทอลิก:
<http://www.kamsonbkk.com/2012-02-15-07-28-07/1571-007943>

ดัชนี

เ

เจิม, 14, 15, 41, 138, 142, 154, 155, 156,
157
เจริญฉาน, 76, 94, 97, 126, 129, 130, 131
เทพเจ้า, 6
เทวดา, 7, 17, 18, 21, 29, 33, 34, 35, 45,
46, 47, 54, 67, 76, 86, 88, 91, 92, 95, 111,
139, 153, 154, 182
เทวทูต, 18
เทวสถาน, 18
เนกริตอยด์, 7
เปรต, 76, 153, 154
เปอร์เซีย, 13
เมถุน, 61, 137, 139
เลว, 67, 79, 88, 95, 123, 126, 135, 145
เวียนว่ายตายเกิด, 8
เสรีภาพ, 4, 13, 175
เอเชียแปซิฟิก, 5
เอกเทวนิยม, 15
แ
แม่น้ำสินธุ, 7
โ
โมเสส, 22
โรมัน, 13, 14, 17, 50, 141, 142, 143
โศดาปัตติผล, 3
โองการ, 17, 18, 44, 47, 109, 112, 113, 118,
127
โอรุท, 37, 110, 114, 117, 128, 130, 135,
144

ก

กรรม, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 30, 32, 36, 38, 43,
44, 47, 59, 67, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77,
78, 79, 81, 82, 83, 86, 88, 89, 92, 93, 94,
95, 96, 97, 98, 103, 108, 130, 134, 138,
139, 144, 149, 152, 153, 154, 186, 192,
194, 196, 199, 200, 202
กรีก, 7, 14, 99, 107, 142
กรีซ, 141
กรุงเยรูซาเล็ม, 14
กุศล, 67, 68, 69, 70, 72, 74, 76, 82, 95,
116, 149, 150, 151, 153, 154, 172, 174
ค
คริสต์, 1, 4, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21,
22, 23, 37, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 98, 99,
100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107,
108, 109, 113, 116, 130, 132, 140, 141,
142, 143, 146, 148, 154, 155, 156, 158,
161, 162, 169, 170, 171, 172, 174, 178,
180, 185, 186, 192, 193, 194, 196, 201,
202
ความตาย, 15
ความหลุดพ้น, 10
คัมภีร์, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 21,
22, 26, 33, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 48, 49,
70, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 90, 95,
96, 97, 98, 99, 100, 103, 104, 105, 107,
108, 109, 110, 112, 113, 117, 127, 128,
130, 136, 137, 138, 140, 141, 143, 144,

146, 153, 155, 156, 168, 174, 185, 186,
194, 197, 198, 199

คาทอลิก, 141, 142, 143, 155, 169, 171,
206

จ

จอร์แดน, 38, 42, 154

จันทาล, 93, 95, 97, 130, 152, 153

จิต, 3, 15, 34, 40, 44, 49, 60, 61, 63, 65,
66, 67, 68, 69, 74, 75, 76, 77, 79, 81, 82,
86, 87, 88, 89, 90, 92, 94, 98, 100, 101,

104, 107, 111, 118, 121, 126, 129, 131,
143, 151, 154, 155, 156, 163, 166, 168,
177, 183, 185, 186, 189, 191, 192, 193,
194, 195, 196

ข

ชมพูทวีป, 2

ข้าว, 4, 6, 11, 15, 25, 28, 32, 35, 41, 45, 52,
54, 56, 57, 59, 60, 63, 65, 66, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 79, 81, 82, 88, 91, 92, 93, 94,
95, 97, 98, 99, 100, 102, 105, 106, 107,
108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116,
117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125,
126, 127, 129, 130, 131, 132, 151, 159,
167, 175, 176, 194

ชาวคริสต์, 20

ชาวมุสลิม, 19

ชีวิต, 1, 2, 3, 4, 6, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16,
19, 21, 22, 26, 30, 32, 35, 37, 38, 40, 41,
43, 44, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 55, 56, 57,
59, 60, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 72, 74, 75,
76, 78, 79, 80, 81, 85, 86, 87, 88, 90, 92,
94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103,

105, 106, 107, 108, 109, 112, 114, 115,
116, 118, 119, 120, 122, 123, 126, 127,
128, 129, 131, 138, 139, 140, 141, 142,
143, 145, 149, 150, 154, 155, 156, 157,
159, 160, 167, 168, 171, 175, 176, 177,
178, 179, 180, 181, 182, 183, 187, 188,
190, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 199,
200

ชีอะฮ์, 144, 145, 146

ช

ชนนี้, 144, 145, 146

ต

ตัสรู้, 3

ต้นตระกูล, 10, 12, 35, 136, 137

ท

ทราวิพะ, 7

ทาส, 8, 61, 67, 107, 116, 119, 123, 155,
166, 177, 190, 191, 196, 197, 202

ทาส, 2, 3, 4, 6, 9, 13, 14, 15, 16, 22, 27,
28, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 38, 42, 43, 45,
47, 52, 55, 56, 60, 65, 66, 67, 68, 69, 72,
75, 76, 78, 79, 81, 82, 88, 89, 91, 92, 93,
95, 97, 98, 100, 103, 105, 111, 114, 119,
120, 123, 124, 125, 129, 130, 131, 135,
138, 139, 140, 151, 153, 155, 156, 159,
164, 176, 184, 186, 188, 190, 195

น

นบี, 18, 23, 43, 45, 46, 47, 109, 110, 111,
113, 114, 115, 122, 125, 128, 144, 145,
146

นบี มุฮัมมัด, 23

นรก, 14, 59, 65, 75, 76, 77, 79, 81, 82, 93,
97, 101, 105, 108, 111, 112, 114, 117,
123, 124, 125, 128, 129, 130, 131, 153,
199
นักบวช, 8, 10, 13, 14, 18, 38, 39, 40, 42,
60, 83, 86, 87, 93, 134, 137, 138, 140,
141, 142, 144, 146, 147, 152, 153, 170
นักบุญ, 14, 17, 22, 88, 140, 141, 142, 143,
154, 156, 169, 171

นิกาย, 8, 9, 12, 22, 44, 50, 91, 103, 133,
135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142,
143, 144, 145, 146, 147, 154, 155, 156,
157, 160, 163, 167, 169, 170, 171

นิพพาน, 3

บ

บรรลู่, 1, 3, 13, 27, 33, 39, 41, 43, 45, 50,
51, 59, 61, 64, 65, 68, 69, 81, 89, 90, 93,
96, 97, 98, 109, 118, 124, 125, 126, 127,
128, 176, 179, 184, 186, 195

บริสุทธิ์, 3, 4, 8, 12, 21, 32, 33, 38, 39, 41,
42, 43, 59, 68, 69, 71, 74, 86, 87, 88, 89,
90, 92, 97, 100, 104, 105, 106, 107, 109,
113, 118, 123, 124, 125, 126, 129, 131,
154, 156, 178

บัญญัติ, 8, 12, 13, 21, 42, 45, 47, 50, 71,
87, 98, 99, 101, 103, 104, 105, 108, 111,
113, 118, 120, 122, 128, 129, 131, 135,
146, 150, 151, 152, 153, 159, 160, 169,
177

บัณฑิต, 3, 10, 64, 79, 201, 202, 206

บาทหลวง, 141, 142, 143, 146, 155, 156,
157, 161

บาป, 4, 11, 13, 14, 15, 16, 22, 27, 39, 59,
65, 67, 68, 74, 75, 76, 80, 81, 82, 89, 92,
93, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
104, 105, 106, 107, 108, 111, 113, 117,
122, 123, 124, 125, 129, 130, 131, 142,
143, 145, 153, 154, 155, 156, 157, 170,
171, 178, 182

บูชา, 4, 6, 7, 9, 10, 13, 18, 21, 22, 23, 27,
35, 36, 37, 44, 45, 46, 47, 48, 53, 54, 67,
76, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 93, 97, 101,
103, 105, 111, 117, 122, 128, 138, 139,
140, 149, 153, 154, 155, 156, 159, 160,
165, 167, 168, 172, 179, 180, 182

บูชายัญ, 4

ป

ปรมาตมัน, 8, 87, 88, 89, 92, 94, 95, 96, 98,
139, 140, 148

ประเทศอาหรับ, 17

ปรัชญา, 8, 9, 12, 36, 74, 77, 85, 87, 89,

ปฐกฐิน, 136, 142, 193, 198, 199, 200, 201, 202,
205, 206

ปรีติพทาน, 50, 51, 135, 136, 151, 164, 201

ปัญญา, 2, 3, 4, 6, 10, 22, 26, 27, 29, 31,
32, 33, 34, 35, 47, 50, 51, 53, 55, 58, 62,

63, 64, 66, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 78, 80,

81, 83, 85, 87, 91, 96, 98, 101, 102, 106,

118, 124, 130, 134, 137, 165, 166, 181,

183, 184, 186, 189, 191, 192, 195, 196,

199, 200, 202

ปาเลสไตน์, 12

ผ

ผีสิงเทวดา, 23

พ

พระเจ้า, 4

พระเมสสิยาห์, 13

พระไตรปิฎก, 7

พระพุทธรเจ้า, 6

พระพุทธรศาสนา, 206

พระวิษณุ, 8

พระศิวะ, 8

พราหมณ์, 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 21,

24, 25, 26, 27, 34, 36, 37, 48, 67, 76, 82,

83, 84, 85, 86, 90, 91, 93, 95, 96, 97, 98,

130, 131, 136, 137, 138, 140, 146, 148,

152, 153, 154, 160, 164, 167, 168, 174,

179, 180, 181, 182, 185, 186, 194, 196,

200, 201, 202

พลังอำนาจ, 15

พหุเทวนิยม, 6

พิธีกรรม, 1, 8, 9, 10, 36, 37, 48, 84, 85, 91,

95, 97, 99, 108, 138, 139, 140, 141, 142,

143, 144, 146, 147, 149, 150, 151, 152,

153, 154, 155, 156, 157, 160, 163, 167,

169, 170, 171, 172, 174, 183, 186, 195,

197

พิธีบูชา, 7

พิพาท, 14, 39, 42, 94, 100, 114, 124,

125, 127, 128, 129, 130, 131, 155, 157,

170, 171

พุทธ, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 21, 22, 25,

26, 27, 30, 31, 32, 33, 47, 50, 51, 52, 53,

54, 56, 57, 59, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 71,

72, 73, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 130, 131,

133, 134, 135, 136, 137, 138, 145, 146,

148, 149, 150, 151, 161, 164, 165, 166,

174, 177, 181, 182, 183, 186, 187, 192,

197, 198, 199, 200, 201, 202, 205, 206

ภ

ภพ, 6, 30, 32, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 82,

89, 92, 93, 95, 131, 202

ภักดี, 8, 10, 13, 16, 19, 22, 46, 106, 115,

120, 121, 138, 154, 156, 159

ม

มหัศจรรย์, 13, 38, 106, 109, 199

มหาโพธิสมภิม, 5

มหายาน, 50, 135, 136, 137

มุสลิม, 18, 19, 20, 21, 46, 109, 110, 111,

113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121,

122, 123, 124, 125, 128, 129, 144, 145,

146, 147, 157, 158, 159, 160, 161, 171,

172, 173, 174, 178, 186, 187, 192, 193,

197, 199, 205

ย

ยชวาท, 8, 35, 83, 84, 96, 130

ยว, 4, 7, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 22, 23, 37,

42, 45, 47, 48, 107, 116, 130, 141, 172,

185, 202

ยุติธรรม, 41, 72, 82, 93, 106, 117, 118,

119, 123, 125, 193

ร

รวมภอน, 43, 116, 127, 128

รูปเคารพ, 18

ฤ

ฤคเวท, 8, 35, 83, 84, 95, 96, 130

ล

ละคร, 115, 116, 117, 124, 127, 128,
 129, 144, 158, 159, 160, 171, 172, 174
 ลัทธิ, 2, 8, 9, 10, 11, 12, 18, 21, 22, 23, 26,
 29, 33, 34, 35, 45, 47, 53, 83, 84, 85, 86,
 88, 89, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140,
 149, 167, 179, 198, 201
 ลัทธิตันตระ, 10
 ว
 วรรณะ, 2
 วิญญาน, 7, 8, 15, 18, 35, 38, 40, 42, 43,
 74, 76, 77, 79, 82, 86, 88, 89, 90, 91, 92,
 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 104, 105,
 106, 107, 109, 111, 112, 113, 125, 126,
 127, 129, 131, 143, 153, 154, 155, 156,
 157, 168, 179, 183, 185, 186, 192, 195
 ศ
 ศรัทธา, 1, 14, 17, 18, 19, 21, 27, 33, 37,
 46, 51, 71, 86, 98, 99, 103, 108, 109, 110,
 111, 112, 113, 114, 116, 117, 119, 120,
 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129,
 134, 140, 141, 146, 149, 153, 154, 156,
 157, 161, 162, 163, 166, 169, 173, 174,
 175, 177, 184, 185, 186, 194, 195, 198,
 200, 204, 206
 ศักดิ์สิทธิ์, 10
 ศาสตรา, 1, 2, 4, 6, 9, 12, 13, 14, 17, 18, 22,
 25, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 37, 41, 42, 43,
 44, 45, 46, 47, 48, 85, 98, 99, 101, 109,
 111, 112, 113, 125, 127, 128, 130, 133,
 144, 146, 147, 172, 174
 ศาสตราจารย์, 22
 ศาสนา, 206

ศาสนาสากล, 1
 ศิล, 4, 49, 51, 60, 62, 67, 69, 74, 80, 81,
 104, 116, 117, 121, 127, 128, 134, 135,
 137, 141, 142, 143, 149, 151, 153, 154,
 155, 156, 157, 161
 ส
 สวรรค์, 3, 8, 10, 14, 15, 35, 36, 37, 38, 39,
 41, 42, 46, 52, 56, 59, 65, 75, 76, 77, 79,
 80, 81, 82, 92, 93, 95, 97, 100, 102, 103,
 105, 107, 108, 109, 111, 112, 114, 117,
 121, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 131,
 163, 166, 167, 199
 สันตะปาปา, 141, 142, 143, 169
 สันติ, 3, 6, 13, 19, 22, 35, 39, 41, 42, 61,
 81, 82, 88, 90, 100, 103, 104, 105, 108,
 109, 112, 114, 118, 119, 123, 166
 สวรรค์, 1, 3, 13, 14, 16, 18, 22, 25, 33, 34,
 40, 41, 43, 50, 99, 100, 101, 105, 109,
 110, 133, 134, 135, 137, 140, 141, 143,
 144, 145, 146, 155, 163, 174, 182, 205
 สุนัต, 158, 160
 อ
 อติเทพนิม, 11
 อบาย, 3, 59, 75, 79
 อริยกะ, 7, 8
 อาตาร, 9
 อับราฮัม, 21
 อัลลอฮ์, 17, 19, 21, 45, 46, 47, 109, 110,
 111, 112, 113, 115, 116, 117, 119, 122,
 123, 125, 126, 128, 130, 131, 172, 173,
 174, 178, 194

อาดัม, 104, 106, 108, 109, 113, 125, 131,
154, 192
อาดัม, 11
อารยัน, 8
อิสระ, 61, 63, 64, 65, 95, 98, 99, 101, 104,
110, 111, 116, 141, 142, 145, 156, 170,
171, 176
อิสราเอล, 12
อิสลาม, 1, 4, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22,
23, 43, 44, 45, 46, 47, 109, 110, 112, 113,
114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129,
130, 131, 132, 144, 145, 146, 147, 148,
157, 158, 159, 160, 161, 171, 172, 173,

174, 178, 180, 182, 185, 186, 187, 192,
193, 194, 196, 199, 202, 205
อิหม่าม, 144, 145, 146
อุปัชฌาย์, 8, 11, 35, 36, 83, 85, 95, 97
ฮ
ฮินดู, 1, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 21, 24, 34, 36,
37, 48, 82, 85, 87, 88, 90, 91, 93, 95, 96,
97, 98, 130, 131, 136, 137, 138, 139, 140,
146, 148, 152, 153, 160, 161, 167, 168,
174, 179, 180, 181, 185, 186, 193, 194,
196, 202, 206
ฮีบรู, 7, 12, 13, 15, 16, 17, 98, 99, 100,
101, 108, 112

เกี่ยวกับผู้รวบรวมเรียบเรียง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์

อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

การศึกษา

- ปริญญาเอก (Ph.D.) ปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยบาณาร์สฮินดู เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย
- ปริญญาโท (M.A.) ปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยบาณาร์สฮินดู เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย
- ปริญญาตรี (ศน.ม.) สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- เปรียญธรรม 4 ประโยค (ภาษาบาลี) การศึกษาคณะสงฆ์ไทย

ประสบการณ์งานบริหาร

- รองคณบดีฝ่ายพัฒนานักศึกษาและสื่อสารองค์กร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายกิจการพิเศษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- กรรมการและเลขานุการบริหารหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตและปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนาตะวันออก

งานวิจัยและบทความวิชาการ

เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย จำนวน 6 เรื่อง เป็นผู้ร่วมวิจัย จำนวน 5 เรื่อง บทความวิชาการที่ตีพิมพ์ในวารสารนานาชาติจำนวน 5 เรื่อง ตีพิมพ์ในวารสารระดับชาติ TCI และรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ จำนวน 30 เรื่อง

ตำรา/หนังสือ

หนังสือที่พิมพ์เผยแพร่ จำนวน 10 เรื่อง อาทิ ศาสนาเบื้องต้น, 9 ทฤษฎีแนวคิดด้านปรัชญาและศาสนา, สัมมนาอภิปรัชญา, ตรรกศาสตร์เชิงประยุกต์, ภูฏานประวัติศาสตร์ศาสนาพุทธ, ปรัชญาประวัติศาสตร์, ปรัชญา 5 นักปราชญ์ : วิบุรุษอินเดียร่วมสมัย, มองพุทธให้เข้าใจใน 5 นาที, ธรรมะของพระพุทธเจ้าในเมืองพม่า, อินเดีย-เนปาล : ดินแดนพระพุทธศาสนา และอินเดีย พุทธสถานต้นธารแห่งศรัทธา

ศาสนาพุทธคริสต์ อิสลาม

เป็นศาสนาสากลที่มีผู้นับถือกันอยู่หลายประเทศทั่วโลก

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูถือว่าเป็นศาสนาสากล

แต่ก็ถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติอินเดีย
ที่มีผู้นับถือกันอยู่หนึ่งของโลกนับถือในปัจจุบัน

หมวดปรัชญาและศาสนา